

БОРИСЛАВ Ђ. КРСТИЋ

**НАРОДНИ ЖИВОТ И ОБИЧАЈИ КЛИСУРАЦА
И ПОЉАДИЈАЦА**

ДБСР

www.dbsr.ro

Савез Срба у Румунији

Посебна издања

Монографије

Књига 79

БОРИСЛАВ Ђ. КРСТИЋ

НАРОДНИ ЖИВОТ И ОБИЧАЈИ КЛИСУРАЦА И ПОЉАДИЈАЦА

Председник Издавачког
савета:

Љубомир Степанов

За издавача:

Огњан Крстић

Уредник:

Љубомир Степанов

Рецензенти:

др **Славомир Гвозденовић**

др **Миља Н. Радан**

Компјутерски слог:

Јадранка Николић

Светлана Живанов-Банду

Техноредактор:

Адријан Николић

Корице:

**Ликовни рад Саве Стојкова “Печење
хлеба” (уље на стаклу)**

Издавачки саветник: др **Славомир Гвозденовић**

© ССР и аутор

ISBN: 978-606-8079-60-8

БОРИСЛАВ Ђ. КРСТИЋ

**НАРОДНИ ЖИВОТ
И
ОБИЧАЈИ КЛИСУРАЦА
И
ПОЉАДИЈАЦА**

Друго, допуњено издање

www.dbsr.ro

**Савез Срба у Румунији
Темишвар 2015.**

**Ова се књига објављује уз финансијску помоћ
Владе Румуније / Департман за међуетничке
односе**

**Această carte este tipărită cu sprijinul financiar al
Guvernului României / Departamentul Pentru
Relații Interetnice**

Бесплатан примерак

Exemplar gratuit

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
CRÎSTICI, BORISLAV Đ.**

Narodni život i običaji Klisuraca i Poliadijaca /
Borislav Đ. Krstić. - Timișoara : Uniunea Sârbilor din
România, 2015

ISBN 978-606-8079-60-8

I. КЛИСУРСКА И ПОЉАДИЈСКА НАСЕЉЕНА МЕСТА

Соколовац, Луговет, Прњавор, Златица, и Лесковица су насеља у којима живе или су доскора живели махом Срби као већинско становништво. Набројана насеља припадају такозваним пољадијским селима, а налазе се на левој обали реке Нере, или како се ова река обично у овим крајевима назива Нераљ, у подножју планине Локве. У локалном говору ова села називају “пољадијским”, а то ће рећи насеља смештена у равничарском делу југозападног Баната.

Базјаш, Дивич, Белобрешка, Радимна, Српска Пожежена, Мачевић, Стара Молдава, Љупкова и Свиница су клисурска насеља где углавном живи српско становништво. Ова села смештена су или у долинама река или су прилепљена уз саме ивице планинског венца Јужних Карпата. Географски ова насеља припадају Дунавској клисури.

Некада сва ова насеља су улазила у састав географског појма “Клисура”. Тај назив се налази и на карти генерала Мерција из 1723-1725.¹ године. Познати писац и истраживач ових села Александар Станојловић употребљава назив Банатска клисура² што је по нашем мишљењу и најнеприкладнији назив, јер у склопу овог топонима нема назив главне реке која има ову клисуру, а то је наравно Дунав. У то време није се чинила разлика између Пољадије и Клисуре, иако је у перманентној употреби у овом крају та разлика чињена. Чак и назив Дунавска клисура може бити рашчлањен на два дела. Под општим појмом Дунавска клисура могло би се урачунати географски део од Базјаша до Турн Северина, дужине 142 километара, како то обично и ословљавају све становнике овог предела, или само Ђердапска клисура, а то је део од стене Баба Каја па све до села Гура Ваји у дужини од 99 километара, па би Ђердапској клисури припала од српских насеља једино Љупкова и Свиница.

У нашем даљем писању употребљаваћемо једино пољадијска и клисурска села како смо то већ у почетку истакли.

1. ЛЕСКОВИЦА

Лесковица је старо српско насеље које лежи на обронцима планине Локве, на левој обали реке Нере која се у овим крајевима обично назива Нераљ.

Лесковица се први пут помиње 1371. године³ што је сврстава у најстарија српска насеља овога краја. Првобитно је ово насеље било чисто српско село, а данас је оно српско-румунско.

Још 1713. године Лесковица је припадала групи већих пољадјских српских насеља јер је већ тада имала уписана 32 дома, знатно више од осталих српских насеља.⁴ Године 1717. Лесковица припада пограничном дистрикту у Паланци и има 36 кућа. У то време ово насеље се помиње под називом *Sesikovicza*⁵ *Leskoviz*.⁶ У *Опису парохија Вршачко-карансебешке епархије* од 15. јануара 1757. године село Лесковица се помиње са 43 забележене куће.⁷

У периоду 1910-1919. ово насеље носи мађарски назив *Neramogyoros*⁸ да би 1920. добило званични назив на румунском језику *Lescovița*. Срби и мештани је називају Лесковица.

Године 1787. извршио је протопрезвитер паланачки Илија Путник “визитацију” (преглед) парохија у Банатској клисури” а за Лесковицу је забележио да парохијске цркве нема, “с дозволом и благословом Епископа служи се у школи”.⁹ Први лесковачки свештеници за које се зна били су Јанко Вујица и Радоје Миловановић који су службовали 1772, а поп Василије Стојчевић се помиње 1773-1789. године.¹⁰

У периоду 1780-1792. године изграђено је ново црквено здање од камена и било је покривено шиндром.¹¹

Према шематизму који је начинио Мате Косовац, прва лесковачка црква од дасака била је саграђена још 1717. године.¹²

Не зна се поуздано од када постоји српска народна школа, али се тачно зна да је школска зграда изгорела 1788. године тако да следеће године у Лесковници није било нити школе, нити учитеља.¹³ Тек године 1797. постојали су и учитељ и школа коју су деца “прилежно” похађала. Девет година касније (1806) за ту школу је речено да је “словенска” и да је “скупа са стражаром од плетера”. Њен учитељ је тада био извесни Јован Чупић родом из Златице и учио је 15 ђака.

У школској 1808/1809. години школу је похађало 16 ђака. Учитељ је био Јован Мика родом из Дупљаје, стар 20 година за кога се каже да је служио две године и да није добар. Катихета је био Јован Поповић, а школски надзорник Антоније Ковијанић, каплар из Лесковице.¹⁴

У попису становништва од 20. октобра 2011. године само 171 особа се изјаснила као Срби. У селу нема од 1960. године српска школа. Остала је једино српска православна црква.

2. ПРЊАВОР

Данашње село Прњавор је настало од некадашњег манастирског имања са селом. Према томе чврсто је било повезано за постојање манастира Златица, за кога се верује да га је основао први српски архиепископ Сава још 1225. године. Сасвим је вероватно да је још тада постојао извешан број домова који су били задужени да обрађују манастирско имање, које је иначе било доста оскудно.

На карти генерала Мерција из 1723. године¹⁵ Прњавор није обележен као насељено место које припада Паланачком дистрикту и Клисури, иако се већ у Опису цркава вршачко-карансебешке епархије од 15. јануара 1757. године помињу 15 домова Прњавораца.

Данас у попису становништва од 20. октобра 2011. године само 15 Прњавораца се изјаснило да су српске народности, иако од педесетак кућних бројева Прњавораца, 26 домова слави српску крсну славу: Свету Петку (Параскеву) - 9 домова, Светог Великомученика Димитрија - 3 дома, а Светог Николу других - 14 домова.

3. ЗЛАТИЦА

Златица се помиње још 1152. године¹⁶, што значи да је најстарије српско насеље у Дунавској клисури и Пољадији. Данашња Златица је смештена на левој обали Нере уз саме обронке Локве. Раније село се налазило на месту Селиште или Старо село, удаљено 2 километра од данашње локације насеља.

У свом дугогодишњем трајању Златица је носила различите називе. У Опису вршачко-карансебешке епархије од 1713. године помиње се са 30 домова.¹⁷ Године 1717. ово село се помиње у Паланачком дистрикту под називом Slatiza¹⁸ и тада је имало 32 дома, а на карти генерала Мерција из 1723. године¹⁹ налазимо је са истим називом: Slatiza. У периоду 1829-1840. назива се Szlatieza²⁰, да би у доба мађарске управе над овим крајевима имала "мађаризован" назив Néraaranyos. Тек после Првог светског рата (1920) добила је званичан румунски назив Zlatița, или како то мештани на српском кажу Златица.

Године 1776. Златица је као “милитарско” село прикључена *13. влашко-илирској горњопаланачкој регименти*.²¹

Када је протопрезвитер паланачки Илија Путник 1787. године извршио “визитацију” парохија у Банатској клисури, установио је да Златица нема парохијску цркву, а верници одлазе у суседни манастир да присуствују богослужењу.²² Сличну тврдњу можемо пронаћи и у *Опису парохија вршачко-карансебешке епархије од 15. јануара 1757. године* пошто се за ово село не помиње парохија иако је насеље тада имало 80 домова.²³

Према једном запису из 1804. године²⁴ Златица је ипак имала своју парохијску цркву до 1770. године када је престала да постоји, а први златички свештеници за које се зна били су: Радоје Николић и Петар Дејин (1772), док је Радослав Новаковић служио 1773, 1775. и 1782. године, а у периоду 1789-1797, служио је Лазар Фратојев.

Нова црква је била изграђена на старом плацу тек у другој половини 19. века. “Парохијско звање основано је 1850. године, а црква подигнута 1870. посвећена је Великомученику Георгију. Свештеник је био од 1872. Стеван Љуба”.²⁵

Српска народна школа се у Златици помиње први пут 1787. године. Тада је школу похађало десеторо ђака.²⁶ У аустријско-турском рату 1789. године школска зграда је изгорела, а обновљена је тек 1797. године. Запис из 1806. године говори да је у селу постојала “словенска” школа коју је похађало 19 ђака, а учитељ им је био мештанин Иван Корња; у школској 1808/1809. години златичку школу похађало је 23 ђака, а учитељ је био Микула Манчул (тачније Манцик) родом из места, стар 17 година.²⁷

Данас у Златици постоји дејњи вртић на српском језику, и четворогодишња школа.

У последњем попису становништва од 20. октобра 2011. у Златици се 210 особе изјасниле као припадници српске мањине, а као Румуни изјаснило се 410 особе.

4. ЛУГОВЕТ

Луговет припада групи пољадијских села са леве обале Нере. У *Опису вршачко-карансебешке епархије од 1713. године* није поменут. Између Златице и Соколовца забележено је заузврат насеље Шљивовац са 32 дома, које ће нешто касније нестати.²⁸ Будући да је Димитрије Руварац бележио искључиво српска насеља, може се претпоставити да је у то време Луговет био немачко насеље, пошто се 1717. године помиње под називом Langenfeld.²⁹ Луговет се као насељено место јавља и на карти Мерција из

1723. године³⁰ такође под називом Langenfeld. У *Опису вршачко-карансешке епархије од 15. јануара 1757. године*³¹ ово насеље се бележи са 52 дома.

Све до 1913. године Луговет је носио званични немачки назив Langenfeld, да би 1913. године добио “мађаризован” назив Neramezö. После Првог светског рата (1920) ово насеље добија званичан румунски назив Cîmpria, а Срби га називају Луговет. У народу Клисуре и Пољадије и даље преовладава назив “Ланговет” па чак се и становници овог насеља називају Ланговци.

Године 1776. Луговет је био прикључен 13. влашко-илирској регименти.³²

Српска православна црква сазидана је 1847. године и посвећена је Светом Пророку Јеремији.³³ У Луговету је црква постојала и знатно раније, али су Турци ту цркву од плетера, покривену шиндром, 1788. године с јесени заједно са још 17 граничарских кућа спалили. По свим изгледима црква није потпуно изгорела.³⁴

Први свештеници за које се зна да су опслуживали цркву у Луговету били су: Арсеније Савић и Павле Русовац.³⁵

Први пут се српска народна школа у Луговету помиње још 1768. године. О тој школи говори се и 1771/1772. школске године али тада није било школске зграде, па се настава одржавала у некој приватној кући.³⁶ И приликом “визитације” коју је учинио Илија Путник 1787. године у Луговету је забележио: “Стање је школе слабо. Учитеља и ђака немају”.³⁷

Тек 1802/1803. школске године школу је похађало 17 ђака чији је учитељ био Вук Томашевић, а године 1806. је било већ 26 ђака. Њих је учио Теодор Ранковић родом из суседног села Врачевгаја. Две године касније 1808. школу је похађало 37 основаца, 30 дечака и само 7 девојчица. Учитељ им је био Вукота Томашевић родом из Луговета, био је стар 21 годину. За њега је речено да је служио шест година и да “није добар”.³⁸

Данас у Луговету постоји српска православна црква. Једино забавиште у овом месту изводи школски програм на свом матерњем језику (српском).

Из последњег пописа становништва (20. октобра 2011) од укупно 523 становника као Срби се изјаснило 286, што прелази половину становника Луговета.

5. СОКОЛОВАЦ

Соколовац, у народу познатији под називом Сакаловац, је изграђен на левој обали Нере, у близини њеног ушћа у Дунав.

Соколовац се први пут помиње, али под називом Solmos (Соко) још 1472. године³⁹, што га сврстава у ред најстаријих српских насеља са ових простора. Соколовац је забележен као насељено место са 20 домова и у *Опису вршачко-карансебешке епархије од 1713. године*⁴⁰, а 1717. године Соколовац припада паланачком дистрикту са 26 домова.⁴¹

На карти генерала Мерција ово насеље је забележено са називом Sakallovaz.⁴² У *Опису парохија вршачко-карансебешке епархије од 15. јануара 1757. године*, Соколовац се помиње као насеље са 49 домова.⁴³ Године 1829. ово насеље налазимо под именом Szakolovac⁴⁴ да би у време мађарске владавине овим крајевима Соколовац носио мађаризовани назив *Nerasolymos*. После Првог светског рата усвојен је званични назив за ово место *Socol*, а Срби су усвојили као књижевни назив *Соколовац*, иако народ ових крајева доследно и даље га назива *Сакаловац*.

Као изразито “милитарска” комуна, Соколовац се 1776. године прикључио 13. влашко-илирској регименти.⁴⁵

У *Опису парохија вршачко-карансебешке епархије од 15. јануара 1757. године* за Соколовац је забележено да је тада имао 49 домова али нема цркву.⁴⁶ Ситуација је потпуно измењена нешто касније, пошто 1787. године приликом “визитације” парохија протопрезвитера паланачког Илије Путника забележено је да Соколовац “цркву парохијалну има, храма Преноса моштију светог Оца Николаја, сазидана од дрвета, са торњем, обоје покривене шиндром.”⁴⁷ Постојање цркве у овом селу се помиње и за године 1785. и 1788. али су је Турци спалили за време аустријско-турског рата, па се више не помиње 1789. године. Богослужење се извесно време обављало у школској згради. Црква не постоји нити 1797. па се религиозна служба обављала у приватном стану.⁴⁸

Ново црквено здање посвећено Преносу моштију светог Николе је сазидано од камена, а покривено шиндром 1811. године.⁴⁹

Први свештеници који се помињу у Соколовачкој цркви били су Димитрије Петковић и Стеван Јанковић. Они су чинодејствовали 1773-1775., а у периоду 1788-1808. религиозни обред обављао је свештеник Илија Новаковић.⁵⁰

Не зна се тачно када је Соколовац добио прву српску народну школу, али истинита је чињеница да су 1771/1772. школске године у овом селу функционисале две школе: једна српска национална (народна) и једна тривијална са немачким наставним језиком. Обе школе имале су своје ђаке и учитеље. Њихово постојање је трајало све до 1788. године када су Турци спалили тривијалну школу те се од тада помиње постојање једино српске школе која је наставила да функционише без прекида.⁵¹ У школској 1808/1809.

години школу похађају 30 ђака, а учитељ им је Петар Миленковић, катихета је свештеник Нестор Витомировић. Функцију школског надзорника је обављао каплар Сава Николић из Соколоваца.⁵²

У месту постоји забавиште на српском језику, а у осмогодишњој школи се матерњи језик (српски) изучава као наставни предмет.

Данас је Соколовац општинско место. У састав ове општине улазе и села: Златица, Прњавор, Луговет и Базјаш. У последњем попису становништва од 20. октобра 2011. године, 436 особа се изјаснило као Срби, а остали 213 изјаснили се као Румуни, што значи да је Соколовац важно српско село у коме махом живе Срби.

6. БАЗЈАШ

Веома је старо српско насеље. Помиње се још 1200. године.⁵³ Базјаш је забележен под називом *Bazyach* и 1581.⁵⁴ На карти генерала Мерција није забележен. Можда се тада сматрао једино као српски православни манастир за кога се верује да је подигнут за време краља Андрије II и Светог Саве.⁵⁵

У *Опису пароксија вршачко-карансебешке епархије од 15. јануара 1757. године* забележено је да је манастир Базјаш оскудан у обрадивом земљишту и да има само 4 дома Прњавораца.⁵⁶

Године 1829. ово место се помиње под називом *Bazias*.⁵⁷ После Првог светског рата званични румунски назив овог насеља је *Bazias* а у српској терминологији остаје под називом *Базјаш* (или *Базујаш*).

Значај Базјаша знатно је порастао када су Турци напустили Банат. Године 1854. изграђено је редовно пристаниште на Дунаву, а Базјаш је смештен уз саму обалу Дунава на обронцима околних брда.⁵⁸ Број становника овог малог насеља је знатно повећан пуштањем у саобраћај железничке пруге Базјаш-Оравица. Градња ове пруге је била започета још 1847. године али због немира 1848. године прекинута, да би нешто касније смиривањем стања била пуштена у рад 1. новембра 1856. године.⁵⁹ Одувек је у Базјашу живео највећи број Срба: 1880. године било их је 57, а 1938. 162, године 1981. 52, а у последњем попису само 27.

Манастир Базјаш са црквом Вазнесења Господњег сматран је највећом светињом православних Срба Дунавске клисуре и Пољадије. По предању, а и по тврдњи неких историчара, манастир је дело Светога Саве. Нема података о првим монасима манастира Базјаша. О њима се зна тек од половине 18. века. Међу њима помињу се Венјамин Николајевић и Пајсије Андрејевић.⁶⁰

Поред самог манастира налазила се некада државна основна школа која

је подигнута 1895.⁶¹ године. Школа је функционисала са прекидима све до 1960. године, када је због малог броја ђака укинута, а остала деца се школују или у Соколовцу или у Белобрешци.

У школској згради сада ради Српски културни центар “Свети Сава” у оквиру Савеза Срба у Румунији.

7. ДИВИЧ

Дивич је српско насеље које се налази на левој обали Дунава. Први пут се ово насеље помиње на карти генерала Мерција од 1725. године⁶² под називом *Dibitz*. Године 1757. ово место је забележено у *Опису пароксија вршачко-карансебешке епархије* са 33 дома под називом *Дјевић*⁶³, а 1761. налазимо га и под називом *Tibity*.⁶⁴ Тек 1829. ово насеље налазимо забележено под називом који означава првобитни српски назив, који ће бити близу званичног назива *Divich*.⁶⁵

За време мађарске владавине овим крајевима ово насеље се у периоду 1910-1919. јавља са називом *Divecs*, да би након Првог светског рата село добило званични румунски назив *Divici*, а у српском преводу то је *Дивич*, евентуално *Дивић*, како то редовно мештани изговарају.

У сеоском атару постоји и потес Стари Дивич, што ће рећи да је некада ово насеље имало другу локацију од ове садашње.⁶⁶ Као “милитарско” село за време Војне границе у Дивичу су постојала три чардака (стража), начињена од солидног материјала распоређених дуж Дунава: први се звао *Дивич* (удаљен 1500 хвати узводно од другог), трећи се звао *Попин поток* и налазио се наспрам Дивичког острва.⁶⁷ Године 1776. Дивич је припадао и ушао у састав 13. *Влашко-илирске регименте*.⁶⁸

Дивич није имао своју пароксију, па су верници одлазили на богослужења у цркву из Белобрешке, иако се за Дивич у то време (1773-1782) помињу његови свештеници: Јован Лазић и извесни Василије.⁶⁹ Тек 1936. године у овом селу се подиже нова црква, а почињу да се у њој богослужи тек половином 20. века.

Године 1787. приликом “визитације” протопрезвитера паланачког Илије Путника, у Дивичу није била школа, па су деца морала да исту похађају у Белобрешки.⁷⁰ Прва српска народна школа се у овом месту помиње тек у школској 1808/1809. години. Школу је похађао 21 основац, учитељ им је био Јован Винчилов, родом из Јасенова (Југославија), стар 16 година.⁷¹

Данас Дивич припада општини Пожежена, и има своју пароксијалну Српску православну цркву. У последњем попису становништва од 20. октобра 2011. године, 236 особе се изјаснило као Срби, а само 45 као Румуни.

8. БЕЛОБРЕШКА

Белобрешка, значајно клисурско насеље, изграђено је на левој обали Дунава. Први пут се помиње као насељено место у *Катастигу манастира и црква пећке патријаршије од 1660. године* под називом *Билер*.⁷² Двојаки назив: немачки назив Билер и српски *Белобрешка* напоређо ће се употребљавати и у наредних неколико деценија. У *Опису вршачко-карансебешке епархије од 1713. године* ово насеље је забележено под називом *Белобрешка* са 17 домова.⁷³ Године 1717. ово је место забележено у паланачком дистрикту под називом *Bellabresta* са 22 дома. На карти генерала Мерција од 1723. године место је забележено под називом *Biller*.⁷⁵ Године 1776. ово се место помиње под називом *Pollobreska*.⁷⁶ У *Опису парохија вршачко-карансебешке епархије* од 15. јануара 1757. године Белобрешка припада паланачком дистрикту са 51 домом.⁷⁷ За време мађарске владавине ово село носиће “мађаризован” назив *Fejerdomb*, што је дословни превод српског назива. После Првог светског рата ово село добија званични румунски назив *Belobreșca*, на српском језику *Белобрешка*.

У почетку Белобрешка је припадала војном дистрикту у Новој Паланци. Као “милитарско” место село је било прикључено *13. влашко-илирској регименти - Гранц Регимент нр. 13 Razische Poscheschener compagni*.⁷⁸

У *Опису парохија вршачко-карансебешке епархије* 15. јануара 1757. године⁷⁹ забележено је да је тада село имало 51 дом и цркву саграђену од дрвета, храм Васнесења Господњег, подигнута још 1749. године. Свештеници су били Василије Станимировић и Гаврило Поповић. Ту је цркву видео и паланачки протопрезвитер Илија Путник поводом својег обиласка парохија Клисуре и Пољадије 1787. године и том приликом забележио да је црква “сазидана од дрвета, с торњем, обоје прекривене шиндром, иначе у слабом стању”.⁸⁰

Имајући такву чињеницу у виду још 1780. Белобрешчани су отпочели са припремањем грађевинског материјала за подизање новог црквеног здања, сада од чврстог материјала. То се и догодило, пошто 1797. ово село има нову парохијску српску православну цркву.⁸¹

Прва српска народна школа помиње се у Белобрешки већ 1774. године. Тада је школу похађало 12 ђака, учитељ им је био извесни Стеван Поповић.⁸²

Данас у овом селу постоји српска православна црква, Осмогодишња школа са секцијом и на српском матерњем језику и једно забавиште које делатност обавља такође на српском језику. Село улази у састав пожеженачке општине, а на последњем попису становништва од 20. октобра 2011. године 477 особа се изјаснило као припадници српске мањине, поред 90 румунске народности, што ово село сврстава у ред већих српских клисурских села.

9. РАДИМНА

Ово село се први пут помиње још 1277. године.⁸³ А то значи да припада групи најстаријих српских насеља са ових простора. Данашња локација села Радимне је удаљена око три километра од Дунава. Постоји локација и *Старог Села* која се налазила на путу Сушка-Пожежена на самој обали Дунава, са леве стране реке Радимне, при њеном ушћу у Дунав. Село се преместило на безбедније место, због честих поплава ове велике реке, а то се догодило крајем 17. века.

У периоду 1690-1700. године, у *Марсиљијевој конскрипцији* ово насеље налази се под називом *Радимир*⁸⁴, а 1707. године помиње се под називом *Radigna* са 33 забележене куће.⁸⁵ У *Опису вршачко-карансебешке епархије* од 1713. године ово насеље се назива Радимна и забележено је са 32 дома, што значи да је већ тада припадало групи већих српских клисурских насеља.⁸⁶ Године 1717. село је забележено под називом *Radigna* са 33 дома.⁸⁷ На карти генерала Мерција од 1723. године ово се село јавља на два места: једно је *Радимна* испод села Сушке, а друго је Радимна изнад села Сушке, кроз коју протиче река што значи да се овај период поклапа са периодом пресељења старог села нову локацију.⁸⁸ На Гриселиновој “табули”⁸⁹ обележена је једино Радимна изнад села Сушке.

Од половине 18. века одомаћио се једино назив за ово село *Радимна*, што потврђује и напис из 1829. године, где се насеље назива *Radimna*.⁹⁰ За време мађарске владавине овим крајевима ово насеље се назива *Radonya*, да би после Првог светског рата добила званичан назив *Radimna*, а на српском језику назива се *Радимна*.

Као “милитарско” насеље Радимна је улазила у састав *Војне границе*, а 1776. године била је укључена у *13. влашко-илирску регименту*, као “штација” била је подређена команди компаније у Српској Пожежени.⁹¹

У *Опису парохија вршачко-карансебешке епархије* од 15. јануара 1757. године, за село Радимна забележено је да има 64 дома а “црква од камена, храм светог оца Николаја, подигнута при епископу Максиму 1726. Свештеник је Сава Поповић.”⁹² Ова чињеница потврђује да је радимска црква једна од најстаријих у Клисури, ако се изузму манастир Базјаш и старомолдавска парохија.

Ново црквено здање подигнуто је око 1763. године. То здање је имало камене зидове, а торањ од дасака саграђен.⁹³ У то време богослужења су обављали свештеници Стефан Богдановић и Стефан Миленковић.⁹⁴

Није тачно установљено када је била први пут отворена српска народна школа у овом селу, али се поуздано зна да је приликом своје “визитације”

паланачки протопрезвитер Илија Путник 1787. године забележио да је “стање школе добро, учитељ учи по старом, а не по норми. Ђака има 15.”⁹⁵

Две године касније (1789) та школа је била “у добром стању, а имала је свог учитеља са 10 ђака, од којих 7 часловаца и 3 псалтирца.”⁹⁶

Школа се помиње и 1797. године када је деца похађају “прилежно”, учитељ им је ђакон Јован Стојановић. Године 1806. школа је имала 22 ђака, а учитељ је био Павел Богдановић, родом из Гаја (Југославија). Две године касније 1808/1809. та школа је имала 23 ђака дечака. Учитељ им је био Петар Станковић, родом из Старе Молдаве, стар 28 година. За њега је речено да служи већ девет година али да као наставник није добар. У то време катихета је био поп Јеврем Богдановић, школски надзорник извесни Димитрије Окановић, каплар из места.⁹⁷

Данас Радимна припада општини Пожежена, има своју српску православну цркву, и забавиште на српском језику.

У последњем попису становништва од 20. октобра 2011. године, 408 особа овог села изјаснило се као припадници српске мањине, а само 98 се изјаснило као Румуни, што опет значи да је Радимна једно значајно српско место на овим просторима.

10. СРПСКА ПОЖЕЖЕНА

Српска Пожежена је подигнута на левој обали Дунава. Главна и једина улица у овом селу протеже се паралелно са током ове реке. Пожежена се први пут помиње у *Катастигу пећке патријаршије 1690-1700.* године под називом *Posisie*.⁹⁸ У *Опису вршачко-карансебешке епархије од 1713. године*⁹⁹, ово село се помиње као *Пожежена* са 17 домова, а 1717. године насеље је забележено под називом *Poseschena* са 10 домова.¹⁰⁰ На карти генерала Мерција од 1723. године налазимо је под називом *Poschegena*.¹⁰¹ У *Опису парохија вешачко-карансебешке епархије* од 15. јануара 1757. село налазимо под називом “*Пожежена Сербска*” са 42 дома¹⁰², а 1829. године налази се назив који је делимичан превод са српског језика *Racz Poschezsena*.¹⁰³ Пред Први светски рат ово насеље носи “мађаризовани” назив *Felső Pozsgas*, а од 1920. опет званични румунски назив *Pojejena de Sus* да би се 1968. године ова два села (Српска и Румунска Пожежена) стопиле у једну *Пожежену*, па има данас званични румунски назив *Pojejena*. На српском је остало да се и даље чини разлика па се горњи део овог села и даље назива Српска Пожежена.

Српска Пожежена је знатно раније од осталих клисурских места била војно насеље, али је коначно укључена у *Илирску пешачку регименту* 1773.,

године када је она и основана. После три године, то јест 1776. ово село је придодато новоформираној *13. илирско-влашкој регименти*. Тадашња Пожежена постала је том приликом „компанијско место”.¹⁰⁴

У *Опису парохии вршачко-карансебешке епархије* од 15. јануара 1757. године забележено је да у селу већ има 42 дома али нема своју цркву, па су парохиијани одлазили на богослужења у Радимну.¹⁰⁵

После 1793. године сазидаана је српска православна црква посвећена Светим Архистратизима Михајлу и Гаврилу. Као први свештеници у овој цркви помињу се Стеван Миланковић (1793), Јефтимије Богдановић (1794-1812) и Јован Стојановић (1812-1833).¹⁰⁶

Не може се поуздано казати када је основана српска народна школа у Пожежени, али се ипак може прихватити као веродостојна чињеница коју износи паланачки протопрезвитер Илија Путник приликом своје “визитације” парохиија са ових простора 1787. године. Тада је он за Пожежену забележио: “Стање школе је добро, учитељ ради не по норми већ по старом учи децу којих је број око 14 и то букварци и часловци”.¹⁰⁷ Године 1789, иако је школска зграда била у добром стању, није имала учитеља нити ђака.¹⁰⁸ Али зато 1806. године пожеженачку школу похађају 20 ђака, а учитељ им је Јефтимије Јовановић, родом из Пожежене, који је тада имао 29 година и који је добро обављао свој посао. Катихета је у школи био поп Јефтимије Богдановић, а дужност школског надзорника је обављао извесни Лазар Јовановић, разводник из места. У размаку 1804-1807. у овом селу је функционисала и тривијална школа на немачком језику, али је она кратко трајала.¹⁰⁹

Данас у Српској Пожежени је остала једино српска православна црква и српско забавиште. Српски језик у школи се изучава као наставни предмет, па деца овог села су принуђена да похађају школу на румунском језику у Румунској Пожежени.

Иначе, уједињена Пожежена је постала 1968. године средиште општине, па у саставу има и села Радимну, Сушку, Белобрешку и Дивич.

Приликом последњег пописа становништва од 20. октобра 2011. године, 173 особе се изјаснило као припадници српске мањине.

11. МАЧЕВИЋ

Мачевић се налази на левој обали Дунава. Први пут се ово село помиње у *Опису вршачко-карансебешке епархије од 1713. године* само са 3 дома.¹¹⁰ Свакако да је ово само почетак оснивања овог насеља, јер се по

свим правилима насеобина не може назвати селом три куће раштркано посађене на неком терену.

На карти генерала Мерција од 1723. године¹¹¹ ово се насеље јавља под називом *Mathiovecz*¹¹², а у *Опису парохија вршачко-карансебешке епархије од 15. јануара 1757. године*¹¹² село се јавља под називом “Мачовац” и има у свом саставу 48 домова.

Године 1761. ово место налазимо под називом *Matiovaz*¹¹³, а 1829. године назива се *Macsevacs* и *Machevich*¹¹⁴, дакле, овај последњи назив је веома приближан изговору данашњег назива овог села. Пре Првог светског рата место је носило “мађаризовани” назив *Matyasmezö*, да би након Првог светског рата носило званични румунски назив *Macești* односно српски *Мачевић*.

Као “милитарско” село Мачевић је имао два чардака (страже) изван села. Село је било подређено војној команди компаније у Српској Пожежени, где се налазило седиште компаније.¹¹⁵

У почетку Мачевић није имао своју цркву, па су његови свештеници с верницима одлазили на богослужења у молдавску цркву.¹¹⁶ Први свештеници за коју се зна поуздано јесу Петар Крстић (1773), Стеван Јовановић (1775-1782), родом из Доње Љупкове, и Антоније Марковић, родом из Кусића (Југославија), који је служио у периоду 1789-1810. године.¹¹⁷

Дуго времена Мачевић није имао своју цркву. Ново црквено здање изграђено је тек 1856. године. Храм је посвећен Вазнесењу Господњем.¹¹⁸

Српска народна школа у Мачевићу се први пут помиње 1787/1788. школске године. Ту школу је видео и паланачки протопрезвитер Илија Путник који је 1787. учинио своју познату “визитацију” клисурских места, па је за школу у Мачевићу забележио и ово: “Стање школе добро. Учитеља имају. Учи просто, не по норми. Број ђака и буквара 12”.¹¹⁹ И године 1797. помиње се школа у Мачевићу коју похађају 10 ђака, а учитељ им је био извесни Андрија Маринковић из Паланке (Југославија), а школске 1808/1809. године школу похађа 18 ђака а учитељ им је Марко Јовановић родом из Паланке (Југославија), стар само 16 година. Иако толико млад, он је као наставник био добар. Школски надзорник је био извесни Петар Пешко, сеоски разводник.¹²⁰

Данас Мачевић улази у састав новомолдавске општине. Има своју парохијалну српску православну цркву, забавиште на српском језику и четворогодишњу српску школу.

У последњем попису становништва од 20. октобра 2011. године 366 особе су се изјасниле као припадници српске националне мањине.

12. СТАРА МОЛДАВА

Ово је највеће насеље са српским живљем у Дунавској клисури и Пољадии. Стара Молдава је подигнута уза саму леву обалу Дунава.

Истодобно, ово место спада у групу најстаријих српских насеља са ових простора. Први пут се помиње још 1588. године под називом *Мудава*.¹²¹ Године 1665. ово насеље посећује велики турски путописац Евлија Челебија.¹²² Он ово насеље сматра паланком и помиње га под називом “Медова”. У попису насеља које је начинио Марсиљи из Болоње 1690-1700., насеље се помиње под називом *Мудава*, што је верна транскрипција наकाдашњег, а и данашњег, назива који кружи народом овог краја.¹²³ У *Опису вршачко-карансебешке епархије од 1713. године Молдава* се помиње као паланка са 30 домова.¹²⁴

На карти генерала Мерција од 1723. године¹²⁵ ово насеље налазимо под називом *Moldova*. Тек 1829. године ово се насеље бележи под називом *Moldova vetus*¹²⁶, што је опет дослован превод српског назива овог места.

Уочи Првог светског рата насеље, као и остала клисурска насеља, има “мађаризован” назив *Ömoldova*, а после тог рата насеље добија свој званични румунски назив *Moldova Veche*, а на српском језику је то *Стара Молдава*. Данас ово насеље улази у састав *Нове Вароши* (насеље које је скоро подигнуто као раднички центар Новомолдавског рударског предузећа), те се село једноставно утопило у новоосновани град. Ипак, Стара Молдава је мало изгубила од свог некадашњег облика јер се ново насеље изградило поред старог села.

За време постојања *Војне границе* и Стара Молдава је била “милитарско” насеље, које је припадало команди компаније чије се седиште налазило у Српској Пожежени.

Верује се, а то доказују и неке чињенице, Стара Молдава је имала и српску православну цркву најстарију у овим крајевима, свакако, ако се изузму манастири Златица, Базјаш, Кусић и Мракуња. Наиме Евли Челебија још 1665. године бележи: “У вароши се, међутим, налазе две стотине даском и трском покривених кућа раје са баштама и виноградима, затим једна мала даском покривена цамија”¹²⁷ Потпуно је вероватно да је та цамија у ствари била српска православна црква у Старој Молдави.

У *Опису парохија вршачко-карансебешке епархије* од 15. јануара 1751. године за ово насеље је забележено: “Варош Медова са 161 домом, црков восточна, камена, невелика, храм Светог Јована Крститеља воздигнута при епископу Максиму 1735. године.”¹²⁸ Исту је цркву видео и прото-презвитер паланачки Илија Путник који је 1787. године “визитирао” клисурске

парохије. Он је тада забележио да је црква “сазидана од камена са торњом, обоје шиндром покривени, иначе у слабом стању.”¹²⁹ Ова је црква потпуно изгорела за време немира 1848/1849. године, те се после немилих догађаја 1853. године у Старој Молдави подиже из темеља ново здање српске православне богомоље.¹³⁰

Први свештеници старомолдавске цркве за које се досад зна били су Татомир Нешић и Стефан Гаврилов.¹³¹

Године 1787. протопрезвитер Илија Путник је установио да је стање школе добро а да учитељи имају 20 ђака.¹³² С јесени 1788. године Турци су школску зграду запалили, па је учитељ 1789/1790. школске године наставу држао у својој сопственој кући, али је тада ту школу похађао веома мали број ђака, свега троје. Тек 1806. школске године школа је обновљена и има 26 ђака, а учитељ им је био извесни Лазар Гавриловић из места.¹³³

Данас у Старој Молдави постоји српска православна црква, једно забавиште на српском језику, а у школи српски језик се изучава једино као наставни предмет. У последњем попису становништва од 20. октобра 2011. године у Старој Молдави 1016 особе се изјасниле као припадници српске мањине.

13. ЉУПКОВА

Љупкова припада групи већих српских насеља у Дунавској клисури. Смештена је у повећој долини на левој обали Дунава, четрдесетак километара од Старе Молдаве. Становници села се називају Љупковци, односно Љупковке.

Као насељено место Љупкова се помиње и у делу турског путописца Евлија Челебије из 1665. године¹³⁴ који бележи: “Паланка Љупкова (Лебкова)... Тврђава је једна малена четвороугаона паланка, смештена у једној широкој долини, двеста корака од Дунава. У њој је само пет кућа”.

У раздобљу 1690-1700. године ово насеље се налази под називом *Lyubkova*.¹³⁵ Године 1713. у *Опису вршачко-карансебешке епархије* помиње се и село Љупкова са 76 домова¹³⁶, а на карти генерала Мерција од 1723. године ово насеље налазимо под називом *Dolni Lupkova*.¹³⁷ У *Опису парохија вршачко-карансебешке епархије* од 15. јануара 1757. године село је забележено под називом Љупкова Дољња са 78 кућа.¹³⁸ Године 1829. ово насеље је забележено под називом *Dolna Lupkova*¹³⁹, а пре Првог светског рата Љупкова носи “мађаризовани” назив *Also' Liupkova*, да би после Првог светског рата ово насеље добило званичан румунски назив *Liubcova*, а српски је назив и даље остао Љупкова.

Писани документи о православној цркви у Љупкови налазе се у *Опису парохија вршачко-карансебешке епархије* од 15. јануара 1757. године. Тада је установљено да је црква од дрвета, храм Вознесења Господњег, подигнута за време епископа Исаје године 1745.¹⁴⁰ Исту чињеницу је посведочио и паланачки протопрезвитер Илија Путник 1787. године бележећи: “Црква парохиска храма Вазнесења Господњег зидана је од дрвета. Торањ је саграђен такође од дрвета. Покривени шиндром.”¹⁴¹

Ново црквено здање је осветио вршачки епископ Јосиф Јоановић Шакабента 30. септембра 1794. године.¹⁴²

Као први свештеници љупковачке цркве за које се зна били су: Стефан Јоановић, Кузман Поповић и Јоан Поповић.¹⁴³

У једном школском извештају за 1774/1775. годину сазнаје се да је тада љупковачку школу похађало само троје ђака и да је први учитељ био извесни Никола Салитровић.¹⁴⁴ Нешто више података налазимо код паланачког протопрезвитера Илије Путника 1787. године који је обишао и Љупкову па је забележио да је школа у добром стању, али нема учитеља нити ђака.¹⁴⁵ 1808. године 32 ђака похађају школу из Љупкове, а учитељ им је био Павле Богдановић (родом из Гаја – Југославија).¹⁴⁶

Данас Љупкова припада Општини Берзаска, има своју српску православну цркву, Српско забавниште и осмогодишњу школу у којој се српски језик учи као наставни предмет. У последњем попису становништва од 20. октобра 2011. године 580 особа изјаснило се као Срби.

14. СВИНИЦА

Свиница је једно од највећих српских села у Дунавској клисури и Пољадији. Село је подигнуто на левој обали Дунава, на половини пута Стара Молдава – Оршава. Припада жупанији Мехединц и у извесној мери изолована је од осталих клисурских места. Становници села се називају *Свиничани*, или “*Свиничање*” како сами себе називају у свом архаичном говору.¹⁴⁷

Свиница је старо насељено место, као тврђава *Три куле* помиње се још 1437. године.¹⁴⁸ “Тврђаву Три куле, чије се рушевине и данас виде на ушћу реке Стариште, подигао је у 16. веку бан карансебешки и лугошки Србин Петар Петровић”¹⁴⁹

Током година село Свиница је имало разне називе: године 1443. зваће се *Zinicze*, а у периоду 1690-1700. *Szvinyieze*.¹⁵⁰ Године 1713. Свиница припада “нахији паланачкој са 45 домова за становање”,¹⁵¹ а то значи да ово насеље припада групи највећих насеља тада, пошто Стара Молдава има

само 30 домова а проглашена је за паланку. На карти генерала Мерција од 1723. године¹⁵² ово насеље је забележено под називом *Zvinitza*. У *Опису парохија вршачко-карансебешке епархије од 15. јануара 1757. године*¹⁵³ село Свиница има већ 80 домова. Године 1829. село се назива *Szvinieza*¹⁵⁴. У раздобљу 1910-1919. насеље има “мађаризован” назив *Sznicze* да би након Првог светског рата званични назив на румунском језику овог насеља био *Svinița* или српски *Свиница*.

Свиница је још у првој половини 18. века била граничарско насеље, а 1752. године имала је и свог капетана по имену Јосим Војновић. Коначно је и Свиница била укључена у *13. влашко-илирску регименту* тек 1776. године.¹⁵⁵

Познати писац монографије о Клисури, Александар Станојловић тврди да је парохијско звање основано још 1740-1741. године,¹⁵⁶ а у *Опису парохија вршачко-карансебешке епархије од 15. јануара 1757. године*¹⁵⁷ стоји забележено да је Свиница имала своју цркву дрвену, храм Светог пророка Илије, подигнута при епископу Јовану Георгијевићу 1751. године.

Око 1800. године изграђено је ново црквено здање од тврдог материјала, са зиданим сводом и звоником, али кров је био шиндром покривен.¹⁵⁸

Први свештеници свиничанске парохије за које се зна били су: Јован Казанескул, родом из суседног села Тисовица, Стефан Михиновић, Никола Шалитров.¹⁵⁹

Не зна се тачно када је Свиница добила своју прву народну школу али поуздано се зна да је школска зграда изгорела у ратној 1788. години.¹⁶⁰ Према једној верзији све до 1796. године “влашки” учитељ је учио децу у Свиници. Године 1797. у Свиници је постојала школа и учитељ, а већ 1806. године школа је имала 27 ђака а учитељ им је био Обрад Стојковић, родом из Радимне.¹⁶¹

Будући да су воде акумулационог језера на Ђердапу покриле старо село године 1970, Свиница се поново преселила на нову локацију нешто даље од Дунава на самим обронцима планине. У Свиници данас има од српских установа једино српска православна црква, а у школи се српски матерњи језик учи као наставни предмет.

На најновијем попису 2011. године 835 становника се изјаснило да припада српској заједници.

II ПРИВРЕДНЕ ПРИЛИКЕ У ПОЉАДИЈИ И ДУНАВСКОЈ КЛИСУРИ

1. ЗАНИМАЊА КЛИСУРАЦА И ПОЉАДИЈАЦА

У почетном периоду досељеници у ове крајеве су се бавили земљорадњом и сточарством, а касније виноградарством и повртарством. Захваљујући постојању плодног земљишта и повољним географским условима – то је поготово својствено за пољадијска села – пољопривреда је у овим крајевима у прошлости била особито развијена. Њоме се бавило готово целокупно становништво Клисуре и Пољадије.

Постоји извесна разлика између развоја пољопривреде у пољадијским и клисурским насељима. Будући да се пољадијска села налазе у равничарском делу, то значи да су се у тим крајевима развиле пољопривредне гране. Земљишни поседи били су засејани озимим усевима: пшеницом, ражом, јечмом и летњим усевима, посебно кукурузом. Као храну за стоку гајили су оvas, детелину и сено. На знатно мањим површинама подизани су виногради. У клисурским насељима обрадивих површина је знатно мање: узани појас ораница уз обалу Дунава и земљиште на пољанама, брдима и виноградима. За сопствену потребу гајили су кукуруз, много ређе пшеницу. У овим крајевима знатно више је развијено повртарство и виноградарство. Значајне површине у клисурским местима су засађене воћњацима, а првенствено су то шљивици.

Све до почетка двадесетог века основно занимање становништва Клисуре и Пољадије је била пољопривреда. У то време у селима Дунавске клисуре и Пољадије занатлије су махом били дошљаци са стране. Тако на пример, Цигани су обично били “котлари”, или ковачи. Исту судбину су имали и остале “школоване” занатлије као што су то: ћурчије, “пинтери”, тишлери, крзнари, итд.

Основна грана пољопривредне производње је била, а и данас је,

земљорадња и то у главном производња житарица и индустријских биљака: кудеље, сунцокрета, и грожђа. Од осталих пољопривредних грана ваља истаћи још сточарство, повртарство и воћарство.

Главна привредна грана у прошлости била је сточарство пошто су ова села имала повољне испаше у брдским пределима и у равничарском делу, поготово је то важило за пољадијска насеља. Највише су гајили овце, затим говеда и коње, свиње, углавном за своје потребе. У мањој мери се пре гајиле козе. Козе се нарочито гајиле за време постојања “колектива” јер су оне биле замене за краве. Тада је готово свако домаћинство имало по једну или две козе.

За време трајања Војне границе развој пољопривреде узима маха. Земљорадња је убрзо постало основно занимање Клисураца и Пољадијаца. Највећи део обрадивог земљишта налазио се под кукурузом и житарицама. У знатно мањој мери сејане су индустријске биљке: сунцокрет, кудеља и дукан.

После Другог светског рата, оснивањем Рударског предузећа у Новој Молдави, знатан број сеоског клисурског и пољадијског становништва престао је да се бави пољопривредом и одлазио је да као неоспособљени радници раде у државним предузећима. Истодобно један знатан број особа завршивши разноврзне школе престао је да се бави пољопривредом. Нагли пораст школованих људи поклапао се са периодом постојања “колектива” пошто су деца бежала од рада у њима за будућност.

Повртарство се почело развијати уочи Првог светског рата, а свој највећи успон доживело је након Другог светског рата, поготово изградњом градова Нова Молдава, Оравица, Анина и других. Прави повртари су Клисурци, а нарочито се у тој области истичу Белобрешчани. Сеје се разноврсно поврће: рани кромпир, купус рани и јесењи парадајз, пасуљ, паприка, лук и друго поврће. Повртарство је нарочито успевало у пределима који су се налазили у близини текућих вода пошто се користило наводњавање и прскање биљака за време сушног периода.

Потребно је, ипак, напоменути да је повртарство било занимање мањег броја људи у једном селу. Правих баштована је веома мало. Највише их је било у клисурским селима: Белобрешка, Дивић, Стара Молдава и Мачевић.

Повртарске производе су некада продавали у Белој Цркви, Базјашу, Оравици, Бозовићу, Берзаски, Старој Молдави или Оршава. Неки од тих градова и данас су још продајни центри за клисурско поврће: нарочито Оравица, Анина и Нова Молдава.

Производња бостана је мањих размера. Нарочито је то карактеристично за клиурска насеља. Нешто боље стање јесте у пољадијским

селима поготово у Соколовцу и Луговету.

Значајно место у пољопривреди ових крајева имала је и производња биља за сточну исхрану. У том правцу сејала се на већим површинама детелина, луцерка, јечам, овас. Природне ливаде су брижно неговане.

Важну привредну грану представља виноградарство које се нарочито почело развијати доласком немачких колониста у ове крајеве почетком 18. века. Ипак, верује се да и пре доласка немачких колониста виноградарство је било доста развијено. Ипак површине засађене виноградима су знатно мање ако се упореди са површинама засејаним кукурузом или пшеницом. Нешто више винограда имају насеља Златица, Белобрешка, Радимна и Стара Молдава. Дакле нарочито је развијено виноградарство у местима у којима су се налазиле падине брежуљака окренуте југу.

У Пољадји и Дунавској клисури, са малим изузетком, виноградарство је претежно примитивно пошто су виногради најчешће засађени хибридикама. Највише се гаје следеће лозе: отело и липовак. Од “пелцера” долази у обзир динка, а од осталих, дренак и још по која лоза случајно засађена.

Квалитет грозђа је добар, а производња грозђа и вина знатно премашује потребе становништва ових крајева тако да се често прибегава извозу вишкова у друге крајеве.

И воћарство је донекле било развијено у овим крајевима. Ова тврдња важи поготово за клисурска насеља. Највећи број воћака је засађен по баштама у сеоском атару или у близини насеља. То је понајчешће случај са виноградима. Пољадјци и Клисурци највише гаје јабуке (петроваче, босанке), крушке (караманке, илиначе, јачмовке итд), шљиве (читловке, ранке, белошљиве, рингловке), кајсије, прикозле, трешње (аршлеме, црнице, ситнице итд), вишње, орахе итд.

За време постојања Војне границе нарочито је било распрострањено сађење дудова (у Клисури и Пољадји редовно се за дудове каже јагоде) ради гајења свилене бубе.

У време свог досељавања, сточарство је било основна привредна грана и главни извор егзистенције људи са ових простора. Данас је сточарство само делимично развијено и са мањим изузецима своди се једино на задовољење потреба једног домаћинства.

Развој сточарства је у непосредној вези са постојањем пашњака и ливада које обезбеђују храну за стоку. Али многа клисурска и пољадјска села оскудевају у добрим пашњацима и ливадама.

У прошлости нарочито се гајили коњи и говеда који се употребљавали и за обраду земљишта. Данас је њихов број драстично умањен пошто се за обраду земљишта прибегло употреби механизованих средстава: трактора,

сејачица, косачица, комбајна, разних берача итд. Данас се гаје једино шталска говеда, краве-музаре, телићи. Гаје се свиње, овце, козе једино за сопствене потребе.

Од крава, коза и оваца добија се млеко. Од њега се производи сир и масло, а продаје се и на пијаци или онима који немају краве, овце или козе.

Живинарство је развијено тек толико да задовољи сопствене потребе а држе се кокошке, ћурке, патке и гуске. Живину Клисурци и Пољадијци држе за месо и јаја. Веома ретко их носе на продају.

За развој пчеларства у Дунавској клисури и Пољадији постоје извршни услови. Но и поред тога оно је слабо развијено. Иста констатација може се учинити и за гајење свилене бубе када је то била веома уносна привредна грана за Пољадијце и Клисурце, те се многа домаћинства бавила гајењем свилене бубе. У Старој Молдави је постојала и “Свилара” за прераду свилене бубе. У последње време гајење свилене бубе је потпуно занемарена грана.

Раније, а понаткад и данас, у Пољадији и Клисури ловило се на један посебан начин у случају да се лов не обавља ловачком пушком. Од старих начина ловљења једино се још до данас сачуван лов помоћу замке. Помоћу замки деца лове птице: врапце, зебе а и друге птице. Замке су правили од коњске длаке. Обично би на једном клипу кукуруза нанизали неколико (десетак) покретних омчи које су биле причвршћене канапом а то се чинило и са клипом кукуруза. Птице у потрази за храном, долазе до клипа кукуруза и ту се заплету у омчу, обично, ноге или главу, а омча се стегне при покрету или повлачењу.

За лов на птице био је распрострањен у овим крајевима још један начин. То је лов помоћу корита или обруча од колског точка. Корито би се једним крајем прислонило на врх дрвеног кочића за чији је доњи крај био причвршћен подужи канап. Ако се ловило обручом од колског точка тада се преко обруча раширила каква мрежа којом би се поклоpile птице повлачењем кочића. Испод корита или обруча посули би мало зрневља пшенице или кукуруза као мамац за птице. Онај који би ловио, седео је негде у близини скривен иза каквог заклона држећи у руци крај канапа чекајући да се појави плен. Кад се птице појаве испод корита или мреже са обруча повуче се конац, кочић измакне, а корито или мрежа поклопи плен што се нашао испод.

У Клисури и Пољадији замком су ловили и дивље звери: лисице, зечеве а и курјаке... Такве замке су постављали на пролазе којима су звери обитавале да пролазе. Ловци на такве звери су сваког дана обилазили и прегледали постављене замке да ли се што упецало.

У Клисури су и дивље свиње па и курјаке луталице ловили на посебан начин. Наиме, ујесен у периоду брања кукуруза, обично би дивље свиње

нападале и чиниле велике штете по кукурузиштима. Људи су их ловили тако што би ископали “шанац” на главним прилазима кукурузишту. Такве шанчеве би овлаш покривали грањем и прућем и потом танким слојем земље. Кад би звери набасале на такве шанчеве упадале би у јаме из којих нису више могле да изађу док не би дошли ловци и похватили их или их таманили.

Будући да су Нера, а поготово Дунав, богати разноврсном рибом, у Пољадији и Клисурси риболов је био један од важних занимања људи. Главне врсте рибе које се лове у овим рекама су: сом, шаран, кечига, штука, мрена, гргеч, деверика, кесега, буцов и бела риба. Од рибарских справа које употребљавају риболовци важније су: алов, загажња, струк, мали струк, лапташ, бубањ, бућке, сеђа са черенцем и др.

Као споредним занимањем, становници клисурских и пољадијских села су се бавили само понекад плетењем корпи (котарица) од врбовог прућа. Становници ових крајева су плели котарице уочи бербе кукуруза или за време зимског периода када су били посвршавани готово сви пољски радови. Осим плетења котарица, плели су још и лесе за кола, велике котарице које се у овим крајевима називају “батаре”, мале саћуре или како се овде називају “шућурице”.

Вештини плетења врбовим прућем уче се деца мушка и женска од својих родитеља или суседа. Права је реткост не наћи у једном домаћинству неког ко није био упућен у плетењу. Врбовог прућа је некада било у изобиљу. Пруће се налазило у врбацима и дуж Дунава и Нере.

За израду “котарчића” врбово пруће се посебно припремало: кувало, белило од зелене коре, то јест љуштило, па чак и бојило. За израду таквих котарчића захтевало се много знања и умећа, па је ово занимање један особен занат.

Поједини Пољадијци и Клисурци бавили се и млинарским занатом. Реке Дунав а поготово Нера, Јаруга, Радимска река биле су подесне за подизање воденица. Воденица из “Шевца” још и данас функционише а користи воду Нераља. Некада је у пољадијским местима било и по неколико воденица. Нарочито су у томе предњачили Соколовчани и Златичани. Од клисурских села воденице су имали Радимци и Старомолдавци на својим рекама. У Клисурси су људи знали да користе и снагу снажних клисурских ветрова, кошаве и горњака, па су градили и млинове на ветар такозване ветрењаче. Једну такву ветрењачу имао је крајем 19. века и Белобрешчанин Младен Мијатовић.

Осим ветрењача, остали млинови су користили водену снагу. Такве су воденице Клисурци обично називали кашикаре или прекаје. Грађене су на групној основи, удруживањем појединаца, а онда по уделу у грађењу користио

млин на дан или више дана. Тада је он узимао “ујам”. Воденично камење као најважнији део једне воденице набављало се у клисурском селу Свиници.

У клисурским и пољадијским селима у прошлости је било развијено и цигларство. За сопствене потребе цигла се правила готово у сваком клисурском и пољадијском селу. Ипак посебне циглане са добром црвеном земљом иловачом за прављење цигала имала су села: Соколовац, Српска Пожежена, Стара Молдава и Љупкова. Цигларством се највише бавили а и данас се још баве Цигани или људи лошег материјалног стања. Села која нису имала циглане куповали су циглу у оближњим насељима. Једино су цреп за покривање кућа куповали на страни, а онда возом преносили до железничких станица у Базјашу или Оравици.

У блиској прошлости у пољадијским и клисурским насељима је била веома развијена домаћа радиност. Данас је она у опадању. У неким селима је домаћа радиност потпуно искорењена. У кућној радиности су становници овог поднебља подмиривали своје потребе. Ретки су били случајеви да су предмете израђене на тај начин стављали у продају. У кућној радиности мештани ових крајева се бавили прерадом вуне, предењем, ткањем и плетењем. А израђивали су ћилиме, клечане торбе, цемпере, вунене чарапе, крпаре, покровце а и друге предмете потребне једном домаћинству.

Када је између два светска рата почела експлоатација клисурских шума знатан део људи, поготово оних сиромашних, почео се бавити сечом дрва или како су то у овим крајевима говорили, прављењем “фатова”. Ако су такве послове обављали на удаљеним местима, тада су дрвосече у шумама правили привремене колибе за боравак. Они у близини одлазили су јутром рано на посао а враћали се својим кућама да преноће. Домаћинства која су располагала и са теглећом стоком превозили су исечене фатове до стоваришта или слагалишта дрва, а која се налазила у пристаништима у Старој Молдави и Базјашу. Појединци су дрва товарили у шлепове. На тај начин они су за себе зарађивали за егзистенцију.

У прошлости, готово у сваком једном клисурском или пољадијском насељу, било је оних који су се бавили киријом. Превозили су разне предмете па чак и особе које су то желеле.

2. ОРУЂА И НАЧИН РАДА У ЗЕМЉОРАДЊИ

Протеривањем Турака из Баната 1716. године, након двесто година отоманске владавине, Банат постаје камерално добро хабсбуршке царевине. У јесен 1717. године Камерална комисија за уређење Баната коју су

сачињавали Фрањо Павле, гроф Валис, командант темишварске тврђаве, и Александар Јохан пл. Каланек, саветник величанства и шеф-комесар за уређење Темишварског Баната, одредила је новим досељеницима и, аутохтоном становништву, земљиште на коме могу радити, пословати и према нахођењу економију водити, градити, орати и трговину слободно обављати, с тиме, да је за поклоњено земљиште дужно плаћати обавезан десетак. Према томе становници Клисуре и Пољадије имали су првобитно само право ужитка. У то време сточарство је било претежно занимање, земљорадњом су се бавили само да подмире најпрече потребе исхране.

Досељавањем новог становништва из разних српских области повећана су клисурска и пољадијска насеља. Колонизација Немаца, Чеха, Италијана и других, као и разне административне мере ондашњих административних власти, знатно су утицали на прелаз са сточарске привреде на земљорадњу. Овај процес се првобитно веома споро одвијао. Томе је превасходно негативно деловало, с једне стране, сам начин рада, а с друге стране рудиментарне справе и оруђа којима је земља обрађивана.

Оснивањем *Банатске војне границе и Влашко-илирског граничарског пука број 13* од 16 чета са штабом у Белој Цркви, развој земљорадње у овим крајевима је знатно убрзан. Војна управа бринула се организацијом граничарских чета, о војној обуци граничара, али је водила бригу и о привредном животу граничарских села или такозваних “милитарских” насеља. Тако, на пример, време сетве и жетве било је одређено истовремено за све граничаре. Да би унапредили пољопривреду, постојали су посебни службеници који су се бринули о обрађивању земље и неговања стоке и друго. Сваки педаљ земља морао се обрађивати, а ако је земља остала необрађена кривицом граничара, она му је одузимана и додељена другоме.

За озиму сетву требало је према тадашњим прописима да се оре три пута. Семе за сетву морало је да буде чисто итд.

Данас већина становника пољадијских и клисурских насеља бави се земљорадњом. Раније су гајили пшеницу, јару и озиму, кукуруз, раж (рженицу како се то овде каже), наполицу (врста жита пола пшенице а пола ражи). Пшеницу и кукуруз највише производе Пољадијци. У знатно мањим количинама ове културе се производе у клисурским селима.

У клисурским и пољадијским селима у знатно мањој количини производи се јечам, овас, детелина и нешто индустријског биља.

У овој привредној грани главни радови су: орање, сетва, окопавање, скидање плодова, вршидба, берба и припрема сточне хране за зимску сезону.

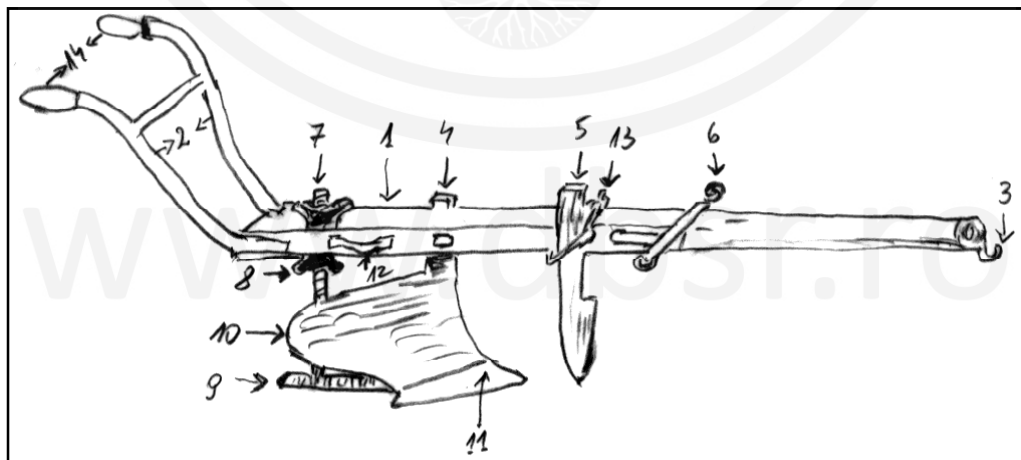
а) Орање

У клисурским селима обрадиве површине су биле знатно мање, него што је то данас када је та површина повећана крчењем шума и шипрага. И тако мала површина није била обрађивана сваке године јер је снажно деловала традиционална концепција при раду. Наиме, један део обрадиве површине остављао се у нераду или, како се то обично говорило, да се земља “одмори”. Тако се поступало све до уласка клисурских и пољадијских села у *Војну границу*. А од тада, под дејством разних наређења граничарских а и административних органа власти, отпочело је интензивније бављење земљорадњом. Земља је била много редовније орана. Чак је с јесени и гарена.

Орање се обављало плугом са упрегнутим воловима или коњима. Код плићег орања, у плуг су били упрегнута по два вола или коња, а код дубљих орања које се редовно обављало зими, па га сељаци зато називају и зимско орање, хватана су у плуг по два пара волова или коња.

У пољадијским селима се за вучу више употребљавају коњи, а у клисурским насељима у употреби су волови који су много подеснији за брдовите пределе. У неким сиромашним домаћинствима за вучу употребљавају и краве. Ипак су то ређи случајеви.

Орање се обављало плуговима, који су током времена били различитог изгледа, градње и употреба. Доскора се памтили дрвени и полудрвени плугови, такозване „ралице“. Ипак оно што најбоље памте најстарији Клисурци и Пољадијци то су полудрвени плугови у којима су једино гредељи и колевке са два неокована точка били дрвени. Остали делови као што су раоник, цртало, даска за превртање бразде обично су били од гвожђа. Стари плу-

Вајтер плуг (саставни делови)

гови нису ни употребљавали колечке, већ је место њих употребљаван дрвени точак, причвршћен за предњи део гредеља.

Најраспрострањенија врста плугова која је била позната раније, а и данас је још у употреби, су такозвани гвоздени плугови. Гвоздених плугова имало је свако клисурско и пољадијско домаћинство пре педесетак година када је земља била приватно власништво сељака. Нешто касније ушли су у употреби потпуно гвоздени плугови звани “вајтер” плугови. Овакви плугови су били израђивани у Анини, а оданде куповани за домаћинства.

Саставни делови вајтер плуга су: гредељ (1), ручице (2), пањ, цртало (5), вретено (7), даска (10), папуча (9), раоник (11), курдељ (6), лежиште орићка (12) и кука (3).

Гредељ (1) је најчешће направљен од тврдог дрвета, багрема или граба. Задњи део гредеља је четвртастог, а предњи део ваљкастог облика. На њему се налазе сви саставни делови плуга. Такви делови су за плуг причвршћени на разне начине. На задњем делу гредеља налазе се две ручице (2) којима орач придржава плуг приликом орања. Ручице су начињене од две пљоснате гвоздене шипке. Доњи делови шипке су причвршћени за задњи део гредеља, а на горњим слободним крајевима, који су више, навучене су дрвене облоге-ручке (14) које орач држи у рукама.

Други саставни део плуга јесте пањ који се састоји од вретена (7), даске (10), папуче (9) и раоника (11). Раоник се у овим крајевима народно назива “равник”. Вретено је једна гвоздена ваљкаста шипка са навојима на горњем делу за завртање са ушима (8), један изнад, а други испод гредеља. Својим доњим делом вретено је причвршћено за папучу. Њиме се одређује дубина орања. Спуштањем задњег дела гредеља, плуг оре дубље, а подизањем оре плиће. Папуча је основа пања. Њоме пањ клизи по дну бразде. Оно што се назива даском то је у ствари једна челична плоча, мало повијена. Даска служи за превртање земље при орању. Даска се може померати даље или ближе вретену са којим је повезана помоћу гвожђа сличног вретену. Померањем даске утиче се на боље превртање земље, јер је код орања значајно да узорана земља буде окренута горњом површином доле. Раоник се налази у продужетку даске. Предњи део оштрице раоника назива се “нос”, а задњи “петица”. Раоником се сече земља, а потом упућује на даску. Раоник се оштри пилом, а понекад и “клепи”, то јест откива, чекићем. Овај посао обично обавља сеоски ковач. Догађа се да га знају обављати и сељаци. Читав пањ везан је за гредељ испред вретена чврстим четвртастим завртњем (4). Испред пања налази се цртало (5) које је за гредељ везано гвозденом стегом (13), на доњем делу цртала је сечиво чија

је улога да сече земљу у ширини бразде и тако олакшава раонику да одвоји узорану земљу од здравице (неузоране земље). Испред цртала налази се курдељ (6), пљосната краћа гвоздена шипка са крајевима повијеним у куке. За куке се закаче ланци за колечке путем којих се плуг вуче напред. На предњем ваљкастом делу гредеља налази се кука (3), о коју се закачи ланац са руде на колечкама и тако је држи уздигнуту изнад земље.

Поред вајтер плугова у новије време се употребљавају фабриковани двобраздни и тробраздни плугови које вуку, уместо волова и коња, трактори чија је снага несразмерно већа.

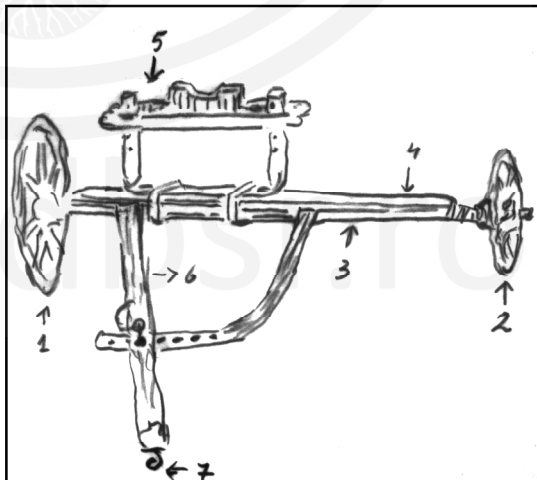
У клисурским и пољадијским селима увођење гвоздених плугова у обрађивању земљишта догодило се, по свој прилици, крајем 19. века, или тачније у последњој деценији. У забаченијим клисурским местима то се догодило тек у периоду између два светска рата.

Приликом орања сваки орач мора имати код себе одговарајући прибор за мале оправке које му омогућавају боље обављање посла, а то су: орићак који се држи у свом лежишту на плугу, кључ и пилу за оштрење раоника. Орићак има дрвено држаље на горњем крају мало повијено ради лакшег руковања. Гвоздени део орићка има облик једне цеви која се навлачи на дрвено држаље, а доњи крај цеви је претворен у оштрицу. Орићак служи за чишћење даске на плугу када се оре по влажном времену и за отклањање траве и корова који се купе испред цртала или на којем другом месту. Држи се на гредељу у лежишту за орићак (12) да би био при руци орача. Пила је потребна ради оштрења раоника када се отупи. Кључ је обично изграђен од ковача и има на оба краја разне изрезе величина матице шрафова на плугу.

Колечке улазе у састав плуга приликом орања.

Саставни делови колечки су: два точка, један већи точак, такозвани “бражњак”, који приликом орања гази по бразди, и један мањи точак (2) који иде неузораним делом оринице. Точкови су међусобно повезани гвозденом осовином (3) која се налази у дрвеном лежишту (4), а на коме је постављен “јастук” (5). Такав јастук служи да се на њему наслања предњи део или крај гредеља плуга.

У Клисури и Пољадији људи не памте дрвене колечке као

претходнице гвоздених. А ако су икада и постојале, оне су ипак имале гвоздену осовину и дрвене точкове оковане плеханим обручом, а уместо “јастука”, као носач предњег дела гредеља, служило је четвртасто парче дрвета које је лежало на дрвеној облози осовине.

Орање је једно од наважнијих ратарских радова јер се њиме земљиште припрема за сетву. Поједина клисурска и пољадијска домаћинства обављају и угарање земљишних парцела. Постоје две врсте угара: летњи који се обавља после косидбе пшеница и других житарица које сазревају у лето; зимски угар или рано пролећни - то је угар којим се припрема земљиште за рано пролећне сејање. Много теже се обавља зимски угар јер је земља влажнија и орање је знатно дубље.

Имајући у виду да клисурска села располажу знатно мањом површином обрадивог земљишта, то доводи до већег парцелисања ораница. Ипак и те мале земљишне парцеле биле су подељене на “табле” или дужи које су међусобно одвајане “вртинама” то јест колским путевима. Вртине су омогућавале лакши приступ својим парцелама. Тамо где су појединци продавали извешан део свог земљишта, био је онемогућен приступ купљеној парцели, те се морало приступити такозваном “гажењу” извесних делова парцела што је често доводило до великих размирица и свађи.

Између њива редовно је постојао склад широк до једног корака. То земљиште није никада орано. У складовима је слободно растао коров и друго шибље понајвише трње. У складовима су зечеви правили своја легла, лисице и јазавци копали своје јазбине, у складовима се множили пољски мишеви и чинили велике штете усевима, нарочито пшеници. Понекад складе замењују путање широке до једног метра а то су само добро утабане путање.

У пољадијским селима где су земљишне парцеле појединаца много веће могу се видети између разних парцела “разори”, а то је задња бразда до суседа.

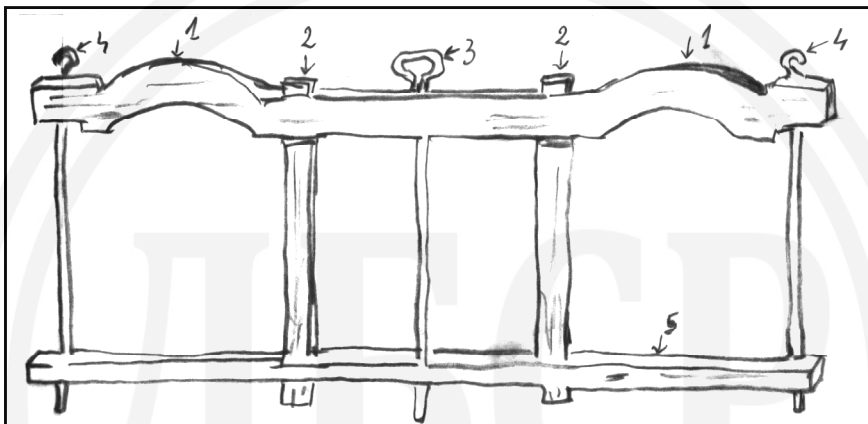
За орање су везани и поједини обичаји које су ратари и те како поштовали. Тако, на пример, “није ваљало” седети или јести на складовима између њива, јер то земљиште не припада ником, те на њему може се “нагазити” на разне демоне који би могли нанети велико зло особама.

И колечке, заједно са колицима ушли су у народни обичај. Оне на свадбама постају средство за разоноду. На колицима или колечкама су након завршетка свадбеног веселја односили припитог кума својој кући, или се то чинило да би развеселили сватове.

У клисурским, а и у пољадијским селима, као запрежна грла служе волови и коњи. Због тога и запрежни прибор је различит. Тако за управљање волова употребљава се јарам за два грла. Веома ретко, а може се рећи једино

у планинским пределима, постоји и јарам за једног вола.

Јарам за два вола има следеће делове: вратник (1), две јармењаче (2), две палице (4), клин за руду од кола (3) и поличицу (5). Јарам за два вола се причвршћује гвозденим клипом за врх руда од кола који има за ту сврху специјално окован део кога ратари називају “клепуша”.

Јарам за једног вола зове се у овим крајевима и “пемски” јарам. Пемски јарам има један вратник, две јармењаче и поличицу. Овакав јарам спојен је јаким ужадима “штранкама” са ждрепчаником на колима, а колска руда се помоћу једне огрљине држи уз вола. У клисурским селима се оваква запрега употребљавала једино у пословима по шумама за извлачење посечених дрва са стрмих падина, а и за друге неке специфичне ратарске послове.

Другу врсту запрежног прибора чини запрежни прибор за коње. Постоје две врсте запрежног прибора за коње: (х)ам и комот са штранкама од кудеље. (Нем. Kummet).

Ам је лакши запрежни прибор начињен једино од кожних кајшева. Њиме коњи грудима вуку терет.

Комот се коњу ставља на врат. Они су тешки и имају посебан облик. Код комота коњ вуче терет и вратом и грудима. Верује се да су Клисурци и Пољадијци почели употребљавати комоте у тренутку када су на ове просторе дошли колонисти Немци и Чеси пошто су их они веома много употребљавали.

Заједнички делови и за комоте и за амове су: огрљине од коже или кудеље. Понекад за огрљине се употребљавао танак ланац, оглава која је увек од коже, и најзад кајаси који могу бити предени од коже, а понекад су израђивани од штранке. У клисурским и пољадијским селима говоре и за кајасе, а и за уздице.

Уздице за свечане прилике су биле лаковане и са разним украсима, обично кожом у боји, а и са неким металним украсима. Пољадијци, као признати одгајивачи добрих коња, имали су обичај да на амове стављају “звекире” (нарочито звонцад), разноврсне кићанке, перјанице. Овако опремљене коње упрезали су у посебне врсте кола “тарнице” и онда учествовали на свадбама или сеоским славама. Имали су бриге да и бич буде нешто нарочито. Такви бичеви или камције су били од трсковаче у разним бојама. Иначе за све остале прилике користила се камција исплетена од кудељног конца или коже.

Као основно средство за превоз у пољадијским и клисурским селима су кола. Према својој намени има више врста кола: кочије, тарнице, кола са сандуком, кола са лојтрама итд. Свака кола имају горњи и доњи део (а), предњи и задњи дрик или трап.

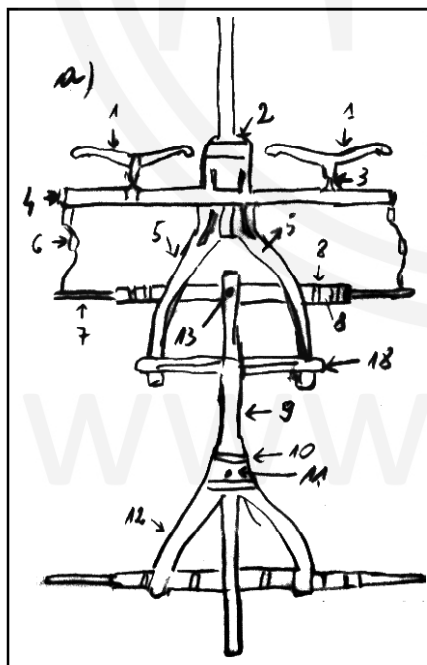
У горњи део кола спадају: лојтре (е) а то су две бочне ограде за кола у облику лестава, патос и “шараге” (шарагље).

Делови предњег дрика (б) су: осовина (7), дрвено лежиште осовине (8), обртал са дугим ступцима (г), обртал са кратким ступцима (д), кракови или лествице (5), јармак или како се овде говори јармењача (4), ждрепчанице или “дриклићи” (1), руда (ђ), потеге (6) и левча (з).

На осовини се налази точак. Преко осовине се навуче пиксла, а преко

ње левча, па се онда стави жабица, потег а и на крају чивија која има на горњем делу задебљење, такозвану главу, а на доњем делу чивије је рупа у коју се увлачи гушчије перо или жица да не би испала чивија приликом вожње. И точак је састављен из неколико делова као што су: тулац или тоце, глава или главина, а то је ваљкасти део точка у који су учвршћени паоци наплати. Наплата је један од делова кружног оквира у који је усађени једна од палица точка, спице и обруч.

Задњи дрик има следеће делове: задњи кракови или сврачине (12), задња осовина, лежиште осовине и јастук (17). Оба дела доње конструкције кола везана су међусобно помоћу срчанице или како се то овде говори “штрченице” (9). Предњи део срчанице лежи испод јастука, а држи га

клин обрталъ (13). Задњи део је између задњих кракова причвршћен помоћу једне карике (10) и клина (11).

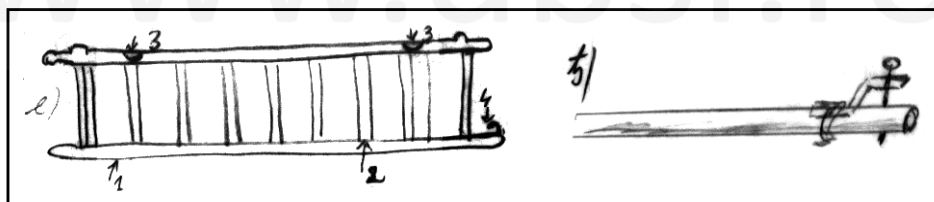
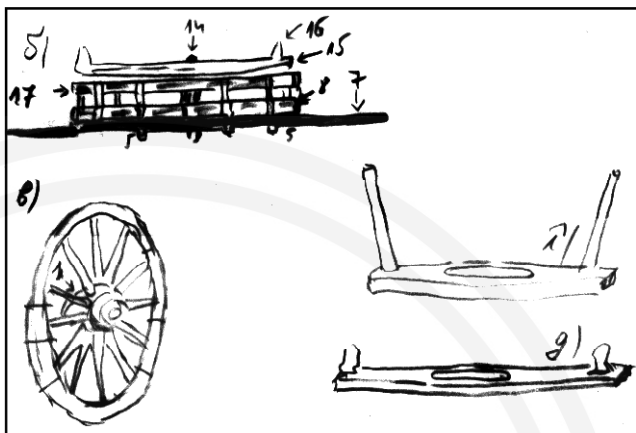
Предњи кракови (ластанице) на задњим крајевима су затворени “потложником” (18). По њему клизи срчаница приликом окретања кола а истовремено држи руду (2) у сталном водоравном положају.

Обрталъ (г) држи на себи предњи део лојтре и патос кола. Обрталъ има следеће делове: уши или ступце (16), труп (15) на коме је рупа за клин, гвоздени клин (14) који пролази кроз обрталъ. Уши обрталъа су у ствари два стубића која се постављају на крајеве обрталъа. Она задржавају лојтре да се не размичу упоље. Постоје обрталъи са дугим и обрталъи са кратким ушима. Они са дугим ушима употребљавају се за брдовите терене замењујући том прилико, левче.

Помоћу зврчка (3) су за јармак прикачени дриклићи за које се привезују штранке за амове или ланце када се ради о комотима и тако вуку кола. У предњи крај кракова улази задњи део руде.

Предњи крај руде је ваљкаст и на њему се налази метални оков који служи да се у њему закачи ланчана карика са ланцем који је прикачен за комот. Оков служи за заустављање кола, те се зато и ланац назива у овим крајевима “опритор” (назив долази од румунске речи “а опри” што преведено значи зауставити), а истодобно служи и при скретању у други правац теретних кола.

Лојтре имају следеће саставне делове: доњу и горњу струку (1) у коју су углављене бапке (2) то јест плоснате дрвене лествице. На лојтрама, на спољној страни горње струке, при крајевима налазе се карике (3) које држе левче а на доњој струци су чепови за шарагље (4). На задњем делу доње

струке налази се чеп који се навлачи на клин на јастуку задњег дрика. Ови чепови држе лојтру да не клизи напред или назад.

Лојтре се разликују по дужини, то јест да ли су за кратка или дугачка кола. Дугачке лојтре се употребљавају за дуга кола за превоз кабасте хране за стоку.

Левча је саставни део кола. Прави се махом од дрвета, а у последње време левче се граде и од гвожђа. Дрвене левче имају на доњем делу плехану (гвоздену) облогу са кариком на крају која се навлачи на осовини преко пиксле. Гвоздене левче имају исте делове као и дрвене. Разлика је само у материјалу од кога су начињене.

Јармак или јармењача се налази на предњем трапу доњег дела кола. На јармењачи су прикачене два дриклића или ждрепчаника.

Кола се завршавају предњим и задњим шарагама. Предње шараге су ниже, а задње имају висину лојтра. Доњим делом се шарагле заклањају кукама или карикама за чепове на лојтрама, а горњи крајеви шараге причвршћени су за лојтре танким ланцима. шараге имају дрвене или гвоздене бапке. Патос на колима начињен је од дебелих дасака.

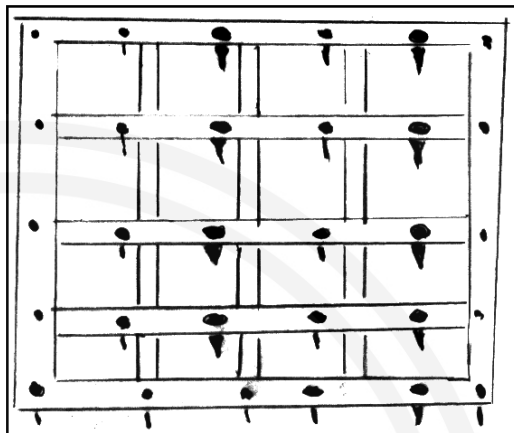
Овако описана кола становници Дунавске клисуре и Пољадије називају једноставно “гвоздена кола!” Али све до скоро у овим селима напоредо са гвозденим употребљавала се и дрвена кола. Та су кола у већини случајева градили сами сељаци који су били добри дрводељци. До појаве гвоздених кола у сталној и свеопштој употреби су била дрвена кола. Саставни делови дрвених кола су слични гвозденим, чак су оваква кола имала и дрвену осовину са превлаком од подебљег лима. Точкови нису имали гвоздени обруч, прављени су не од више наплатака него од једног дела, то јест узимало се једно дебело округло дрво и од њега се престругао точак дебљине до 10 а и више сантиметара. Нешто касније овакве точкове су заменили точкови са гвозденим обручом.

Приликом одласка на орање односиле се и одговарајуће алатке. Тако се плуг преносио до оранице колима под условом да је њива била удаљенија од насеља. Кад је ораница била нешто ближе тада се употребљавала само половина кола то јест само предњи дрик кола. Истодобно на кола се стављале колечке, брана за дрљање и храна за стоку.

За време орања стока се на њиви двапут хранила: ујутру и у подне. Том приликом давао јој се и “зоб” како би помогла да издржи велики и тежак посао орања. Поред зоби стоци се давала зелена или сува детелина. Сиромашнија домаћинства хранили су своју стоку и обичном тулузином.

б) Сетва

Према врсти усева, сетва се обавља у пролеће или у јесен и то ручно или помоћним справама које је, обично, сам ратар начинио. Међу такве справе спадају свакако и бране или дрљаче. Бране се употребљавају за ситњење грудвастиг земљишта, за разбијање површинске коре код старијег орања и на крају за покривање или затрпавање посејаног семена. У Дунавској клисури и По-

љадији ратари готово и не знају за назив дрљача, они редовито ту пољопривредну справу називају брана. Према материјалу од кога су направљене, па и према свом облику, има више врста брана. Бране се праве од дрвета, од прућа и бране са гвозденим клиновима. Према облику бране су квадратасте или троугластог облика. Квадратасте бране могу бити отворене или затворене.

Употреба троугластих брана трајала је кратко време. Оваквим бранама обрађивала се, то јест дрљала, површина узораног земљишта.

Затворене бране се праве, обично, од тврдог дрвета, багрема или граба. Њихова је конструкција једноставна. Неколицина паралелних гредица, оивичена је са два ступца и испресецана другим гредицама, постављених тако да чине на брани коцкице. Крајеви овакве бране су оивичени лименим или гвозденим угловима. Сваки стубац има одређен број гвоздених или дрвених клипова. Они су распоређени на брани на растојању од десетак сантиметара.

Дрвене бране правили су сеоски колари, а гвоздене делове бране правили су ковачи. А свако пољадијско и клисурско насеље имало је својих мајстора дрводељаца који су не само себи него и другима знали да праве дрвене бране. За време трајања *Војне границе* било је веома много дрвених брана са дрвеним клиповима. Ретко да је постојало једно домаћинство без бране.

У пољадијским и клисурским селима биле су у употреби и бране од прућа или разног "трња". Такве бране су једноставно прављене. На два обла дрвета, дужине до 2 метра преплету се крајеви прућа или трња и повежу да се брана не расплете. Потом се на трновит или оплетен део ставља даска, а преко ње некакав терет. Овакве бране се употребљавају за дрљање засејаних њива. Понекад се оваквом врстом брана покривало семе приликом ручног сејања. Једну овакву брану вукао је по један коњ.

61) Сејање кукуруза

Постоје више начина сејања кукуруза. Један од таквих начина, нарочито распрострањен у пољадијским насељима јесте сејање под пету. Орач, после орања, иде дужином бразде и на растојању од једног корака баца по два-три зрна на удубљење које је начинио, а потом петом нагрне земљу. Растојање између посејаних редова је до три или четири бразде. По завршетку сејања ораница се повлачи трновом браном.

У клисурским селима распрострањеније је сејање под браздом. Том приликом се у сваку трећу бразду на растојању од једног корака убацује по једно или два зрна кукуруза које се следећом браздом затрпава. По завршеном сејању њива се влачи браном да би се поравнало орање.

У готово свим селима са овог подручја познато је и сејање под мотику. Сејање се обавља на одређеном растојању тако што се мотиком начини плића јама у коју се потом убацује по које семе кукуруза, а онда се мотиком захвата земља из следећег оцака и убачено семе затрпава. Лопатом мотике се утаба засејан оцак. После оваквог сејања не пролази се браном преко засејане њиве.

За сејање кукуруза употребљавају се и дрвене сејалице. Наравно да овакве сејалице није имало свако клисурско или пољадијско домаћинство. Њих су имали само поседници већег имања и где се оранице налазиле на равним површинама. Било је немогуће сејати дрвеним сејалицама по брдовитим пределима. На брдовитим падинама пре сејања обављало се прекопавање, уместо орања, мотиком, а потом сејало опет једино под мотику.

Дрвене сејалице обично су правили умешни колари. Дрвене сејалице имају неколико саставних делова. На гредељу плуга за прашење, поред средњег раоника, везана је левкаста лимена цев која је на горњем делу шира, а врхом доњег дела залази испод средњег раоника. Над горњим делом лимене цеви постављен је сандук четвороугластог облика у који се убацује кукуруз за сејање. Испод сандука пролази округла дрвена "роља" која има по једно удубљење. Роља се окреће уз помоћ једног точка који је на крају рољине полуге везан кајшем за точак сејалице. Окретањем точка окреће се роља и у удубљење упада по зрно кукуруза које потом улази у цев и најзад се слива у бразду коју бразда цртало испред лимене цеви. Удубљења на рољи подешена су тако да избацују по једно зрно на блиском растојању од три до четири сантиметара.

Оваквом дрвеном сејалицом сеје се само по једна врста. Овакву сејалицу за кукуруз вуче један коњ.

Постоје дрвене сејалице код којих се зрно избацује малим точковима,

који имају по периферији мале кашике. Њима се захвата семе и убацује у цев.

Обичај је да већина Пољадијаца и Клисураца уз кукуруз сеју пасуљ, а у неки оцак стављају и семе дулека. Ова сетва се обавља упоредо са сејањем кукуруза. Приликом сејања кукуруза догађа се да јата врана слете на тек засејане оранице и чепркајући покупе засејано зрневље кукуруза. Ако се то догоди, тада се, после ницања кукуруза обавља његово пресејавање. Пресејавање се увек обавља мотиком пошто се ради о мањој количини струкова.

62) Сејање пшенице

У пољадијским и клисурским селима нико од старијих људи не употребљава у обичном говору назив пшеница него искључиво једино жито. У прошлости жито се искључиво у овим крајевима сејало руком. Поготово је то важило за клисурска насеља где су засејане површине биле знатно мање. То је био главни разлог што у овим насељима и не знају за постојање сејалица за пшеницу.

Пре сетве пшенице обављају се неки прелиминарни обавезни радови као што су орање и пошто се браном иситни земљиште за сејање. И семе за сејање захтева посебан третман. Вејањем семе се очисти од нечистоће и ситних нездравих зрна-уроцица, такозване главнице. Жито за сејање се потом потапа у раствору креча и плавог камена.

За прочишћавање семена сељаци су некада употребљавали дрвене ветрењаче које су биле направљене од јеловог дрвета а правили су их сеоски колари. На предњем делу ветрењаче су сита за проток семена. На полулоптастом задњем делу ветрењаче су смештена дрвена крила. При ручном окретању крила помоћу ручице ствара се снажније струјање ваздуха испод коша из кога равномерно испада семе жита. Зрневље које испада из коша на сито пролази кроз ваздушно струјање том приликом оно које је теже пада на сито где се врши његово класирање, крупније и ситније зрневље. Оно лакше односи ваздушно струјање изван ветрењаче. Здраве теже зрневље пада на једно косо постављење сито испод ветрењаче, а одатле под задњи део ветрењаче на прострту пољаву, да би се дрвеним гребеном гомилао и онда дрвеним или плеханим лопаром стављало у цакове.

Као занатски производ, ветрањаче су се продавале на сеоским вашарима или су их сељаци куповали у продавницама у Бошњаку (Новој Молдави) и Анини.

Ипак, најчешћи начин за прочишћавање житног семена за сетву

обављао се вејањем на ветру. Том приликом жито се стављало у повећи суд и подизање изнад главе и онда полако просипало на пољаву. Уз благо струјање ветра вршило се одвајање здравог семена од главнице или плевне која се налазила у жити.

Одабрано и прочишћено семе се потом “каменише” тј. ставља у раствору плавог камена и креча. То се чини против главнице која је некада упропаштала принос жита. Дезинфекција жита се обавља у дрвеном кориту. Семе је мешано дрвеном лопатом. Тако припремљено семе односи се у џаковима на њиве колима. За сејање руком, сејачи су употребљавали специјалне кецеље које су биле направљене од кудељног платна и знатно већих размера. Поједини сејачи имају на кецељама сашивене велике џепове у којима су држали семе за сејање. Други пак употребљавају џак везан једним крајем за дно и онда пребачен преко рамена. Том приликом сејач једном руком држи кецељу у којој је семе, а другом захвата семе и баца га испред себе замахом руке у облику полукруга. Сејање почиње у десном углу њиве, а семе се баца здесна улево. После обављања сетве, трновом граном се влачи и на тај начин затрпава семе.

Данас се за сејање пшенице најчешће употребљавају фабричке сејалице, а и семе се купује у пољопривредним апотекама, а оно је већ било третирано одговарајућим хемијским супстанцама.

Сетва жита се сматра једним од најсложенијих и најважнијих сељачких послова за сваког ратара. Сејање обично обављају најстарије особе у домаћинству или, пак, само они који добро знају да обављају тај посао. Велика би била штета да после сејања пшеница не никне.

За сетву пшенице везује се више народних обичаја, са циљем да година буде плодносна и да семе понесе добар, здрав и чист род. Тако, на пример, семе око гомиле није добро да се прикупи метлом, него се то по народном обичају чини китом босиљка. Дошавши на њиву, а пре самог почетка сејања пшенице, сејач се прво прекрсти, пожели себи срећу и отпочне са сејањем. Све се то чини са циљем да се засејане пшенице заштите од корова и других штеточина.

в) Окопавање усева

У клисурским и пољадијским насељима распознају се бар две врсте окопавања кукуруза. Ове две врсте разликују се како по времену када се оно обавља, тако и по самом начину на који се овај посао обавља.

Прво окопавање кукуруза се у овим крајевима назива “прашење” кукуруза. У ствари то је прво његово копање од ницања па све до периода

када биљка пусти четири или пет листова или “пераја”.

До пред крај другог светског рата у Клисури и Пољадији кукуруз су “прашили” и загртали искључиво мотиком. Веома ретко се употребљавали плугови прашачи и још ређе плугови загртачи. Због малог броја радне снаге при обављању ових послова, прибегавало се удруживању породица на родбинским или комшијским принципима. То је обезбеђивало да се ови послови свршавају на време. На копање су одлазили сви старији чланови једне породице. Код куће је остајала само најстарија жена која је обављала кућевне послове и кувала вечеру за копаче, пошто су копачи обично ручавали на њиви.

Да би олакшали себи посао, ратари су почели да употребљавају плугове за опрашивање кукуруза такозвани “плуг за прашење”. Њиме се узоре земља између врста, а копачима је преостало да окопавају само око струкова где прашач није могао својим раоникима да допре.

Плуг за прашење је по облику сличан плугу за орање. И он је имао гредељ од дрвета. На задњем делу гредеља налазиле се две дрвене или гвоздене ручице. У средишту гредеља прашач је имао ужлебљен раоник копач са изоштреним раоником на две стране, у облику троугла с врхом упереним унапред. На предњем делу гредеља био је инсталиран мањи дрвени или гвоздени точак који се котрљао по земљи одржавајући водоравни положај плуга. Точак је гвозденом полугом ужлебљеном у предњи део гредеља омогућавао да се точак не помера лево или десно, напред или уназад. Гредeљ се завршавао на предњем делу једном куком за коју се окачио дриклић и омогућавао да се упрегне коњска вуча. Иза централног раоника, са сваке стране гредеља, уграђена су још два раоника са сечивима окренутим унутар како не би засецали струкове кукуруза. Латерални раоници могли се померати у ширину зависно од ширине врсте засејане кукурузом. У плуг прашач упрезао се редовно по један коњ. Он је ишао између врста вукући за собом плуг прашач којим је руковао неки старији човек а коња је водила узицом нека млађа особа. Овај посао су обично обављала деца: дечаци или девојчице. Када се обави прашење кукуруза плугом за прашење, на њиву се поређају копачи, прво они бољи, а на крају врсте су узимали старији. Приликом копања много се прича, шали, а понекад се чује и песма.

До загртања, кукуруз се окопава двапут. Ако није утрављен довољно је и једно окопавање. Последње окопавање кукуруза назива се загртање. Ово је најчешћи назив који се користи у клисурским селима. Загртање се састоји у томе што се земља нагрће око струка и тако му се очува влага за дуже време. Загртање се некада обављало једном мотиком. У последње време употребљавају се и плугови за загртање или плугови загртачи. Овакви

плугови имају гредељ као и плугови за прашење. На гредељу се монтира пањ за загртање. Овај плуг има вретено и папучу на коју је углављена по једна гвоздена даска, са сваке стране. Пролазећи између врста кукуруза, даске набијају узорану земљу на засејане врсте и с једне и са друге стране. Ове плугове су обично израђивали сеоски колари и ковачи.

Пошто при загртању кукуруз је већ израстао толико да буде доступан стоци која се користи приликом загртања, а да не би дотична кидала струкове, стављали су им на уста некакве “корпе” начињене од жице или прућа. Ове корпе су ратари сами направљали. Једним канапом корпе су везиване за оглаве. Корпе су биле исплетене у проређеним редовима како би омогућили лакше дисање коњима.

Да би имали успешну летину, ратари су морали да се боре против разних штеточина. Још с пролећа морали су да плевe усеве пшенице од разног корова: паламиде и горушице. Плевљење се обављало ручно чупањем корова или пак сечом помоћу косира или српа. Плевљење, обично, обављају деца, јер је то лакши посао.

Поред корова највише штете кукурузу причињавају вране и то у периоду када кукуруз ниче или када зри. С пролећа, када кукуруз истера пера, вране га чупају и једу зрно, а с јесени, када почне да зри кукуруз, вране љуште љуску на клипу и једу зрела зрна. Да би заштитили усеве од врана, сељаци користе разна средства. Једно такво средство јесу свакако и такозвана “страшила”. Обично су то направе у облику лутака, обучене у стара одела са шеширом на глави.

3. ПОСЛОВИ ПРИ СКИДАЊУ ПЛОДОВА

Од свих пољопривредних радова, сабирање жетве је не само најрадоснији, него и најзначајнији тренутак у животу сваког ратара. Жетва и берба су испуњени знојем, али и стрепњом хоће ли оне оправдати сељакову годишњу муку. У то време читаво село ври од узбуђења и вредноће. Сви журе да на време сакупе оно за шта су се мучили. Села остају полупразна. Читав народ се пресели на њиве. Пољем одјекују довикивања, смех и шала су присутни код свих мештана. Понекад се заори и песма. У селима остају једино они који су неспособни да обављају икакве послове.

И саме припреме за жетву или бербу постају занимљиве и имају неку своју скривену драж. Тада се припремају оруђа за рад, оштре се српови, косири и косе, перу се каце и бурад за масту. Добре домаћице припремају храну за јеловнике које ће употребљавати приликом жетве или бербе.

У зависности од времена када се ратарски радови на убирању жетве обављају, у клисурским и пољадијским селима разликују се косидба жита, вршидба, берба кукуруза и берба винограда.

а) Косидба жита

Неколико дана унапред сваки домаћин одреди тачан дан када ће обавити косидбу жита, пошто је претходно обишао њиву засејану пшеницом и том приликом трљајући влат жита установио да је добро да се коси. Тај одређен дан, по неком неписаном правилу, најбоље је да буде понедељак, јер се тим даном почиње нова седмица. На косидбу се одлази изјутра рано. Од пре се знало ко ће какве послове да обавља, а некадашња жетва изискивала је више послова како би се жетва благовремено завршила и да се избегне невреме које би оштетило жетву.

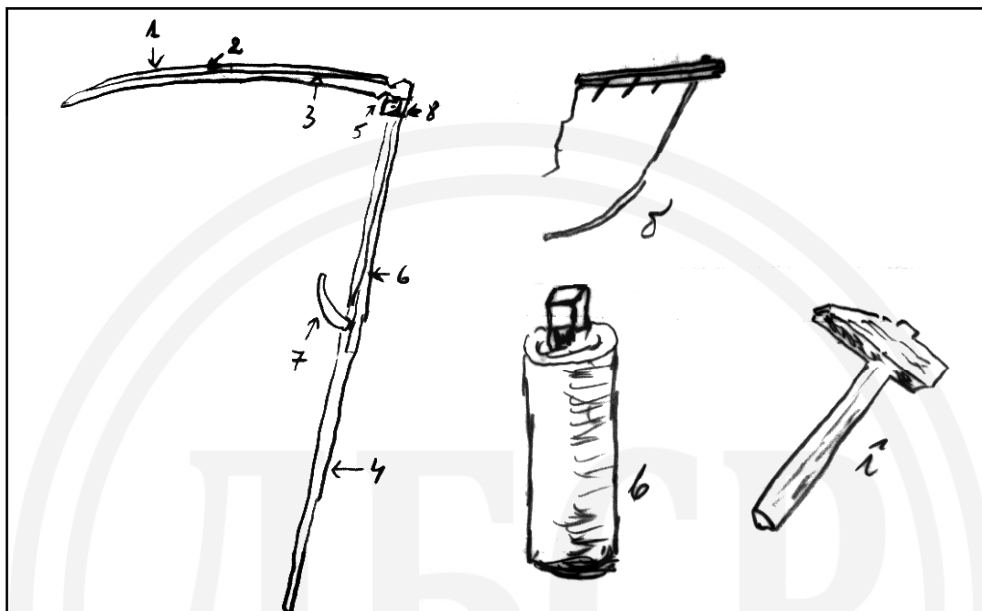
У жетви најтеже послове, свакако, обављају косачи. Пре косача, док је жито још поквашено росним капљама, две особе прихватају се прављења ужади за везивање снопова жита. Ужад се прави од стабљика жита њиховим везивањем, а онда те свежење стабљика плету као што се плету девојачке плетенице.

Када исплету повећи број ужади, исте плетачице шире ужад на којима ће се слагати покошене стабљике пшенице за њихово везивање у снопове. Покошено жито жене сакупљају српом и стављају га на ужад. За њим долазе везачи који иду од гомиле до гомиле и везују га у снопове. Понекад рад везача обавља један косач који је покосио довољан број откоса да би могао да ради и овај посао.

Пошто је жито повезано у снопове, тада се снопови скупљају на гомиле и од њих праве такозвани “тречкови”. У један тречак стану и по 16 снопова жита. Прво се на земљу стави један сноп, преко њега стављају се других по четири снопа унакрст да би влаће дошло на средину тречка. Тако нанижу по три или четири реда снопова један преко другог, у виду крста, а одозго стави се још један сноп преко свих тако да покрије влаће. Овај сноп се у овим крајевима назива “попа”. У пољадијским селима два таква тречка чине једну крстину и ређају се једна поред друге у првом реду дужином њиве.

Некада су жито жњели срповима. То се догађало нарочито у клисурским селима где су површине засејане житом биле мале. Иначе кошење се некада обављало косом која има три главна дела: Косу (1), косило (4) и гривну (8).

Коса је тања челична трака са дебљом горњом ивицом која се назива прут (2). Доња страна је танка и оштра (3). Задњи део косе зове се петица

(5). Од петице коса је задебљана и својим задебљаним делом повијено належа на косило. Постоје краће и дуже косе. Дуже косе обично употребљавају снажнији и спретнији косачи. Таквим косама обарају се знатно шири откоси.

Косило је направљено од тврдог дрвета. Горњи део косила (6) је четвртаст, а доњи крај косила је заобљен. На средини косила налази се ручица (7). Коса је уз косило причвршћена једном гривном (8). Она се навлачи на четвртасти део косила и служи за притезање косе уз косило. У клисурским и пољадијским селима употребљавају се ковачке гривне које се причвршћују помоћу дрвених заглавака. Осим косе које су сељаци куповали у разним гвожђарским радњама, све остале делове су правили сеоски колари и ковачи.

Уз косу за жито употребљава се и “кука” (6), поготово када се косе високе стабљике пшенице. Кука је начињена од танке дашчице која има неколико дрвених клипова. На једном крају углављен је јачи прут који је другим крајем врпцом повезан за косило. Други крај дашчице је врпцом привезан за косу више гривне. Куком се омогућава да покошене стабљике жита лепо падају на откос и да се не расипају.

Приликом косидбе косу треба оштрити када косач примети да је ова тупа. Оштри се помоћу бруса који косач носи о појасу у “ћоку” са водом. Данас су ћокови направљени од лима, а некада су то били рогови од говечета. Да би избрусио, косач забоде косу у земљу, убрише јој сечиво

гужвом траве или жита, умочи брус у воду у ћоку, левом руком држи за горњи задебљан део косе, а десном руком повлачи брусом с једне и друге стране оштрице косе, наизменично, померајући уједно и леву руку ка врху косе.

Често се догађа да коса толико отупи да је немогуће наоштрити је једино брусом. Тада се прибегава њеном “откивању”. Да би је откивао косач мора косу да скине с косила и потом је откива на “бабици”(в). То је мали наковањ од гвожђа углављен у какву дрвену подлогу, обично је то пањ. У Клисури и Пољадији су у употреби такозване “српске” бабице које имају четвртаст облик и равну горњу површину.

Оштрица косе постави се на теме бабице и одговарајућим чекићем (г) тањи равномерним ударањем. Пошто се на тај начин сечиво истањи, следи његово оштрење брусом. Ратари су бабице куповали по разним радњама или су им направљали сеоски ковачи.

Приликом косидбе, обично се једе на њиви. Доручак је временски гледано много краћи. Једе се сува храна коју су жетеоци у клечаној торби понели са собом. После доручка, наставља се посао. У подне је време за ручак. У пољадијским и клисурским селима обичава се да домаћица носи куван ручак жетеоцима у поље. Време ручка потраје понекад и по два три сата укључујући ту и добродошао одмор. Ратари поседају под кола или које лиснато дрво и ту мало задремају. А потом опет наставе посао.

Пошто заврше садевање снопова у тречкове, дрвеним грабљама, у овим крајевима се називају “*гребла*”, вуку редом по њиви и тако сакупљају преостало влаће у гомиле и од њих праве нове снопове.

Раније је постојао обичај да приликом косидбе су остављали мало парче непокошеног жита. Ово парче су називали “попова брада” и било је намењено халама. Овом жртвом заштићују се усеви од града и других временских непогода.

По завршетку жетве домаћину преостаје важан посао да покошено жито са њиве донесе на место где ће да га оврше. Али пре него што ће отпочети возидбу жита, домаћин припреми место где ће то жито ставити. То се место у Клисури и Пољадији назива “*гумно*”. Гумно треба добро очистити и расклонити ђубре. У Пољадији и Клисури жито доносе дугачким колима обезбеђеним дужим лојтрама. У колима се снопови ређају по унапред установљеном реду. Прво се сноповима напуне кола до висине левче или лојтри тако што се први снопови поставе у дуж са влатима окренутим према унутрашњости, а онда се снопови ређају један преко другог опет са влаћем окренутим унутра. Снопови се нижу у редовима и преко лојтре. Понекад та висина достиже и до 2-3 метра изнад лојтри. На колима се налази човек који

ређа снопове. Снопови се бацају на кола вилама са два или три крака или рога које имају дугачко дрвено држаље.

Да би се снопови добро слегли и да се не би распали путем до гумна, дужином кола на врху се притегну једном дугачком дрвеном мотком која се ланцима притегне на задњи и предњи крај кола, односно за срчаницу и крстине.

Потом се жито одвози на гумно где се истоварује, а снопови се садевају у велике камаре које се овде називају “жараде”. И у жараде се снопови слажу са влаћем окренутим према унутрашњости. Завршни део жарада има облик кућног двоводног крова који штити камару од кише. Величина жараде зависи од количине снопова које има сваки домаћин. Неки инокосници доброг материјалног стања имали су и по неколико таквих жарада. Овом послу поклања се велика пажња, јер ако жарада покисне теже се врше, а догађа се да жито у сноповима проклија, што је још већа штета за сваког домаћина.

б) Вршидба

У почетку, у клисурским и пољадијским селима, вршидба се обављала коњима. Догађало се, поготово у клисурским селима где су површине засејане житом биле мале, да је жито отресено ударањем влаћа.

За вршидбу коњима потребно је да се претходно учине припреме на гумну. У средини где ће се обавити вршај укопа се подебљи дрвени стуб. Земља око стуба се добро угази и набије. После тога слажу се снопови жита у облику круга са влаћем окренутим ка унутрашњости. Слагани снопови се прво одреше а потом слажу један преко другог. Када се снопови жита сложе на тај начин, доводи се коњ, веже се ужетом или ланцем за стуб. Домаћин затим потера коња, а он окрећући се око стуба гази по сноповима жита. Пошто окретањем ужа се омотава око стуба, а када се оно скрати до те мере да се коњ више не може да окреће, тада његово кретање се обавља у супротном правцу. Ово се понавља више пута, све док се влаће добро нагази и зрно опадне на земљу. Да би жито било добро нагажено, коњ се зауставља и одмара, а домаћин за то време, уклања сламу, то јест стабљике истрешеног жита. Овакво издвајање сламе врши се неколико пута. После последњег отклањања сламе, удаљује се коњ са гумна. на гумну остаје само плева и зрно. Потом дрвеним лопатама сакупља се све то на гомилу. Следи вејање жита ради његовог одвајања од плевe. Вејање се обављало лопатама, бацајући увис зрна и плеву, а под дејством ваздушњег струјања, плева, која је лакша, одваја се од зрна.

Почетком двадесетог века вејање се обављало дрвеним ветрењачама.

Исто тада почеле се доносити и справе за вршидбу. Такве справе су називали у пољадијским селима “геп”. Мањи тип такве машине коју су окретала два коња имао је у селу Луговету извесни Обрад Томашевић-Дивљански. Овакве машине куповали су у Темишвару.

После Првог светског рата у Пољадији и Клисури су прво почели употребљавати за вршидбу вршалице на парни, а потом и на моторни погон.

За рад на таквим вршалицама било је потребно више радника који су били распоређени на разне послове. Ове вршалице су у Клисури и Пољадији називали “дреш”. Локомобилном рукује машиниста који има и свог помагача. Затим постоји особа која се брине о џаковима који се пуне житним зрневљем. Џакове односе на кантар да их измере, да би се могао на крају одредити “ујам” којим да наплати власнику дреша. На дрешу се налази особа која убацује снопове жита у машину, а крај ње је увек нека женска особа која има задатак да дрешу снопове и додаје оном који их убацује у дреш. Истресену сламу садева у камаре једна особа. Будући да се тај посао обавља у великој прабини, удаљавање сламе испод дреша обављају више особа који раде на смену. Посебно се одваја ситна плева јер се њоме храни стока или пернате животиње у домаћинству. Приликом вршидбе обичавало се да се дреш покретао до сваке једне жараде са житом.

Поједини имућнији власници земље доводили су вршалице у своје куће и ту, у пространом дворишту, обављали вршидбу жита.

Када би се завршила вршидба, дреш би добро очистили, вршалицу опрали. Понекад би је окитили зеленилом, прошетали селом, а онда ставили у шупу где ће у миру сачекати следећу вршидбу.

в) Берба кукуруза

Брање кукуруза обавља са рукама. Обављајући се ручно, оно захтева већи број радне снаге, поготово када су површине засејане кукурузом биле велике. То је често бивало у пољадијским селима. Сиромашна домаћинства су се за бербу кукуруза удруживала у такозване мобе, што им је омогућавало да на време заврше овај важан ратарски посао. Они имућнији узимали су радну снагу у најам или надницу.

Берачи кукуруза су на њиве одлазили колима. Стигавши на њиву, домаћин би везао запрежну стоку за кола или за оближње дрво, а берачи би се распоредили на њиви тако што је сваки узео по једну врсту и онда од струка до струка зацепљују љуску (комушину), откида се клип или корен кукуруза и бацају на гомилу коју означава први берач. Када брањем стигну

до краја врсте, берачи узимају следеће врсте у наставку, али сада иду у супротан правац. Када заврше са брањем, кочијаш упреже коње или волове у кола, а један од берача српом “прави пут” – сече једну или две врсте тулузине куда ће проћи кола да би се у њих утоварили клипови кукуруза са гомила. Каткад се корење убацује непосредно у кола ако су камаре са клиповима у близини кола. Чешће се дешава да се кукуруз товари у котарице, а потом се таквим котарицама преноси до кола и тамо претоварује. Када се кола напуне клиповима кукуруза, тада кочијаш односи кукуруз кући и истоварује га помоћу котарица у амбаре. За превоз кукуруза колима употребљавају се кола са сандуком. Да би у таква кола стала већа количина кукуруза, стављају се помоћне даске, а на задње и предње “ћатлове” (шарагље код кола са сандуком) стављају цакове напуњене клиповима кукуруза. Уместо дасака често се употребљавају и бремена тулузине.

Кола за превоз кукуруза обављају тај посао по неколико пута. Последњим колима долазе и берачи.

Клипове кукуруза у клисурским и пољадијским селима држе у хамбарима начињеним од летава или брвана. Такве хамбаре су раније покривали сламом, трском или шиндром, а данас их покривају црепом. Испод хамбара је обично обор за свиње, или шупа за кола. Сиромашније породице нису биле у могућности да изграде хамбаре, па су онда клипове кукуруза држали на тавану. И у једном и у другом случају се то чинило да би се клипови кукуруза добро осушили, а потом лакше обављало крућење.

После неколико дана од бербе кукуруза, домаћин поново одлази на њиву и то изјутра рано, док је још роса, да сече тулузину. Секу је српом, струк по струк, по врстама, носећи отсечене струкове у наручје, док се накупи читаво бреме које се положи на земљу. Од неколико таквих бремена начини се сноп тулузине који се везује ужетом начињеним најчешће од врбовог прућа. Повезане снопове садевају у купе да их ветар не би обарао и растурао. Такве купе по половини везују врежама дулека, а у последње време везују купе и дротом.

Када тулузина на пољима мало пресуши, колима преносе кућама, где је садевају у пластове. Тулузина се преноси дугачким колима са лојтрама, слично преношењу жита на гумно.

Пре првог снега, домаћин одлази на њиву и обавља послове који ће омогућити лакше орање, а то су сеча џомби и равнање земљишта које је приликом загртања кукуруза настало нагртањем око струка. Посечене џомбе гомилају на камаре а потом их пале. Тако очишћење њиве припремљене су за следеће усеве пшенице или кукуруза.

г) Берба грожђа

Постоје уверљиви докази да су се у Клисури и Пољадији мештани бавили виноградарством још почетком 18. века. Постоји веровање да су се Клисурци и Пољадијци бавили виноградарством и пре доласка немачких колониста. Они су без икакве сумње знатно допринели да се ово занимање подигне на виши ниво. Виноградарство је било развијено у овим селима у којима је земљиште било погодно за развој ове привредне гране, а то су свакако били брдовити предели у Златици, Дивичу, Белобрешки, Радимни, Мачевићу и Старој Молдави. У осталим местима гајили су понеку лозу у кући као украс или пак заштиту од сунца уз трем. Ипак треба напоменути да виноградарство, осим у изузетним случајевима, не може се сматрати као основно занимање српских ратара у Клисури и Пољадији. Знатно више се овом граном људи почиње бавити половином 20. века.

То се време поклапа и са појавом плантажних винограда (такве винограде су у овом крајевима називали “на шпалир”). Плантажни виногради били су засађени одабраним сортама. Ипак, знатно су веће површине засађене као и пре хибридни лозама у којима предњачи, свакако, *отела*. Од племенитих лоза некада је била једино позната “динка”.

За садњу винограда, земља се припрема на особен начин. Прво се риголује или како се овде каже “регулира” плугом или ашовом, а окопава се мотикама. Лоза се у пролеће орезује маказама. Лоза се неколико пута везује уз дрвено коље или како се то овде каже “притке” пратећи природан раст винове лозе на чокоту. Резање винограда захтева извесну умешност од резача. Да би виноград добро родио, на лози се остављају два, три окца. За везивање винограда употребљавао се кудељни конац (канап) који су жене преле од кудељних повесми. Често су ратари за везивање винове лозе употребљавали ужад од липове коре. Наиме, најпре се ољушти младо дрво липе, па се потом одвоји од спољне тврде коре, а оно што остаје то су липова влакна погодна за везивање. У последње време за везивање винограда употребљава се све више рафија која се купује у радњама. Кад виногради пусте ластар, прскају га плавим каменом и кречом. За прскање винограда употребљавала се леђна прскалица или како се то овде каже “шприц”. То је справа од бакарног лима. Клисурци и Пољадијци су шприцеве куповали у продавницама Оравице, Решице, Беле Цркве, Темишвара или Нове Молдаве.

Грожђе су Клисурци и Пољадијци брали у корпе које су овде називали “шућурице”. Испуњене шућурице су потом сипали у котарице које су мушкарци односили до кола и тамо их празнили у кола, у облику сандука. Из винограда грожђе се односило кући, а да не би приликом превоза било

растурано, кола су ратари обложили старим крпама или поњавама.

Донесено грозђе потом се муља помоћу ручне муљаре.

За цеђење грозђа употребљавала се некада такозвана “ступа”. То је дрвена справа, коју су правили вешти сеоски дрводељци. Ступе су имали само домаћинства која су била поседници знатно већих површина засађеним виноградима, а њих је било мало. Догађало се често да је таква једна ступа опслуживала више породица, читаве крајеве у једном селу.

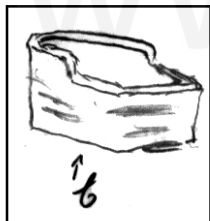
Ступа је састављен из неколико делова. Главни делови ступе су: два дебела четвртаста ступца (2) која су на доњем крају уграђена у дрвено постолје (5) склопљено од више балвана. Горњи делови стубаца су везани водоравним балваном (8) у који је уврнут велики гвоздени “шраф” (1) који се окретањем спушта или подиже а служи за притискање подлоге којом се “пуца” зрнелве грозђа.

Између два стуба налази се и део састављен из четири стране у облику лествица (3). Бапке на овим лествицама су знатно чешће приковане. Између бапака ће тећи “маста”, течност која се добија цеђењем грозђа. Стране са бапкама су причвршћене на горњем делу дрвеним гредицама (6), а доњи делови се увлаче у постолје ступе (7), које на предњој страни има урезан канал (4).

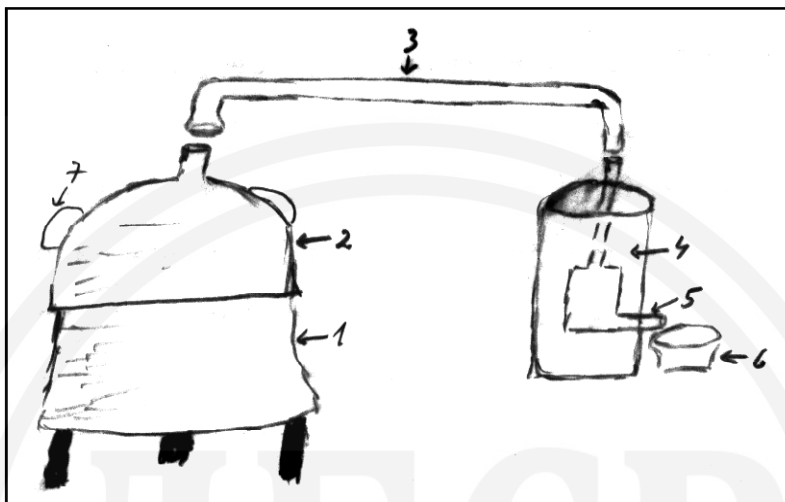
Цеђењем грозђа добија се маста која се потом оставља да “провре” у дрвеном бурету. За отакање масте у бурад служи посебно дрвена посуда (в), такозвани “левак”.

Масу која остаје када се грозђе исцеди у Клисуре и Пољадији називају “комина”. Од комине се касније пече ракија коју у овим крајевима називају “комовица”. Ракија се пече и од талога

који преостаје када се преточи вино. Тај се талог назива “логор”.

Из бурета су вино вадиле натечаком. Данас се вино вади гуменим цевима, такозвани “шлауфовима”. Најстарије натечаче су биле од тикве које су неговане у баштама, а онда бране и остављане на сушење. На трбушастом

горњем делу начини се отвор помоћу кога се увлачи ваздух и том приликом улази и вино из бурета. Када се натегача напуни вина онда се извлачи из бурета, а потом вино сипа у други какав суд. Некада су сељаци у продавницама куповали стаклене и лимене натегаче.

Клисурци и Пољадијци су најчешће пекли ракију од комине. За печење ракије употребљавали су двојакe казане: сталне и покретне. Много је било и непокретних казана. Имала је готово свака имућна породица. Казане за ракију куповали су од “цигана котлара” на вашарима или у продавницама. Такви казани су били састављени из неколико делова. Најглавнији је део који се назива “казан”, а то је бакарни суд у који се ставља комина (1). Казан се поклапа једним поклопцем (2) који има и две ручице (7) помоћу којих се диже поклопац када треба сипати нову комину. И поклопац за казан је од бакра. Други важан део казана јесте суд с хладном водом (4) и служи за хлађење паре која долази из казана кроз бакарну цев (3). Ракија излази кроз славину (5) и пуни један суд за ракију (6).

Овакве казане данас има готово свако домаћинство у селима Клисуре и Пољадије. У неким селима постоје и стални казани много већих размера и они се увек налазе крај текућих вода. Таквих казана има у Радимни и Соколовцу.

4. ПРОИЗВОДЊА ИНДУСТРИЈСКОГ БИЉА

Некада је производња индустријског биља имала своју традицију која је у последње време потпуно ишчезла. Једино још по неке сиромашније

породице у планинским клисурским селима гаје лан и кудељу. Пре другог светског рата гајила се кудеља у већој количини, јер је њено влакно употребљавано за добијање текстила потребног за одећу. Био је то много јефтинији начин да се људи облаче.

У Клисури и Пољадији семе кудеље се сејало после Ђурђевдана. Сејање се обављало руком исто као што се сеје и жито. Кудељне стабљике су чупали после Светог Илије и везивали их у снопове на три места: под горњи крај, на средини и под доњи крај. Врхови стабљика са семеном се секу секиром. Затим снопове кудеље односе на Неру или Дунав и потапају их у воду на једном кољима ограђеном месту да не би вода однела снопове кудеље. Потом се на снопове ставе и комади камена, такозвани “бруцоши”, да би снопове држали стално под водом. Тако потопљена кудеља држи се у води неколико дана, зависно од топлоте воде. Што је вода топлија, кудељу је требало пре vadити из воде. Кудеља је добра за вађење када се влакна могу одвајати од стабла.

Кад се кудеља извади из воде, снопове треба добро испрати у чистој води и по неколико пута, а онда снопове оставити да се осуше. Суве стабљике кудеље носе ратари својим кућама где их жене “обијају”, то јест одвајају влакно од дрвенкастог дела стабла.

За време трајања Војне границе у пољадијским и клисурским селима гајени су руј, броћ и шафран. Броћ је врста ивањског цвећа, то јест биљка са бело жутим цветовима постављени у облику грозда. Корен броћа садржи обојену црвену материју којом се некада бојали текстили. Броћ дозрева сваке треће године. Тада му се вади корен, суши се и ситни туцањем. Сакупља се у току месеца јула и августа. Шафран се и данас негује као украсна биљка или га поједине домаћице користе за бојење јела, ставља се поготово сушени шафран у супу да добије лепшу боју.

За време трајања Војне границе гајен је дуван за личну употребу. Дуван се сејао у топлим лејама половином априла, а расађивао се у месецу мају слично купусу. За расађивање дувана служило се “прљком” или “шиљком”. Дуван се окопава трипут или четири пута годишње. Када струкови дунава израсту, а да не би њихов раст штетио развоју листова, обавља се шкопљење дувана, то јест секу се цветови. Берба дувана је почињала крајем августа и трајала до првих мразева. Берба почиње брањем доњих листова струка који по обичају први почиње да жуте. Обрано лишће ратари су носили кући, а потом великом иглом сваки лист су низали на подужи канап и остављали да се суши у хладовини, а најбоља места за сушење дувана су били кућни тавани, хамбари или друге некакве шупе које су биле заштићене од јаког сунца.

Покушаји гајења сунцокрета како у клисурским тако и у пољадијским селима нису били успешни, па се зато брзо одустало.

5. ПРОИЗВОДЊА И ПРИПРЕМА СТОЧНЕ ХРАНЕ

За исхрану стоке у зимском периоду било је потребно да у зависности од количине стоке сваки ратар припреми довољно хране. Њу су припремали у току лета и јесени. У пољадијским и клисурским селима као сточну храну ратари су спремали: пшеницу, сламу од јечма, јечам, сламу од овса и његово зрневље, плеву од пшенице, тулузину, кукуруз, суву детелину и сено.

За исхрану оваца у клисурским селима успешно користе такозвани “лисник”, а то је грање шумског дрвећа са кога тешко опада лишће. За исхрану стоке користе се још дулеци и сточна репа.

У једном напредном домаћинству, а које има и већи број стоке, постоји један одређен “ред” у исхрани стоке. Изјутра, када домаћин устане, прво даје коњима зоб, кравама и овцама тулузину. Зоб за коње састоји се од одређене количине овса или кукуруза. Затим коњима се даје детелина, сено или тулузина. Док стока једе, домаћин чешља чешагијом а потом се домаћин прихвата да чисти шталу од ђубрета. Након тога простире чисту сламу, а ако је нема, тада секирицом “сецка” огрезину (струкове оголене тулузине). Следи појење стоке: крава, волова, оваца, коза. Ако има довољно хране, тада домаћин понови исхрану и поподне.

Постоје извесне разлике у исхрани коња и волова, крава и оваца. Док се коњима даје чиста и здрава храна, воловима се може давати покисло, плесниво и труло сено или тулузина.

Кравама се даје и сточна цвекла, а коњима се дају и дулеци. Коњи се могу хранити и круњеним кукурузом а најчешће то бива “пабирцима” (то су ситни клипови кукуруза).

У пољадијским и клисурским насељима кукуруз круне руком уз помоћ ситнијих оруђа као што су ручне круњаче или се, пак, употребљава гвоздено шило као помоћно средство. Шилом се дужином клипа истисне зрневље појединих редова, затим дланом се окруне преостали редови.

Постоји једна врста оруђа за круњење која се користила некада како у клисурским, тако исто и у пољадијским селима. Ова справа начињена је у облику клупе. На крају клупе постављена је косо једна дашчица са гвозденим клиновима. Човек седне на клупу и клип кукуруза таре по клиновима. На тај начин се избацују окруњена зрна. Оваквом круњачом се крунио најчешће сиров кукуруз.

Између два светска рата у селима Дунавске клисуре и Пољадије почела је куповина ручних круњача фабричке производње. Конструкција таквих круњача била је дрвена, а точкови од ливеног гвожђа били су зубасте. Такве круњаче се окрећу руком помоћу једне ручице. Лако се могу преносити с места на место. Таквих круњача има још и данас у употреби у овим крајевима.

Храну за исхрану стоке зими ратари су држали у споредном дворишту, у такозваном “сењаку”. Тулузина је била саденута у пластове. Исто се тако поступало и са сеном, детелином и сламом. Ситна плева држала се у великим котарицама које су у овим крајевима називали “батаре”. У нашим селима, пољадијским и клисурским, није се знало за силажу. За тај појам се знало за време трајања пољопривредних кооператива.

Сено су ратари добијали кошењем ливада. Ливаде се обично косиле о Духовима, а ако је година била кишовита, кошење се обављало двапут, па понекад и трипут годишње (једно у пролеће, а друго у јесен). Покошена трава стоји на откосу неколико дана, док се не осуши, затим се дрвеним вилама купи у мале гомиле а затим се навиљцима мале гомиле преносиле на место где ће се сено упластити. Дрвене виле су правили и обични сеоски дрводељци.

Детелина се сеје као и пшеница а коси се неколико пута годишње. Када се детелина осуши на откосу, сакупи се, товари се у кола и довози кући и ту се пласти.

Да не би пластови детелине или сена покисли и уплеснили се, врхови пластова покривају се сноповима сламе.

6. ОСТАЛА ЗАНИМАЊА КЛИСУРЦАЊА И ПОЉАДИЈАЦА

а) Повртарство

У селима Дунавске клисуре и Пољадије повртарство је било прилично развијено. За успешан развој повртарства побринула се административна и војна власт из времена Војне границе. У том правцу треба указати на благовремено дејство разних “регулатива” као што су то биле оне из 1787. године која је наложила реформу кроз кантонски систем, а нарочито је била значајнија наредба Дворског ратног савета од 22. јула 1812. године,¹⁶³ којом се одређује да се све њиве, ливаде, виногради и баште, према стварно затеченом стању за сваку породицу, поделе им се као њихова вечита и слободна својина.

Ради што боље прехране становништва у Војној граници, највише државне власти издале су упутства за сађење разних биљака: разне врсте зелени, пасуљ, купус, а нарочито кромпир, који до тада није био познат. Кантонски официр је имао задатак да свако домаћинство, према броју душа, засеје одговарајућу површину кромпира, поред осталог поврћа. Привремено ратно веће наредило је командантима граничарских пукова да настоје да се производња кромпира у Граници спроведе и да се проширују површине. Семе за сетву пренето је из Чешке око 1760. године.¹⁶⁴

И поред добрих резултата, баштованство у доба Војне границе је било само узгредно занимање клисурских и пољадијских ратара. Наиме, производило се само за сопствену потрошњу. Много касније, поготово у периоду између два светска рата, а нарочито у другој половини двадесетог века, долази до значајних позитивних помака у баштованству. Клисурски и пољадијски повртари баве се овом пољопривредном граном да би себи обезбедили егзистенцију или уновчили своје пољопривредне производе, које односе на пијацу, у Анину, Бозовић или Нову Молдаву.

Повртарство је развијено у селима Соколовац, Дивич, Златица, Белобрешка, Радимна и Стара Молдава.

Баште засађена поврћем обично се налазе поред какве реке а то су свакако Јаруга у Соколовцу, Нера у Златици, Сеоска река у Дивичу, Поток у Белобрешки, Радимска река у Радимни или Сеоска река у Старој Молдави. У последње време користи се и вода Дунава за заливање усева. Заливањем производња поврћа је вишеструко повећана, па се вишкови радова износе на пијацу.

Да би се заливање обављало лакше, терени засејани поврћем обично се налазе испод нивоа реке. У овом случају заливање је једноставно. Тада се каналима доводи вода и разводи се по усевима. Данас се за наводњавање или заливање употребљавају моторне црпке, поготово за воду из Дунава.

За рад у баштованству користе се разна ручна оруђа, као што су дрвене садилке или “прљкови” за расађивање расада, дрвено гребло са два или три дрвена зупца којима обележавају редове за разне расаде, веће и мање мотике за окопавање, канте са решеткама за заливање. Ратари производе расад у топлим лејама. Такве леје су оивичене даскама а покривене су стаклом.

б) Воћарство

Према досада прикупљеним сазнањима, становништво Дунавске клисуре и Пољадије за време турске владавине се бавило једино гајењем шљива, а у употреби су биле свакако и разне дивље воћке, поготово јабуке,

кајсије, а и друго шумско дивље воће.

По ослобођењу Баната од Турака, приступило се уздизању воћарства. Ипак, почетком 19. века у селима која су припадала подручју *Војне границе* гајење воћа је било још у зачетку. Староседелачко становништво је гајило и даље шљиве а од ње справљало ракију која се у овим крајевима навелико трошила. Почев од друге половине 19. века с правом се може установити да се гајењем воћака почело бавити много успешније и стручније. На самом почетку мали је број оних који се бавио овим занимањем. Били су то махом сеоски учитељи.

Клисурци и Пољадјици почели су гајити разне врста јабука, шљива, крушака, бресака, дуња и др. Воће су сами калемили или, како се то овде каже, “олтовали” или “навртали”. Виђенији Клисурци и Пољадјици су куповали калемљене саднице у Белој Цркви или Оравици и садили их у својим воћњацима. Касније, остали ратари су навртањем са расађених воћака преносили и у своје баште или воћњаке. За олтовање и навртање воћака употребљавали су специјалну бритву. Навртање се, обично, обавља на дивље шљиве, што чини да олтована воћка буде много отпорнија на временске непогоде.

Данас су ретка домаћинства која не би имала у својим баштама, двориштима, воћњацима понеку воћку. Највише се у овим крајевима гаје: брескве, кајсије, “прикозле”, разне врсте јабука, шљива, крушака, трешања, вишања, дуња и ораха.

Умешне и вредне Клисурке и Пољадјике знају да воће конзервишу за зиму. Од воћа обично праве пекмез, компот или “дунст”.

в) Сточарство

Све до успостављења *Војне границе* у селима Дунавске клисуре и Пољадје, што се догодило у другој половини 18. века, главно занимање становника је било сточарство. За успешни развој сточарства постојали су повољни природни услови: планинске испаше на Локви, старомолдавске “рудине”, широке пољане у љупковачкој долини и друге. С правом се може тврдити да је свако једно пољадјско или клисурско село имало тада своје пашњаке. Ретке су биле породице у овим крајевима које нису имале своје салаше у којима су држали “марву” и овце од раног пролећа па све до касне јесени. Неки такви салашаи су били тако удешени да је у њима стока остajала и преко зиме.

Тек за време постојања *Војне границе*, више пажње се поставило земљорадњи на рачун сточарства које је потиснуто на други план.

Све до половине двадесетог века, становници Клисуре и Пољадије су гајили стоку за своје потребе. Оно што им је претекло односили су на пијак и продавали онима који нису стоку гајили.

За одгој крава, коза и оваца постојале су богате паше у сеоским излазима, разним утринама, необрадивим падинама и планинским косама. На њима су Клисурци и Пољадијци напасали своје овце, козе и краве, а речне долине пружале су добру пашу за узгој свиња.

Нити Пољадијци а ни Клисурци нису имали нека већа стада оваца, коза или свиња. Стада им се кретала отприлике од 30 па до 300 глава ситне стоке. Велике рогате стоке имали су још мање. Соколовчани, Старомолдавци, Ланговци, Љупковци и Лесковчани били су познати као највећи одгајивачи коња и крава, а Свиничани, Старомолдавци, Соколовчани, Дивичани и Мачевчани били су познати као добри одгајивачи оваца и коза.

До другог светског рата, као најпознатији одгајивачи рогате стоке оваца и свиња, према подацима које је забележио Александар Станојловић¹⁶⁵, били су следећи: у Белобрешки: Жива Крстић-Велимиров, Рада Деспотовић-Бачагајин, Душан Радованковић, Жива Несторивић-Шопотин, Панта Крстић, Стева Русимовић, Блага Панић; у Дивичу: Душан Станковић, Јова Миленковић, Милан Панић; у Љупкови: Јосиф Филиповић, Жива Петровић; у Златици: породице Жигум и Петковић; у Лесковици: Никола Угарковић, Јоца Вишатовић, Ива Вишатовић, Жива Стока, Јоца Угарковић; у Луговету: Тоза Ђурковић, Мата Русовац, Владимир Ружић; у Радимни: Сава Будимир, Лука Окановић, Сава Живковић, Светозар Нешић; у Свиници: Јован Јанкуловић, Јоца Филиповић, Никола Максимовић, Стеван Велимировић, Лазар Петровић; у Соколовцу: Тоза Којић, Жива Вулетић, Жива Филиповић, Сарајлија Пајовић, Исидор Драшковић, Милош Крста; у Старој Молдави: Иван Добросављевић, Иван Нешковић, Јоца Поповић и други.

У овим крајевима овце разликују по изгледу главе. У том случају се разликују: *гаре-овце* с црном главом, *калуша-овце* које имају само црну њушку и око очију, а бело преко носа, *зрнаста* - има црне тачке око уста и очију, *жуја*-то је жућкаста овца, *мурга* - овца тамно-жуте боје, *сива* је шарена, *упала* - црна и, најзад, бела овца.

По боји вуне разликују: црне, беле и шарене овце.

Уочи другог светског рата Клисурци и Пољадијци су поседовали значајан фонд рогате марве, оваца, коза и свиња што се најбоље може видети на приложеном табелном прегледу "Посед Срба у марви" за 1940. годину, који је својевремено начинио Слободан Костић.¹⁶⁶

Р.бр.	Име насеља	коња	крава	оваца	свиња	волова
1.	Белобрешка	84	256	870	60	
2.	Базјаш	9	20	167	3	
3.	Дивич	54	180	1271	147	
4.	Љупкова	159	206	925	157	
5.	Прњавор	7	40	120	50	
6.	Златица	79	72	502	80	100
7.	Луговет	200	278	1246	189	
8.	Лесковица	124	29	1175	133	
9.	Мачевић	78	95	1159	95	
10.	Радимна	45	150	550	60	
11.	Свиница	45	216	5000	270	240
12.	Соколовац	398	174	1291	417	
13.	Пожежена	43	34	300	61	
14.	Стара Молдава	230	400	2500	800	

Другом половином двадесетог века сточарство је претрпело снажан ударац пошто су клисурска и пољадијска домаћинства присилно увучена у некакве пољопривредне кооперативе. Приватно бављење сточарством је потпуно укинато. Људима је преостало да држе у својим сиромашним домаћинствима по неку козу и једну свињу.

После преврата из 1989. године почиње постепено да се развија сточарство и у овим крајевима.

Већ у рано пролеће овце су изгонили на сеоске пашњаке где су имали салаше и тамо проводили време све до у позну јесен. На салашима су обављени главни послови на преради млека. Овце су чували на неколико начина. Све је зависило од величине чопора. Они који су имали мале чопоре, удруживали су своја стада са стадима рођака, комшија или пријатеља, па су према броју грла редом чували заједнички чопор оваца или коза. Они који су имали већа стада сами су чували своје стадо и имали “бачије” или пак изнајмили чобане који да им чувају марву.

За чување коза и оваца цело село је имало по једног или два козара или овчара. Слично су се чувале и краве по пољадијским и клисурским селима. Њих су чували кравари. Овчаре и краваре су погађали за годину дана, од Ђурђевдана па све до Митровдана. Један чопор коза или оваца није већи од 120 глава, а чопор крава за чување је знатно мањи, до педесет грла може да чува један кравар. Обичај је да кравар узима за свог помоћника

једног дечака са којим свако јутро истерује краве на пашу, а увече их враћа у село. Приликом јутарњег истеривања оваца, коза или крава чувар иде улицом, дува у рог или пуца бичем и на тај начин обавештава домаћине да истерају своју стоку на улицу.

У неким пољадијским и клисурским селима и за чување свиња постојао је један заједнички свињар. И за њега су важила иста правила као и за овчара или говедара. Осим плаћања у новцу према броју грла, сваки чувар је понео са собом и “торбу са ручком” (Углавном је то била сува храна: сир, сланина и хлеб или проја). Торбу чобанину су редом спремали власници стоке онолико пута колико су грла стоке имали.

Чувари стоке су били обавезни да стоку чувају од изласка до заласка сунца. Стоку нису терали на пашу једино када су владале временске непогоде: кише и снегови.

У прошлости су Пољадијци а нарочито Клисурци терали своје свиње у планину (на Локву или Враголију) у жир. Тада се обично удруживали по троје или четворо домаћина са својим свињама. Свиње су у шуми и ноћивале, а чувари који нису за себе саградили и најобичнију колибу, обилазили би чопоре свиња сваког дана како би знали где свиње обитавају.

У готово свим селима Дунавске клисуре и Пољадије домаћинства су гајила козе. Неки су имали читаве чопоре због млека. Њих су зими доводили у село и хранили их припремљеном храном још за време лета. На време су спремали брста (лисника). Нарочито много коза су имали мештани села Златице. У том селу је некада свака кућа имала по две-три козе ради млека. Козе су ноћивале увек код куће, а овце лети на салашу, односно бачији. На салашима су музли овце а потом млеко носили у ведрима, окаченим на обрамце, својим кућама.

У прошлости стока је и зимовала на салашима. Напољу са овцама остајали су зими и чобани. На салашима су им се и овце јагњиле. Торови у којима су одседали овце и козе била су обезбеђена и великим “овчарским” псима пошто су салаши били честа мета напада курјачких хајти за време јаким зимских мразева. Овчари су обично седели у добро саграђеним колибама. За исхрану стоке преко зиме, домаћини су на време спремили велике количине сена и лисника.

У другој половини двадесетог века сточарство је било потпуно искорењено, јер су домаћинства присилно ушла са читавом имовином у пољопривредне кооперативе. У новим условима, сељаци су гајили мањи број коза или оваца и то “удруживањем” ради лакшег чувања стада. Понекад су изнајмили и по једног овчара. На Ђурђевдан нови овчар прима овце од старог, прошлогодишњег овчара, пошто се претходно установи тачан број чопора и

од тог дана нови овчар је одговоран за сваку главу и уколико овцама нанесе икакву штету сносиће одговарајуће последице. На дан погодбе са новим овчаром сакупи се цело друштво и договоре се о плати коју треба дати чобану, па и о другим условима. Тада се установе место и време када и где ће стадо пландовати. Дужност овчара је да добро храни поверене му овце, да их напаса на најбољим пашњацима где има много питомине. У току лета чобан је био обавезан да стада оваца истера рано како би овце или козе пасле док је још хладовина. Чобан је требало да на време тера стада на појило и да се брине о здрављу чопора којег чува.

Овчари су обично били људи из сиромашних породица. Често се дешавало да се то занимање преноси с оца на сина. А то се обично дешавало код породица Цигана. Њих су обично бирали за чување свиња. У народу је било уврежено схватање да су Цигани лоши чувари стоке, поготово крава.

Некада су чобани имали и своју специјалну чобанску ношњу. Данас такве ношње нису више у употреби. Нестала је чак и карактеристична чобанска кабаница, па се уместо ње употребљавају савременији огртачи од пластике.

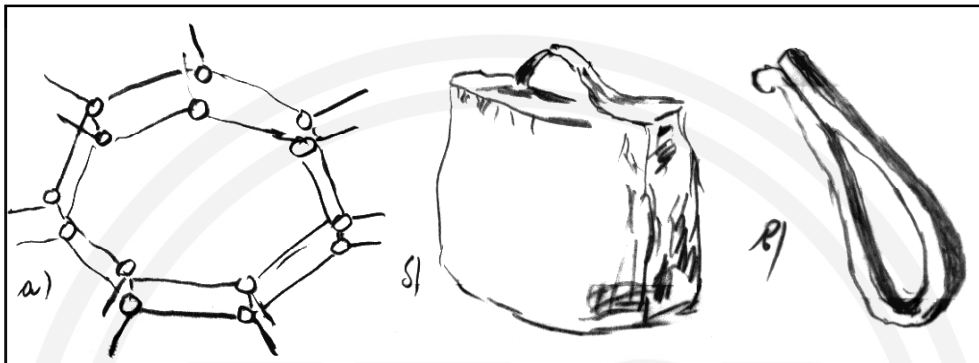
Ипак, нешто од чобанске опреме је остало до данашњих дана, а то је чобанска буца и бич. Обе ове справе су чобани сами правили. Буце и бичаље за бичеве прављени су од тврдог дрвета, а то је обично била дреновина или брестовина. Буца је била украшена дрворезом и имала је велику главу на врху. Служила је чобанину да се на њу ослони када се у стојећем положају одмарао и гледао своје стадо. Понекад су буцом чобани бранили своја стада од напада курјака или других паса.

Бичаља и буце праве се обично ујесен кад дрво “стане” да ради. Тада се нађе дрво изданак, ископа се, испари у топлој води а потом се стави у хладну воду. Онда се стаклом очисти и најзад намаже крпом намашћеном свињском машћу.

Сваки овчар, чувар стада имао је за садруга велико овчарско псето које је око врата имало широку огрлицу (а) са оштрим гвозденим клиновима што је бранило у борби с курјацима или другим псима.

Да се не би стадо загубило, а да га чобан не би могао пронаћи, неколико оваца носиле су око врата окачене клепетуше или звонца (б). Данас једино јагањцима се окаче звонцад око врата. Овчари који су пушили за време чувања стада, носили су са собом лимене “табакере” са исецканим дуваном и обавезно оцило (в), белутак и комадић печурке који су им служили за паљење цигарета које су они правили стављењем дувана у парче хартије а потом ту хартију завијали у цигару. Кресањем оцила у камен белутак на

коме се налазио и комадић суве печурке, искрењем палила се печурка а преко ње чобанин је палио своју завијену цигару.

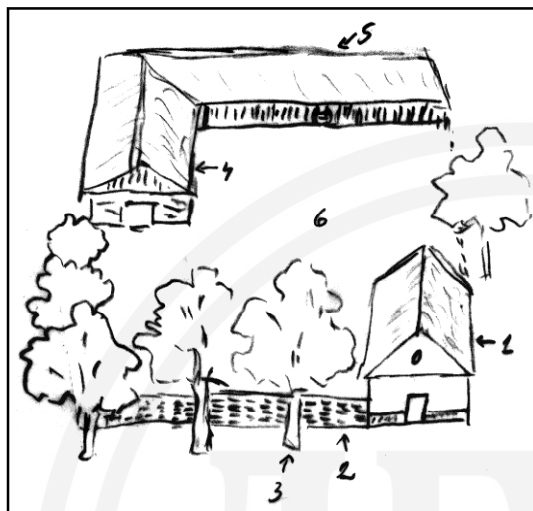
Да би распознавали овце у великим чопорима које је чувао овчар, власници су своје овце обележавали на разне начине: засецањем уха, бушењем уха усијаном жицом. Понекад су биле употребљене и минђуше од жице. Једино код коза није било ровашења, пошто се козе могу распознавати веома лако и без њиховог специјалног обележавања.

За појење стоке користили се природни извори, разни потоци и реке. Обично је свако стадо употребљавало унапред установљено место за напајање, било да се ради о извору или, пак, потоку. Поред места за напајање, овчари су за овце и козе градили и најобичнија пландишта, а то су артифицијално начињене хладовине како би се овце заштитиле од жеге онда када се не налазе у паши, него на одмору.

За становање чобана и заштиту оваца од невремена док се стада налазе на паши изван села, грађени су сточарски станови. Овакве летње станове у овим крајевима називају именом *салаши*. Понекад се на тим местима обављала и прерада млека, или се свакодневно, ујутру и увече, млеко на обрамицама доносило у село и тамо подливало.

До краја прве половине двадесетог века у Пољadiји, нарочито у Клисури, било је веома много салаша, раштркани по бреговима и долинама. С правом се може тврдити да су то била права развијена сточарска летња насеља. Редовни се салаши налазили на извесном растојању једни од других. Догађало се, додуше веома ретко, да су по неколико салаша грађени на истом месту, али у том случају, чопори су “терани” на пашу у друга удаљенија места. Салаш им је служио само као преноћиште.

Приликом градње салаша редовно се водило рачуна да се у близини налази вода, да су постављени на оцедитом тлу, а то су обично гребени брегова, да се зграде поставе у заклону и тако буду заштићене од ветра и невремена.

Летњи сточарски станови могу се поделити у неколико врста. Постоје *стални салаши*, то јест они летњи сточарски станови који низ година остају на истом месту. У клисурским и пољадиским селима то је најраспрострањенији облик и зову се *салаши са колибом*.

Салаш са колибом је састављен из неколико елемената или делова: кућа или соба за чобана (1) састављена из два дела: једно предсобље која је чобанима служила као остава за

храну. Ту се држали и чаброви са сиром, “крупнице” соли, посуђе са сирештем за подливање итд. Други део колибе је соба са креветом, која служи чобанину за преноћиште. У тој соби налази се обична плехана пећ која се ложи за време хладноћа у јесењим или зимским данима. На средини собе налази се мали сто од грубо истесаних дасака чија је табла наслоњена на укрштене соје. Поред стола је столица без наслона или кратка клупа.

Салаш је обично ограђен високим плотом исплетеним од прућа ластара, који штити стада од изненадног упада курјака, са спољне стране ограде подигнут је ред високог лиснатог дрвећа (3) који у време летњих жега својим крошњама ствара хлад за чопоре оваца. Сваки један добро опремљен салаш имао је и шупу за јагањце (4). У том одељењу се одвајају јагањци од својих мајки када се надоје да их не би преко ноћи задавили и узнемиравали. И најзад, у дну дворишта налази се кошара или тор за овце (5). То је зграда на један слив. У тору налази се и место за мужу оваца. То је место ограђено мањим плотом. У пространом дворишту (6), налазе се разни валови за напајање водом.

За грађење салаша са колибом употребљава се за фундацију углавном камен помешан земљом, а као зидови служе плетери облепљени блатним премазом самешаним са плевом. На исти начин је грађена и шупа за јагањце. Једино је тор за овце био нешто различитији, пошто је био оплетен од ластара. Понекад је овај простор ограђен лествама и најчешће је уз дужу страну кошаре. У тор се улази кроз капију начињену од преких дасака, кроз коју се овце утерују у тор. Торови за овце су саграђени од четири дрвена стуба на које је подигнут кров од сламе или шиндри. У дну изграђена су јасла

у која се ставља кабаста храна за овце. Сено, лисник или тулузина за исхрану оваца смештени су на таванима тора или шупе за јагање.

За рад око млека употребљавају се: котлићи од бакра за подливање млека, дрвене ведрине за мужу, цедило од кудељњег платна, чабар за држање сира, сириште за подливање млека и плехане канте за доношење воде. Док се сир у цедилу цеди зове се *каш*. То је врста несланог сира. Тек када се каш стави у чабар и посоли постаје сир. У селима Дунавске клисуре и Пољадије није обичај да се од сурутке прави урда. То је карактеристично за румунска насеља.

Од крављег млека прави се путер (то је немачка реч *бутер* и значи *маслац*) помоћу справе која се зове *стап*, а то је узак и висок дрвени суд у коме се млеко и павлака бућкају или мету докле се не одвоји маслац. У селима овог подручја за стап се говори “ступа”. Од крављег млека се после муже одваја танак слој млечне масти који се назива *милер* (то је опет немачка реч *милхрам*).

Овчје месо има велику примену у исхрани становништва и у овим крајевима. Вуна се користи за плетење чарапа, џемпера (штрикова), рукавица, за ткање ћилима за параду, обојака, сукна за одећу и кабаница.

Козја длака се веома ретко употребљава у селима Пољадије и Клисуре. Сиромашније породице су козе стригли па су од кострети ткали на разбоју покровце. У Лесковици су од козје кострети правили џакове и покровце, а у Златици су “вуну” од козе употребљавали за чарапе и покровце.¹⁶⁷

Стрижба оваца обично се обавља у другој половини месеца маја или још боље око Духова. За стрижду оваца употребљавају се велике маказе са широким крацима (ножевима).

г) Пчеларство

Староседеоци Дунавске клисуре и Пољадије су се бавили доста успешно пчеларством једино за подмиривање домаћих потреба и у крајњој мери, у немаштини, и за трговину. Ипак, у самом почетку, пчеларство није било некакво занимање овог становништва већ извесна случајна преокупација са кратким трајањем. То потврђују и следећи подаци: “Из 1723. године постоји извештај да је на територији Новоаланачког дистрикта било само 102 кошнице.”¹⁶⁸

У Пољадији и Клисури чувене су велике површине засађене багремовима, котлине и равнице обилују пољским и коњским босиљком, ливадским цвећем, липом и осталим медоносним цвећем – читаво ово богатство мало је или боље рећи недовољно искоришћено. Иако постоје

повољни услови, вегетативни, врло је мали број домаћинстава који држи пчеле. У почетку се пчеларством бавили махом учитељи, свештеници и сеоски трговци. Врло је мало клисурских и пољадијских “паора” који су имали кошнице пчела.

За развој пчеларства у *Војној граници* умешао се 1764. године и Дворски ратни савет пошто је издао упутство по коме је свако милитарско село добило пчелињак за смештај кошница, а обавезно је било сађење хељде и турске детелине као хране за пчеле. Надзор над овим пчелињацима водили су граничарски официри. За најбоље пчеларе прописане су премије. Учитељи коју су предавали пчеларство награђени су са по 4 кошнице.¹⁶⁹

У току 1848/1849. године, дакле у немирним револуционарним годинама, пчеларство је толико опало да је остало свега неколико кошница. Уследио је период полаког уздицања, иако се пчеларству придавала велика пажња с обзиром на то што је представљало извор за повећање дохотка благодарећи клими, природи земљишта и богатом биљном свету.

Између два светска рата пчеларством се људи бавили једино за своје личне потребе. У то време број кошница и пчелињих ројева је знатно већи а већ се могу именовати домаћинства са већим бројем кошница, а тај се број кретао од 30 па све до 150 кошница и више. У Дивичу су били познати пчелари: Мита Марковић и Стеван Костић; у Луговету: Јосиф Хофман и Јеремија Виду; у Радимни: Милош Мартинов и Јован Марковић; у Соколовцу: Лаза Вулетић-Клићански; у Старој Молдави: Коста Павловић и Недељко Херди, а у Белобрешци: Јохан Вајнхепл и други.¹⁷⁰

У Пољадији и Клисури биле су у употреби разне врсте кошница. Старији људи још памте, према причама и оне најстарије “кошнице”. Били су то обични пањеви, то јест делови шупљих стабала у којима су се настаниле пчеле. Људи су одсецали такве пањеве заједно с пчелама и односили својим кућама... И данас се још догађа да у шупљинама шумског дрвећа неки наиђу случајно на неки рој пчела. Но сада више не одсецају шупљине дебла где се налази рој, него хватају рој пчела и премештају га у унапред спремљене кошнице.

Сиромашнији људи још и данас праве кошнице од павита или врбовог прућа. Да би се направила таква једна кошница, прво се одабере једна рашљаста грана у којој се уметају по неколико прUTOва, а потом се између њих уплете павит. Доњи део такве кошнице је отворен. Тај се део назива “уста” кошнице. Уста су увек приљубљена уза земљу. При плетењу се на дно кошнице остави мали отвор кроз који излазе пчеле.

Овакве кошнице су купастог облика, високе преко пола метра. Плетена кошница се облепи изнутра говеђом балегом помешаном плевом и пепелом.

Танко облепљени унутарњи слој оставља се да се добро осуши, а потом се облепи и спољашња страна знатно дебљим слојем тако да се затворе и најмње рупице, јер иначе у њу не би ушле пчеле.

Сеоски пчелари су исплетене кошнице покривали снопом рогоза или ражном сламом, а да се не би слама растурала у случају да дува ветар, везивали су кошнице на три места: горе, по средини и на доњем делу.

Пчелари пољадиских села куповали су на пијаци у Белој Цркви (Југославији) кошнице зване “сађурице”. Такве кошнице се плету од сламе и по облику сличне су кошницама плетеним од павита. Прво се оплету ужад која се потом спирално ређају да би се добио облик купе. Редови се међусобно чврсто прошивају. Овакве кошнице се не облепљују ни споља ни изнутра пошто унутрашњу страну сађурице излепе и изравнају саме пчеле. Данас је овај тип кошнице потпуно ишчезао из употребе. Уместо њих пчелари употребљавају кошнице у облику сандучића снабдене рамовима. Сандуке за пчеле су правили сами пчелари или пак сеоски столари.

Приликом рада у пчелињацима, пчелари користе разноврсни алат: нож за отклапање рамова, калуп за укивање рамова, нож или виљушку за отклапање медоносног саћа, центрифугу или тресаљку за цеђење меда, клешта, чекић, тестеру, крпе или печурке за поткађивање пчела итд.

Ројење пчела почиње почетком јуна. Тада се по шумама или у близини села могу наћи напуштени ројеви. Нађени рој припада ономе који је тај рој нашао и потом донео својој кући. Ако неко не зна да извади пчелиње друштво из неког стабла, тада позива у помоћ неког пчелара из села. Пчеле се узимају а мед и восак се односе одвојено кући. За хватање ројева служе се мањи сандучићи. У таквим сандучићима се унапред ставе по два три рама са медом и леглом у који нађени рој радо улази.

Вађење роја из шупљег дрвета обавља се тако што се прво установи тачно место где се рој налази, а затим куцањем у стабло се одреди величина шупљине. Потом се на дну шупљине начини отвор кроз који се пушта дим. При врху се начини исти отвор кроз који ће изаћи пчеле потеране димом. Изнад горњег отвора се стави припремљена кошница у којој ће се дочекати пчеле. Када се пчеле истерају, она се отвара и из ње вади саће.

Да би рој излазио из места у коме се налази и да би се потом смирио и стао на неку грану понеки људи вичу, звижде или, пак, бацају песак на пчеле. Искуснији пчелари пазе да при ројењу пчела ухвате матицу, па држећи је на руци привуку на руку цео рој, потом га са руке стресу у припремљену кошницу.

Цеђење меда се у Пољадиси и Клисури обично обавља о Петковачи а то је половином октобра месеца. Данас се цеђење меда обавља више пута

годишње, обично после сваке обилније паше, те се на тај начин добија и различита врста меда, према цвету са којег су пчеле сакупиле мед. Парчад старог саћа из рамова које се више не може употребити ставља се у неку платнену кесу (џак) па се тако наизменично спушта и вади из вреле воде. На тај начин се из платна цеди чист восак, док дрождина (воштина) остаје у кеси. Восак плива по површини воде и скупља се кашиком и ставља у други суд. Потом се оставља да се талог полако спусти на дно, док се чист восак стврдне на површини. Из њега се излива вештачко саће за кошнице.

У изузетним случајевима, нарочито у пролеће када пчелама понеставе меда и још нема паше, пчелари прехрањују изгладнеле пчеле. Понекад се то ради и лети, када су и велике суше, а и у јесен ако се установи да пчеле нису сакупиле доста меда за зиму. У кошницама са слабијим друштвом, стављају се додатни рамови са медом из кошнице са јаким пчелињим друштвом. Прехрањивање се може обавити и шећером. Тада се 1 кг шећера скува у 1 литар воде, а добијени охлађени сируп се налије у празне рамове и ставља се у кошнице у којој се налазе пчеле за прехрану. Слично се поступа и са прокуваним медом. Једино се ставља нешто већа количина воде.

Да би пчеле биле вредније, то јест да би више прекупљале меда, народ верује да их треба поткађивати димом од горунове печурке. Истовремено се верује да није добро код пчела пуштати сваког човека јер има и оних са злим очима, а и оних што знају да враћају, па пчеле престају да раде, пчеле се поболе или потецају.

д) Свиларство

Ова привредна грана почела је да се развија у селима Дунавске клисуре и Пољадије одмах по одласку Турака. Тако већ у септембру 1718. године издата су упутства по којима је сваки поданик око своје куће морао да засади 10 дудова (у овим крајевима се називају дудови именом *јагоде*) да би могао без тешкоћа хранити свилену бубу. Ипак прави покушаји у производњи свилених буба на простору Новомолдавског дистрикта изведени су према упуству Земаљске управе за садњу дудова 1728. године.¹⁷¹

С правом се може закључити да је свиларство као привредна грана достигла завидан успон у првој половини 18. века и на територији Дунавске клисуре и Пољадије.

За унапређење свиларства постојали су инспектори и надзорници свиларства. У откупу чаура били су уплетене и граничарске власти. Да би се развијало свиларство били су подизани расадници дудових садница. Јагоде су биле сађене по улицама, испред сваке куће и поред путева. За оштећење

засађених дудова постојале су врло велике казне. Уведена је чак и смртна казна за оне који су чинили штете у дудовим расадницима. Јагоде се нису могле vadити без одобрења надзорника за свиларство. Из тог времена потичу и познате сеоске јагодаре.

У другој половини 19. века гајење свиларства је био врло уносан посао. Уследио је потом један велики пад проузрокован болешћу. Свиларство је нагло опало у првој половини 20. века. Гајењем свилене бубе бавиле су се претежно сиромашније породице, поготово жене уз помоћ своје деце.

За гајење свилене бубе мора се прво обезбедити једна просторија коју треба окречити и рибањем са содом припремити за ту сврху. Према томе собу треба добро дезинфиковати. У тако припремљеној просторији, на креветима од дасака простре се чиста бела хартија, на коју се разастире семе примљено од “излежитеља семена”. Температура у просторији мора бити 22⁰ С. Просторија мора бити без промаје и дима. Излежене бубе се посипају на дудово лишће које не сме да буде влажно и увело.

Због тога дудово лишће се бере сваког дана и држи у хладовини. Брање лишћа је тежак посао. Њега најбоље обављају деца и млађе особе пошто се лако пентрају по дрвећу тражећи најбољи лист. У почетку бере се лист само са дудова који имају плодове а при крају “бубицама” се даје лист са “јаловки” а то је много дебљи и пунији лист јагоде. Свилене бубе се хране 33 дана. Излежене бубе се после пет дана пресвлаче и спавају први сан. Пресвлачење обављају још десетог, шеснаестог и двадесет трећег дана. После сваког спавања свилене бубе постају све веће. После сваког пресвлачене стављају се на нову чисту хартију.

Свилене бубе се завијају у чауре у тридесет трећи дан. Чауре праве обично на стабљикама. За прављење чаура њима се на кревете стављају гранчице од горуна или бусење метле, али не треба да су зелене. Треба обезбедити довољан број гранчица како се не би догодило да свилене бубе праве чауре близнаке. Када се бубе завијају, просторија у којој се налазе треба бити замрачена. На гранчицама бубе остају још девет до десет дана. За то време оне се преобразе у “лутку”. Тада треба пазити галете јер ако се прекорачи време из галета излећу лептирови. При скидању чаура са гранчица, галете се класирају по класама. У првој класи долазе галете правилног овалног облика. Оне су чврсте и без мрља. У другу класу долазе чауре које су чврсте, али су им крајеви меки. У трећу класу улазе све остале галете.

Свилена буба се гаји од краја априла и почетком маја па до половине јуна. После скидања чаура са гранчица и после њиховог класирања, односили су галете у сандуцима у откупне центре. Откупни центар за клисурска села

била је Стара Молдава где је била изграђена и велика “свилара” за прераду галета. Ваља знати да још 1756. године у Старој Молдави је било послато 5 девојака стручњака за свиларство.¹⁷²

ђ) Риболов

Осим занимања као што су земљорадња и сточарство, риболов је за Клисурце и Пољадије важио као уносно додатно занимање. Мноштво река (Златица, Радимска река, Велика река, Јаруга, Нера) а нарочито Дунав обезбеђивао је становништву овог простора додатна средства за егзистенцију.

Познато је у историји да је риболов био врло добро познат Словенима. Неки истраживачи појам Словена поистовећују са појмом рибара, а словенска села са селима рибара. За такве тврдње постоје докази у неким називима појединих риба: јаз, караш, карп, клен, лин, сом, па и оруђа за рибарење: врша, уда, черен, познатих код свих словенских језика и народа.¹⁷³

Нарочито богате биле су реке Дунав и Нера, мада нису оскудевале рибом ни остале пољадијске и клисурске реке. Дунав је по величини друга река у Европи, поред свог економског значаја и енергетског потенцијала, на Дунаву се обавља и један значајан привредни и спортски риболов.

Ипак српско становништво клисурских и пољадијских села мање се бавило рибарством него што је то био случај у неки селима насељеним румунским живљем. Очит је пример за ту тврдњу село Коронини које је због главног и јединог занимања становништва овог села: риболов, 1968. године променило назив у Пескари, што ће рећи преведено на српски “рибари”.

Клисурци се рибарењем бавили да би себи и својима обезбедили егзистенцију у суровим условима када је обрадивог земљишта било веома мало пошто су ови предели били покривени шумама.

Традиција риболова у селима Дунавске клисуре и Пољадије је дуговечна о чему сведочи и “рибарска” терминологија, која се задржала до данас у својим старим облицима. Теминологија је претежно словенског порекла, мада се могу наћи и термини из мађарског, па и немачког језика, али су они скоријег датума.

Осим рибара професионалаца, рибарењем се повремено бавили и остали мештани пошто је у то време у Дунаву било веома много рибе. То се догађало за време сушних година када се Дунав знатно повукао у своје корито па је велика количина рибе остала у мочварама, вировима и врбацама на обали реке. Тада су људи, жене и деца рибу ловили голим рукама и трпали је у цак или торбу.

Међу српским живљем Клисуре и Пољадије није било правих рибара.

А ако их је и било, то су били махом људи из сиромашних породица. Такве породице нису располагале са обрадивим површинама земље које би им омогућиле егзистенцију. Велика већина људи се рибарењем бавила полупрофесионално, те је рибарење схваћено као допунски посао, јер је и даље основно занимање овог становништва остало земљорадња и сточарство.

Риболовом се углавном бавили мушкарци. Они су рибу хватали појединачно или заједнички у групама од по пет-шест рибара. У таквим удруженим групама увек се улов подједнако делио. Често се догађало да је овај занат традиционално прелазио на млађе људе у појединим породицама чије је то било вековно занимање. Таквих породица има и у насељима Пољадије и Дунавске клисуре. Риболовом се бавили мушки чланови породице а жене су само помагале, плеле и чистиле мреже за риболов. Ипак се понекад рибарењем бавиле и жене. Но то је за Клисуру у Пољадију права реткост. У овим селима риболов је био самостални посао све до појаве 1950. године пољопривредних кооператива. Тада су присилно стваране извесне “асоцијације рибара”. Оне су обухватале више села Пољадије и Клисуре. Након преврата 1989. године биле су разбијене асоцијације и рибарење је поново постао индивидуални посао.

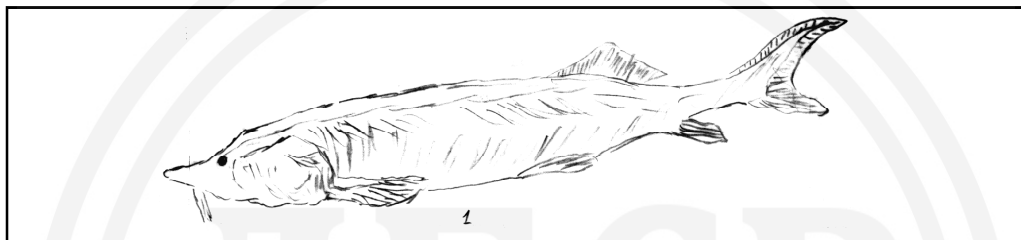
Занимљиво је да су се у последње време изменили центри за рибарење. Осим оних старих традиционалних центара као што су то били: Стара Молдава, Љупкова и Пожежена, појавили се нови као што су Белобрешка, Дивич, Соколовац и Мачевић. Ипак, треба констатовати да је риба у водама Дунава и Нере све мање, па рибари једва оставарују свој лични доходак. О некој већој добити од рибарења не може бити говора данас.

У својим дубинама, вировима и брзацима Дунав крије најразноврсније и најквалитетније рибе, чија величина достиже и неколико метара, са тежином од више десетине килограма.

Риболов на Дунаву разликује се од риболова на другим рекама како по својој тежини, тако и по разноврсности улова. Овде је риболов заснован на тачном познавању живота и навика риба, подводних места у којима она пребива, или кроз које путује, на коришћењу облика дна, струја, вртлога, падова, праваца воде, а и других специфичности које се могу јавити на Дунаву, поготово у пределу ђердапске клисуре. Овде је варијација воденог тока веома нагла, од песковитог дна на 3-5 метара дубоког, па све до понора од 30 до 80 метара, одакле се опет диже стеновито дно, са врховима који допиру до саме површине воде и изнад ње. Од мирне површине улази се у вртлог и тако правац струје се непрестано ломи. У ђердапском делу Клисуре, рибарење захтева веома велико рибарско искуство, извежбаност, пуно познавање места на коме се ради, навике појединих врста риба.

На Нери и осталим клисурским и пољадијским рекама рибарење је много једноставније. У тим рекама је и избор врста рибе сиромашнији. Процењује се да у течним водама Дунавске клисуре и Пољадије постоји педесетак врста риба.

Моруна (сл.1) BARBUS – То је горостасна риба која може да достигне и 4-5 метара дужине, а тежине преко једне тоне. На Дунаву се хватали

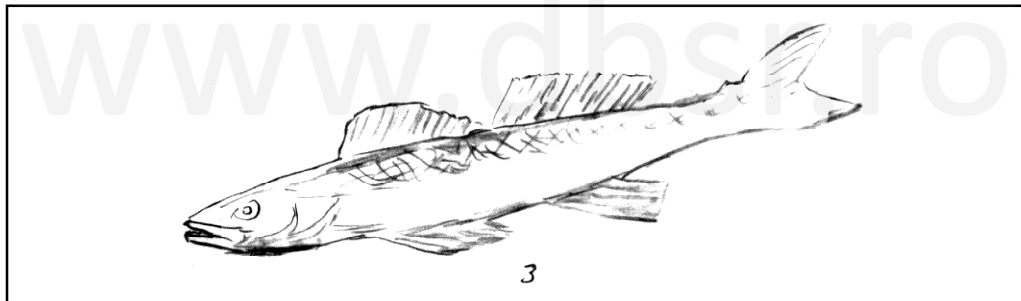

највећи примерци моруна од 80 до 120 кг. Моруна је риба која живи у Црном мору и на ушћу Дунава у море. До изградње хидроцентрала на Дунаву у сектору Ђердапа моруна је доспела и до горњег тока ове реке па се хватала и у Клисури. Моруна се лови због свог mesa и црне икре.

Мрена (сл. 2) BARBUS FLUVIATILIS – то је речна риба из породице шарана, са пепељасто-зеленкастом крљушти. На трбуху мрена је беличасте боје. Достиже и тежину до 5 килограма.

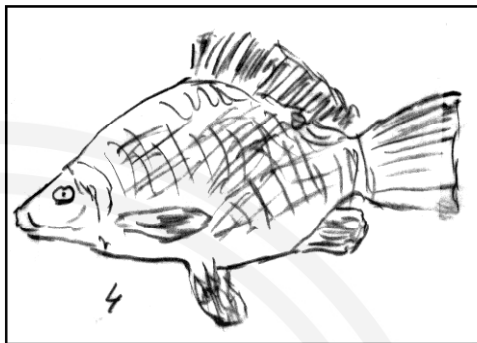

Смуђ (сл.3) LUCIOPERCA SANDRA – јесте слатководна риба из породице греча. Смуђ је риба грабљивица која живи у слатким водама. Има

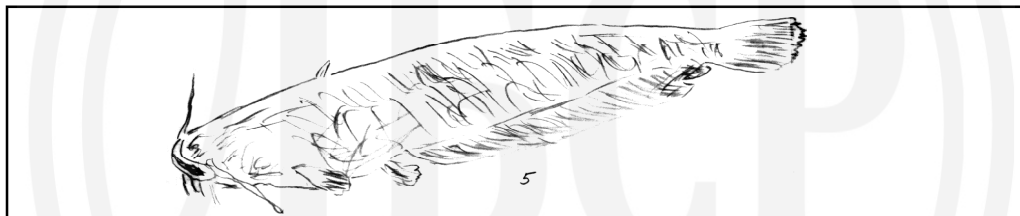

шиљасту главу и издужено тело зеленкасте боје са више тамносмеђих попречних пруга. Има врло укусно месо. Има малу и чврсту крљушт.

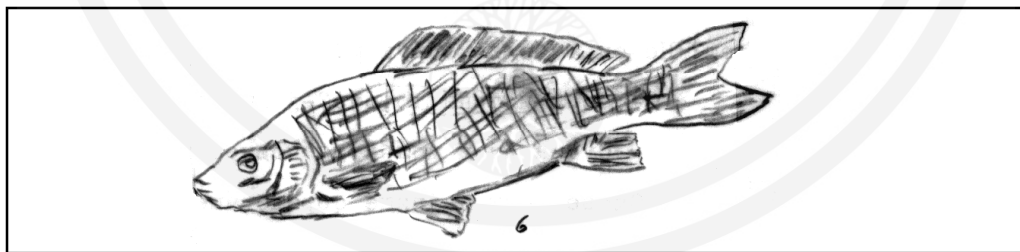
Карас (сл. 4) – *CARASSIUS VULGARIS* – То је слатководна риба, сродна шарану. *Карас* (или *караш*) је риба веома присутна на Дунаву. Има зеленкасто-жућу и велику крљушт. Глава му је кратка.

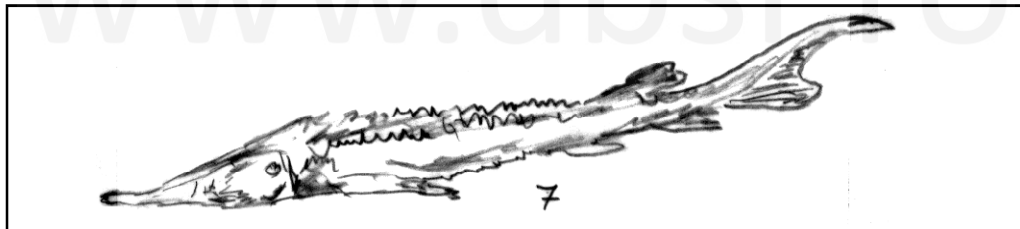
Сом (сл. 5) *SILURUS GLANIS* – је велика слатководна риба. Уместо крљушти сом има платку љигаву кожу, широку спљоснату главу, широка уста са дугим брковима. Сом има масно бело месо.

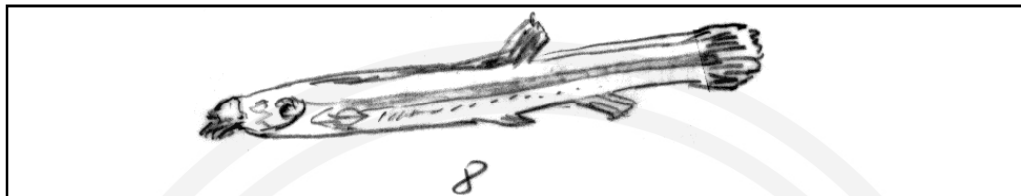
Шаран (сл. 6) – *CYPRINUS CAPRIO* – то је слатководна риба с великом крљушти. Има дебеле усне и четири брка на горњој вилици.

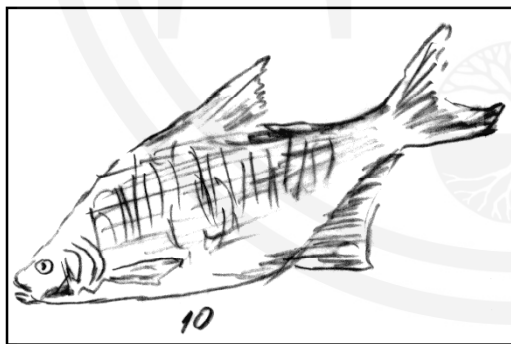
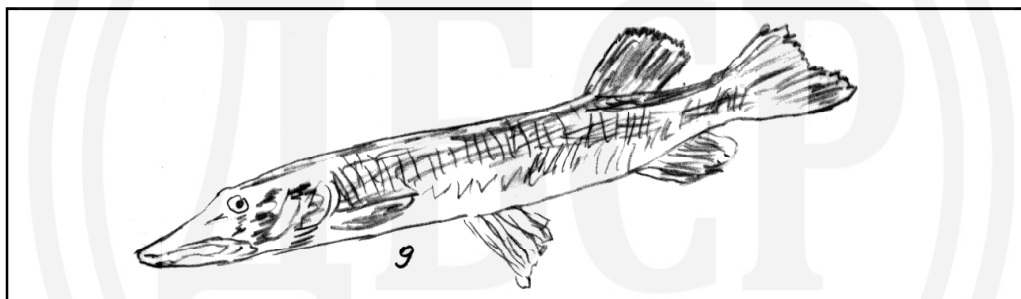
Кечига (сл.7) - *ACIPENSER RUTNENUS* – то је врста рибе хрскавичавог скелета из породице јесетре. Кечига живи у слатким водама. Има дугачку и шиљасту главу.

Јегуља (сл. 8) – *ANGUILLA* – то је морска и речна риба која има тело слично змији.

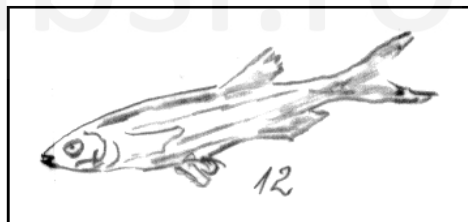
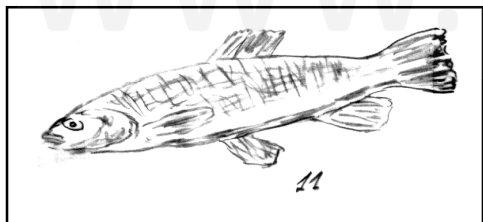

Штука (сл.9) – *ESOX LUCIUS* – јесте риба грабљивица која живи у слатким водама. Има дугуљасто, ваљкасто тело, пепељасто- зелене боје на грбини и бело-жућкасте боје на трбуху. Штука има велика уста са много зуба а њушка јој пљосната као у патке.

Кесега или деверика (сл. 10) – *ABRAMIS BALLERUS* – то је невелика бела риба која живи у слатким водама из породице шарана, има широко пљоснато тело и главу са много костију. Кесега нема много крљушти. На грбини је црно-модре боје а бокови су јој сребрнасти.

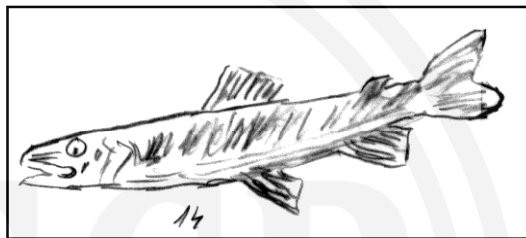
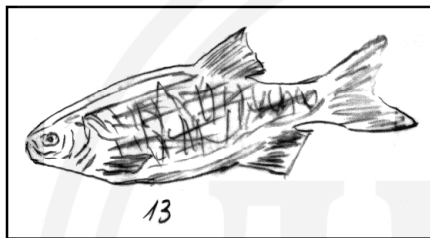
Лињак (сл. 11) – *TINKA VULGARIS* – то је слатководна риба из породице шарана са мало крљушти.

Буцов (сл. 12) – ALBURNUS – то је једна врста беле речне рибе која живи у слатким водама.

Црвенперка (сл. 13) - SCARDINIUS ERYTHRPHALMUS – то је мала барска риба. Живи у слатким водама и има црвене очи и крилца.

Пастрмка (СЛ. 14) – SALMO FARIO – то је речна и језерна риба мекоперка из породице пастрмки. Има тело ишарано пегама и покривено ситним љускама.

За лов риба рибари су употребљавали разноврсни алат. Најједноставнија рибарска справа је, свакако, удица која се јавља у два облика: самица и струк. Самице су појединачне удице на канапу дугом и до три метара. Канап је привезан на тањем дугачком штапу који се овде назива *удило*. Удило или штап је понекад дугачак и више од два метара. За прављење удила узима се лесково или врбово дрво. Изнад удице на канапу налази се пловак од плуте. Неки страсни риболовци употребљавају приликом пецања по неколико штапова са удицама. Тада удила натакну на дрво које је рачвасто при врху, штапови се поређају недалеко једно од другог. Рибар баца поглед кадицад не би ли видео да ли се пловак “загњурио” у воду. Ако се тако нешто догоди, тад брже-боље отрчи до удила и наглим покретом вади удицу из воде. Право је задовољство ако је на удици и која риба.

Струк је низ удица окачених на краћем канапу, а овај опет везан за јачи канап који може бити различите дужине. За лов струком рибари употребљавају као превозно средство чамац у том случају један крај струка веже се за забоден штап недалеко од обале. Чамац се пусти да плови низ воду полако, а у то време из чамца постепено спуштају струк са мамцем на удицама. Пошто испусте цео струк у воду, рибари се врате натраг чамцем истим путем. У то време рукама прикупе струк, скидају са удице ухваћену рибу. Да се не би умрсио канап струка, рибари га скупљају у “омчу” око леве руке. Као мамак на удицама рибари користе ноклице од умешеног теста са пројиним и пшеничним брашном, кукуруз у млеку, сир, ровце, глисте, сапун, пијавице. Глисте се употребљавају за мрену, кечигу и сома, а и за све остале рибе бела цигерица служи као мамак за хватање сома, ровци служе као мамак за шаране и сомове, скакавци за хватање мрене и сома, кувани и млади

кукуруз за хватање мрене и шарана, жабице за сома и мрену, сир качкавал служи као мамак за све рибе, а пијавице и шкољке за хватање сома.

Уловљена риба се чува на поворкама. На њу су нанизали уловљену рибу. Понекад се уместо поворке употребљавао врбов штап са рашљом.

Рибарски алов је највећа и најефикаснија рибарска мрежа. Истодобно то је и најраспространија врста мрежа која се употребљава на Дунаву. Алов је најдужа рибарска мрежа, достиже дужину и до 100 метара, дубине од 2 до 4 метра.

Алов чине више појединачних, четвороугаоних мрежа чији се делови према потреби дужине и дубине воде у којој се лови риба састављају помоћу рибарске игле за плетење рибарске мреже.

На алову разликујемо неколико делова. Главан део алова је свакако мрежа, која се доскора израђивала од кудељног или памучног конца који су плели сами рибари. Данас се за израду мреже употребљавају синтетични конац који је знатно издржљивији у води. Концима се плету окца. Најчешће се користио алов са величином окаца од 30 до 35 милиметера. На горњем делу мреже алова налази се дебљи кудељни или синтетични конац, на коме су монтирани и пловци од плуте или од тополиног дрвета. У последње време су пловци од синтетичне масе. Они служе за одржавање мреже на површини воде. Доњи део алова чини много дебљи канап од кудеље. На њему су монтиране куглице од олова на раздаљину од пола метра. Олово се монтира у зависности од дубине воде и дна. Ако је дубља вода у којој се лови, а дно воде је тврдо, олово се монтира чешће а ако је дно воде муљевито, онда се куглице олова монтирају знатно ређе. Пловци на горњем делу и оловне куглице на доњем делу мреже чине да алов стоји усправно у води.

За бочне крајеве мреже алова привезан је по један штап или мотка чија је сврха да отежа мрежу на крајевима.

Рад аловом захтева веће водене површине, мању брзину протока воде, песковито дно без препрека, како би мрежа несметано клизала по дну.

Аловом се највише лови на Дунаву. Употребљавају се мали и велики алови. У селима Дунавске клисуре рибари редовно употребљавају мали алов дужине до 80 метара, а дубине од 60 до 80 окаца или од 2 до 2,5 метара.

Величина окаца на мрежи је од 25 до 30 милиметара. Један крај алова стоји причвршћен на обалу. Тај део је ужи. Део који се пружа ка дубини воде знатно је шири.

Оваквим аловом се ради само на текућим водама, на плићацима ради се од пролећа до јесени, највише се ради ноћу, пошто бела риба ноћу иде ка обали, а оваквим, ловом се највише хвата бела риба и шаран.

Поред алова лапташ се може убрајати у највеће мреже којима се

радило и ради на великим рекама, нарочито на Дунаву.

Лапташ је мрежа дужине до 70 метара и око 1000 окаца. Дубина мреже износи 5 до 20 метара.

И ова мрежа се раније израђивала од кудељног или памуковог конца, а данас је то искључиво синтетички конач. Мрежу лапташа плету понекад и сами рибари. Обично се лапташ плете из два дела мреже, два правоугаона комада која се при монтирању лапташа састављају заједно.

На лапташу разликујемо: мрежу, горњаку и доњаку, параше, олово, две мотке и шлемове. Лапташ је монтиран тако да је мрежа на горњаку и доњаку. Горњаку чини дебљи кудељни једек. Доњака лапташа је дебља, чине је двостручни једечи, на доњаку се качи и олово. Олово је масовније на средини мреже како би средина била тежа и више заостајала при вучењу лапташа кроз воду.

Продужени крајеви доњаке и горњаке привезани су за мотке. Параши, олово и мотке чине да мрежа плови кроз воду усправно.

Лапташем се ради углавном на текућим водама, већих дубљих река. За рад овим алатом потребна су два чамца. Када изађу на воду чамци збаце лапташ између њих и почну вучење мреже кроз воду и то умерено ни брзо ни полако да би се доњака са оловом добро вукла уз само дно и да мрежа добије облик кесе у коју ће риба улазити. Чамци плове низводно са мрежом између себе водећи рачуна да буду један наспрам другог у истој равни. Риба која на том путу по правилу плива узводно улеће у мрежу. После пређене одређене раздаљине чамци прилазе један другом и мрежом затварају круг.

Лапташем се највише ради у јесен, зиму и пролеће, када је риба још на дну, “док лежи”. Лапташем се начешће ради у мутној води, за време високог водостаја. Овом мрежом су рибари ловили све врсте рибе, и то углавном оне крупније. Највише се лови сом и шаран.

ђ1) Рибарски чамац

У риболову рибари користе *чамац* (у Старој Молдави се зове *лађица*). Неки рибари користе и реч *чун*. Веома је тешко бавити се риболовом без чамца. Пошто је изградња чамца коштала, рибари су се удруживали по двоје или троје и користили при раду један чамац.

У селима Дунавске клисуре није познато да је икад постојао чамац дубљен из једног стабла (обично је то био храст), пошто се рибарење обављало на широкој и дубокој води у којој су били ретки дани без таласа. Можда су такве чамце употребљавали на Нери.

За израду чамца највише се употребљава храстово и јелово дрво.

Имали су величину и до 6 метара дужине а ширина на дну чамца била је до 1,20 метара, док је ширина горњег дела нешто већа и достиже и до 1,5 метара, са висином страна од 60-80 сантиметара. Чамци су израђени од дебелих дасака од 30 милиметара.

Главни делови чамца су: предњи део (1) (предња глава) и задњи део или задња глава (2), бочне стране чамца, такозвана *ребра* (3), попречне дрвене лајсне (4) на унутрашњем делу чамца, дно чамца (5), по средини чамца налази се банак, (6) на дну чамца налазе се попречне лајсне (7), уз горњу ивицу чамца налазе се даске зване *опуте* или *таласњаче* (8) са једне и друге стране. Непосредно испред седишта или сица у чамцу се налазе с једне и друге стране две карике (9) у које се увлаче весла.

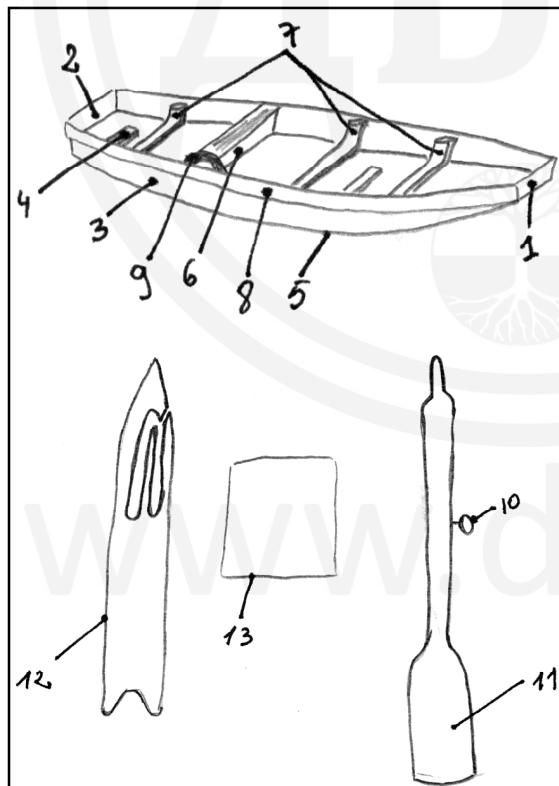
Предњи и задњи крајеви чамца су мало сужени тако да се добија утисак широког чамца а крајеви чамца су мало штанцовани, то јест уздигнути из воде, тако да обично цело тело чамца лежи целом површином на води. На предњем и задњем крају чамца постављено је још по једно седиште.

Док се нису појавили моторни чамци, рибари су возили своје чамце замахујући веслима. Весла имају дужину до 3 метра. При горњем делу држаља, весла имају учвршћену металну виљушку (10) која се удене у карику. У доњем делу држаље прелази у проширен део који се назива *шака* или *лопар* (11), ширине до 20 сантиметара и дужине до 1 метар.

На чамцу постоји и једно мало весло за крмарење, оно се врло ретко употребљава.

Весла се израђују од јасеновог или храстовог дрвета, поготово јасеновог јер је лако, тврдо и савитљиво. И чамце и весла израђују сами рибари под надзором колара.

Умешнији рибари знају да сами себи плету мрежу за рибарење. До појаве фабричких рибарских мрежа рибари су за израду мрежа употребљавали кудељу и лан, а нешто касније и памук.

У плетењу мреже рибари из Клисуре и Пољадије обично користе “шпански” начин. Овај начин плетења је бржи, пошто се само једном боде, провлачи игла.

За плетење мрежа коришћен је и следећи прибор: дрвена игла (12) на коју се намотава конац и дрвена дашчица (13). Игла за плетење мреже израђује се од ораховог дрвета. Ређе се употребљавају металне или пластичне игле за плетење. Игле су различите величине.

Осим игала за израду мреже користи се и дашчица дужине до 20 сантиметара, а ширина јој зависи од величине окаца. Дашчице су израђене од тврдог дрвета (граба или храста).

Мреже направљене од кудељног или ланеног конца брзо су пропадале, поготово када се о њима није водила брига. Наиме, чим би рибари завршили рибарење, одмах је требало испрати алат у води и ставити га на стубове за сушење.

Да би продужили век трајања плетених мрежа, рибари су прибегавали разним начинима конзервирања мрежа. Тако, на пример, потапали су мреже у раствор плавог камена и држали их 2-3 сата. После тога су их вадиле и сушили. То се чинило сваких 14 дана. Памучне мреже су заштићивали потапањем у смолу (тер).

Поред заштите мрежа рибари су морали заштићивати и чамце да не би иструтели. Зато су их сваке године мазали катраном.

ђ2) Бућкало

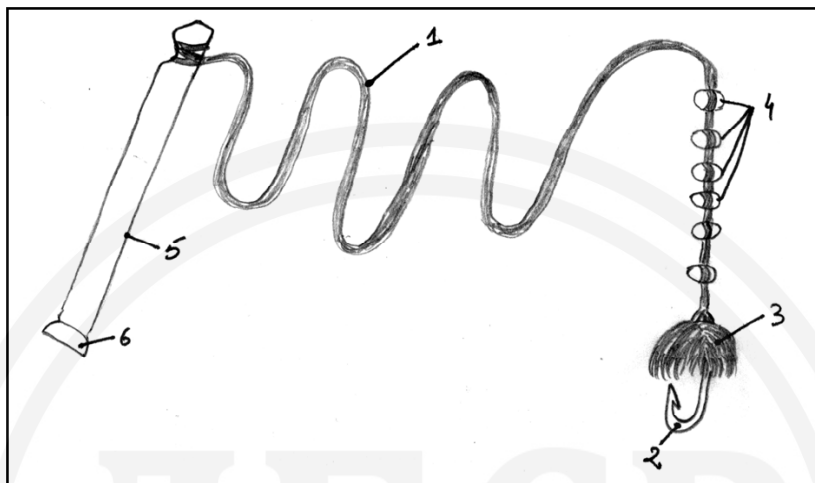
Ова врста рибарског алата је мање позната рибарима из клисурских места. Ипак извесни број рибара радио је, а и данас ради, овим алатом. Бућкало је алат само за текућу воду и служи само за хватање једне врсте рибе – сома.

Рибари лове бућкалом чим “крене” сом, а то је период од краја маја до септембра месеца. Углавном док је топло време и док сом јури за храном у води. Бућкалом се ради на малој и бистрој води, када је тихо и топло време, ујутру и поподне кад сунце залази.

При раду бућкалом на удице се ставља мамак који сом највише воли, а то су ровац, шкољка, жабица, пуж голаћ, пијавица или месо.

Бућкалом се хватају углавном крупнији сомови па су с тога и удице већих димензија. Најчешће се хватају сомови од 20-30 кила.

За рад бућкалом потребна је увежбаност руке рибара. Рибарење овим алатом је доста мукотрпан посао, јер се често дешава да рибар данима бућка а ништа не улови.

Бућкало се састоји од дебљег канапа (данас је то синтетички), дужина од 5 до 10 метара, који рибари називају *поворка* (1). За доњи крај поворке привезана је велика удица за сома (2) а изнад удице се ставља црвена кићанка (3) јер се верује да црвена боја привлачи сома на удицу. Изнад удице и кићанке привезано је неколико оловних куглица (4).

На горњем крају поворке налази се дрвена палица звана *бућка* (5) или *бућкало*. Израђена је у облику већег ножа дужине и до пола метра а ширине до 5 см. У горњем делу је проширена дршка. У тој дршци је ужлебљен део за привезивање поворке. Доњи део дршке је мало повијен. на крају дршке налази се кружно проширење са шупљином на средини (6). Проширеним кружним делом на бућкалу рибари ударају по води.

Бућкало се израђује од врбовог, липовог, ораховог или вишњиног дрвета.

Рад бућкалом захтева извесно рибарско умеће. У чамцу се обично налази само један рибар. Пошто се извезе на води где сматра да има сомова, пусти поворку са удицом. У десну руку узима бућкалицу, а левом руком полако весла. Десном шаком покрећући је у зглобу удара бућкалом, његовим доњим делом по површини воде.

Ударањем по води ствара се посебан звук бућ, бућ, који се далеко чује у води. Сом који се налази у близини веома брзо реагује на звук бућкала, појури на место одакле долази звук, а привучен мамком на удици и црвеном кићанком халапљиво гута мамак заједно са удицом.

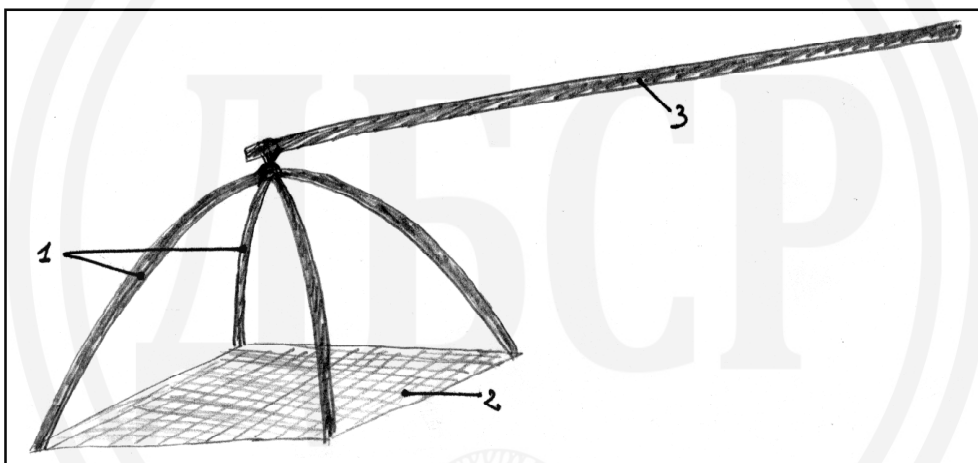
ђ3) Черенац

Ово је веома распрострањен рибарски алат у Пољадији и Клисуре. Черенац се састоји од две укрштене, полукружно савијене дрвене мотке

(облуке) (1) различитих величина, које могу бити у распону од 1 до 4 метра. За крајеве облука монтирана је мрежа четвороугастог облика (2).

Черенци се разликују по начину руковања са њима. Имамо черенце привезане изнад места где се укрштају облуци једним канапом, а и черенце код којих је за укрштене облуке привезана хоризонтална или вертикална дрвена мотка (3) што зависи од начина употребе черенца.

Черенцем са мотком највише се лови са обале реке. У том случају рибар стане на стрмији део обале и помоћу мотке спушта черенац на одређену дубину воде. После неколико минута чекања подиже черенац изнад воде и види да ли се у черенац убацила која риба.

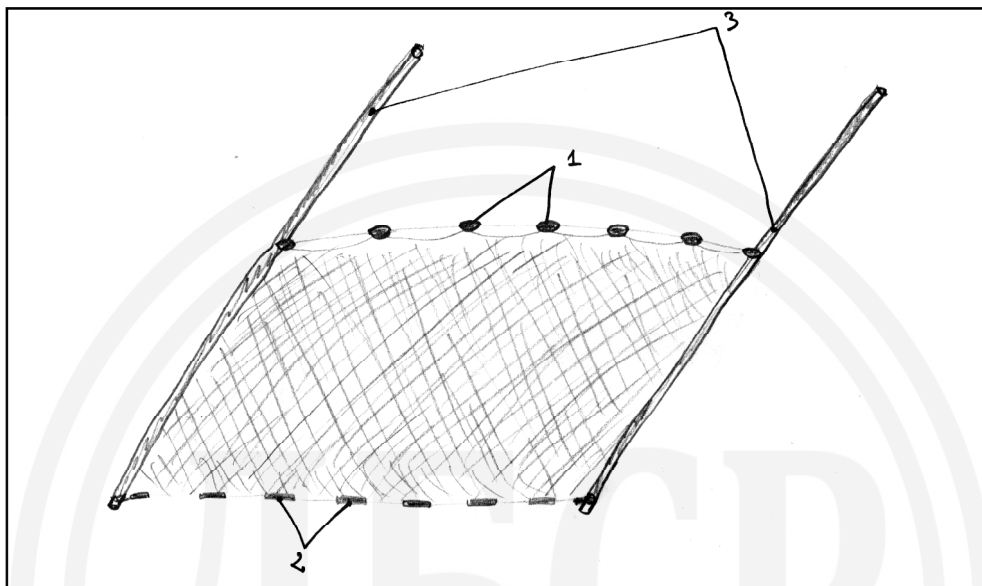
Черенцем се највише лови у лето и јесен. Черенац се користио и када се површина воде заледи. Тада се начини отвор у леду и кроз тај отвор се убаци черенац. Оваква лов испод леда био је доста успешан јер је риба сама долазила на отворе у леду такозване “одушке” тражећи кисеоник. Черенцем се лови најбоље ноћу, када је вода мала и бистра. Њиме се најчешће лови шаран, смуђ као и друге боље врсте рибе.

ђ4) Загажња

Загажња је рибарски алат који се користи на свим рекама. Загажњу употребљавају осим рибара и обични људи да би за себе нахватили рибе. Рибари користе загажњу за хватање ситне рибе.

Загажња је израђена у облику мреже правоугаоног облика, дужина мреже је до 10 м. а дубина јој је од 1 до 3 метра. Величина окаца на мрежи је од 5 до 7 мм.

Горњи део мреже је окачен за дебљи конопац на кога привезују плуте

(1) па и тикве да би је држали на површини воде. На доњем делу мреже окачене су лоптице од олова (2) чијом тежином се доњи крај загажње повлачи наниже. На крајевима мрежа је привезана за дрвене мотке (3), које држе рибари при повлачењу мреже кроз воду. Загажњом раде обично два рибара газећи по води и вукући мрежу загажњу између себе, коју с времена на време подигну изнад воде. Понекад лове и тако што један рибар иде обалом а други гази по води и с времена на време заокружују одређени део водене површине и при обали уздижу мрежу. Уловљену рибу стављају у торбу коју носи на леђима један од рибара.

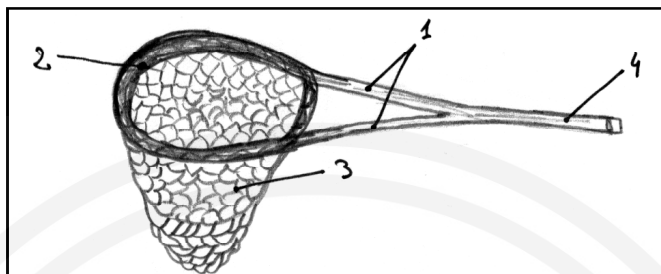
Загажњом се ради обично лети када је вода топла. Њоме се највише лови ситна, бела риба.

Њ5) Мередов

Мередов је помоћна справа без које не може ни један рибар. Израђен је јасеновог дрвета чији је горњи део у облику двокраких рашљи (1) које се међусобно споје тако да се добије један кружни оквир (2) за који се причврсти мрежа (3) довољно дубока (око 70 см) да не би риба могла да искочи из мередова.

Доњи део мередова чини обла дршка (4) дужине од 1 до 2 метра.

Мередов се употребљава за прихватање и вађење риба из мреже и чамца али се понекад њиме и хвата риба и то нарочито зими кад се праве отвори у леду и кад риба ради кисеоника излази на површину отвора на леду.

Ћ6) Конзервирање рибе

Рибари из Клисуре и Пољадије који су имали веће количине рибе а нису је могли пласирати на тржишту, солили су је и стављали у дрвену бурад или камене каце у саламури и одатле је продавали или пак употребљавали за исхрану. Крупнију рибу су такође солили и стављали у саламуру, па је после сушили на сунцу.

Овај начин конзервирања потиче још од Прасловена који су знали за конзервирање рибе путем сушења, димљења и сољења. Такав начин конзервирања задржао се у скоро неизмењеном облику све до данас.

Риба се ставља у саламуру углавном лети јер је у лето риба могла да се уквари и када се више ловила, а чували су је за зимске периоде када је било мање рибе.

Риба се конзервира на следећи начин: риба се прво очисти од крљушти, распори на леђима од главе до репа и извади јој се унутрашњост. Четком се опере, остави у води да одстоји 1 сат, како би се испрала крв. Затим се риба вади из воде и качи на штрик (конопац) да се оцеди. Оцеђену рибу добро посоле, на сваких 10 кг. рибе ставља се 2-3 кг. соли. Свака риба се посебно соли, затим се ставља у буре, па се сваки ред сложене рибе поново соли. Сложену рибу у бурету преливају течност званом “пресолац”. Пресолац праве тако што на литар воде додају 1 кг. соли. Пресолцем се прелије риба да огрезне у течности. Ако сољена риба стоји дуже од 8 дана онда мора да се цеди пресолац и њиме се поново прелива риба у саламури.

Рибари су употребљавали и други начин конзервирања рибе путем сољења и сушења на сунцу. Овај начин конзервирања рибе коришћен је углавном за крупнију рибу: сома, шарана, смуђа, штуку. Риба се оставља у саламури исто као и у случају ситније, беле рибе, само што је више соли. После одређеног времена проведеног у саламури риба се вади напоље, веша се на конопац да се суши на сунцу. Риба је низана кроз шкрге и вешана на конопац. На сунцу риба се суши обично само један дан, а 4-7 дана суши се у хладовини на промајном месту. Риба се суши преко дана а ноћу се скупља

и уноси у кућу да не навуче влагу.

Сушену рибу су углавном остављали за своје потребе, мање су је продавали. Сушена риба највише је коришћена зими за време постова, нарочито се припремала за Бадње вече.

Сушена риба се пре употребе мора добро опрати и оставити да стоји дуже у води. Када се кува сушена риба, прва вода се мора бацити. Конзервирана риба користи се само кувана.

7. ПЕЧЕЊЕ ЦИГЛЕ

По читавој Клисурси и Пољадјији одувек се као грађевински материјал употребљавао, а и данас се употребљава, лес (“жута земља”) и разне песковите глине за израду цигала.

Овим послом осим сељака, специјално се баве Цигани. До пре 1918. године чувени мајстори за прављење цигле били су Цигани Бањаша из Луговета.

По тројица њих чине “друштво” и сваки од њих има одређени посао: један “сече” земљу, кваси и гази блато, други преноси канте са блатом, а трећи ради са калупом.

Израда цигала везана је за погодне терене (најчешће наноси напуштених речних токова) у близини насеља и обично се врши између главних послова у времену од маја до краја августа.

Кад се почиње посао, прво се површина поред јама, у којима се копа земља и копа блато, поравна и припреми за смештај блата и израду цигаља, а недалеко од тог места припреми се на исти начин и површина на коју ће се ређати израђене цигле ради сушења.

Сам процес око њихове израде врши се овим редом: у јамама које су дубоке свега 70-80 см, копају земљу ашовом, па је затим поливају водом и преврћу и мешају мотиком док не омекша, а затим је газе ногама док се и најситније грудвице не претворе у густо блато. Тако припремљено блато избацује се мотиком на очишћен простор и тамо слаже у облику подуже тростране призме. Обе дужине страна тако начињене гомиле изравњавају се прво рукама а потом се из ведрa шаком захвата вода и плуска по блату а мотиком “гланцају” стране да би се на површини створила “кошуљица” којој је задатак да спречи брзо сушење блата, јер га је после тешко одвајати у раду са калупима. Поред тако спремљеног блата постави се ведро са песком који служи да посипају површину на којој се ради, затим унутрашња страна калупа и шаке да се за њих не би лепило блато. Тиме је завршена прва фаза у процесу израде и припрема.

У другој фази је главни рад са калупом, тј. прављење самих цигала. Ради се увек са по два калупа. Прво се одвојени део блата скупни у правоугаону масу, поспе песком, а затим снажно баци у калуп да се блато добро сабије. Затим се дашчицом горња површина изравна са ивицом калупа и том приликом одвоји што је сувишно. То је “формирање”. Док један формира стојећи у јами, дотле други односи калупе, истреса цигле, ређајући их једну поред друге, али тако да су положене на ширу страну.

Кад истресе циглу, још је одозго дном калупа мало поравна. Пошто се тако поређане цигле мало пресуше, преврћу их на ужу страну, а кад се сасвим добро осуше, слажу их насатице (по ужој страни) у “анкете” од по 1000 комада и одгоре заштите од кише док се не припреми пољска пећ и не пређе на трећој, завршној фази - печење цигле.

По двоје њих, ако добро раде, могу да израде по 800 до 1000 комада дневно, а ако се блато раније спреми, онда и до 1500 комада.

Пошто се заврши посао око израде и сушења цигала, почиње се њихово слагање у “фуруне” које све заједно чине “камару” (кад су више њих сложене једна до друге). Једна фуруна састоји се из двоја “врата” спојених ходником који пролази по дну, средином фуруне, где се ложи ватра. Приликом слагања фуруна учествују 5-6 људи који тај посао најбоље знају, док други колима доносе непечене цигле. Да би посао био брзо и на време готов, једни другима помажу према вичности у послу. Кад су фуруне сложене, онда се са свих страна олепе блатом. Важно је да су фуруне, које су сложене на једном простору једна до друге, у два реда, и као целина олепљене, са потребним отворима (вратима) за ложење ватре и изнад њих за излазак дима, у року од 7-8 дана буду завршене и да истовремено могу све да их “пале”. Свако своју фуруну мора да ложи јакно (“фест”) пуних осам дана на смену дању и ноћу. За ложење им служи тулузина или фашина, а каткада слама, огризина и винова лоза. За једна врата потребно је по десетак кола огрева да би се цигла испекла. После ложења у исто време се зазидају сва врата и залепе, као и отвори за излажење дима. Фуруне се затим не смеју отварати пре него што се потпуно не охладе.

8. ИСХРАНА КЛИСУРАЦА И ПОЉАДИЈАЦА

Средњовековни човек је живео у сталном страху од глади. Током гладних година јео је: жир, траву, кору од дрвета, као и разно корење.

Глад је владала после сушних година, ратова, крсташких похода итд.

Храна се у средњем веку спремала просто и једноставно. Познато је да се месо пекло на ражњу и на жару, и да су се од меса кувале чорбе у

земљаним и металним судовима над огњиштем. Знало се и за кување мяса у животињском бурагу или у кожним мешинама, овај начин кувања примљен је од номадских племена: Скита, Авара и Хуна.

Приликом спремања хране знало се и за употребу масти а касније и за неке зачине.

Од најстаријих времена код Клисурсаца и Пољадијаца постојала су нека неписана правила у вези са исхраном, она живе у памћењу старијих људи и преносе се усменим путем на млађе чланове породице. Ево неколико таквих правила: За трпезу се не седа док се не умију руке. За столом прво седа домаћин, па онда остали. Исто тако, пошто се по старом обичају помоле, домаћин је та личност која прво почиње са јелом и која дели хлеб осталим члановима породице. На трпезу се прво ставља хлеб па остало. Постављено јело, пиће и хлеб на трпези (столу), не треба остављати дуго неначето јер се, тако кажу, растежу почеци радова. Хлеб треба сећи к себи а не од себе. Мрве од хлеба, после јела треба почистити да се не би газиле, грехота је. Такође важи и правило да старији мушкарци једу пре млађих и одвојено од жена и деце. Додуше женска чељад била је заузета око припремања и приношења хране, али то није био разлог. То је било правило патријархалног живота.

Ако неко домаћинство има у кући госта, онда се њему даје почасно место у прочељу. За трпезу не седа нико пре старешине и госта, и нико не почиње да једе пре њих.

Гостопримство званица или намерника у нашем народу има јако позитивна обележја још од прадавних времена. Гостопримство је везано и за неке култне обичаје, када се веровало да је “непознати гост” у ствари дух умрлог претка или каква особа натприродне снаге. Због тога су путници намерници гошћени на што бољи могући начин.

Симбол гостопримства представљају со и хлеб, јер се сматра да и најсиромашнија кућа увек има со, хлеб и воду.

Сматра се да од сваког јела које је постављено на трпези треба окусити, јер у противном “јело куне”. Ако се деси да за време док се једе наиђе неко у кућу, не треба устајати због њега, то јест устати од трпезе, због тога што се обед сматра веома важним чином у свакодневном животу породице.

Постоји и веровање да не ваља све појести и да трпеза остане празна. Може да остане макар и парче хлеба или мало хране, па ће увек бити берићета и изобиља у кући.

Нека од горе наведених правила и данас се поштују по Клисури и Пољадији (међутим већина њих има симболично значење).

Већина Клисураца и Пољадијаца се храном снабдева са својих њива. Код већине њих се за ручак и вечеру једе исто јело. Зими се углавном кува за неколико дана, ако није велика “глота”, породица. Обичним даном кувају само по једно, док за празник спремају два до три јела уз живинско печење и разне пите и колаче. Лети кувају разна варива, без меса углавном, док зими спремају обично јело са свињетином. Скоро свака породица се труди да за зиму угоји бар једно свињче, док имућније породице закољу два до три брала.

Сиромашнији имају три оброка дневно. За доручак једу млеко, пржену сланину са јајима или барена јаја. За ручак: пасуљ са ситним комадима сланине и киселу паприку као салату; кромпир спремљен на разне начине. Супу кувају само празником.

У једној средње имућној кући највише спремају два јела: понедељком-кромпир зготовљен чорбасто (лети: грашак, боранија); уторком: - купус, лети слатак а зими кисео са пастрмком; средом – пасуљ; четвртком – кромпир сув, запржен или обарен и зачињен са доста патрожеља (першуна); петком – пасуљ постан, а ујутру барен кромпир; суботом – купус или кромпир; недељом – супу, месо са сосом, кромпир, крофне, кифлице или дулечницу (питу од белог дулека).

Зими кад су дуге вечери понека бака својој деци “искока” тј испече на пламену кукурузна зрна која услед топлоте искокају, распукну. Деца, а и одрасли, врло радо једу кокице.

Као што се види из горе наведених података, кромпир је највише заступљен у свакодневној исхрани Клисураца и Пољадијаца.

а) Хлеб

Највише се једе хлеб од пшеничног брашна умешан са комловом: комлов се претходно потопи у млакој води, затим се помало додаје брашно (да буде ретко као за палачинке). Ово замесе увече да би преко ноћи ускисло. Сутрадан месе хлеб.

Комлов (квасац), праве од два килограма кукурузног и 1 кг. пшеничног брашна замешеног у млакој води. Томе додају једну лепињу (парче теста од хлеба, које је већ замешено са квасцем) који добро измрве и измешају са тестом, па оставе један дан да кисне, а потом праве мале лоптице, комлове које оставе да се добро осуше. Кад је комлов сасвим сув, употребљава се као квасац за хлеб. Комлов сасвим замењује пивски квасац. Комлов има свака кућа, а стоји им у платненој врећици изнад шпорета да би се просушио, или га стављају у округлу плитку, од прућа плетену корпу коју зову комловача, јер служи само за држање комлова. Верује се да комлов који се меси у

Међудневице најдуже траје, и не квари се. (Међудневице рачунају период од Велике до Мале Госпојине). Комлов им служи за мешање хлеба док за колаче купују пивски квасац.

Поред хлеба месе се и погаче и проја. Погача је округао, плоснат хлеб, од пшеничног брашна и бесквасног теста који се пече под сачем или на огњишту. Она је претеча хлеба, често коришћена у свечаним обредима, пошто се сматрало да има култну моћ. Погача се меси на следећи начин: просеје се брашно, затим се замеси млаком водом, посоли се и измеша, па се длановима “расплешти”, и тако припремљено тесто ставља се у тепсију или под сач. Кад је готова погача може и да се пресавије а да се не поломи, то служи на похвалу домаћици која је умесила. Проја се меси углавном у сиромашнијим породицама, од кукурузног брашна, и то на два начина: укисело са комловом и слатко (без комлова). Проју једу обично зими јер се лети брзо квари, од топлоте.

Хлебове пеку у “хлебној фуруни”, која је изидана у кухињи са отвореним комином. Хлебове се помоћу “лопара”, подуже дрвене лопате, стављају кроз отвор у пећ, коју загревају дуже време тулузином и грањем, тако да се усијају зидови. Тада избаце сав пепео напоље и ставе хлебове да се пеку.

Данас велика већина Клисураца и Пољадијаца купује готов хлеб, а пеку га само на одређеним празницима (Божић, Слава итд.)

б) Млеко и млечни производи

Данас свако домаћинство има по коју краву, козу или овцу. Раније је било много више коза или оваца него данас. Верује се да је козје млеко добро против “јефтике” и многи је само зато држе. Узварено овчије или кравље млеко једу најчешће са куљом, док од пресног млека праве бутер и сир.

Милер, милерам (нем. *Milchlahm*) праве од крављег млека: увече, чим помузу краве, разлију онако нескувано млеко у тегле. Сутрадан скидају милерам који се нахватао по површини.

Бутер добијају лупањем милерама у ступи (слична авану само што је дрвена).

Сир праве од млека што остане кад се скине милерам. Тај сир је сув, и обично њега продају. Међутим справљају сир и од пуномасног млека који остављају за своју породицу.

в) Зимница

Свако домаћинство широм Пољадије и Клисуре ујесен има много посла око спремања зимнице.

Поврће и воће кувају, “динстају”, или остављају “живо”.

Сос од парадајза спремају на следећи начин: најпре обаре парадајз, па га после протисну (пропасирају). Онда ту чорбу кувају док не постане густа. Док је још врела сипају је у боце, које затим поређају у корпе (котарице) и покрију их јастуцима, да се у перју још мало кува.

Зелени парадајз спремају овако: прелију га куваном водом са мало рена и соли и наслажу преко тога лишће од лозе.

Паприку обаре у води са зејтином и сирћетом. Ређају је у боце од око 12 литара.

Црвену паприку нанижу на канап и обесе је о кућни зид да се добро осуши, па је онда туцају у ступи. Семе ових паприка претходно изваде, просуше и чувају да га посеју следеће године.

Краставце наслажу у боце и прелију их прокуваним сирћетом. Ради мириса стављају парче рена и “лојбера” (ловоров лист).

Купус киселе у чабровима од 100-200 кг. Киселе целе главице и резан купус, који радо једу као салату уз пасуљ посебно.

Пекмез кувају од разног воћа. Шљиве кувају обично без шећера, јер су слатке, само их добро кувају да пекмез буде сасвим густ (да се не уквари). Пекмез од кајсија (*априкојзле*) кувају са шећером, јер оне садрже у себи више киселине. Од дуња кувају пекмез и компот, а остављају и живе на шифоњеру.

Компоте за зиму спремају од трешања, вишања, кајсија, крушака. Компот од вишања праве тако што напуне боцу вишања, налију их водом и са мало шећера, па ставе на сунце да проври.

Остављају и грожђе за зиму и то 2-3 корпе. Суше га у гроздовима са “венкама” (парчадима лозе).

Свињу коље скоро свака кућа. Имајућније породице кољу и по 2-3 товљеника. Месо остављају у каци да стоји у саламури 14 дана, а затим га суше обешено на гредама у комину.

Свињско сало остављају за колаче, а њиме запржавају и јела када им понестане масти. Да би се што дуже одржало стављају га у сандук са брашном. Кажу да се тако никад не уквари.

Сланину спремају за зиму исто као свињско месо тј. ставе је да стоји 14 дана у саламури, па је добро усољену полако суше месец дана. Највише је носе у пролеће кад одлазе на рад. Шунке остављају на исти начин.

Од чварака који се укваре и лоја - кувају сапун. На 1 кг. камене соде ставе 5 кг мрса и 6 литара воде. То се кува 2-3 сата а затим се скине казан са ватре и, док је још врело, дода се шака соли. Кад се сасвим охлади, изруче га на сто и секу канапом парчад коју затим суше на тавану.

г) Јела

Већином кувају поврће, а мање теста. Сва јела запржавају машћу, изузев кад посте. Онда употребљавају зејтин. Доста троше соли у јелу.

Радо кувају кромпир, а спремају га на различите начине. Паприкаш кувају са доста кромпира и лука, више чорбасто. Спремају га са мало говеђине или пак закољу кокошку. Ђувеч праве такође од кромпира који добро посоле и оставе мало да стоји. Прже га у врелој масти са доста лука, зелена и пиринча. Ђувеч праве са месом али и без њега. Кромпир чорбу кувају два до три пута недељно. Исецају кромпир по дужини, “издинстају” са запршком, па га онда налију водом.

Имају неколико врста пасуља. Од белог крупног пасуља праве јело “пребранац”: обаре пасуљ, оцеде воду, па га ставе у врелу маст, и то тако да дође ред пасуља ред патрожеља, шаргарепе и лука, па онда све то прелију зејтином. Једу га за време поста. Пасуљ са сланином спремају на следећи начин: пола кг опраног пасуља налију водом да огрезне, затим га ставе на ватру да се кува, кад прокува оцеде га и налију другом млаком водом. Затим узму четврт кг суве димљење сланине, исеку је на ситне комаде, пропрже на тигању и спусте у пасуљ, насеку две главице црног лука. На масти која се отопила приликом пржења сланине направе тању запршку од кашике брашна и мало алеве паприке и сипају је у пасуљ, али тек кад се зрна добро размекшају. Пасуљ затим посоле, а лонац измакну с краја ватре да се полако крчка. По вољи додају мало исеченог першуновог лишћа, једну зелену паприку, свињску кожурицу, али то истовремено са сланиним.

На исти начин прави се и чорбаст пасуљ са сувим ребарцима, сувим свињским ногицама или са говеђим месом.

Лети много кувају боранију. Прво је пропрже са запршком а затим доливају по мало воде.

Грашак упрже са запршком а затим наливају водом.

Лети кувају сладак купус, обично без меса, а зими кисели, и то са свињским месом.

Посну сарму спремају овако: ставе се у тигањ 2-3 кашике зејтина, и када се загреје, сипа се у њега неколико главица ситно сеченог црног лука. Кад лук пожути у пржење, онда се ту стави пиринач и алева паприка, па се измеша и после се ова смеша завија у крупно лишће киселог купуса и слаже у лонац. Кад се лонац напуни, налије се водом и стави да ври.

За мрсну сарму узму кртог меса, парче сланине, исеку то ситно, ставе у чинију, на то пуну шаку отребљеног пиринча, нешто соли и бибера, два цела јајета, и све једно с другим измешају. Затим узму одабраних лишћа киселог купуса које пуне том смешом и завијају у сарме. Сложе их у лонац

да се неколико сати кува. Направе танку запршку, изруче је на купус, посоле и оставе да се до краја кува. При крају додају неколико кашика кајмака, исечене мирођије, соли и бибера.

Јаја спремају на више начина. Праве кајгану: разлупају јаја са мало брашна и спусте их у врелу маст. Или исецају ситне комаде сланине и пропрже је са јајима на масти. Барена јаја такође једу. Пржена јаја спремају тако што на загрејаној масти и тигању разбију јаја водећи рачуна да жуманце остане цело. Затим се прже све док беланце над њим не почне да се згужава, док не побели. То су пржена јаја “на око”.

Сакупљају и неке самоникле биљке и биљне плодове као и ситне животиње ради исхране.

И данас се бере и једе трава “кисељак”. Најпре га обаре и ставе у запршку и прелију водом. Једу га уз пасуљ као салату, а беру га по ливадама. Беру и једу и неке врсте гљива које зову “печурке”. Те печурке су озго беле а оздо црне и успевају око салаша на местима где лежи стока. Од тих гљива праве паприкаш и кавурму. Печурке лепо оперу, ољуште им горњу кожицу и прже их са доста лука, бибера и паприке.

Раније су и од пужева правили кавурму са луком. Сада само Цигани беру и једу пужеве.

Дивљач такође користе за спремање разног јела. Да се не би осећало месо на дивљач добро га посоле па ставе у сирће где стоју 4 дана, а затим се обари, “испасира” и стави на “велики ајнпрен”. Уз то се справља и “дивљи сос”.

Од дивљих јаребица и голубова кувају паприкаш или их само прже на масти.

У својој исхрани користе и рибу: шаран, сом, смуђ, кечига, итд. Од њих праве рибљу чорбу, а пеку их и са луком.

Рибљу чорбу припремају тако што у води насеку доста црног лука и ставе да прокува. Кад је лук пола куван ставе рибу, коју су претходно очистили и опрали. Додају алеве папприке, мало сирћета и соли. А од новијег времена користе као додатак и “вегету”. Чорбу најчешће кувају од више врста риба, мада рибари кажу да је чорба најбоља од мрене, а паприкаш од кечиге.

Риба се већином користи за време верских празника који прописују пост и обавезу да на трпези буде рибе.

д) Колачи

Колаче месе недељом и о другим празницима, а понекад и четвртком. “Сковерци”, палачинке, су омиљени колачи. Замесе их квасцем додају

мало млека и воде, ставе 2 јаја, затим мало шећера и толико брашна да буде житко тесто. Пеку их у тигању са врелом машћу.

“Крофне” праве на тај начин што развијају дебљу обгу од киселог теста и ваде округле парчиће чашом. Пеку их у врелој масти и посипају ситник шећером.

Меденаке замесе медом по чему су и добили име. Узме се 1 кг. брашна и 1/2 кг меда. Сматрају их да су веома старог порекла, “још од цара Фараона”. То су округли колачићи. Сваки медањак на средини притисну прстом да остане рупа - као украс.

Гибанице су надевали урдом, а резали су обгу дервишем и савијали у облику коверта. Пекли су их на врелој масти.

Кнедле са шљивама чешће праве: најпре замесе обгу, растегле је и исеку на четвртасте парчиће које надевају са по једном шљивом. Обаре их у води и на крају прелију врелом машћу.

Пите месе од киселог теста. Развијају две мање обге, намажу их машћу и саставе тако да добију једну дебљу обгу. Истање је и надевају гризом и јајима.

Лења пита зове се лења што може брзо да се спреми. У шољу млека растворе мало квасца и кад изађе “керма”, пена на површину, онда га замесе са једном кашиком масти, килограмом брашна и једним јајетом. То се добро измеси рукама, а затим подели на две обге-коре, и ставе у суд тако да између њих дође надев од мака и пекмеца, дулека и слично.

Слатку савијачу месе од слатког теста без квасца. Обге преко стола растегле тако да буду танке као папир. Кад се пресуше надевају их урдом, дулеком, јабукама, грожђем, вишњама.

Гибаницу ређе праве: развију обге па их мало испеку на шпорету и надевају јајима помешаним милером и сиром. Тако ставе неколико редова, а сваки ред попрскају машћу.

ђ) Ритуална јела

За празнике спремају се нарочита јела. Тако на Богојављање, св. Саву и Задушнице – три пута преко зиме – кувају пиктије, углавном од свињске главе и ногу које претходно осуше на диму. Кад се то скува, додају мало першуна (“петрожеља”), ловорова листа и белог лука.

За време поста јела су запржавали зејтином, најчешће су јели пасуљ, и то незапржен.

Кувају и “филовану паприку” са пиринчом а запржавају је са олајом, данас зејтином.

Парадајз чорбу кувају са ваљушчицама (тестом).

За време поста кувају “чорбу од окишице”, и то “накисело”. Кувају је са луком и доста першуна и зачине је сирћетом.

“Летњи пост” пада на Усековање, које називају *женски празник*. Некада су тога дана јели само грожђе и погачу - мртвима за душу, а данас једу и обарен кромпир и куван кукуруз.

За славу меси свака породица “славски колач” од обичног хлебног теста. Украшавају га разним од истог теста: ружама, “врлаћем” од жита, а на средини је гранчица босиљка завезана црвеним концем.

Кољиво такође праве за славу, али само у малим количинама – једну шољу. Одозго га поспу шећером и ситним бомбонама. Носе га у цркву да га поп окади и прочита молитву, а уједно је то и позив свештенику да дође да пресече колач. Кољиво, осим за славу, спремају и кад им неко умре и тада га носе на гробље.

На Младенце је обичај да се месе “младенчићи”. То је у ствари један већи колач испресеца на мале четвртасте парчиће. Сваки комад ободу вишњевим пупољком ради украса.

На Задушнице месе “поскурице” мртвима за душу. То су четвртасти колачићи од киселог теста са отиском поскурника.

Када иду на крштење понесу детету погачу коју умесе од обичног хлебног теста и премажу је јајетом. Ломе је изнад детиње главе да би расло, а ако је женско, да би се удала.

е) Пиће

Најглавније и свакидашње пиће Клисураца и Пољадијаца је вода, коју узимају из бунара. Није тешка, тј. нема креча, тако да је пријатна за пиће.

Иначе, територија коју настањују Клисурци и Пољадијци позната је као виноградарски крај, па је савим разумљиво да се овде вино пило у великим количинама. Данас га има много мање. Служило им је против назеба.

Имају неколико врста ракије: “комовицу”, “шљивку”, “бресковачу” и “крушковачу”. Ракију од јабука ређе пеку, јер није укусна. Радо пију “медљану ракију”. То је у ствари обична ракија, заслађена медом или шећером. Ракију употребљавају и као лек против зубобоље, стомачних болести, а децу кад оболе од богиња трљају ракијом.

Сачувало се и сећање на ракију од бурјана, коју су њихови стари пили. Бурјан се претходно истуца и стоји око 8 дана, а онда се пече.

Такође пију и праву или чисту кафу.

Чај ређе пију. Кад назебу, ублаже кашаљ чајем од липовог цвета, камилице, круниног листића, сунцокрета и др.

III КРСНА СЛАВА (СВЕЦА, ПРАЗНИК)

У селима Пољадије и Дунавске клисуре у обичају је да готово свака једна кућа празнује своју крсну славу, или свеца како се то овде обично каже.

А) Називи за крсну славу

У Пољадији и Клисури круже у народу више назива за крсну славу. Један од тих назива је и “празник”. Овај термин је словенског порекла а налазимо га код свих словенских народа. “Та именица је типична изведеница - поријекло јој је у придјеву: празан, па је, отуда, празник дан празан од рада, слободан од заузетости свакодневним послом.” (Д.М. Калезић, ... стр. 11)

Веома је распрострањен и назив “свеца”. Свакако је овај назив постао од речи “светац”, а можда и “светак”. Обе ове речи у додиру су са основним значењем именице светац, а то је опет “светитељ”. Добро је познато да се у литургијској служби слави Бог, а поштује се светац чији се помен тога дана чини те “и када кажемо да славимо одређеног светог ми, у ствари, славимо Бога који је своју славу пријавио и показао на одређеноме светом” (исто, стр. 12).

Изрази крсно име или крсна слава су новијег датума. “Ови називи имају различита поријекла: слава – потиче од *дизање у славу*; епитет крсна – од глагола крстити, а сложени назив крсна слава настао је спајањем оба та израза у једну цјелину, у једну лексему, термин” (исто, стр.12)

Од свих поменутих назива, Клисурци и Пољадијци најчешће користе називе *свеца* и *празник*.

Б) Порекло крсне славе

Празновање крсне славе потиче из најстаријих времена. Једно од поменутих тумачења јесте да потиче из доба многобожачких веровања и обичаја. Према том обичају свака кућа је имала свог бога-заштитника коме

се молила и приносила разноврсне жртве, од кога је у тешким тренуцима очекивала помоћ и заштиту.

Током векова тај се култ изменио у поштовање појединих црквених светитеља, заштитника појединих кућа. Такви су светитељи (свечи) најчешће бивали: свети Никола, свети Јован, свети јеванђелист Лука, света Петка и други.

У мноштву различитих тумачења битан је следећи елеменат - да онај који слави божјег свеца значи да преноси црквену службу у породичну, кућну атмосферу. Дакле превасходно је црквено а не митолошко или фолклорно значење.

Иако присутна код свих балканских народа, крсна слава се најбоље очувала код Срба. У Клисури и Пољадији крсну славу, да узгред поменемо, славе и куће у којима живе Румуни па и друге народности. Важно је имати на уму да код Срба крсна слава представља битну особину духовног живота, породица “која је усвојила тај обред себе је уградила и узглобила у велики саборни организам, Цркву”. (исто стр. 30)

Свеца су била некад и, још су увек, највећи празник сваког дома, обзиром да свака кућа има свога “свеца” кога је, строго поштујући традицију, претворила у прави култ предака. Тако се, на пример, данас догађа да неколико кућа празнују истог свеца, што је, понајчешће, доказ да су у недогледној прошлости имали заједничког претка.

Треба нагласити да се свеца празновала како се и где живело, без обзира на постојеће тренутно материјално стање. Свеца се славила у ратним годинама, у ропству, при временским непогодама (сушама или поплавама), јер је то у тим условима било једина прилика да се сваке године окупи родбина, пријатељи и познаници, и поразговарају, развеселе се и запевају, пошто су свеца одувек била, а и данас су, у првом реду празник весеља и радости за сваку свечарску кућу.

Уобичајено је да у свакој кући налазимо икону свеца чије име, датум рођења или смрти, празнује дотична породица. То је такозвана славска икона, окачена на зиду, са источне стране, одакле и светлост долази, у најлепше уређеној соби. То је некада била соба за госте или како је у клисурским селима називају “соба с пута”.

Некада су пољадијске и клисурске куће располагале само са две собе и оцаком између: у соби с пута боравили су само гости, а у задњој проводила је читаво време цела породица.

Породице сиромашнијих могућности, по читаву годину дана припремали се да празнују свеца. Свака је кућа за овај празник имала: славски колач, свећу и вино. Ако каквим случајем свеца падају у посни дан, тада се

спремају посна јела, обично пасуљ, посна сарма и јела од риба. Када су свеца у мрсан дан, тада се служи печење и друга мрсна јела.

В) Вршење обреда крсне славе

Обред крсне славе је својевремено установио свети Сава на литургијској основи. Од тада се обред крсне славе постепено развијао све до данашњег облика. Данас је обред јасно обликован у обредној приручној књизи, требнику, којим се служи свештеник на овом празнику.

Уочи свеца по пољадијским и клисурским селима слави се “навече” или “навечерје”. То је последње вече пред саму славу. У кућу слављеника долази парох да свети водицу. За ту прилику породица треба да има припремљене: кадионицу са тамњаном, свећу, киту босиљка и посуду чисте воде. Све је то на столу окренуто према икони домаће славе. Икона је окачена на источном собном зиду. Уз присуство домаћина заједнички се моле за освећење воде и за здравље и напредак породице. На крају, парох уз певање крстовданског тропара закршћава воду тако што крстом и босиљком чини знак крста кроз воду а потом крстообразно полива том водом по кући и приноси укућанима крст на целивање.

Освећену водицу домаћин пажљиво чува на одређеном месту. Некада се том водом месио славски колач. Тај се обичај данас потпуно изгубио.

После одласка свештеника, за столом се окупи читава породица и служи се богата вечера. Све то изгледа као нека врста претприпреме за сутрашњи кућни празник. Свечарима тада не долази нити родбина нити пријатељи.

Занимљиво је навести и чињеницу да је култ мушке деце у породици, веома распрострањен по Клисури и Пољадији, везан, у неку руку, и за овај празник, јер “жале” породице које имају само женску децу. То делује као предзнак да ће се породица брзо угасити, па ће тако нестати и празник крсне славе, или презимена, а то је и највеће зло, по народном веровању, које клисурску и пољадијску кућу може задесити.

Обичај је да прижењен мушкарац, који одлази у кућу своје супруге, празнује њезину славу напуштајући свога свеца. Догађа се понекад да празнује обе славе. Исто се дешава и када се напушта кућа, па чак и приликом куповања новог “плаца” за изградњу нове куће. Свеца се не мењају него се преносе с поколења на поколење, с колена на колено, те се сматрају “ближњима” сви који славе иста свеца.

Када осване дан празника, рано ујутро, пре рађања сунца у Клисури

домаћин односи свећу у цркву. И најчешће су славску свећу односиле девојке из славске куће. Рано изјутра домаћице ставе на сто све што је потребно за обред: славски колач, чаша црног вина, свећа на чираку, списак живих чланова породице ради молитвеног спомена, ручна кадионица, кутија шибица и уз колач налази се нож. Славска свећа је угашена и пали се пред почетак обреда.

Пред ручак најмлађи члан породице одлази да позове званице на свеца. При изласка из позване куће, обично им се обраћа речима: “Дођите, немојте да не дођете!” Ако треба позвати неког из суседног села, тада се још претходног дана пошаље порука по неком пријатељу званице, или се, пак, пошаље јабука, а у последње време и “фишек” бомбона.

На свеца долазе само позвани гости. Позива се и најближа родбина са очеве и мајчине стране, пријатељи, а у појединим местима Дунавске клисуре на свеца се позива и домаћинов кум.

Будући да се на овај празник обично ручава нешто касније, у три или четири часа после подне, док сви гости не дођу, пије се и служи врућа ракија заслађена шећером или медом. При уласку у кућу гости се обично обраћају домаћину речима: “Добар дан, домаћине! Срећна ти слава!” – а примају одговор: “Хвала и да се у срећи и здрављу и догодине нађемо!”

Око подне у свечареву кућу долази свештеник да “реже” колач. После уобичајеног здрављења, домаћин прилази славској свећи, прекрсти се и упали је рекавши: “Помози Боже и свети (име светитеља који се празнује). Подај свако добро овој кући и свим кућама; дај мира у свету и благослови све па и ову кућу!”

Пре но што заседају за сто, неко из породице домаћина, обично су то деца, казују молитву: “Оче наш који си на небесима, да се свети име твоје; / Да дође царство твоје; да буде воља твоја и на земљи као на небу; / Хлеб наш потребни дај нам данас; / И опрости нам дугове наше као и ми што опраштамо дужницима својим; / И не наведи нас у напаст; / но избави нас ода зла. / Јер је твоје царство и сила, и слава ва вијек. Амин.” (Јеванђеље по Матеју, глава VI став 9-13).

У неким клисурским кућама (на пример у Белобрешци) при уласку званица поздравља домаћина јеванђелским речима: “Мир дому овоме и онима који живе у њему!”, а домаћин слављеник одговара речима “Амин, Боже, подај!”

У пољадиским и клисурским селима понеки домаћини славску свећу запале још пре подне, док дан напредује – како они верују. Свећу не гасе за читаво време ручавања. Гашење се обавља само прстима и вином.

Пошто свештеник окади вино и колач (славска жртва), прелази,

поштујући редослед у обреду, на резање славског колача. Обеа рукама узима колач-хлеб и подиже га изнад главе, окренут икони, то јест истоку, призива Бога да прими ту жртву у славу своју а у част светог (каже се име светитеља који се празнује). Затим спушта колач и реже га по доњој кори у виду крста и прелива га вином. За то време певају се тропари из Октоса (Осмогласника) а то су:

“Свјати мученици, иже добрје страдалчеховавшији, и вјенчавшијијсја, молитесја ко Господу, помиловатисја душам нашим.

Слава тебје Христе Боже, апостолов похвало, мучеников радовани је, их же проповјед Тројица јединосущнија.

Исаије ликуј, Дјева имје во чревје, и роди сина Емануила, Бога же и человекја; восток имја јему, јегоже величајушче, Дјеву ублажајем.”

Лепо је да се на окупу нађе цела породица. Права је дивота и задовољство слушати како са свештеником сви присутни певају поменуте три песме.

Потом свештеник, заједно са укућанима, окрећу колач- кружно, у десно. Овакво окретање колача симболизује вечност јер је круг таква геометријска фигура која нема краја. Потом свештеник прелива вином колач на четири краја у виду крста по доњој кори куда је ишао рез ножа. Потом се колач ломи на два дела, а половине се састављају доњом кором једна према другој, тако да прорезана унутрашња мекоћа обе половине буде окренута на горе. Те половине целивају свештеник и домаћин три пута. Љубећи хлеб свештеник говори: “Христос посредје нас” (што ће рећи: Христос између нас, а домаћин на то одговара: “јест и будет” (то јест : Јесте и биће).

Славски колач целивају и остали чланови породице слављеника, те и сви гости који се налазе на празнику. Колач се изреже на “комате” (комаде) и подели на тањирима за ручак или пак вечеру, у сваком случају треба га појести јер није припремљен или освећен за другу какву сврху.

Пошто се обавило резање колача, позивају се гости да заузму места за столом и да једу оно што је за њих припремљено. На челу стола седи обично кум, а ако кум није присутан, тада на том месту седи неко из најближе родбине слављеника, а може и домаћинов најбољи друг или пријатељ. Остали гости седају по старинству. Домаћин не седа за сто, већ само стоји гологлав јер његова је дужност да овом приликом служи своје госте јелом и пићем. Сести ће за сто да једе нешто касније.

Једе се и пије у славу Божију, а наздравља се освећеним вином. Број и врста предјела и јела је неограничен. Не постоје икакви прописи или забране. Једино је обавезно да се служе посна јела за време поста и обрнуто. Све зависи од локалног обичаја, а бога ми, и од имовног стања домаћина и краја

у којима се налазе села. Пољадија је одувек била богатија од Клисуре.

Свечани ручак се састоји од пилеће супе, куваног кокошијег меса са сосом од патлиџана или хрена, сарме, пилећег печења и јагњетине са салатом. Никада се не оскудева са разноврсним колачима. За све време ручка, наздравља се. Сваком здравицом жели се домаћину напредак у домаћинству а понајвише желе да се и догодине нађу опет живи и здрави и слављеник и гости.

У Дунавској клисури се свеца не могу замислити без црвеног вина “отела” које благотворно делује на добро расположење гостију и укућана.

После обилног ручка разговара се и шали, а понајвише се пева. На овај празник се веома ретко заведе коло. Обично се пева без музичке пратње, а ако се нађе по који свирац, добро је дошао, па и он извесно време проведе у слављу. Некада су Цигани музичари обилазили куће свечара па музиком и песмом веселили су укућане и госте. Певали су и свирали под прозором. Нису се дуго задржавали како би свирајући и певајући обишли што више кућа које су славиле свеца.

Јело (печење и колачи) задржавани су читаво време на столу и гости су се стално служили па се тако остајало и за вечеру. Гости се растајали од домаћина у глуво доба ноћи. Одлазили су у групама, како су иначе и полазили на славље, носећи са собом по који завежљај са печењем и колачима за своје укућане који су били спречени да и они дођу на свеца. Испраћа их домаћин или домаћица, пошто су претходно испили и последњу чашу пића и то до дна, јер није добро, по клисурском обичају, да чаше остају неиспијене.

Г) Обредни предмети

Дугогодишња пракса учинила је да крсна слава има обавезно бар три главна елемента: славски колач, славску свећу и вино. И у најтежим животним условима за народ, свака пољадијска и клисурска кућа за овај светак морала је да има бар та три главна обележја крсне славе. Елементи крсне славе су изразито црквеног карактера и порекла а то су: водоосвећење, благосиљање славског колача и вина, резање колача, празновање и поштовање светог који се слави, поштовање славске иконе, јектенија за живе и преминуле чланове породице.

Добро је познато то да је светлост у религиозном схватању симбол добра, то јест Бога. Приликом празновања крсне славе светлост се добија посредством свеће и кандила: знано је да је свећа поред кандила, позната још у Старом завету, ушла у употребу још у првим вековима хришћанства.

Свеће се праве од пчелињег воска. Није случајно узет пчелин мед за обредни црквени предмет. Имало се у виду да су пчеле оличење марљивости и чистоте. Данас се уместо пчелињег воска користи парафин или церозин.

И светлост из кандила има своју “скривену” важност. Наиме, познато је да светлост у кандилу даје маслиново уље. Некада је у употреби била једино таква врста уља. Из историје религије нам је познато да је маслина библијски симбол мира, што је важан чинилац који је користила црква при обреду крсне славе. Данас се осим овог уља користи и уље од других биљака.

Други елеменат без кога се не може славити крсна слава је свакако славски колач. Тај колач има облик једног хлеба. Он је хришћанска замена за крсну жртву, који је Христос употребио на последњој (тајној) вечери са својим ученицима. Пракса са хлебом позната је и у Старом завету. Тако, на пример, у трећој књизи Мојсијевој, у глави седмој, а ставки 12, каже се: “Ако би је ко приносио да захвали, нека принесе жртву захвалну колаче без квасца замијешене с уљем и погачом без квасца намазане уљем и бијелога брашна попржене с тијем колачима замијешеним с уљем.” Некада је такав славски колач украшен словима: ИС ХС НИ КА (то су делови грчких речи а читав симбол у преводу на српски значи: Исус Христос побеђује).

На крсној слави колач се ломи. У Клисурси и Пољадији говори се “реже”. Будући да је такав колач (хлеб) обредан, обавезно је да не садржи икакве масноће у њему. Меси се од пшеничног брашна са квасцем и водом. Читав чин ломљења хлеба јесте једна еухаристијска жртва. У ствари, славски колач јесте једна врста просфоре. Резање колача обавља се одоздо, по доњој кори, крстообразно. По резу и површини прелива се вином.

Уосталом, крстовидно приказивање при резању може се у Клисурси и Пољадији видети још у данас у свакодневном животу приликом сечења хлеба. Тај чин обично обавља домаћица или домаћин. Тада се узме хлеб у руке и пошто се прво ножем начини знак крста по доњој корици, приступа се сечењу хлеба.

Поред свеће и славског колача, и вино је један од незаобилазних елемената сваке крсне славе. У Библији се вино помиње као жртвени принос, а употребљавао га је на тајној вечери и сам Исус Христос. Том приликом (Јеванђеље по Матеју, глава 26, ставке 27-29) Исус “узе чашу и давши хвалу даде им говорећи: пијте из ње сви; јер је ово крв моја новогав завјета која ће се пролити за многе ради отпуштења гријеха. Кажем вам пак да нећу од сада пити од овога рода виноградскога до оног дана када ћу пити с вама новогав у царству оца својега”.

Имајући у виду Христове речи изречене на тајној вечери, славско вино

за овај обред мора бити природно, црно, без икаквих вештачких додатака. А потребно је да то буде црно јер понајбоље подсећа на Христову проливену крв за људе.

Д) Закључне констатације

На клисурским и пољадијским крсним славама се много једе и пије. Ипак се то не може ставити у ред профаних гозби, пошто је ова светковина испуњена са многобројним религиозним радњама. Зато се сматра, с правом, да ручавање и пијење има наглашен ритуалан смисао, то јест обавља се по црквеним прописима.

По обичају, свеца се славе један дан, дакле, онолико по православном црквеном календару траје спомен одређеног свеца. Важно је истаћи да због своје огромне важности за једну сеоску кућу у појединим клисурским и пољадијским домовима свеца су продужена у трајању у “навечерја” (вече уочи крсног имена), а понекад и у “појутрице” (то је прво јутро након крсне славе). Неки етнологзи сматрају да све то иде у ред фолклористике и не могу бити обичај који је израстао из црквене праксе поштујући одређене прописе забележене у требнику (књига обреда). Можда ова тврдња јесте важећа за појутрицу, али свакако то није за навечерје, јер се тада по клисурским селима “свети” водица.

Крсна слава се наслеђује и не мења се тако лако. У времену од XIII до XVII века “формиран је у границама Жичке архиепископије и Пећке патријаршије данашњи обред црквене славе”(исто, стр. 53). Оно што је посебно занимљиво за Клисуру и Пољадију то је чињеница да се свеца наслеђују по кући (грађевини), што је права реткост за празновање крсне славе код Срба. А то се понајбоље може уочити приликом куповања новог места за подизање куће. тада постоји неписано правило да усељена породица у новом дому преузима крсну славу оног чији је терен било власништво. Наравно да до промене крсне славе долази и приликом домазета. У том случају прижењена особа слави и своја стара свеца као какву малу славу или прславу.

Интересантно је истаћи и чињеницу да у готово свим пољадијским и клисурским селима се крсна слава празнује без жита (кољива) иако је то по црквеним правилима један веома важан елеменат за овај празник.

У Клисури и Пољадији постоји разноврсност везана за овакве празнике. Тако, поред породичних слава као успомену на неког хришћанског светитеља, а кога су изабрали за заштитиника и заступника пред Богом, постоје и

црквене славе, а то су славе у име светитеља коме је храм посвећен. Постоји потпуна сличност храмовне славе са свецима појединих кућа. Црквене славе за клисурска и пољадијска насеља су: Базјаш, црква је посвећена Вазнесењу Господњем, Белобрешка, храм је посвећен Вазнесењу Господњем, Дивич, храм светог Димитрија, Златица, храм посвећен светом Георгију, Лесковица, храм посвећен светом Илији, Луговет, храм посвећен пророку Јеремији, Љупкова, храм посвећен Вазнесењу Христовом, Мачевић, храм посвећен Вазнесењу Господњем, Пожежена, црква Архангела Михаила и Гаврила, Прњавор (манастир), храм посвећен Светом Сави, Радимна, храм посвећен Преносу моштију светог Николе, Свиница, храм посвећен Преносу моштију светог Николе, Соколовац, храм посвећен Преносу моштију светог Николе и Стара Молдава, храм посвећен Рођењу светог Јована Претече.

Постоје и такозване сеоске славе које се називају и *заветине*. То су прославе на успомену оног светитеља кога је читаво село узело за свога заштитника. Обичај јесте да се на тај дан одлази са литијом у поље и тамо се приносе Богу и светитељу молитве за добро и срећу тог места и њихових житеља. И поједина друштва или друштвене организације имају своје славе – свога светитеља заштитника кога славе и под чију се заштиту стављају. Тако, на пример, добро је познато да је Свети Сава школска слава, а увео ју је да се празнује кнез Михајло 1841. године, или, пак, слава једне друштвене организације, Савеза Срба у Румунији јесте свети Никола (19. децембар по новом календару).

На крају, важно је истаћи да се крсне славе из корена разликују а немају ништа заједничког са именданом или рођенданом. То су некакве индивидуалне свечаности и немају икакве везе са некаквим религиозним расположењем.

Ђ) КРСНЕ СЛАВЕ КЛИСУРАЦА И ПОЉАДИЈАЦА

Напомена. Свечари из клисурског села Стара Молдава назначени су у ДОДАТКУ, после основног текста.

1. Свети Игњатије Богоносац

Свети Игњатије Богоносац јесте један непокретан црквени празник, познат у народу под скраћеним називом “Свети Игња”. Припада групи Празника свештеномученика, мученика и мученица. Овај празник Клисурци и Пољадијци увек празнују 20. децембра по старом, односно 2. јануара по новом календару.

Према предању, свети Игњатије родио се у Антиохији (Сирија). У Новом завету је забележено да у времену када је Исус учио своје ученике смерности, узе у руке једно дете и поставивши га међу своје ученике рече: “Који се дакле понизи као дијете ово, онај је највећи у царству небескоме”. (Јеванђеље по Матеју, глава 18, ставка 4). Према предању то дете је било Игњатије. Од тог првог сусрета с Исусом Христом, Игњатије постаде и његов најдоследнији и највернији следбеник.

Свети Игњатије Богоносац је био ученик светог апостола и јеванђелисте Јована Богослова (писца Апокалипсе или Откровење светог Јована Богослова).

Христови апостоли поставили су светог Игњатија за епископа града Антиохије. Због своје непоколебљиве вере у Христово учење, због проповедања те вере, зидања манастира и цркава, због одржавања светих богослужења за време владавине цара Трајана, године 106. буде ухваћен од царевих војника, одведен у Рим и бачен лавовима да га растргну, што се и догодило. Цар Трајан (98-117) био је велики прогонитељ хришћана.

Свети Игњатије Богоносац био је из групе Христових првих ученика и апостола.

Дан Светог Игњатија Богоносца спада у предбожићне празнике. На овај дан женама је забрањено да раде кућне послове, поготово ткање, предење и прање.

У пољадијским селима за овај празник везује се један занимљив обичај. Наиме, тог дана су затварали све отворе на коминима (димњацима) да не би некако кроз димњак ушао демон а и друге зле силе у кућу.

Свети Игњатије Богоносац је и крсна слава појединих породица у Клисури. Тај празник су узели за свеца породица Симе Томића из Пожежене.

2. Свети Василије Велики

Свети Василије је непокретан празник, припада групи Празника светих отаца, пастира и учитеља васељенских. Клисурци и Пољадијци га славе увек 14. јануара по новом календару. Истог дана црквени православни календар обележава црквеним словом и обрезање Господа Исуса Христа, те стару Нову српску православну годину.

Свети Василије Велики је рођен 329. године, а по другима 330. (Свештеник Василије Петрика, *Свети Василије Велики*, у Билтену Српског православног викаријата у Темишвару, бр. 2, год. VIII, 1979, стр. 34-38). Родио се у Кесарији Кападокијској, у једној хришћанској породици. Отац Василије је по занимању био учитељ беседништва и важио је за веома образованог

човека свога времена. Мати Емилија била је кћерка једног мученика који се жртвовао за хришћанску веру. Ова породица је имала деветоро деце.

Након завршетка школе у Кападокији где се упознао са Григоријем Назијанзином (у Богословији познат као Григорије Богослов), свети Василије Велики је пришао да студира, најпре у Цариграду, а потом у Атини. Стиче знање из филозофије, реторике, астрономије, па и осталих наука на Платоновј академији.

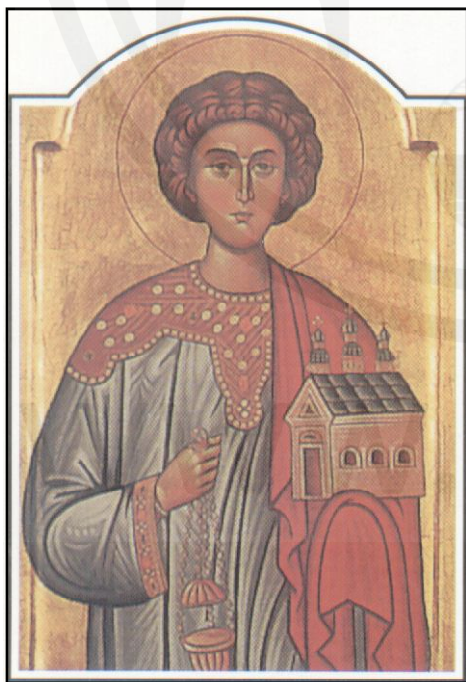
После дугогодишњег учења враћа се кући али више не налази оца у животу, те се о његовом животу брине сестра му Макрина Млада, која га је наговорила да прими крштење. Године 362. рукоположен је за свештеника, а већ 370. буде изабран за епископа Кесарије Кападокијске. На тој дужности остаје пуних десет година.

Умро је 378. године у педесетој години живота.

Свети Василије Велики је писац многих расправа и књига. Познат је и по томе што је скратио литургију светог Јакова у тзв. "Василијеву службу" Ова литургија се служи десет пута годишње.

Свети Василије Велики празнује се и на дан Три јерарха (12. фебруара) заједно са Јованом Златоустим и Григоријем Богословом.

За празник Светог Василија Великог нема посебних обичаја, једино је овај празник узет као крсна слава појединих породица као што су: Анђелка Чолак, Лила Петровић, Миша Петровић из Соколовца и Петар Јовановић из Белобрешке.

3. Свети првомученик и архиђакон Стефан

Свети првомученик и архиђакон Стефан (у народу се овај празник назива и Стефандан) празнује се 27. децембра по старом, односно 9. јануара по новом календару, као непокретни празник, који припада групи Апостолских и равно-апостолских црквених празника.

Свети Стефан је према предању био јеврејског порекла, али од оних Јевреја који су се колонизирали међу Грке. Још од малена стекао је јеврејско и грчко образовање. Њега су апостоли

рукоположили за првог од седам ђакона (зато се и зове архиђакон) да служи за јерусалимску сиротињу. Свети Стефан био је у родбинској вези са апостолом Павлом.

О светом првомученику и архиђакону Стефану говори се у Новом завету у поглављу “Дјела апостолска” (у главама 6 и 7). Предање вели да је Свети Стефан чинио велика дела и чудеса.

Неки разбеснели Јевреји, из зависти, оклеветали су Светог Стефана пред народом и осудили га на смрт каменовањем. Међу мученицима светог Стефана био је и његов рођак Савле, иначе познати прогонитељ хришћана. Касније Савле је постао један од највернијих Христових апостола познат под именом апостол Павле.

По предању, Стефаново страдање догодило се седам година од Христовог васкрсења. Архиђакон Стефан је био и први који је пострадао за Христову веру, па се зато уз његово име налази и епитет “првомученик”.

На икони свети Стефан је обично насликан у ђаконском оделу држећи у десној руци кадионицу а у левој положену књигу (свакако јеванђеље), наслоњену на груди. На књизи су насликана и три камена који симболизују како је првомученик и архиђакон пострадао у својој вери у Христово учење.

Име светог првомученика и архиђакона Стефана јавља се и у овим хипостазама: 17. јануара по новом календару, који је дан обележен у црквеном календару као Сабор 70 светих апостола, те 15. августа под називом Пренос моштију светог првомученика и архиђакона Стефана.

Према предању постоји тврдња да је тело овог првомученика лежало два дана и две ноћи изван градских зидина Јерусалима све док га није јеврејски кнез Гамалил, потајни хришћанин, није сахранио на свом имању, на планини Сиону 415. године.

Будући да Стефандан пада увек на трећи дан Божића, обичај је да у Клисури и Пољадији на тај дан односе сламу што су је распрострарили на Бадњидан, у воћњаке, винограде, њиве, штале, да би тиме благословили места која ће дати нов род.

Свети великомученик и архиђакон јесте и крсна слава многих Пољадијаца и Клисураца.

У Златици овај празник славе: Жива Ликарец, Богдан Преда, Јон Арделеан, Вера Кулхави, Славко Стојковић и Добрина Радошевић.

У Соколовцу: Цветко Рајкић, Жарко Гавриловић, Богдана Пејовић, Мита Ђуричић, Миша Пејовић, Раденко Станковић и Младен Фируловић.

У Дивичу: Пера Стаматовић.

У Белобрешки: Душка Фронек, Круница Милосављевић, Илија Милосављевић, Александар Јаношевић, Радислав Вељковић, Драгица Панић,

Иван Томић, Драгица Томић, Крста Бранисављевић, Пијада Добросављевић, Бранко Рајкић, Драган Марковић, Миодраг Стојшић, Благоје Радосављевић и Рада Јанкуловић.

4. Сабор светог Јована Крститеља

Сабор светог Јована Крститеља (у народу познат и као празник под називом Јовандан) је непокретан празник који се у Пољадији и Клисурси увек слави 7. јануара по старом, односно 20. јануара по новом календару. Припада групи Пророчких празника.

Свети Јован Крститељ слави се неколико пута у календарској години. Најпознатији дани посвећени светом Јовану су: 7. јул по новом календару: Рођење светог Јована Крститеља - Ивањдан, и 11. септембра по новом календару - Усековање главе светог Јована Крститеља или Свети Јован летњи.

Као крсну славу или свеца Пољадијци и Клисурци узели су дан 20. јануара а то је Сабор светог Јована Крститеља.

Свети Јован Крститељ се родио близу Хеврона, од оца Захарија, познатог у религији као свештеник и пророк, и мајке Јелисавете, рођаке пресвете Богородице Марије. Још као дете остао је без оба родитеља и живео је у пустињи до тридесете године. Јован Крститељ био је Христов претеча. Прихватио је Христово учење које је и сам проповедао у народу. Живео је за време владавине Ирода Антипе, краља Галилеје. Главни догађај у животу светог Јована било је крштење господина Исуса Христа на реци Јордану, што се у црквеном календару сматра као црквени празник Богојављење, 19. јануара по новом календару.

Свети Јован Крститељ је трагично завршио свој живот. Краљ Ирод је био ожењем ћерком извесног арапског кнеза Арете. Једном краљ Ирод отиде у госте свом брату Филипу и заљуби се у његову жену Иродијаду. По повратку отера своју дотадашњу жену и узео за супругу своју снаху која поведе са

собом и своју ћерку Соломију. Свети Јован је оштро осудио овакав неморал. Озлојеђени Ирод стрпа Јована Крститеља у тамницу иако га је ценио и поштовао, не би ли га како натерао да прекине са осудама. Једино Иродијада му није хтела да опрости и чекала је прилику да се Јовану освети. Прилика јој се указала када је краљ Ирод приредио некакву велику гозбу на којој се сви изопијаше. Иродијадина ћерка Соломија својом игром очара и самога Ирода. Овај јој обећа да ће јој испунити жељу коју зажели. То је искористила Иродијада па наговори ћерку да затражи од Ирода одсечену главу Јована Крститеља, што Ирод и учини.

Према предању, Јеванђелиста Лука пожелео је да пренесе тело Јованово из Севастije, где је био погубљен, у Антиохију, своје родно место. Успео је да добије само руку Јована Крститеља, која је у Антиохији чувана све до десетог века, па је после пренета у Цариград, одакле је касније нестала за време Турака.

На икони свети Јован Крститељ је приказан како прекрштава Исуса Христа на Јордану, или како стоји десном руком упртом у небо, а у левој држи крстатски штап, а понекад како држи тањир са одсеченом главом својом, симболизујући на тај начин своју смрт.

За празник Светог Јована крститеља у Клисури и Пољадији није везано пуно обичаја. Много је више таквих обичаја у вези са Богојављањем и Усековањем. Ипак је свети Јован Крститељ увек присутан својим именом при склапању кумства или побратимства.

Многе породице Пољадије и Клисуре узеле су празник Светог Јована Крститеља за своју крсну славу.

У Лесковици: Јелена Олар и Жива Илије;

У Златици: Наталија Мартиновић, Ђорђе Корња и Спаса Преда;

У Луговету: Божа Радосављевић, Томислав Јовановић, Станко Папос, Слободан Игњатовић и Обран Недељковић.

У Соколовцу: Илија Радојевић, Миле Ђуричић, Рада Мартиновић, Емилија Радојевић, Станко Петровић, Јонел Фодор, Сава Којчић, Савета Савић, Илија Пожаревачки, Рада Милутиновић, Божа Велимировић, Милица Ђуричић, Бошко Ђуричић, Жарко Драшковић, Илија Ђуричић, Драгица Стојковић, Илија Којчић, Радмила Драшковић, Тихомир Корожор, Иса Радојевић, Рада Гавриловић, Станислав Вуксановић, Прока Петровић, Љубица Гавриловић, Чедо Ђуричић, Борица Крпан, Сава Гавриловић, Светлана Гот, Аркадије Гавриловић, Сима Пејовић и Георге Гавриловић.

У Дивичу: Милутин Рајкић, Пера Панић, Јесена Кампеан, Лепосава Станојловић, Анђелка Јосимовић, Добрина Костић, Сава Костић, Жарко Костић, Станимир Будимир, Жива Милутиновић, Илија Јосимовић, Мита

Станковић, Ружа Фаркаш, Ванче Матејашевић, Смиља Станковић, Станко Радосављевић, Жива Кочијаш, Олга Јаношевић, Линка Рајкић, Никола Новаковић.

У Белобрешки: Душан Ђорђевић, Борислав Милојевић, Божа Ђорђевић, Славко Ђорђевић, Радмила Стојковић, Стелика Чумбер, Миодраг Јовичић, Душан Панић, Синиша Ђорђевић.

У Радимни: Ива Мијатовић и Бора Мијатовић.

У Пожежени: Станко Милетић, Миле Новаковић, Тоза Новаковић, Соломон Новаковић, Пера Русимовић, Софија Стојковић, Боривој Молдован, Смиља Крајић, Ђура Стојковић и Иванка Тукулија.

У Љупкови: Нестор Журж, Јосиф Журж, Милан Михајловић, Златанко Јанкуловић, Георге Маришеску, Јелена Истудор, Рајко Богосављевић, Трајан Јеремић, Јосим Заика, Милица Петрарију, Сава Несторовић, Ката Петровић, Михај Васиљевић, Веселинка Вела и Аурел Младеновић.

У Мачевићу: Сава Миња, Сретко Рајин, Ива Стефановић, Драгољуб Марковић, Емилијан Јовановић, Станко Стефановић, Ива Јовановић, Бора Стефановић, Стана Стефановић, Босиљка Јовановић, Младен Пауљевић, Младен Стефановић, Веселин Николић, Александар Шофран, Славко Нешић, Радослав Јаношевић, Живка Костеа, Миодраг Стефановић, Анђелко Журка, Ангелина Јовановић, Мита Јовановић, Раденко Гоанца, Обрад Јовановић, Драган Сава, Пера Јовановић, Драгољуб Стефановић.

5. Свети Сава, први архиепископ српски

Свети Сава је непоркетан црквени празник, познатији у народу као Савиндан. Увек се празнује 14. јануара по старом, односно 27. јануара по новом календару. Припада групи Празника светих отаца, пастира и учитеља васељенских.

Свети Сава је био најмлађи син великог рашког жупана Стефана Немање. Рођен је око 1174. године. Епископ Николај Велимировић даје тачну годину рођења као 1169. (Епископ Николај Велимировић, *Житија светих*, Београд 1961. године, стр. 34). У раној младости одбегао је од куће на Свету Гору. Тамо се закаљујеио променивши име Растко у Сава.

Године 1219. издејствовао је аутокефалност (самосталност) српске православне цркве код византијског цара и патријарха у Никеји. На Светој Гори био је монах, потом игуман у манастиру Студеница. Осамостаљењем српске цркве Свети Сава је постао и први српски архиепископ.

По његовом примеру, на Свету Гору је дошао и његов отац Стефан, са којима је подигао манастир Хиландар. На Светој Гори Стефан је и издахнуо

примивши монашко име Симеон.

Свети Сава је по Србији подигао многе манастире и школе. Предање каже да су манастири Златица и Базјаш из Румуније, дело светог Саве. Православна црква га је прогласила за свеца.

Свети Сава је двапут посетио света места на Истоку. Много је путовао по Србији и свуда подучавао народ, па је зато и добио, уз име епитет просветитељ.

Умро је у Трнову 27. јануара 1235. године након што је у том граду служио богослужење на Богојављење.

Нешто касније (1237. године) краљ Владислав је пренео његове мошти у Србију, у манастир Милешево.

По заповести Синан-паше (српски потурица), Савине мошти су 1594. године пренете у Београд и ту спаљене на Врачару.

Култ светог Саве је веома присутан у селима Дунавске Клисуре и Пољадије. Он је памћен и слављен много векова уназад.

На дан Светог Саве одлази се у цркву, а после богослужења на излазна врата “деле” се “переце” (то су колачићи исплетени од танко умешеног теста а потом испечени у пећници).

Важно је напоменути да је Савиндан постао школска слава. Још кнез Милош Обреновић је својом наредбом озваничио Савиндан као школску славу 1823. године а нешто касније кнез Михајло Обреновић је законом из 1841. године утврдио обавезу школа да сваке године славе светог Саву као своју славу.

Српске школе у Пољадији и Клисури доследно су се држале устаљене традиције и сваке године, након присуствовања у цркви на Богослужење, долазило се у школу где се одржавала свечаност прославе светог Саве.

Сваке године по принципу добровољности, или то пак одређује школски одбор, један ђак, а може и читав разред ученика да буде “Кум” славе светосавске, или домаћин за дотичну годину школске славе.

Као кум школске славе била је обавеза да се за ову свечаност обезбеди: свећа, славски колач и вино. Свечаност почиње црквеним обредом: резањем колача уз упаљену свећу и уз певање химне светом Сави:

1.

Ускликнимо с љубављу
Светитељу Сави
Српске цркве и школе –
Светитељској глави.
Тамо венци тамо слава
Где наш српски пастир Сава.
Појте му Срби
Песму и Утројте!

2.

С неба шаље благослов
Свети отац Сава;
са свих страна сви Срби
С мора и Дунава
К небу главе подигните
Саву тамо угледајте.
Саву српску славу,
Пред престолом
Творца.

3.

Благородна Србијо,
Пуна си љубави
Према своме пастиру
Светитељу Сави.
Босна и Херцеговина
Светог Саве дедовина
С тобом славе славу
Светитеља Саву.

4.

Здраво Среме, Банате,
И Србијо стара;
Равнице чувај нам
Тело кнеза Лазара;
Црна Гора сестро мила,
Здраво и ти с нама била,
Да славимо славу,
Светога оца Саву.

5.

Милешево слави се

Телом светог Саве,
Ког га славе сви Срби
С обе стране Саве;
Синан-паша ватру пали
Тело светог Саве спали,
Ал не спали славе,
Нити спомен Саве.

6.

Да се српска сва срца
С тобом уједине,
Сунце мира, љубави,
Да нам свима сине,
Да живимо сви у слози,
Свети Саво, ти помози.
Почуј глас свог рода,
Српскога народа!

Пошто се отпева химна, следи предаја славе домаћину за идућу годину. Обичава се да се након црквеног обреда управитељ или који други просветни радник обрати присутнима пригодним говором о делу и животу Светог Саве.

Свечаност се наставља пригодном приредбом на којој се декламују песме о Светом Сави. То би чинили по свој прилици најбољи ученици и најбољи рецитатори. Приредба се завршава игранком и поделом разних поклона. Сала у којој се одржавају такве приредбе била је свечано украшена. Обавезно је на зиду стојала икона Светог Саве око које би био окачен венац исплетен од зимзелена а зидови били су прекривани ћилимима из народне радиности, украшени разноврсним шарама. Домаћин славе имао је обавезу да спреми ручак за угледне госте у чему су му помагали и остали грађани.

За овај празник везани су и други народни обичаји. У Пољадији за име св. Саве везују се курјаци јер на овај дан тумарају, а људи се склањају јер су тада веома опасни.

Клисурци за дан Светог саве везују појаву силних мразева који мрзну реке, потоке. Дешава се да се заледи и Дунав па отуд изрека: “Свети Сава Дунав залеђава”. Но, дешава се, додуше ретко, да се већ на Светог Саву осећа дах наилазећег пролећа. Зна време да отопли те се говори: “Свети Сава – иза брда трава”.

У селу Соколовцу Савиндан је постао и крсна слава појединих породица: Душа Вулећић, Меланија Којчић, Никола Којчић, Александра Којчић, Ковиљка Којчић, Никола Бурмаз и Жива Гавриловић.

6. Часне вериге светог апостола Петра

Ово је непокретни празник који се увек слави 16. јануара, односно 29. јануара по новом календару. Апостол Петар се празнује и 29. јуна или 12. јула по новом календару а то је празник Светих апостола Петра и Павла, познатији у народу као Петровдан. Оба празника припадају групи Апостолских и равноапостолских празника.

Празник од 29. јануара по новом календару у народу се скраћено назива као Часне вериге или Верижњаци. То су окови или вериге светог Петра у које је био окачен свети Петар по налогу римског цара Ирода када је Петар боравио у јерусалимској тамници. Предање каже да су се вериге саме распале када се код Петра појавио анђео. Те вериге имају велику исцелитељску моћ и лече од свих болести.

Мало је народних обичаја везано за овај празник. На овај дан Пољадике не раде ручне радове да деца не би оболевала. Мали број породица узео је за крсну славу овај празник. То су: Јованка Блашић и Недица Радојковић из клисурског села Радимне.

По предању свети апостол Петар је био син Јонин, а брат Андреје Првозваног, из племена Симеонова, из града Витсаида. Био је рибар и најпре се звао Симеон. Исус га назове *Кифа* што на грчком значи Петар или на нашем језику *камен*. Он је први од апостола који је изразио веру у Христово учење, поготово после силаска Светог Духа на апостоле. Обављао је мисионарску дужност по Палестини, малој Азији, Илирији и Италији. О његовој исцелитељској моћи исплетене су многе легенде.

По заповести цара Нерона (54-68), апостол Петар је осуђен на смрт. Дошао је тада у Рим, поставио за епископа Лина, а сам добровољно отишао на страдање. Сматрајући да није достојан да буде разапет на крст као Исус Христос, тражио је да га окрену наглавачке. Свети апостол Петар је био разапет 67. године.

За време свог боравака у тамници био је окован у ланце. "Патријарх јерусалимски св. Јувенал даде те вериге на дар царици Евдокији, прогнаној жени цара Теодосија Млађег, а ова их преполови, па једну половину посла цркви Светих Апостола у Цариграду, а другу својој кћери царици Евдоксији, жени Валентијановој у Рим". (Епископ Николај, *Житија светих*, Београд, 1961. стр. 39).

Свети апостол Павле је био родом из Тарса, од племена Венјаминава. Право му је име било Савле. Школе је учио код Гамалила. Био је фарисеј и велики прогонитељ хришћана. На путу за Дамаск, јавио му се Господ. Крштен

од апостола Ананија, прозван је Павле и уврштен у службу апостола. Будући да је много служио међу незнабошцима добио је име апостол незнабожаца.

Апостол Павле је био посечен за време цара Нерона кад и апостол Петар. То је и разлог што се 12. јула по новом календару празнују Свети апостоли Петар и Павле.

7. Свети мученик Трифун

Верници празнују Светог мученика Трифуна 1. фебруара по старом, односно 14. фебруара по новом календару. Свети мученик Трифун је непокретни црквени празник, у ствари он је претпразник Сретења Господњег (15. фебруар). Припада групи празника свештеномученика, мученика и мученица.

Свети Трифун је рођен у селу Кампсади у Фригији (област у малој Азији). Потичао је из једне веома сиромашне али побожне породице. Живео је у време када је Римским царством владао цар Гордијан (238-244) и за време цара Деције (249-252).

Сиромашни родитељи су и свог младог Трифуна васпитали у побожном духу. По предању Трифун је био веома интелигентан и способан да се школује, али због сиромаштва то није могао да учини. Од малена чувао је гуске те га због тога у народу прозваше гушчијим свецем и називају га “Свети Триша гушчар”.

Верује се да је свети Трифун био обдарен исцелитељским моћима. Лечио је поготово душевне болеснике. Догодило се да је излечио и ћерку цара Гордијана која је била душевно оболела. Поклоне којима га је за учињено дело обдарио Цар, свети Трифун је поделио сиромасима. Свети Трифун је био велики поборник Христовог учења. По одласку цара Гордијана са престола, свети Трифун је био прогањан, мучен, тучен штаповима, а онда привезан коњу за реп и повлачен по трњу и камењу, да би му најзад одсекли главу пошто није желео да се одрекне Христовог учења. То се догодило 250. године наше ере. Верује се да му је тада било тек 21. година.

На икони, свети мученик Трифун је приказан у долама са огртачем. У једној руци држи косир а у другој влат и винову лозу. Око светог Трифуна налазе се гуске као симбол његовог занимања у детињству.

Празник светог мученика Трифуна узеле су поједине породице из Пољадије и Клисура за своју крсну славу. У Пољадији једино у Соколовцу смо нашли породице са овим празником. Лесковчани, Златичани, Прњаворци и Ланговци не празнују Светог Трифуна као крсну славу.

У Соколовцу крсну славу Светог Трифуна славе: Цветко Рајкић, Жара

Гавриловић, Богдан Пејовић, Мита Ђуричић, Миша Пајовић, Раденко Станковић и Млађа Фируловић.

Од клисурских села, Светог Трифуна су узели за свеца само неколико породица из Белобрешке. Остала села: Базјаш, Дивич, Радимна, Пожежена, Мачевић, Стара Молдава, Љупкова и Свиница то немају.

У Белобрешки имају свеца светог Трифуна следеће породице: Пера Панић, Мирко Русимовић, Крста Милановић, Звездана Панић, Софија Стојшић, Олга Лазић, Сафет Радованковић, Нелу Симка, Јесена Унић, Радмила Милановић, Драгиша Ђурковић, Борислав Панић, Бисибор Миленовић, Георге Стојковић, Божидар Милановић, Војислав Симоновић и Радислав Марковић.

За овај празник везују се и неки народни обичаји. Тако у Пољадији на овај дан не обављају своје женске радове да се не би воћка црвљала.

За светог Трифуна се верује да је заштитник виноградара те се у Клисурси од тог дана улази у виноград и реже се лоза. Због тога је и свети Трифун прозван “Трива орезач”. Некада су Клисурци и Пољадијци од Светог Трифуна сејали јару пшеницу пошто се веровало у народу да се тог дана завршава зима. На крају зато се и каже: “Свети Трифун угарак у земљу” то јест долазе топлији дани.

Верује се да ако на светог Трифуна пада снег или киша, биће родна година.

8. Преподобни Симеон Мироточиви

Преподобни Симеон Мироточиви је непокретни црквени празник који се увек слави 13. фебруара по старом, односно 26. фебруара по новом календару. Припада групи Празника преподобних.

Свети Симеон је монашко име Стефана Немање који се родио 1118. године (по некима чак 1114.) у Рибници, данашњој Подгорици, у Зети. Био је првобитно крштен у римокатоличкој цркви. Када му се отац преселио у Рас, тада је Стефан миропомазан и поново крштен али сада у православној цркви.

На почетку своје владавине био је у вазалном односу према Византији, а владао је у крајевима око Топлице, Ибра и Расином. Свргавши с власти свог брата Тихомира, Стефан Немања је завладао и Рашком.

Као жупан Стефан Немања се борио за самосталност своје државе. Водио је последњу борбу против богумилске јереси. Године 1189, за време III крсташког похода кроз Србију је прешао и немачки цар Фридрих Барбароса. Добро примљен од Немање, Фридрих Барбароса му даде право да се назива царем.

Године 1196. одрекао се престола и државне власти у корист средњег

сина Стефана, а он одлази у манастир Студеницу и ту се замонаши добивши име Симеон. Слично је учинила и његова жена Ана која оде у женски манастир и доби име Анастасија. Након извесног времена Симеон одлази на Свету Гору и тамо заједно са најмлађим сином Савом подиже манастир Хиландар.

Умро је 1199. године у 86. години живота. Предање каже да је из његове гробнице извирао поток од кога је читава црква мирисала. Скуп светогорских калуђера канонизирао је Симеона за свеца назвавши га Симеон нови Мироточац.

На икони свети Симеон Мироточиви је приказан у монашком оделу са крстом у руци.

Неколико породица из Белобрешке узеле су га као крсну славу, а то су: Бранко Миленовић, Мирче Милосављевић, Анђелко Станимировић, Горица Стојић и Живота Николић.

9. Свети великомученик Георгије

Свети великомученик Георгије, у народу обичније познат празник под именом Ђурђевдан, јесте један непокретан црквени празник који се увек слави 23. априла по старом, односно 6. маја по новом календару. Ђурђевдан припада групи Свештеномученичких, мученичких празника.

Свети великомученик Георгије се родио крајем III века у Бејруту а по неким у Кападокији, у једној познатој хришћанској породици. Када му је отац пострадао због Христове вере, свети Георгије заједно са мајком преселио се у Палестину.

Интелигентан и храбар, свети Георгије је веома брзо напредовао у војсци за време цара Диоклецијана (284-305). Цар га постави за “хиљадара” (вођа 1000 војника). При крају живота цар Диоклецијан је организовао један од највећих прогона хришћана познат у историји. То је веома ружно пало светом Георгију. После смрти своје мајке, свети

Георгије ослободи робове а имање раздели сиротињи.

Према тврдњама у делу “Житија светих” епископа Николаја Велимировића ”ступи Ђорђе пред њега и одважно исповеди, да је и он хришћанин. Цар га баци у тамницу, нареди да му се ноге ставе у кладе, а на прси тежак камен.” (стр. 307). Да би се одрекао Христове вере, свети Георгије био је стављен на грдне муке. Тада је и сама царица Александра поверовала у истинитост хришћанске вере те је и она платила главом као и свети Георгије. Свети Георгије је посечен 6. маја по новом календару у Никомидији 303. године, а по некима 305. године.

Због мученичке смрти, свети Георгије је убрзо постао један од најомиљенијих хришћанских светаца. Овај празник је дубоко урезан у свест Клисурсаца и Пољадияца, па се зато за његово име и везује безброј обичаја. Иначе овај празник у неку руку означава и крај зимског периода и почетак једног топлијег периода.

Хришћанска иконографија Светог Георгија представила га као војника на коњу који копљем пробада аждају – симбол зла и неправде.

Обичаји везани за Ђурђевдан претежно се односе на здравље укућана, плодност и млечност стоке.

У селу Мачевићу забележен је занимљив обичај. Уочи самог празника младе девојке сељанке стављају у реку ките цвећа ђурђевка или млечике привезане за штап, да би и њих по “заветинама” момци позивали на игру. Рано ујутру одлазе на реку и те ките цвећа изваде из воде и чувају. Она која не би нашла свој штап у води, јер га је брза река однела, била би несретна и тужна за дуго време, јер је не би звали у коло да игра.

У истом селу, на Ђурђевдан ујутру, неударе девојке су избегавале да прве изађу на капију, јер би их могао неко “награјисати” то јест намазати катраном, те да читаве године буду ружне. А кад би ипак изашле, криле би своје лице тако што су излазиле из куће окренуте леђима. Због тога на тај дан су обично прве излазиле на капију њихове баке и мајке.

У Мачевићу је постојао обичај да се после подне уочи Ђурђевдана, деца окупе на једно место, где сваки са собом понесе по једну клепетушу или звонце. Када зазвоне из све снаге настаје заглушујућа бука која пара уши. Према народном предању то је био један од начина наговештавања доласка Ђурђевдана.

Готово у свим местима Пољадие и Клисуре заједничко је то да се на Ђурђевдан ујутру рано, прозори и капије свих кућа оките свежим зеленилом и границама врбе. Све се то чини да би година и домаћинство било богатије: “Да буде здравља, плод и род у дому и пољу.”

У новије време на Ђурђевдан се одржавали и познати “мајалоси”. Свет

је заједнички одлазио у природу, на неко згодно место у шуми, на пропланку, крај потока или извора. Песма, игра и весеље трајало би готово, понекад, и до вечери.

Ипак су најзанимљивији обичаји били везани за стоку. Посебно место има Ђурђевдански уранак. Овај обичај се одржао у селима где нису чували групно, у великим чопорима, са више господара. Сваки је домаћин имао свој салаш и у њему држао по десет или петнаест глава и сам је био њихов пастир.

На Ђурђевдан, рано ујутру, сваки би домаћин истерао и напасао своје стадо. За то време, код куће домаћица би замесила један повећи колач од кукурузног или пшеничног брашна са отвором у средини. Кроз тај отвор се музле овце, а веровало се да ће тако овце имати више млека. Свакој помуженој овци би дали комадић од колача.

Да би повећали млечност, по народном веровању, набрали би разноврсног цвећа и трава, поготово здравца, дрена и грабежа, па се све то скува у какав суд и онда том течносту помазују вимена стоки и овцама.

На Ђурђевдан жене у Пољадији не обављају своје редовне послове а девојке тог дана наберу селена, пелена, коприва и белог лука па све то стављају под главу да не буду болесне. А још неудате девојке стављају под главу мушке кошуље не би ли сањале будућег мужа. Понекад би под главу и под јастук стављале коприву или врбу родиљу.

У Соколовцу постоји још један занимљив обичај са кравама или овцама. Домаћин одлази у своју башту те ископа малену јаму, начупају траве на том месту, па уместо траве стављају хлеба и соли. Потом наберу гранчице са родне врбе, направе венце у облику котурића којима ките судове за млеко. Истуцају са мало соли коприву и бурјан па поспу тиме кухињски праг. Остатак умотају у комад црвеног обојка и поставе у судове за млеко. Све то треба да преноћи.

Да би овце имале више млека при мужи, Соколовчани су обичавали да одлазе на реку Нераљ и тамо “одливали” воду. Нешто мало од те воде доносили су кући и њоме правили хлеб за стоку. И у Соколовцу се тог дана овце музу кроз венац исплетен од врбових грана.

На Ђурђевдан се у Соколовцу стока гони у пашу венцима којима су биле окићене куће. Стока да се плоди а година да буде родна.

На Ђурђевдан се погађају нови пастири стоке и оваца.

Веома распрострањен обичај јесте и премеривање оваца како у српским клисурским селима тако и у румунским. Веома је присутна у Старој Молдави, Љупкови, Свињици, Мачевићу и Пожежени.

Једно од могућих објашњења састоји се у томе што су ова насеља

претежно брдска места те су одувек била богата стоком. Посебно је занимљив обичај у Љупкови. Домаћини који имају стада оваца одлазе ујутру на Турђевдан на салаше у којима ће се вршити премеривање оваца. По правилу премеривање се обавља у подне када се стада после обилне паше доводе на место за премеривање. За све то време код куће домаћице спремају обилан ручак који ће благовремено бити пренет на салаш.

Власници чопора обављају мужу својих оваца. За то време свирачи у разним инструментима свирају. Свуда се ори весела песма. После муже окупе се на одредиште и једним “градираним” ведром мере количину помуженог млека. У ту сврху користи се и “рабош” па свака градација мери једну оку. Домаћин који ће на премеравање приказати највећу количину помуженог млека проглашава се за “бача” за ту годину. Нормално да и остали пастири мере количине помуженог млека а све се то бележи у једном списку са опадајућим редом. Зависно од броја ока, по домаћину се одреди количина ока која се узима по стаду оваца. Бачу припада највећа количина а потом се поштује “списак”.

После премеривања, одлази се на ручак који се овом приликом служи на земљи. На оваквим свечаностима постоје и званице а то су рођаци и пријатељи. У село се враћају пре пада мрака. Увече се сви окупе код “бача” и, пошто послуже печење, певају и играју. Понајчешће се весеље пренесе на улицу.

У три села нашли смо породице које су за своју крсну славу узели Светог великомученика Георгија а то су:

У Соколовцу: Живота Радосаваљевић, Бора Стефановић, Олга Радошевић, Вера Вулетић, Млађа Јовановић, Срђан Јовановић. Илија Симовић, Спаса Радошевић, Љубица Вулетић, Мита Думитрашку, Миле Радошевић, Ига Радошевић, Жива Радошевић, Дивна Радошевић, Божа Стефановић, Славољуб Радошевић, Бранислав Радовановић, Лука Радовановић, Милош Вулетић, Миле Вулетић и Мара Горун.

У Белобрешки: Бранко Панић, Верица Радованковић, Лазар Миленовић, Златибор Несторовић, Анђелка Симић, Горан Стефановић, Нада Панић, Невенка Спасојевић, Дивна Спасојевић, Борка Стефановић и Драгослав Станимировић.

У Љупкови: Ника Несторовић, Симеон Бачила, Сава Несторовић, Озран Несторовић, Мита Јовановић и Божидар Велчан.

У Мачевићу: Николае Малаеску, Жива Јаношевић, Елена Јовановић, Радмила Јовановић, Станко Сава, Штефан Петко (Стева), Каталин Видинару, Кристина Петко, Драгољуб Петко, Анђелко Димитровић, Георге Тисманарију.

10. Свети Кирило и Методије

Свети Кирило и Методије је непокретни црквени празник који се слави увек 11. маја по старом, односно 24. маја по новом календару. Припада групи Апостолских и равноапостолских празника.

Константин (Кирило) и Методије су били рођена браћа из Солуна. Од оца Лава и мајке Марије. Отац им је био гувернер солунске области. По свим изгледима, мајка или баба била им је словенског порекла. То може бити један од многих разлога како су они још у младости научили словенски језик.

Методије, старији брат, се родио 820. године. Прво је служио као официр у граду Стримуону, затим је отишао на Олимп и тамо се замонашио. Ту му се ускоро придружио и млађи брат Ћирило. Ћирило се родио 827. године, васпитавао се и образовао на царском двору. Због своје учености прозван је “философ”. Након школовања Ћирило је рукоположен у чин свештеника и постављен за библиотекара цркве Свете Софије у Цариграду.

“Но кад хазарски цар Каган потражи од цара Михаила проповеднике вере Христове, тада по заповести царевој ова два брата буду пронађени и послати међу Хазаре”. (Епископ Николај, *Житија светих*, Београд, 1961. стр, 356). Циљ хазарске мисије био је покрштавање Хазара.

После тога, 862. године, на позив моравског кнеза Растислава, а по одобрењу цара Михаила, солунска браћа одлазе да испуне моравску мисију, то јест да раде на покрштавању Словена. Да би то могли учинити, они, прво, саставе прву словенску азбуку и на њој су превели најглавније црквене књиге. Због тога буду позвани у Рим на одговорност. Тамо се Ћирило разболи и умре 869. године. Сахранивши брата Ћирила, Методије се сам врати у Моравску област и настави свој мисионарски рад на ширењу хришћанства међу Словене. Верује се да је Методије умро 885. године.

На икони солунска браћа су приказана заједно, Ћирило је с десне стране у монашком оделу држећи у руци развијен свитак са 38 слова, а Методије с леве стране са епитрахилом и омофором о врату држећи у левој руци путир а у десној велики крст .

Нема народних обичаја везаних за празник Светог Кирила и Методија.

Интересантно је да једино су Лесковчани (жители села Лесковице) узели Светог Кирила и Методија за своја “свеца”. А то су следеће породице: Стева Димитровић, Љубинка Груја, Жива Вишатовић, Јула Вишатовић, Јон Сучиган, Жива Угарковић, Георге Поповић, Милан Кладован, Душа Вишатовић, Божа Вишатовић, Милена Вујица, Даринка Кладован, Сима Чупић, Никола Угарковић, Илија Тисманар, Илија Олар, Илија Илија, Душа Илија, Жарко Вишатовић, Сима Нестор и Валерија Живковић.

11. Свети великомученик цар Лазар и српски свети мученици

Свети кнез Лазар је непокретан празник који се увек слави 15. јуна по старом, односно 28. јуна по новом календару. Припада групи празника свештеномученика, мученика и мученица.

На исти дан се некада у народу славио свети пророк Амос који је живео у осмом веку. Родио се у једном селу близу Витлејема. У младости је био чувар свиња богаташа из Јерусалима. Изабран је да буде пророк. Амос је нападао идолопоклонство. Умро је у 8. веку пре Христа.

Овај празник је у народу познатији као *Видовдан*. Према народном предању свети Вид је имао чудотворне моћи да људима лечи вид. Његове мошти су чувају у Прагу.

Данас на овај дан слави се свети великомученик цар Лазар и сви свети српски мученици.

Кнез Лазар је рођен у властелинској породици Хребелјановића. Отац Прибиц био је дворјанин цара Душана. После Маричке битке 1371. године и погибије српског цара Уроша, кнез Лазар постаје стожер поновног јединства српских земаља. Кнеза Лазара је крунисао патријарх Јефрем. Погинуо је на Косову 1389. године.

На икони свети великомученик Лазар је приказан како у десној руци држи крст а у левој своју одсечену главу.

Овај празник су за своју крсну славу узели:

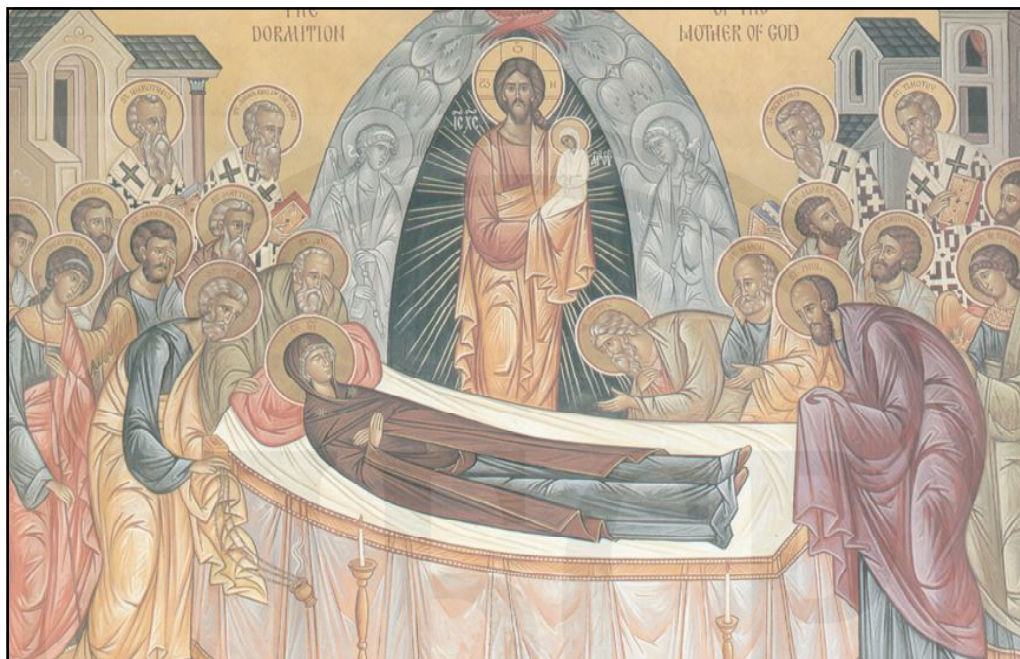
У Пожежени: Анђелко Јовановић, Мирјана Стојковић и Невена Стојковић.

У Љупкови: Мила Мишић, Георге Станојевић, Ненад Лупуловић, Живко Стојановић, Жива Павловић, Васа Лупуловић, Илија Младеновић, Тома Лупуловић, Божа Димитровић, Георге Микша и Георге Суру.

12. Успење Пресвете Богородице (Велика Госпојина)

Успење Пресвете Богородице или како се то у народу каже “Велика Госпојина” јесте непокретан хришћански празник који Клисурци и Пољадијци увек славе 15. августа по старом, односно 28. августа по новом календару, као дан смрти пресвете богородице Марије и њено успење на небо. Празник припада групи Богородичних празника.

Према предању мајка Исуса Христа је много надживела сина у овоземаљском свету. Имала је шездесет година када је предала душу Богу. Читав живот после синовљеве смрти провела је обилазећи света места која

су је подсећала на сина а то су била: Голгота, Витлајем. У Антиохији посетила је и светог Игњатија Богоносца.

Света Богородица је заштитница Свете Горе. Њој су посвећени многи манастири и цркве.

Име јој је јеврејског порекла и у преводу на српски језик значи *владарка најузвишенија*.

Икона Света Дјева лежи на одру окружена апостолима а недалеко стоји син Исус држећи у наручју у минијатури слику Пречисте Марије.

Нема неких посебних народних обичаја који би били у непосредној вези са овим празником. Много је више таквих обичаја везано за временски распон од Велике па до Мале Госпојине (односно од 28 августа до 21. септембра по новом календару) Тај се период назива Међудневица или Међугоспојица.

Тако у том периоду жене скупљају кокошја јаја и верује се да она могу трајати и до зиме. После Мале Госпојине кокошке мање носе.

Код Пољадијаца постоји веровање да се у том периоду беру лековите траве које лече чиреве: кичица, крља (рицинус), хајдучка трава. Интересантан је обичај затечен у селу Дивичу. Назива се “овнова свадба”. Наиме, око Госпојине се пушта ован у овце. Наравно да се они пуштају и у друге дане, али овог пута то се чини на свечан начин. Унапред се установи дан када домаћице оплету венце од јесењих ружа који ће се касније везати овну око

рогова или око чела ако ован нема рогова. За тај дан свака домаћица спреми и обилно јело: погачу, печење, вино, ракију па и колаче. Све се то понесе на “част” и носи у поље, на заказано место, по свој прилици брдо или салаш. На том месту окупе се и остали чопори оваца. Сви су то чопори без својих овнова. Њих из села доводе дечаци, онако окићене и држе их за рогове док се не да знак да их пусте у чопоре. За то време неки чобани растурају со по чопорима. Со је у ствари бунгур (прекупа, или зоб). Док овце једу, чобани броје колико им је оваца “за мрчење”.

Празник Велике Госпојине неки Клисурци и Пољадидјци су узели за своју крсну славу.

У Луговету: Слободан Русовац

У Соколовцу: Жарко Думитрашку и Драгица Петровић.

У Дивичу: Божидар Јанковић.

У Љупкови: Флорија Журж, Јулчи Думитрију, Меланија Журж, Сава Журж, Цветко Журж, Георгије Журж, Паул Шаин, Сава Журж, Лаза Пуја, Аурел Дуцу и Јоца Белодедић.

13. Рождество Пресвете Богородице

Рождество Пресвете Богородице јесте непокретан црквени празник који Клисурци и Пољадидјци увек славе 8. по старом, односно 21. септембра по новом календару, као дан рођења Пресвете Богородице, благодатне Марије. У народу овај празник обично називају Мала Госпојина и припада групи Богородичних празника.

Света дева Марија се родила у Назарету од старих родитеља Јоакима (из рода Давидова) и Ане (од рода Аронова). Све до дубоке старости Јоаким и Ана нису имали порођаја и због тога су много патили. Молили се Богу да обрадују њихову старост и подари им пород. Свемогући Бог обрадова их великом радошћу и роди им се ћерка Марија. Рођена у Назарету, након три године одведена је у храм јерусалимски, одакле се опет вратила у Назарет. После извесног времена чује благовест светог архангела Гаврила да ће Марија родити Сина Божијег, спаситеља света.

На икони Рађање Пресвете Богородице је приказано како мајка Ана лежи на постељи, а новорођена Марија се налази у колевци. Око постеље много сународника.

Како црква, тако и народ Пољадидје и Клисуре, овај дан сматрају великим празником. Овај је празник обележен “црвеним словом” што значи да је нерадни дан. Посебно га празнују жене.

На Малу Госпојину се завршавају међудневички дани. Завршава се

“међудневица” како то народ ових крајева каже.

Мало је породица изабрало Малу Госпојину за своју крсну славу. То је случај једино са породицама Лазе Шаина и Василија Журжа из села Љупкове.

14. Свети праведни Јоаким и Ана

Свети праведни Јоаким и Ана јесте непокретни хришћански празник који Клисурци и Пољадијци славе увек 9. септембра по старом, односно 22. септембра по новом календару. Овај празник припада групи празника светих отаца, пастира и учитеља.

“Свети Јоаким беше син Варпафира, из колена Јудина, и потомак цара Давида. Ана беше ћерка свештеника Матана, из колена Левијева, као и првосвештеник Арон. Тај Матан имаше 3 кћери: Марију, Совију и Ану. Марија се удаде у Витлајем, и роди Соломију; Совија се удаде такође у Витлајем, и роди Јелисавету, мајку светог Јована Претече; а Ана се удаде у Назарет за Јоакима, и у старим данима својим роди пресвету Богородицу Марију.” (Епископ Николај, *Житија светих*, Београд, 1061. стр. 710).

По предању свети Јоаким поживи на земљи 80, а Ана 79 година.

Код Клисураца и Пољадијаца нема неких посебних народних обичаја, једино се може поменути да су га неколико породица из клисурског села Радимне узели за крсну славу. А то су: Томислав Томић, Томислав Б. Томић, Сава Томић, Ива Томић, Тома Томић, Златибор Томић и Велимир Томић.

15. Свети великомученик Јевстатије

Свети великомученик Јевстатије је непокретан црквени празник који се слави увек 20. септембра по старом, односно 3. октобра по новом календару. Свети преподобни Јевстатије припада групи хришћанских Великомученика.

Свети Јевстатије, чије је некрштено име Плакида, живео стотину година после Христове смрти, у време римских царева Тита и Трајана (98-117).

Плакида је био војвода и велики римски војсковођа. По предању, тврди се да му се у лову указа јелен са крстом међу роговима што је био знак да се крсти. Плакида се крсти са својом женом и два сина. На крштењу он доби име Јевстатије, његова жена Теопистија (Боговерна), а његови синови – Агапије и Теопист.

Јевстатије тајно напушта Рим и одсели се у Египат. После смрти цара Трајана на римски престо дође Адријан који, сазнавши да је свети Јевстатије примио хришћанску веру, стрпа га у затвор. Окончао је мученички живот тако

што је са женом бачен у кључалу смолу.

На икони свети великомученик Јевстатије је приказан као војвода на коњу, наоружан стрелом гони јелена који је имао крст међу роговима, што је симбол за Христа.

За овај празник није забележен нити један народни обичај. Клисурци и Пољадијци су ретко узимали Светог великомученика Јевстатија за своју крсну славу.

У Соколовцу за своја свеца Светог великомученика Јевстатија имају породице: Ђока Николић, Митра Николић, Тихомир Пејовић, Златоје Ђуровић и Емилија Ђуровић, као и породице Жарко Обрадовић и Мирко Обрадовић.

16. Преподобни Киријак Отшелник

Преподобни Киријак Отшелник, у народу познат као *Михољдан*, је непокретни хришћански празник који се увек слави 29. септембра по старом, односно 12. октобра по новом календару. Преподобни Киријак Отшелник припада групи празника преподобних.

Преподобни Киријак Отшелник је рођен у Коринту од оца Јована, који беше свештеник у Картагини, и матере Евдокије. Још у младости је читав живот провео у хришћанској вери. Преподобни Јевтимије Велики (377-473) окупио је око себе осим Киријака Отшелника већ и друге припаднике продобне хришћанске вере као што су Сава Освећени, Теоктист и др.

У младости је напустио родитеље и отишао у Јерусалим у манастир Евсторгију где се и замонашио. Истакао се као велики подвижник. У старости, када му је већ било 90 година, напушта манастир и одлази (то јест “отишао”, отуда и назив отшелник) у пустињу. Умро је 557. године када му је по предању било 109 година.

Празник Преподобног Киријака Отшелника су једино Лесковчани (становици села Лесковице) узели за крсну славу а то су следеће три породице: Ана Стока, Николаје Илија и Анђелка Угарковић.

У Пољадији и Клисурси за овај дан везано је неколико народних обичаја. Понекад се дешава да за време Михољдана ударе топлоте па народ каже: “михољско лето”, иако овај светац припада јесењим празницима.

У клисурским селима Старој Молдави, Мачевићу и Љупкови овај дан су мештани назвали “Тејкин дан”.

На тај дан од раног јутра сакупе се старије жене из села. Свака понесе с собом нешто од хране: нека брашна, друга зејтина, рибе а понека и нешто од пића: вина или ракије. Од тог сакупљеног добра домаћица, куварица зготови укусно јело.

То припремљено јело односе удовице села са именом Стана на све прилазе селу и тамо сваког придошлицу нуде да послужи, као, тобож, “Тејкима за душу” или “уздравље”, говорећи : “На ово Тејкима у здравље! Пијте и јеђ’те (једите)!”

Понеки сиромашни људи имају тада прилику да се доиста нахране и напију, а све то забадава, бесплатно.

За овај обичај везују се и следећи стихови:

*“Иде нека Стана
да се стани.
И од Тејке
Нас одбрани!”*

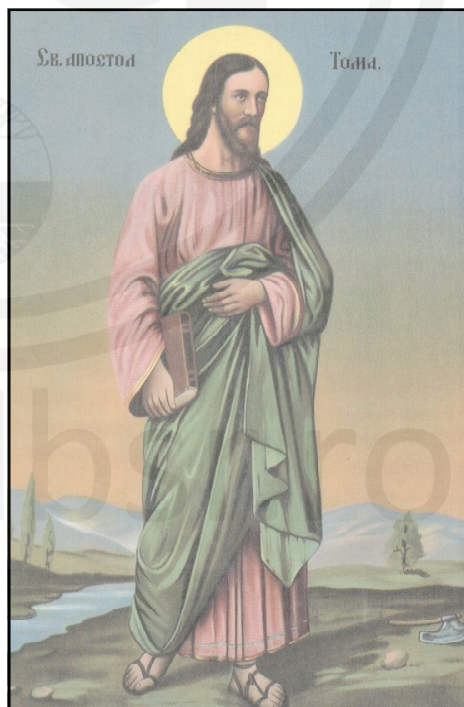
Обичан свет верује да Тејке (то јест тетке) симболизују некакву чуму или неман која тамани живину, те се зато читав обред своди на то да се овим чином жели да се тејке добро нахране да би кокошке оставиле на миру, а то ће се десити само онда ако се у целости испоштује овај обичај који и данас још траје.

17. Свети апостол Тома

Свети апостол Тома је непокретан хришћански празник који Клисурци и Пољадијци увек славе 6. октобра по старом, односно 19. октобра по новом календару. Припада групи Апостолских и равноапостолских празника. Свети Тома јесте један од дванаест великих апостола, највернијих Христових ученика.

Име му је јеврејског порекла, у преводу на грчки би гласило *Дидим*, што би на српском значило *Близанац*. О апостолу Томи доста је написано у “Јеванђељу по Јовану”, глава 20, ставка 24-28.

Апостол Тома је проповедао хришћанску веру у Индији и Персији. За живота се прославио многим чудесима које је учинио. Свети Тома је познат и по томе што је једини од 12 апостола који је закаснио на погреб свете

Богородице, како то тврди предање, те је на његово настојавање поново отворен гроб. Тада види да је Богородица васкрсла и узнела се у небо а у гробу је остао једино покров који је нешто касније пренет у Цариград.

Апостола Тому називају још и “неверни Тома” пошто није веровао у ускрснуће Господа. Према предању Исус Христос се поново јавио својим ученицима и обратио се Томи захтевом да пружи прсте своје и дотакне руке и ребра Исусова, тако да више не буде неверан.

Према предању, свети апостол Тома је мученички пострадао у I веку. Наиме покрстивши жену неког кнеза за време свог боравка у Индији, кнез Муздије осуди апостола на смрт и посла пет војника који га прободоше са пет копаља. Извесно време мошти светог апостола Томе су биле у Едеси (Месопотамији), а године 385. су пренесене у Цариград. Тај пренос се слави 3. јула по новом календару.

За овај празник везано је мало народних обичаја у Клисурси и Пољадији. Народ верује да ако на Томиндан не пада нити киша нити снег, сигурно је да ће дувати кошава.

Свети апостол Тома је редак кућни празник Клисурсаца и Пољадијаца. Славе га једино Илија Раковић и Рада Петковић из Соколовца.

18. Преподобна мати Параскева – света Петка

Преподобна мати Параскева (народу познатија као *Света Петка*, *Петковдан* или *Петковача* како се то у Клисурси каже) јесте непокретни хришћански празник који се увек слави 14. октобра по старом, односно 27. октобра по новом календару. Света Петка припада групи Празника преподобних, а име Параскева је грчка реч и значи *Петак*.

Према предању преподобна мати Параскева се родила крајем X века у месту Епивату (близу Цариграда). После смрти својих богатих родитеља, света Петка је читаво своје богатство поделила сиротињи а она се замонашила и отишла у Јорданску пустињу и тамо живот проводила као испосник. Света Петка је имала брата епископа.

После многих искушења, вратила се у свој родни крај и предано служила у цркви Светих Апостола. Успокојила се почетком XI века (1050. године) не одајући се до краја живота ко је она. Касније су мошти ове светице положени у цркви Светих апостола Петра и Павла. Казивачи молитава доживљавали су велика и чудесна исцељења: слепи су поново примали вид, хроми би проходили, а глуви би поново добили слух. Многи су тражили спасење на гробу Свете Петке. Њезине чудотворне мошти су верници много поштовали, па се култ светитељке брзо ширио и довео до

честе селидбе њезиних моштију. Прво у Бугарској (градови Трново и Видин), затим у Београд (где се у ту сврху подигне црква Свете Петке где су јој за извесно време одселе мошти). Из Београда су 1520. године пренете у Цариград, да би коначно биле смештене 1641. године у румунском граду Јашиу где се и данас налазе.

На икони света Петка је показана у женском монашком оделу са крстом, мученичким симболом, у руци.

У Пољадији и Клисурси нема много обичаја везаних за овај празник. Народ сматра да је света Петка женски светац па зато жене су тог дана ослобођене да месе хлеб и перу.

Култ свете Петке је ипак распрострањен веома много код Клисурсаца и Пољадијаца, а то се најбоље види у чињеници што су многе породице узеле овај празник за своје крсно име, или “свеца” како се то на овим просторима каже.

У Лесковици: Ива Угарковић, Илија Вишатовић, Душа Миленковић, Николај Георгица, Душан Кладован, Ива Срдановић, Виорика Чупић, Мита Миленковић, Божа Илија, Даница Лука, Сима Радосављевић, Сима Живковић, Александар Угарковић, Георгије Стојановић, Душан Кокар, Зарије Гојковић, Тудор Григораш, Влада Добричић, Десанка Ток, Младен Стојчевић, Иван Брумар, Георге Илија, Ива Илија, Мита Илија, Душа Илија, Сима Брумар, Сима Стока, Жива Кладован, Николаје Угарковић, Жива Стојчевић, Влада Илија, Мита Кокар.

У Прњавору: Милутин Денчу, Слободан Милановић, Жијан Раду, Нада Јовановић, Миливој Трујкић, Марица Радовановић, Станко Корња и Рада Жијану.

У Златици: Сојка Сурду, Аница Сурду, Жарко Секулић, Рада Табан, Недељко Вулпе, Љубиша Ада, Синиша Вулпе, Тома Томану, Никола Ликарец, Невенка Корнић, Томица Ликарец, Лина Ликарец, Жива Вулпе, Радослав Вулпе, Дана Михај, Бора Роману, Сава Цејку, Озрен Михај, Властимир Михај, Нада Чукуљ, Миливој Цејку, Радица Станку, Жива Станку и Мирослав Ђурковић.

У Луговету: Светислав Томашевић, Смиља Томашевић, Младен Томашевић, Небојша Богичевић, Златибор Попов, Божа Миленовић, Јадран Вуку, Кола Бућурек, Љуба Корнић, Ђурица Матејашевић, Јоца Александру, Жива Матејашевић, Мирко Матејашевић.

У Соколовцу: Драгомир Белић, Славољуб Новичић, Жива Мунтеан, Исидор Мунтеан, Сретко Петровић, Мирјана Фируловић, Стојадин Корожор, Миодраг Кицин, Жива Момиров, Милош Мунтјан, Мирјана Брату, Жива Кицин, Божидар Петровић, Жарко Рогач, Спаса Белић, Љуба Миличев и Мирјана

Станку.

У Дивичу: Биса Станојловић, Сретко Милановић, Живка Јанковић, Станко Панић, Ружа Константиновић, Драган Јанковић, Станко Јанковић, Божа Јанковић, Душа Јанковић, Жарко Буркић, Сретко Буркић, Ника Рајкић и Радислав Буркић.

У Белобрешки: Младен Стојковић, Линка Милошевић, Зоран Унић, Мирослав Ђурђевић, Радослав Станимировић, Александар Ђорђевић, Живко Стојковић, Славко Ђорђевић, Боривој Милојевић, Жарко Милојевић, Бисибор Миленовић, Дивна Миленовић, Станко Деспотовић, Анђелија Трујкић и Недељка Деспотовић.

У Радимни: Душка Велован, Олга Галкан, Тоза Галкан, Марија Галкан, Мита Нешић и Сава Галкан.

У Пожежени: Марија Шоврљан.

У Љупкови: Миодраг Јеремић, Жива Радонић, Мила Стефановић, Пера Јанкуловић, Видослава Лупуловић, Станко Тобоиша, Георге Олтеану, Пера Јанкуловић, Васа Петровић, Ига Јеремић, Живка Младеновић, Жива Арманка, Марија Ерсози, Рада Мареш, Пера Јанкуловић, Зора Вела, Жива Петровић, Станко Лупуловић, Васа Плестић, Марија Дуцу, Станко Плестић, Валерију Крпан, Пера Заика, Лазар Лупуловић, Мита Лупуловић, Елена Јон, Јова Дуцу, Перса Матић, Зора Константин, Сава Лупуловић, Цвета Стојковић, Сима Лупуловић, Пера Бенга, Сава Журж, Илија Лупуловић, Озран Херди, Васа Белоја, Цвета Василевић, Василије Митровић, Жива Младеновић, Матеј Лупуловић, Сава Лупуловић, Жива Лупуловић, Роман Вуг, Сава Димитровић, Петар Лупуловић, Босилка Жареску, Живојин Олару, Васа Лупуловић, Милица Лупуловић. Георге Мареш, Милева Лупуловић.

У Мачевићу: Ђока Павловић, Емилија Јовановић, Зора Јовановић, Коста Нешић, Божидар (Божа) Димитровић, Драган Јовановић, Љубиша Јовановић, Мита Илић, Јонел Босиок, Сергеј Журж, Жива Трујкић, Слободан Трујкић, Радослав Марковић, Ангелина Сава, Живојин Марковић, Михај (Миша) Марковић, Млађа Петко.

19. Свети апостол и јеванђелист Лука

Свети апостол и јеванђелист Лука, познатији у народу као *Свети Лука* је непокретан хришћански празник који се слави увек 18. октобра по старом, односно 31. октобра по новом календару. Припада групи Апостолских празника.

Свети Лука, један од седамдесеторице Христових апостола, живео је у I веку наше ере. Родом је из Антиохије а отац му је био незнабожац. У

младости је добро изучио грчку филозофију, медицину и живопис.

На молбу хришћана, свети Лука је око 60 година написао Јеванђеље са 24 глава на грчком језику, које је саставни део Новог завета. Истодобно, свети Лука је писац и књиге “Дела апостолска”. Ово дело је намењено Теофилу (богољубу), то јест сваком хришћанину који воли Бога.

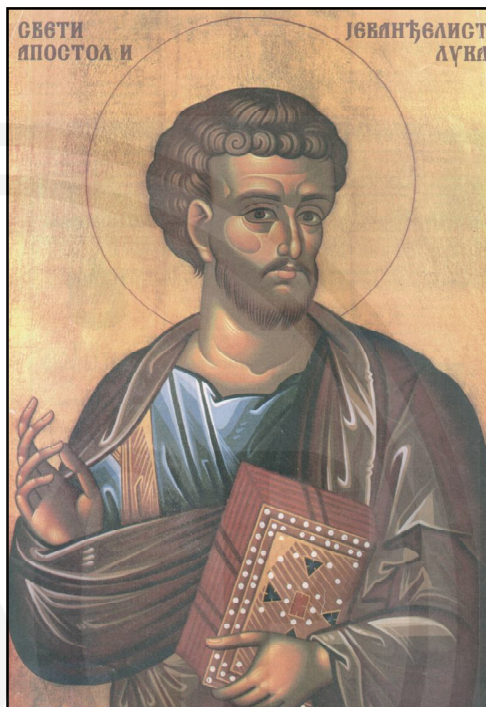
Апостол и јеванђелист Лука је био веома учен човек. После погубљења апостола Петра и Павла у Риму, свети Лука обилази Италију, Галију (Француску), Далмацију, Македонију, Египат и Либију, и свуда доследно и ревностно проповеда Христову веру, пошто је и сам добро познавао Исуса Христа.

Свети Лука се сматра оснивачем хришћанског иконописа. Верује се да је насликао икону Свете Богородице и иконе светих апостола Петра и Павла.

“Беше му 84 године, када га зловни идолопоклоници ударише на муке Христа ради и обесише о једној маслини у граду Тиби (Теби) Беотијској”. (Епископ Николај Велимировић, *Житија светих*, Београд, 1961. стр. 829). Мошти су му пренете у Цариград у време цара Констанција, сина Константина Великог (римског цара 306-337). До XV века мошти су му доспеле до Епира, а у време деспота Ђурђа Бранковића прелазе у Србију где дуго времена почивају у Успенској цркви у Смедереву. Пренос моштију Светог Луке из Рогусе у новоподигнуту Ђурђеву престоницу Смедерево обавило се литијом и стајало је деспота Ђурђа тридесет хиљада дуката, што је било исплаћено султану и турским пашама. Деспот Ђурађ је сматрао да ће мошти светог апостола Луке бити велика одбрана испред отоманске опасности након Косовске битке из 1389. године.

Освајањем Смедерева од Турака, мошти светог апостола Луке су извесно време боравиле у Купинову, у Срему, а после Купинова губи им се сваки траг.

На икони апостол Лука је приказан као писац светог јеванђеља а испред њега лежи теле или во, пошто своје јеванђеље почиње причом о Захарију, оцу

светог Јована Крститеља који је као свештеник Старог завета приносио тела за жртву.

У Клисурси и Пољадији за Лукиндан нема посебних обичаја. Карактеристична је изрека која кружи у народу: Свети Лука – снег до кука, што ће рећи да наступају дани велике хладноће, јаких ветрова. Лукиндан су неке клисурске и пољадијске породице узеле и за празник крсне славе.

У Златици: Рада Бетија

У Белобрешки: Жива Крстић, Ратко Обрадовић, Дара Албу, Љубинка Милошевић, Јелица Милошевић, Цвеја Несторовић, Јован Крстић, Борислав Крстић, Перица Долић, Спаса Милојевић, Љубица Урошевић, Радислав Стојковић, Цветко Крстић, Жарко Војловић, Миливој Војловић и Радивој Војловић.

У Радимни: Мита Томић.

20. Свети великомученик Димитрије

Свети великомученик Димитрије, у народу познатији Митровдан, је непокретан хришћански празник који се увек слави 26. октобра по старом, односно 8. новембра по новом календару. Припада групи Празника свештеномученика, мученика и мученица. Хришћанска црква га слави као светитеља пошто је био погубљен као присталица Христовог учења.

Свети Димитрије је живео у III веку. Потиче из једне угледне солунске породице. За време цара Максимилијана отац му је био градоначелник Солуна. Иако је био официр у римској војсци, отац светог Димитрија је био наклоњен хришћанима, па је у том духу васпитао и младог Димитрија. Завршивши школе, свети Димитрије постаде градоначелник Солуна. Истовремено био је и проповедник христовог учења што цару Максимилијану није било познато. Када је дознао да је његов намесник постао хришћанин, страшно се озлоједио и бацио светог Димитрија у тамницу. Неуспевши да одврати

светог Димитрија од хришћанске вере, цар нареди да се свети мученик пободе са девет копаља. Његово тело узеше хришћани и тајно га сахранише. Из тела страдалника потече целебно миро којим се многи болесници излечише.

Касније цар Јустинијан I (527-565) покушао је безуспешно да премести мошти светитеља Димитрија у Цариград. Ипак, мошти овог великомученика хришћанског остадоше и даље у Солуну. Свети великомученик Димитрије је веома поштован светац у народу. Руси су га поставили за покровитеља и чувара Сибира, пошто је Сибир припојен Русији баш на дан 26. октобра 1581. године.

За празник Светог Димитрија везани су многи и разноврсни народни обичаји и веровања. Тако Пољадијци и Клисурци на Митровдан исплаћају своје дотадашње чуваре стоке и погађају се за нове. Некада је постојао обичај да од тог дана стока може да иде по пољу “фрај” (слободно), пошто се сматра да је сваки вредан домаћин до тада скинуо летину. Од Митровдана се овце више не гоне у пашу. То траје све до Ђурђевдана. Како Пољадијци, тако и Клисурци, знају ону познату народну изреку:

“Митровдан – хајдучки растанак,

Ђурђевдан – хајдучки састанак!”

Истодобно у народу постоји веровање да у Митрову недељу не треба сејати жито пошто је то задушна недеља и биће празно класје жита. Народ обично каже да какво је време о Митровдану, такво ће време бити током читаве зиме. Ако којим скучајем на Митровдан падне снег, у народу се може чути и следећа изрека: “Дошао нам је свети Димитрије на белом коњу.”

На икони свети великомученик Димитрије приказан је у светлом оделу, на коњу, како копљем пробада човека. А то је онај кога је према предању убио Нестор, кога је у тамници благословио свети Димитрије.

Празник Светог великомученика Димитрија јесте и крсна слава многих Пољадијаца и Клисураца.

У Лесковици: Жива Стојчевић, Марко Нестор, Емилија Стока, Милан Вујица, Младен Миленовић, Ана Вујица, Илија Вујица, Дана Вишатовић, Љубица Стока, Душан Чупић, Николаје Каракуда, Данило Френц.

У Прњавору: Тома Мартиновић, Трајан Здравих и Бужора Вишњић.

У Златици: Светолик Панић, Златибор Мартиновић, Ксенија Обрадовић.

У Луговету: Сава Димитровић, Рада Вуксановић и Милан Радосављевић.

У Соколовцу: Миладин Новичић, Илија Богичевић, Сретко Богичевић, Јесена Јанковић, Анђелка Богичевић, Тома Ракић, Тома Богичевић, Миша Јанковић и Мирко Јовичевић.

У Дивичу: Нема породица које славе овај празник као своју крсну славу пошто је Свети великомученик Димитрије слава светог храма у Дивичу.

У Белобрешки: Раденко Рајкић, Милица Панић, Душан Панић, Ненад Русимовић, Драган Стојановић, Добринка Бохачек, Станко Радојковић, Цвета Бубујеску, Ружица Бозган, Слободан Крстић, Рада Несторовић, Александар Панић, Ива Мијатовић, Жарко Симић, Урош Панић, Зоран Милосављевић и Жива Панић.

У Љупкови: Аврам Тикартић, Јоца Поп, Василе Маришеску, Јован Станојевић, Шандор Збрна, Милутин Милутиновић и Жива Курић.

У Мачевићу: Александар Живковић, Душан Станковић, Васа Станковић, Богдан Стефановић.

21. Свети Козма и Дамјан

Свети Козма и Дамјан, у народу познатији као *Свети Врачи* (лекари), јесте непокретан хришћански празник који се слави 1. новембра по старом, односно 14. новембра по новом календару. Овај празник припада групи Празника безмитних врачева и исцелитеља. За њих се говори да су били бесребреници (неумитни) и чудотворци.

“Ова двојица светитеља беху рођена браћа, родом из Рима”. (Епископ Николај, *Житија светих*, Београд, 1961. стр. 498). Отац им је био многобожац, а мати Теодотија била је хришћанка. Она је рано остала удовица, своју децу је васпитала у духу хришћанске науке.

Још за живота се прославили исцелитељским моћима којима су располагали. Живели су у време владавине римског цара Карина који се разболи и нареди да га браћа свети врач излече. Предање каже да су му браћа тада одговорила да њихова моћ ништа не вреди без праве вере у Христа. Немајући куд, цар прими хришћанску веру и буде излечен. Они продужише да лече бесплатно људе од разних болести.

Онда “позавиди им на слави неки лекар, негдашњи учитељ њихов, и под изговором да беру лековите траве изведе их у планину и поби камењем. Часно пострадаше за веру Христову 284. године.” (Епископ Николај, *Житија светих*, Београд, 1961. год. стр. 498). Читав догађај се одиграо у Малој Азији у граду Фереману.

На икони Свети врач Козма и Дамјан приказани су у белом оделу са малим лекарским кутијама у рукама.

Свети Козма и Дамјан славе се још једном годишње. Наиме, на дан 14. јула, по новом календару, слави се летњи Свети мученици и бесребреници Козма и Дамјан.

У народном животу Клисураца и Пољадијаца овај празник није изнедрио неке специфичне обичаје. Ипак, неки домови у Клисури и Пољадији узели су овај празник за своју крсну славу.

У Луговету: Обран Урошевић, Млађа Урошевић, Милица Стојановић.

У Соколовцу: Сава Радосављевић и Велизар Радосављевић.

У Белобрешки: Бранко Миленовић, Благоје Божић, Раденко Јанковић, Божидар Божић, Марија Божић и Жива Рајкић.

У Љупкови: Јон Кицу, Милан Јовановић, Божидар Стојановић, Аца Васиљевић, Јова Јанкуловић, Станко Стојановић, Станка Стефановић, Сава Удули, Пера Бачила, Јана Цизлер, Лука Несторовић, Златенко Јеремић, Илија Србу, Жива Велчан, Кристина Бобуеску, Пера Јеремић, Жива Вела, Сава Крецу, Васа Јовановић, Десанка Милутиновић, Бора Арсеновић, Марија Јовановић, Озран Радуцу, Сава Јеремић, Николаје Мареш, Гаврил Јеремић, Илија Лупуловић, Коста Зарија, Илија Удули, Софија Крајован, Мита Марковић, Игњатије Радовановић, Жива Стојковић и Марија Лупуловић.

У Мачевићу: Светозар Стојановић, Борислав Јовановић, Думитру Митровић, Акса Трујкић, Славко Илић, Владимир Малетић, Златко Малетић, Никола Нешић, Светозар Стојановић, Милица Стојановић, Олимпије Новаческу, Раденко Петко, Драгутин Петко, Власта Трујкић, Стана Стојковић, Илија Митровић, Душан Сава, Власта Илић.

22. Обновљење храма светог Георгија

Обновљење храма светог Георгија, познатији назив је *Ђурђиц*, а у Клисури се каже “*Ђурђица*”, је непокретни хришћански празник и увек се слави 3. новембра по старом, односно 16. новембра по новом календару. Припада групи Празника свештеноченика и мученица. Истог дана се празнује и *Пренос моштију светог Георгија* (Св. Ђорђе) из Никомодије где је био погубљен, у град Лиду (Палестина).

По предању свети великомученик Георгије је пострадао за време цара Диоклецијана 303. године наше ере. Али за време владавине цара Константина Великог (306-337) био је сазидан велики храм од

поштовалаца светог Георгија поборника Христове вере и ту сахрањен по жељи.

У Пољадији и Клисуре за Ђурђиц нема везаних неких посебних обичаја. Народ га слави као први дан *Мартинаца*, великог празника сточара. Мартинци су дани од Ђурђица па све до светог Мрате. Те дане зову и вучји дани или вучји празник, пошто је свети Мрата(11/24 нов.) заштитник вукова.

Празник Ђурђиц неке породице Пољадијаца и Клисуреца узеле су за своју крсну славу.

У Лесковици: Крста Чупић, Душа Груја, Милан Кокар, Миланка Жеберјан, Божа Угарковић и Петар Томић.

У Луговету: Аурел Киш, Сава Ђурашевић, Велимир Остојић, Милорад Радосављевић, Бата Вадеану и Душко Ђурашевић.

У Соколовцу: Златибор Марковић, Ненад Марковић, Думитру Молдован, Млађа Јовановић, Младен Влајић, Велинка Јанковић, Илија Попов, Војислав Јовановић, Жива Влајић, Мирослав Станојловић, Рада Јовановић, Ленка Филиповић, Владимир Филиповић.

У Дивичу: Виорика Станојевић, Сава Голубовић, Нада Маринковић, Сава Петковић, Васа Стефановић, Радомир Стефановић, Радмила Стефановић, Ника Јаношевић, Сава Стефановић, Лепосава Станојловић, Миливој Стефановић.

У Белобрешки: Јесена Унић, Радивој Милановић, Анђелка Милановић, Невенка Милошевић, Миодраг Вељковић, Раденко Рајкић, Милица Јожић, Душан Панић, Милош Станимировић, Анђелко Симоновић, Радован Удреску, Душан Панић, Ненад Миленовић, Ненад Русимовић, Младен Гвозденовић, Слободанка Гвозденовић, Љубомир Гвозденовић, Градимир Ђурковић, Бранислав Костић, Душка Станковић, Радислав Русимовац, Миланка Божић, Станимир Деспотовић и Снежана Јаношевић.

У Радимни: Живица Будимир, Мила Унтурић, Митика Тодеа, Мита Миленковић, Живица Новаковић, Зоран Јанковић, Станиша Јанковић, Милка Јанковић, Јоца Миленковић, Дору Богдановић.

У Пожежени: Душа Новаковић, Мита Јеремић, Рајко Јанкуловић, Константин Молдован, Ана Михајловић, Сава Михајловић, Милета Шнел, Николаје Бенђеску, Живка Марковић, Марија Вела, Марија Грујица, Блага Јовановић, Милан Миленковић, Божидар Миленковић, Васа Љиљанић, Васа Радовановић, Михај Радовановић, Катарина Лупуловић, Илија Миленовић, Јефтимије Јанкуловић, Илија Михајловић, Илија Филиповић, Бошко Михајловић, Васа Михајловић, Жива Моза, Божидар Марила.

23. Сабор светог арханђела Михаила

Сабор светог арханђела Михаила, познатији у народу као *Аранђеловдан*, је непокретан хришћански празник који се слави увек 8. новембра по старом, односно 21. новембра по новом календару. Припада групи Анђеоских празника.

Према предању када је Бог стварао свет, створио је истовремено и невидљиви свет духова. У почетку сви су духови били добри, али се један, занесен великом моћи, отпаде од Бога и поче чинити зла. Отада се свет духова дели на добре духове, а то су *анђели (весници)* и духови зла или познатији под именом *демони (пакосници)*.

Многобројност анђела образује велику небеску војску над којом је главни господар Саваот. По предању небеска анђеоска војска се дели на девет чинова који улазе у три степена, тако да у сваком степену има по три чина:

- у првом степену су: шестокрили серафим (анђео светлости)
многооки херувим (анђео са детињом главом и крилима. Стоји уз Бога престоли
- у другом степену су: господства
силе
власти

- у трећем степену су: начела
 арханђели
 анђели

Анђели немају тело па се зову дусима у људском облику младића са крилима.

Сабор светог архистратига Михаила и осталих бестелесних небеских сила, као што су: Гаврило (син божији), Рафаило (исцелитељ и добродатељ помоћи божије), Угрило (анђео светлости и ватре), Салатиљ (служитељ молитви), Егудило (хвала божја), Варахил (делитељ благослова божијег) и архангел Михаил (он је као Бог).

Арханђел Михаило је први међу анђелима и први војвода анђеоске велике небеске војске. Он се први успешно супростставио ђаволу Луциферу када се овај отпао од Бога и са собом повео део анђела. Арханђел Михаил сабрао је остале анђеле и организовао их према начелима једномишља, једнодушности, љубави.

Празник Арханђела Михаила установљен је за време римског папе Силвестера и патријарха александријског Александра, обојице из IV века. За празновање изабран је месец новембар јер се мислило да је Бог створио свет на овај дан у месецу марту, а новембар представља девети месец после марта. Узет је и због девет чинова анђеоских који су прво створени.

Сматра се да сваки верник хришћанин има свога анђела хранитеља. Новембар као девети месец у години (која се бројала од марта) посвећен је најзначајнијем анђелу Михаилу.

По народном веровању, свети арханђел Михаило прерушен у просјака суди људима за њихова добра и рђава дела, а по другима арханђел Михаил мери душе пред паклом, па неке шаље у пакао, а друге у рај.

Истодобно, верује се да арханђел Михаил обилази болеснике, па ако се заустави крај ногу није добар знак, а ако стоји крај главе тада је то знак да ће оболели оздравити.

У Клисури и Пољадји мало је

обичаја везано за празник светог арханђела Михаила. Обично људи са села верују да ако се у новембру чује грмљавина, знак је то да ће бити родна година. Берићетну годину најављују новембарски снегови. Постоји и веровање да какво је време у новембру тако ће бити и преко зиме и пролећа.

На икони архангел Михаил је увек приказан као крилати ратник и сматра се чуварем православне вере. Представљен је као борац са мачем или копљем у руци.

Многи Клисурци и Пољадиици имају светог архангела Михаила за своју крсну славу.

У Лесковици: Раденко Рузмир, Кача Вишатовић, Сима Стока, Динка Рошка, Славко Стојковић, Андреј Корниц, Јесенка Мандра, Ива Боана, Жива Стојковић, Живота Марковић, Лепосава Драгашан, Диника Столевић, Тинка Миловановић, Марко Кокар, Десанка Сечу, Илија Вишатовић, Ана Кокар, Живота Кокар, Стеван Корниц, Ирина Кокар, Катица Марила, Жива Ташић, Јон Цуку, Душица Живковић, Каролина Цембар, Илија Кокар, Павел Кокар и Илија Вујица.

У Златици: Божана Чизмаш, Мирослав Мартиновић, Јелена Корнеа, Георге Бадеа, Меланија Мартиновић, Дена Мартиновић, Прока Жигум, Љубинка Тукулија, Милош Мартиновић, Рада Табан, Бора Илић, Лука Преда, Радослав Преда, Живко Мартиновић, Георге Истудор, Зоран Манџул, Рада Јанковић, Милица Удреску, Миодраг Вулетић, Милош Обрадовић, Тома Преда, Слободан Милановић, Ксенија Обрадовић, Чедица Шовајанцу, Мића Преда, Цвета Преда, Дивна Преда, Смиља Преда, Бора Табан, Ружа Табан, Цвеја Преда, Каранфика Кркуш, Тоза Цејку, Жива Преда, Здравко Мартиновић, Славко Милојевић, Мира Чизмаш, Живко Манџул, Виорел Раду, Илија Станку, Себастијан Чоата, Пера Кокош, Владимир Мартиновић и Живица Мартиновић.

У Луговету: Светозар Вулетић, Станислав Ковачевић, Бора Вулетић, Лане Ружић, Ђоле Ружић, Рада Симовић, Мита Бушатовић, Раденко Симуровић, Рада Будимир, Сава Бушатовић, Томислав Вулетић, Недељко Велимировић, Жара Вулетић, Гора Вуку, Лаза Вуку, Бранислав Ђуровић, Бора Бранзеј, Озран Србу и Василе Милосављевић.

У Соколовцу: Илеана Леонте, Љубица Владисављевић, Млађа Владисављевић, Драгомир Петровић, Млађа Драшковић, Мирко Бурмаз, Миодраг Влајић, Мила Владисављевић, Сретко Влајић, Браца Влајић, Мата Драшковић, Лина Николић, Гроздана Стефановић, Нада Филиповић, Риста Пејовић, Бранко Раковић, Ружа Јеремић, Јулка Ватаву, Милан Петруц, Илија Молдован, Јелка Николић, Војислав Пејовић, Каранфила Гавриловић, Младен Рајкић, Аркадије Влајић, Каранфила Гавриловић, Младен Рајкић, Аркадије Влајић, Илија Бурмаз, Милутин Пејовић, Жива Бурмаз, Матеј Бурмаз, Милка

Бурмаз, Богдан Трбанос, Митра Бурмаз, Стевка Гавриловић, Жива Владисављевић, Миодраг Стефановић, Исидор Бурмаз, Љуба Влајић и Божа Дамјановић.

У Дивичу: Аркадије Грујић, Милош Панић, Бошко Станковић, Чедомир Јаношевић, Даринка Мандруц, Марица Павловић, Мита Јовановић, Пера Марковић, Цветко Станојловић, Чеда Гавриловић, Ника Јаношевић, Ангелина Јаношевић, Жива Марковић, Станка Марковић, Ђоле Стефановић, Младен Јаношевић, Перица Обрадовић, Мила Јанковић, Славка Павелеа, Мита Стојислављевић и Драгомир Стојислављевић.

У Белобрешки: Саша Радосављевић, Сретко Окановић, Бора Миленовић, Василије Николић, Анђелка Марку, Митра Миленовић, Тома Гвозденовић, Димитрије Милојевић, Јесена Којчић, Бранко Миленковић, Предраг Миленовић, Анђелка Миленовић и Озрен Панић.

У Радимини: Сава Ракић, Мита Секулић, Дору Опришор, Никола Јовановић, Драган Новаковић, Љуба Димитровић, Стана Димитровић, Дара Марковић, Милена Мартиновић, Влада Велимировић, Божинко Поповић, Деса Стојановић, Милева Марковић, Сава Богдановић, Бора Богдановић, Ружа Кокар, Лепојка Кокар.

У Пожежени: Станислав Јовановић, Стојанка Стојковић, Соломун Черић, Никола Карабојану, Жива Радосављевић, Станимир Радосављевић, Зоран Сореску, Пера Стојановић, Марко Јанковић, Чеда Станковић, Никола Сореску, Илија Сореску, Жива Станковић, Војин Станковић, Пера Јовановић, Бранко Вреску, Божидар Сореску, Пера Сореску, Чеда Новаковић, Рада Константиновић, Мила Барбули, Ђиђи Мађеру и Жива Ивковић.

У Љупкови: Миле Киселица, Викторија Мунтеан, Николае Думитровић, Јон Тисманар, Јон Флока, Илија Пауљевић, Персида Николић, Душан Груја, Миливој Бугарин, Илија Мунчан, Станко Поповић, Георге Јанкуловић, Раденко Поповић, Блага Јеремић, Ника Глазер, Жива Димић, Трајан Константиновић, Жарко Тудосе, Јова Јеремић, Даница Вела, Алекса Поповић, Јоца Василевић, Милан Василевић, Јоца Василевић, Жива Сима, Јова Фируловић, Станоје Сејтеш, Тоза Пуја, Јелена Јон, Светозар Браила, Николаје Димитријевић, Илија Несторовић, Ника Испас, Цветко Думитровић, Жустинел Србу, Лаза Думитровић, Голуб Павловић, Јошка Дајеску, Сима Фукс, Милка Попеску, Јулијана Варга, Мита Стан, Љуба Вердец, Илија Митран, Ђорђе Браила, Јоца Петронаки, Сава Јовановић, Илија Вела, Цветко Вела и Стана Вела.

У Мачевићу: Жива Стефановић, Жива Николић, Младен Николић, Станко Рајковић, Дивна Јовановић, Илија Јовановић, Драган Сава, Ана Сава, Љуба Гоанца, Анђелко Петко, Миле Сава, Ђока Журка, Викторија Паулевић, Ива Сава, Ива Петко, Ђока Паулевић, Срђан Гоанца, Анђелко Стојковић, Васа Трујкић, Сретко Димитровић.

24. Свети краљ Стефан Дечански

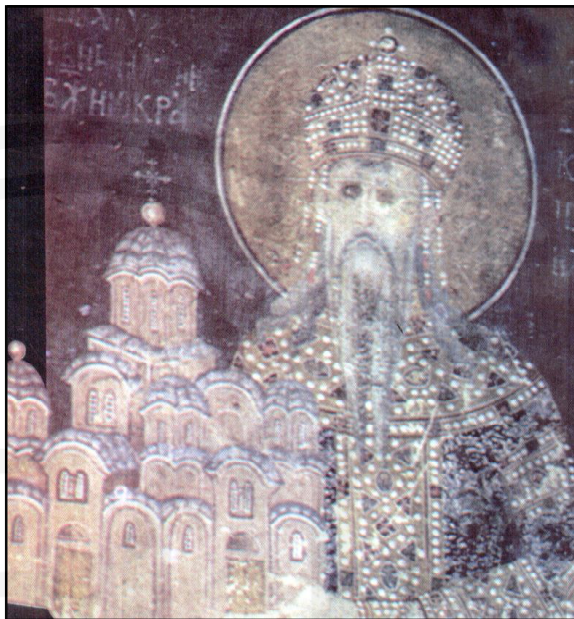
Новембра 11. по старом односно 24. новембра по новом календару, у ствари, славе се два празника: *свети Мрата* или *Мратиндан* и *свети краљ Стефан Дечански*. И ово је непокретан празник који припада групи празника Свештеномученика, мученика и мученица.

По неким етнолозима, под именом светог Мрате крије се у ствари име римокатоличког свеца светог Мартина који је живео у IV веку. Рођен је у Угарској. Рано је отишао у Галију (Француска) и тамо примио хришћанску веру, а у Египту се закалуђерио.

У православној цркви свети Мрата нема своју икону. Ипак, верује се да бар Срби овога дана славе светог краља Стефана Дечанског, а познати српски етнолог Веселин Чајкановић сматра да је лик краља Стефана врло рано добио митски карактер. То значи да су Клисурци и Пољадијци узели овај празник као своју крсну славу.

Свети краљ мученик Стефан Дечански био је син краља Милутина (први син од прве жене Јелисавете, кћерке угарског краља). Још за живота свог оца, краља Милутина, Стефан је добио на управљање Зетску област. Био је ожењен ћерком бугарског краља, али после пропасти завере против свога оца, цар Стефан заједно са женом и сином, будућим царем Душаном буде прогнан у Византију.

Милутин се четири пута женио, а четврта жена му беше Симонида, кћи грчког цара Андроника, и са њоме имао сина Константина. Краљица Симонида се трудила да јој син Константин буде наследник српског престола, упркос неодобравању српске властеле која је настојавала да то буде Стефан. Кад то не успе, отац пошаље Стефана у заточеништво код грчког краља Андроника. Успут, по наређењу, Стефану спрже очи. Заједно са својим синовима буде смештен у манастир Пантократор. У Грчкој Стефан је провео годину, а потом посредством српских архиепископа Никодима код краља Милутина избори се да се одобри повратак у земљу сина његовог Стефана.

После смрти краља Милутина, за краља је проглашен године 1321. Стефан. Стефан је владао само десет година и за то време подигао манастир Дечане (зато је и прозван Дечански). У том манастиру је и сахрањен.

На икони краљ Стефан је приказан са краљевском круном на глави, огрнут владарским огртачем, у десној руци држи крст а у левој скиптар.

Како за Стефана Дечанског, тако и за светог Мрату, мало је народних обичаја посвећено овим празницима. Будући да Мартиндан припада празницима који се празнују у дубокој јесени и када зима показује увелико своје зубе, у народу кружи изрека: Свети Мрата снег пред врата.

Две породице из Љупкове узеле су овај празник за своју крсну славу а то су: Матеј Стојковић и Жива Микша.

У Мачевићу: Млађа Јовановић и Илија Јоргован.

25. Свети Јован Милостиви

Преподобни Јован Милостиви је непокретан Хришћански празник који се увек слави 12. новембра по старом, односно 25. новембра по новом календару. Припада групи празника Светих отаца, пастира и учитеља.

Свети Јован Милостиви се родио на Кипру 558. године. Био је син кипарског кнеза Епифанија. Настојањем честитих родитеља оженио се и стекао породицу, али му ускоро помрли жена и деца, а он остаде удовац.

После породичне трагедије, свети Јован Милостиви се закаљуђерио, а по жељи Александринаца постао је патријарх у педесетој години живота. На тој дужности остао је десет година. Када су Персијанци заузели Египат, преподобни Јован Милостиви, патријарх, морао је да напусти Египат. Вратио се након извесног времена и ту скончао живот 620. године.

Свети Јован Милостиви је познат и по томе што је захтевао да се у црквама за време богослужења не сме да разговара, смеје и осврће на све стране. Због свог изузетног доброчинства био је прозван “милостиви”.

На иконама преподобни Јован Милостиви се представља у целокупном архијерејском орнату.

За овај празник не везује се народни обичаји, једино што је битно навести јесте чињеница да су две породице из села Соколовца узеле за своју крсну славу. То су: Сава Симовић и Арсеније Молдован.

26. Ваведење Пресвете Богородице

Хришћански празник Ваведење Пресвете Богородице припада групи Богородичних празника. То је непокретна светковина која се увек празнује 21.

новембра по старом, односно 4. децембра по новом календару.

Пресвета Богородица је прва заветована девица у хришћанској историји. Овај дан се слави као спомен увођења Пресвете Богородице, уз пратњу родитеља и мноштва света, напунивши 3 године, у Јерусалимски храм. На овај дан је извршен у Јерусалиму свечани чин завештања девичанства. Девица Марија се заветовала пред Богом и људима, а сам чин је обавио првосвештеник Захарије (отац светог Јована Претече). У храму је девица провела пуних 9 година, а када је напунила дванаесту дата је светом Јосифу (рођаку) у Назарет.

Празник Ваведења пресвете Богородице је обележен “црвеним словом”, те се тога дана ништа не ради. Ваведење Пресвете Богородице поготово славе породице сточара, власници многих стада. Све то из разлога да им светица штити стоку од крволочних вукова.

На икони Ваведења пресвете Богородице је приказано преосвештена старозаветна црква, на вратима храма предусрећу свету девицу коју спроводе девојчице са запаљеним свећама (воштаницама) а може се видети и остала пратња.

Занимљиво је указати да једино једна породица је узела овај празник за своју крсну славу а то је породица Николаја Маришескуа из клисурског села Љупкове .

27. Преподобни Алимпије Столпник

Преподобни Алимпије Столпник, у народу познатији у скраћеном облику *Свети Алимпије*, је непокретан празник који се увек слави 26. новембра по старом, односно 9. децембра по новом календару. Припада групи Преподобних празника.

Рођен је у Адријанопољу. Још у младости је служио као ђакон код епископа Тодора у Адријанопољу (Турска). Предање тврди да је преподобни Алимпије напустио овоземаљски живот, богатство и славу, и решио да живот проведе у посту, неспавању, трпећи хладноћу и обуздавши потпуно обичне људске страсти. Зато се удаљио из града и пресели се на неко грчко гробље (за које се мислило да је место где се окупљају зле силе и демони). Ту сазида храм у част свете Ефимије (своје заштитнице). Поред подигнутог храма сазида и висок стуб (столп), попе се на њега и ту у посту проведе 53 године. У почетку су људи подсмешљиво гледали у покрај пута подигнут “столп” (мала озидаана кула или стуб) и на њему Алимпија Столпника, како самовољно трпи жеђ и глад. Касније су почели да га поштују и ту подигли два манастира: један мушки и један женски. Монахиње и монаси изабраше

Алимпиа за свог духовника. Предање каже да је свети Алимпие Столпник живео 118. година. Успокојио се 608. године за време цара Ираклија.

На икони свети Алимпие Столпник је приказан у аскетском оделу седећи на свом “столпу”.

У Клисурси и Пољадији за овај празник нема народних обичаја. Ипак су га неке пољадијске и клисурске породице узеле за своју крену славу: Богдан Маринковић и Десанка Олер из Лесковице, те Илија Моака, Драгиша Петровић, Ратомир Петровић, Цвета Петровић, Нистор Кроитору и Славица Ефимије из Златице.

У Радимни Светог Алимпиа имају за своју славу: Стојан Марковић и Милош Марковић, а у Љупкови: Милета Мунћан, Марија Истодор, Миле Константиновић, Олга Константиновић, Ђорђе Зарија, Зорка Немет, Станко Корнић, Мила Тордан и Василе Кицу.

У Мачевићу: Душан Николић, Ђока Миња.

28. Свети апостол Андреј Првозвани

Свети Андреј Првозвани, у народу познатији као *Свети Андреја*, је непокретан хришћански празник који се увек слави 30. новембра по старом, односно 13. децембра по новом календару. Припада групи Апостолских празника.

Отац му се звао Јона, а свети Андреј је био рођени брат апостола Петра. Свети апостол Андреј Првозвани био је први апостол Исуса Христа. Родио се у Витсаиди и живео као рибар. У почетку је био ученик светог Јована Крститеља. Из његове породице познати су у хришћанској вери: отац Јона и брат Петар. Када се сусрео са Христом посредством Јована Крститеља, свети Андреј му се придружио и отада не напушта свог новог учитеља и, заједно са братом, почео је да проповеда Христово учење.

Исус Христос је позвао Андреја у апостолство (отуда и надимак Првозвани). Он је један од 12 главних апостола Христове нове вере, зато се слави и 13.

јула по новом календару када је празник “Сабор светих 12 апостола”.

Свети апостол Андреј је проповедао Јеванђеље у Византији и Тракији, затим у подунавским земљама, на југу Русије, око Црног мора, а и у Епиру, Грчкој и Пелопонезу. У Пелопонезу је мученички настрадао за хришћанску веру. По наређењу једног старешине града, био је разапет на крст слично Исусу Христу. Разлика је у томе што је “Андрејин крст” састављен из две унакрст састављене греде, у облику слова Х. Умро је у 70-ој години живота.

Мошти светог апостола Андреје су пренесене 354. године у Цариград, а 1208. године, крсташи су их однели у Италију. Глава му се налази у Риму, па је враћена у Грчку. Једна рука светог апостола Андреје се налази у Москви.

На икони свети апостол Андреј Првозвани је приказан са великим крстом у облику слова “Х”.

Свети Андреј јесте слава неких породица у клисурском селу Дивичу: Љубинко Матејашевић, Рада Матејашевић и Станимир Матејашевић.

29. Свети Никола

Свети Никола, у народу познатији као *Никољдан*, је непокретни хришћански празник који се увек слави 6. децембра по старом, односно 19. децембра по новом календару. Никољдан припада групи Празника светих отаца, пастира и учитеља.

Према предању свети Никола Чудотворац се родио у граду Патари, у Ликији (Мала Азија), од оца Теофила и мајке Ноне, 280 године, у време владавине римског цара Валеријана. Стекавши основно образовање, пожелео је да прође у свештенство, те се замонашио у манастиру Нови Сион, а за свештеника га је посветио његов стриц који је носио исто име и који је био епископ. Када су му поумирали богати родитељи, свети Никола је то богатство поделио сиротињи.

Свети Никола је проглашен архиепископом града Мира у Ликији. Када је цар Константин сазвао први Васељенски сабор у Никеји 325. године, на коме осим 318 отаца учествује и свети Никола, истеран је са Сабора јер је у негодовању ударио шамар јеретику Арији. Свети Никола је чинио чуда, а вера у хришћанство учинила га је славним још за време живота, па га је прво народ, а потом и црква пригласила за светитеља. Као прави хришћанин много је патио, мучен је и бачен у тамницу за време цара Диоклецијана (284-305). Из тамнице га је ослободио цар Константин (306-337). Претпоставља се да је свети Никола умро 19. децембра по новом календару 343. године. Тај се дан слави као зимски Свети Никола. Имао је тада 58. година. Његов гроб

су посећивали и Скити (Словени са Дона). Вероватно је то један од разлога што је Никољдан омиљен светац и код Срба.

Тело светог Николе пренето је у град Бари, у храм Светог Јована Претече. Велике је прилоге овом манастиру слао и Стефан Дечански (српски краљ 1321-1331), пошто му је свети Никола “вратио вид”.

На дан 9. маја по старом, односно 22. маја по новом календару, Клисурци и Пољадијци славе летњег Светог Николу, тј. Пренос моштију светог Николе. За цркву то је непокретан хришћански празник. Тај су дан узели за своје храмовне славе парохије у селима: Соколовац, Радимна и Свиница.

Пренос моштију светог Николе извршен је у време цара Александра Комнена и патријарха Николе Граматика 1087. год. из Мира (град у малоазијској покрајини Ликији) у град Бари (Италија). То се догодило због навале муслимана на Никеју, а Бари је тада био православни град.

Данас се мошти светог Николе налазе у капели Светог Николе у Барију, сада римокатолички.

На икони свети Никола је представљен у пуном архијерејском орнату.

По народном веровању свети Никола је много помагао људима, нарочито се истицао у пружању помоћи морнарима и бродарима. Посеђивао је и огромну моћ коју је користио у лечењу људи од разних болести. Све је то довело да га прогласе “чудотворцем”.

У појединим селима Дунавске клисуре раширено је веровање, свакако под итицајем румунског живља, да свети Никола у ноћи свог празника обилази децу која су преко читаве године била мирна и добра па им у ципеле ставља разноразне поклоне. Када се деца пробуде, радују се поклонима које им је, тобоже, донео свети Никола.

Ипак, мало је обичаја везано за празнике светог Николе (зимског или летњег), али се чврсто очувао обичај да је свети Никола постан празник и нерадан дан, па се тако и поступа.

Карактеристично је, ипак, да су Светог Николу (зимског) највише породица изабрало за своју крсну славу или свеца како они обично говоре. Ево у наставку оних који славе светог Николу:

У Лесковици: Милица Кокар, Жива Нандри, Љубица Томић, Илија Ковјанић, Јон Крекан, Дору Черчел, Младен Стоја, Жива Драгашан, Милика Попеску, Влада Марковић, Илија Марковић, Милена Оларевић, Сима Угарковић, Мирча Вујица, Верица Алмажан, Љубинко Вишатовић, Јоца Чупић, Ива Кокар, Милан Вишатовић, Десанка Вишатовић, Мата Угарковић, Љубица Јовановић, Илија Нистор, Петрика Отиман, Анђелка Илија, Даница Стока.

У Прњавору: Мара Давид, Цветко Андреј, Ромика Жијану, Милош Петку, Бора Исак, Славко Исак, Босиљка Давид, Корнел Бордејану, Петар Мурешан, Светолик Крејничану, Златибор Андреј, Тоза Давид, Нелу Трујкић и Павел Денчу.

У Златици: Влада Раду, Златија Ламби, Душко Карган, Ковиљка Тодор, Радислав Радојевић, Јон Балу, Рада Санду, Ђока Жигум, Миливој Жигум, Миле Петковић, Славко Петковић, Млађа Жигум, Нада Крпеан, Бора Илић, Нелу Сердоновић, Милош Русовац, Миодраг Радивојевић, Рада Денчу, Смиља Петковић, Драгиша Урошевић, Дена Ратковић, Жива Владу, Вукашин Миленковић, Минка Корња, Жива Мијуца, Божа Преда, Ирина Петковић, Рада Жигум, Феброније Корња, Мила Кркуш, Тома Преда, Душко Корња, Славко Угриновић, Мита Корња, Жива Радивојевић, Божидарка Миок, Миливој Чоканел, Светислав Петровић, Олга Жигум, Сава Алмажан, Милош Жигум, Божа Балан, Богдан Чоканел, Славко Давид, Мара Корња и Лука Аким.

У Луговету: Димитру Вуку, Љубомир Вулетић, Миша Вуксановић, Зоран Миленовић, Милена Љубић, Слободан Вулетић, Славко Вулетић, Радољуб Ђуровић, Љубица Русовац, Ђорђе Исак, Мила Бика.

У Соколовцу: Млађа Фируловић, Илија Момиров, Ружа Фируловић, Славко Матејашевић, Радмила Балој, Цвета Крачун, Рада Мандруц, Велинка Јовановић, Бранислав Фируловић, Мита Мунтеан, Цветко Мојсе, Миодраг Мојсе, Ранисав Јовановић, Жива Ђуровић, Сима Чолак, Жива Кулхави, Чеда Радосављевић, Милорад Вулетић, Александар Радосављевић, Лена Милутиновић, Гаја Живојновић, Миља Радивојевић, Вера Радосављевић, Рина Радосављевић, Рада Роменић, Софија Давид, Душан Петровић, Емилија Рајковић, Живица Пајовић, Мила Рајковић, Гранатирка Паламида, Стојан Ракић, Григоре Радуља, Тома Дамјановић, Драга Дамјановић, Жарко Дамјановић, Станислав Белодедић, Даница Белодечић, Живота Белодедић, Сава Јанковић, Ђурђевка Белодедић, Линка Вранић, Бора Петровић, Митра Вукосављевић, Мирица Ђукин, Спаса Петровић, Жива Петровић, Жива Сима, Јон Белој, Даница Вук, Радмила Жиганару, Жива Петровић, Рада Борка, Жара

Момиров, Велимир Петровић, Пера Петровић.

У Дивичу: Радмила Станојевић, Ружа Јанковић, Стана Павловић, Станко Миленковић, Ружа Јанковић, Велизар Гојковић, Јова Миленковић, Велинка Окановић, Добрина Јаношевић, Мита Жигум, Сретко Жигум, Даница Јанковић, Миодраг Јанковић, Спаса Вулетић, Сава Живановић, Мита Миленковић, Жарко Јанковић, Линка Алексић, Ива Алексић, Миша Миленковић, Божа Миленковић, Ника Јанковић, Жарко Јаношевић, Живко Јаношевић, Радослав Јаношевић, Васа Јанковић, Живка Јанковић, Милорад Миленковић.

У Белобрешки: Рада Несторовић, Риста Корница, Гица Марку, Стева Миленовић, Никола Миленовић, Љиљана Русимовић, Сава Буркић, Крста Брумар, Невена Стефановић, Божидар Миленовић, Јелена Миленовић, Томислав Радованковић, Стеван Радованковић, Омер Радованковић, Илија Симић, Верољуб Павловић, Чедомир Симић, Смиља Милојевић, Ангелина Милојевић, Божа Милојевић, Жива Миленковић, Даница Миленковић, Дара Жигум, Богдан Милосављевић, Думитру Милосављевић, Жива Милосављевић, Ружица Миленовић, Бранко Радованковић, Розалија Добросављевић, Зоран Милосављевић, Радован Миленовић, Љубомир Новаковић, Богдан Стојановић, Горица Бранисављевић, Богдан Стојшић, Мита Ђурковић, Нина Јордаке, Томислав Грујић, Жива Станимировић, Стева Миленковић, Јон Карпеану, Радица Стојковић, Шаца Милосављевић, Стаменка Радованковић, Сретко Радованковић, Радислав Урсуловић, Славко Ђорђевић, Живка Вајнхепл, Рада Журж, Љубомир Новаковић, Круница Грујић, Станко Миленковић, Сретко Несторовић, Емилија Браила, Миланка Пауновић, Борислав Стефановић, Бранко Миленковић, Боривој Миленковић, Томислав Грујић, Милорад Стојановић, Тихомир Миленовић, Богосава Чербе, Бранко Милошевић, Срђан Живковић, Јесена Унић, Станко Илић, Ангелина Илић, Мирољуб Обрадовић, Филип Стојку.

У Радимни: Стана Гојковић, Нелу Лупу, Драги Радованковић, Сава Димитровић, Маришка Хорват, Влада Будимир, Василе Будимир, Јоан Извернар, Дена Стојадиновић, Бошко Тикартић, Стана Хорват, Анђелка Издиминовић, Велизар Будимир, Сава Димитровић, Жарко Гојковић, Никола Окановић, Деса Ивковић, Никола Димитровић.

У Пожежени: Озран Стојковић, Станко Стојковић, Милева Марика, Роман Прибил, Жива Стојковић, Десимир Стојковић, Живка Стојковић, Добромир Радојковић, Жарко Стојковић, Нику Губандру, Десимир Јовановић, Светлана Сореску, Стела Пржаља, Живица Ивковић, Среја Новаковић, Жива Новаковић, Жива Сореску, Ива Јовановић.

У Љупкови: Думитру Мегелеш, Тома Константин, Емилија Станојевић, Милорад Лазаревић, Милан Василевић, Милан Велимировић, Василе Лунгу,

Олга Пауновић, Георге Крнган, Кристина Младеновић, Илија Глазер, Љубиша Младеновић, Љубиша Петровић, Илија Марковић, Сава Ђурић, Голуб Журж, Василе Танасе, Јоца Младеновић, Марија Станојевић, Ђока Константиновић, Ига Кицу, Милева Младеновић, Васа Илин, Трајан Журж, Јон Гојчеану, Божидар Херди, Вида Бугарин, Жива Јеремић, Викентије Белодедић, Илија Бујмага, Миодраг Белодедић, Станоје Поповић, Станко Микановић, Стана Микановић, Душан Ерсози, Сава Борна, Јоца Матић, Јова Гавриловић, Силвана Младеновић, Лаза Станојевић, Георге Монеа, Жива Тикартић, Шандор Бугарин, Лаза Стојковић, Георге Попеску, Аврам Зајка, Радомир Стојковић, Жива Лупуловић, Екатерина Радовановић, Георге Бенђеску, Милош Мекановић, Петру Радуц, Михај Васиљевић, Живка Зарије, Јоца Вела, Марин Кокоана, Цветко Илић, Јоника Маринеску.

У Мачевићу: Мирјана Јовановић, Брана Стефановић, Крста Јовановић, Пијада Панић, Даринка Нешић, Марија Стојановић, Радивој Паулевић, Живка Стефановић, Цвеја Сава, Каранфила Јовановић, Ника Миња, Шандор Сава, Александар Нешић, Велимир Илић, Никола Нешић, Милица Буркић, Синиша Нешић, Никола Илић, Аспазија Стефановић, Зоран Стефановић, Ника Јаношевић, Младен Илић, Драгољуб Јовановић, Илија Богосављевић, Цвеја Богосављевић, Власта Богосављевић.

IV ОСТАЛИ ПРАЗНИЦИ

1. Свети пророк Јеремија

Свети пророк Јеремија је непокретни хришћански празник који се увек слави 1. маја по старом или 14. маја по новом календару. Припада групи пророчких црквених празника.

Свети пророк Јеремија живео је 600 година пре Христа. Био је Јеврејин по народности, из племена Левијевог. Рођен је у селу Анатоту (недалеко од Јерусалима).

Свети Јеремија је почео да пророкује још у петнаестој години, за време цара Јосије. Због својих пророчанстава стекао је велику мржњу великана, те га цар Јоаким баци у тамницу. Под царем Седекијом, пророк Јеремија натакне јарам на свој врат и тако ходао кроз Јерусалим, пророчући на тај начин скорашњи пад овог града и ропство под Вавилоном које ће трајати седамдесет година, што се и догодило.

У долини Тотеф где су Јевреји приносили децу као жртву идолима, пророк Јеремија узео један читав лонац и разбије га пред народом, проричући на тај начин скори нестанак Јудејског царства. А то се и догоди. Наиме, Вавилонци заузму Јерусалим, убију цара Седекију, опљачкају и разоре град. Посеку огроман број Јевреја у долини Тотеф. Пророк Јеремија са левитима узео кивот из храма и однесе га на брдо Нават (где је и Мојсе умро) и ту га сакрије у једну пећину.

Приморан од неких Јевреја, пророк Јеремија одлази у Мисир (Египат) где поживи још четири године. У Египту буде убијен каменовањем од стране својих сународника. Његов гроб, каже предање, посетио је и Александар Велики. По наредби цара Александра, Јеремијино тело је пренето и сахрањено у Александрији.

Пророк Јеремија је познат у историји хришћанства и по томе што је написао две књиге Старог Завета: Књига пророка Јеремије (има 52 главе) и Плач Јеремијин (5 глава).

На икони свети пророк Јеремија је приказан у обичном оделу. Понекад је приказан и са јармом око врата или с крчагом у руци.

Данашњи храм у Луговету саграђен 1847. године посвећен је светом пророку Јеремији. На тај дан је и заветина у овом селу.

На дан светог пророка Јеремије се ништа не ради. Народ верује да не радећи на овај дан штите се виногради од слане. Овај празник највише славе села где има винограда. Добро је познато да су први виноградарци у Клисури и Пољадији били немачки колоници, па су чак и они славили светог пророка Јеремију.

2. Свети пророк Илија

Свети пророк Илија (у народу познатији као празник *Илиндан*) јесте један непокретан хришћански празник који се увек слави 20. јула по старом, односно 2. августа по новом календару. Свети Илија припада групи пророчких празника.

Свети Илија је рођен у граду Тесвиту, због чега је прозван Тесвићанин. Био је Јеврејин из племена Аронова. Своју младост је провео у богомислију и изговарању молитава.

Због тачног претказивања догађаја који ће се десити, пророк Илија је био стално прогањан, нарочито од изралеског цара Ахаве и његове жене Језавеље. Цару Ахови свети Илија је прорекао да ће му пси пити крв, а Језавељи, пак, да ће је појести пси што се, напoкoн, и догодило. Свети Илија је извео и многа друга чуда. Једно од највећих беше оно када је затворио небо па киша није падала три године и шест месеци. Свети Илија се за то време склонио у пећину недалеко од Јерихона. Кроз мали отвор на пећини примао је храну и по неку кап воде које му је доносио неки гавран.

Пред своју смрт, свети пророк Илија пресече својим огртачем воду у Јордану, потом одреди Јелисеја за свог наследника и преда му свој огртач, а он се узнесе на небо огњеним колима које су вукли огњевити коњи.

На икони свети пророк Илија је приказан како на ватреним колима одлази на небо, или како седи у пећини а гавран му доноси храну и воде.

Једино парохија из села Лесковице је посвећена светом пророку Илији и тога дана Лесковчани славе своју заветину. Истовремено Свети Илија је велики празник и за Соколовчане пошто је тај дан “црквена слава” у том селу. Како сматрају Соколовчани, свети Илија је заштитиник њиховог села. Као добри и признати пољопривредници у Пољадији и Клисури, њихов је рад зависио од благодати неба, а по традицији веровало се да је свети Илија власник кише, “паметнији” Соколовчани су изабрали да им заштитиник буде баш овај светац.

У народу кружи веровање да свети Илија доводи облаке, а када се вози небом тада грми. Верује се да свети Илија не зна када му пада његов дан, а када би то знао тако би снажно загрмео да би све порушио на земљи. Његова сестра, Огњена Марија, и Марија Магдалена, знају да га у томе обману и преваре. Од Соколовчанке Лепојке Пејовић забележена је и ова песма:

*“Громом бије громовник Илија,
Муњом сева свети Пантелеја,
Сузе рони Огњена Марија.
Питао је громовник Илија:
- Сестро моја, Огњена Маријо,
Зашто рониш сузе од очију?
Одговара Огњена Марија:
- Како не би сузе проливала!
Орач оре на Огњену Марију,
Возач вози на Огњену Марију,
Жене пред у девојке везу!
- Ој, не плачи, Огњена Маријо,
Лако ћемо научити народ:
Орачу ћу јарам осушити,
Возачу ћу кола опалити,
А женама дете у колевци
Девојкама, сестро, да простимо
Јер девојка девет села спрема.”*

Занимљив је и разговор који су, по народниом веровању, водили кукуруз, који је остао без влаге, и свети Илија Громовник. – Свети Илија, ја ћу да пропаднем јер немам више влаге – пожали се кукуруз. Свети Илија му тада одговори: - Држ’ се макар и на једну жилу док не дође мој дан, а онда не брини, даћу ти воде!

У пољадјском селу Соколовцу забележена је и ова прича у вези са светим Илијом. Верује се да у времена када је свети Илија имао две руке својим громовима је поубијао све ђаволе. Остадоше у животу само један млађи и један старији ђаво. Они отидоше код Бога да му се пожале пошто ће свети Илија и њих погубити. Бог им тада одговори: - “нека вас уништи јер сте ви само на штету и ни од какве користи”. Тада се старији ђаво обрати Богу противећи се: - “Па и ми смо од велике користи!” Бог их упита каква је та корист, а ђаво одговори: Сејемо мржњу и несрећу међу људима и они се само тада присете на Бога, иначе не би то чинили никада. Ко ме учинимо понеку штету увек ће рећи: “Јао, Боже!” Од тада је Бог узео десну

руку светом Илији а он грми једино левом руком, па нема одговарајућу прецизност својим громовима. Исто по народном веровању се тврди да место на које удари гром сигурно је на њему живео ђаво.

На овај светак у Соколовцу влада свеопште весеље. Долазе гости и из других места пољадијских и клисурских. Исто се тако догађа и у селу Лесковици, пошто им је тада заветина. Доподне се одлази у цркву, а после црквеног обреда, литијом се кружи око цркве. Поподне се у црквеној порти обавља свечаност “резања славског колача”. Колач режу свештеник заједно са дотадашњим славским кумом. Након црквеног обреда следи свеопште весеље уз песму и игру.

3. Силазак светог Духа на апостоле

Овај хришћански празник има још и других назива: *Педесетница*, *Духови*, *Тројице*. Код српског живља из Клисуре и Пољадије понајчешће се може чути назив “*Дови*” (што је икривљен облик именице Духови).

Силазак светог Духа на апостоле је велики хришћански празник попут Божића, Ускрса, који се слави три нерадна дана, што је прописано од црквеног сабора одржаног 1094. године у Констанци.

Духови (Дови) су покретан хришћански празник који се увек слави у педесети дан по Ускрсу, у част силаска Светог Духа на апостоле. Празник је посвећен Светом Тројству (Бог Отац, Бог Син и Бог свети дух), отуда назив *Тројице*. У румунски насељима Дунавске клисуре овај празник се назива “Русали”. Сличан назив се користи и у појединим деловима Србије и Далмације, што је многе истраживаче историје хришћанства навело да сматрају да су празник сличног карактера познавали Словени и пре појаве хришћанства. Такви празници се одржавају у пролеће. По том схватању хришћанства црква је учинила да тај празник живи и даље али додајући му, свакако, неке симболе свога учења, а истодобно сачували неке паганске елементе као што су: одлазак у поље са црквеном процесијом (литујом), кићење кућа зеленилом. У пољадијским и клисурским селима кућне прозоре ките ораховим лишћем. У суботу уочи Духова, која се назива и *Заклопита субота*, дају се за душу мртвима трешње. На вечерњи свештеник на коленима чита духовне молитве, а верници клечећи плету венчиће. Овај обичај је забележен у пољадијском селу Соколовцу.

По унапред устаљеном обичају, на други дан Духова излази се са литујом из цркве и обилазе разна места. У Соколовцу тада се литујом обилазе крстови крајпуташи, а у клисурским местима обилази се поље

засејано пшеницом и кукурузом. У литијама учествује обично мноштво људи: стари и млади. Наиме, након црквеног богослужења, полази се из цркве на челу са свештеником. У пољу свештеник чита молепствија за добар род и заштиту усева. Јасно је да оваква литија, свакако има карактер једне аграрне процесије. У Љупкови се након црквене литургије одлази с литијом у поље. Док свештеник у цркви чита три молитве у клечећем ставу, верници истовремено исплету венац од жита или зелене траве.

Са Духовима календарски се завршавају пролећни празници који су преваходно имали аграрни карактер што се најбоље огледа у употреби разног зеленила (цвећа, биља, зелених грана), што је према народном веровању требало да обезбеди људима и стоки добро здравље, срећу, плодност поља и на крају општи напредак.

Духови су за Дивичане и Пожеженце и храмовне славе и празнују се као заветина у тим селима.

На икони Педесетница је приказана као скуп апостола а међу њима света дева Марија Богородица. На сваког апостола види се пламичак (ватрени језик). Предање тврди да су се тада сви апостоли напунили светог духа и отпочело је ширење Христове науке у којој је предњачио свети Петар. Овај празник је увек у недељу јер је Бог син обећао да ће послати светог духа, а отац дозволио.

У Библији, у поглављу “Дјела светијег апостола”, глава 2., ставке 1-4 стоји забележено: “И кад се наврши педесет дана бијаху заједно сви апостоли једнодушно. И у један пут постаде хук с неба као духање силнога вјетра, и напуни сву кућу гдје сјеђаху; и показаше им се раздијељени језици као огњени; и сједе по један на свакога од њих. И напунише се сви Духа светог, и стадоше говорити другијем језицима, као што им Дух даваше те говораху”.

4. Вазнесење Господње

Вазнесење Господње (у народу познатији празник под називом *Спасовдан*) је покретан хришћански празник који увек пада четрдесет дана после Ускрса, или тачније у шести четвртак после Васкрсења. По предању, Исус Христос се последњи пут јавио својим ученицима 40 дана после свог ускршња, а до тада он је још шест недеља боравио на земљи и довршио је своје дело: избављење људи. После тога узнесе се на небо а његови ученици се вратили на маслинске горе у Јерусалиму и тамо започели прву хришћанску заједницу.

Клисурци и Пољадијци у Румунији сматрају Спасовдан великим хришћанским празником који је у календару обележен црвеним словом, а то је знак да се тог дана не ради. У пољадијским селима тог дана ките прозоре ораховим лишћем да би кућу заштитили од злих сила или да би те године родили ораси. На Спасовдан момци из Пољадије доносе из забрана или другог каквог потока липовац (а то је липов штап) и стављају га увече девојкама под прозор. Ујутру се девојке међусобно запиткују да ли је која добила липовац, па ако и јесте, сва је срећна јер је то знак да је момак воли и обрнуто.

Спасовдан карактеришу елементи заједнички и за друге пролећне празнике као што су: Ускрс, Ђурђевдан, Младенци и други, а у којима главну улогу имају зеленило, вода, ношење литије кроз поље, ватра и други, чиме се желело с једне стране да се заштите од суше или временских непогода (нарочито града), а с друге стране желело се обезбеђивање за људе једне берићетне године.

Вазнесењу Господњем посвећени су многи клисурски храмови а то су они из села: Базјаша, Белобрешке, Мачевића и Љупкове. У ствари добро је позната чињеница да су за време владавине династије Обреновића многе цркве узеле као црквену славу Спасовдан као симбол подизања националне свести народа.

Спасовдан увек пада у четвртак јер се тврди да је четвртак у оно незнабожачко време био исто што је постала недеља за хришћанство. Светковање четвртка у словенској старини било је посвећено атмосферском божанству, господару облака и громава, то јест Перуну. Домаћинства у селима која имају заветину на дан Вазнесења Господњег за овај празник увек кољу јагње и пеку на ражњу. Можда је и то доказ да је “печено јагње” накадашња жртва посвећена Светом Спасу.

На икони, Вазнесење Господње се приказује како Исус Христос окружен са два анђела, раширених руку лебди над облацима и апостолима вере хришћанске. У делу апостола и јеванђелисте Луке “Дела светих апостола” овај празник је приказан и забележен у глави I, ставовима 9-12: “Видјеше они где се подиже и однесе га облак из очију њиховијех. И кад гледаху за њим гдје иде на небо, гле, два човјека стадоше пред њима у бјелијем хаљинама, који и рекоше: људи Галилејци! шта стојите и гледате на небо? Овај Исус који се од вас узе на небо тако ће доћи као што видјесте да иде на небо. Тада се вратише у Јерусалим с горе која се зове Маслинска”.

5. Богојављење

Код Јевреја је био обичај да нико не може постати учитељ (рабин) док не напуни 30 година. То је важило и за Исуса Христа који је почео своју проповед тек испуњењем тридесете године. У том временском раздобљу већ се увелико знало за Јована Крститеља који је припремао људе за Христов долазак крстећи оне који су се покајали. Чину крштења долази и Исус. Иако је Јован знао ко је то кога треба крстити, Исус излазећи из воде, небо се отвори и Свети Дух у облику голуба слеће на Исуса. Ово је био и знак појаве Богочовека.

Богојављење припада групи непокретних господњих хришћанских празника који се увек слави 6. јануара по старом, односно 19. јануара по новом календару. Богојављење је и код Клисураца и Пољадијаца један од најзначајнијих црквених празника. Главни црквени обред везан је за водоосвећење које се обавља двапут: једном уочи празника у цркви, а друго водоосвећење обавља се на реци (обавезно се обавља на текућој води). Извесну количину тако освећене воде, парохијани носе својим кућама како би се њоме “лечили” верујући да таква вода има и лековито дејство.

У селу Соколовцу вода се освећује на реци Нери. Тог дана после црквене службе верници са литијом и свештеником одлазе на реку Неру где се обавља велико освећење воде. Често се догађа да су истог дана на Неру долазили и верници из Врачев Гаја (Србија), па су тада заједнички обављали овај црквени обред. После верског обреда сваки парохијан би захватио воде у стакленце или балон и заједно са литијом се поново вратио у цркву а судове с водом оставио у средишту цркве коју је свештеник поново осветио.

У народу кружи веровање да се уочи тог празника “отвара” небо а на местима где је било скривено благо или новац појављује се пламен. Такво веровање натерало је многе вернике да богојављенску ноћ не преспавају, пажљиво мотрећи где ће се то “појавити” пламен.

У неким клисурским селима (на пример у Белобрешки) постоји веровање да на Богојављење реком уместо воде тече вино, али то се догађало веома ретко.

На икони Теофанија (грчки назив за Богојављење) приказује се фигура Исуса Христа стојећи у реци Јордан, а Јован га крштава водом из Јордана. Над Исусом види се Свети Дух (у облику голуба).

6. Воздвижење Часног Крста

Воздвижење Часнога Крста, у народу познатији као *Крстовдан*, је непокретан хришћански празник који се у Клисури и Пољадији слави двапут: зимски Крстовдан се празнује 5. јануара по старом, односно 18. јануара по новом календару и јесењи Крстовдан који се празнује 14. по старом, односно 27. септембра по новом календару.

Зимски Крстовдан се слави у част светих мученика Теопемта и Теона. Према предању, Теопемт беше Никомидијски епископ. Због вере хришћанске буде доведен пред цара Диоклецијана који затражи од њега, под условом смрти, да се одрекне Христове вере што епископ одбија. Тада цар дозове неког мађионичара, по имену Теона, да доскочи епископу извођењем неких мађионичарских радњи. Када Теон понуди Теопемту најјачи отров, овај пре но што га попије прекрсти чашу и испи отров који не нашкоди епископу. Тада се Теон окрете цару и рече: “и ја сам хришћанин”. Цар обојицу осуди на смрт: епископ буде мачем посечен, а Теон жив у земљу затрпан. Све се то догодило 298. године после Христа.

Зимски Крстовдан припада групи зимских црквених празника везаних за обичаје који припадају онима око соларне нове године. Клисурци и Пољадијци Крстовдан држе као велики празник када се пости и не ради. Интересантно је поменути да се у Љупкови празнује само зимски Крстовдан а у осталим клисурским местима славе се оба Крстовдана. На Крстовдан у Љупкови свети се водица. Свећење водице обавља свештеник са групом дечака обилазећи све домове у селу. Дечаци носе звонце и бакарни котлић са водом, босиљак, крст и корпу за дарове. Звонцетом и песмом (“Војордање”) оглашавали су свој улазак у кућу, где су водом и босиљком “крстили” (поливали) зидове водицом из котлића говорећи: “Спаси, госпoде, народ свој и благослови наслеђе твоје”. Понекад се говори: “Спаси, Госпoде, овај дом и све оне који вером живе у њему”. Укућани су потом љубили крст. Након освећења куће укућани су деци давали новчиће а свештенику за благослов се поклања, по обичају, тањир пасуља и понеки клип кукуруза.

На овај празник девојке за удају откидају гранчицу босиљка којим је свештеник благосиљао кућу, па увече стављају ту гранчицу под јастук да би усниле момка за кога ће се удати.

За овај празник везан је још један обичај који се може видети готово у свим пољадијским и клисурским местима. Наиме, да би девојке сањале свога сућеника скидале су прстен са руке и стављале га под праг где ће свештеник проћи, а увече би тај прстен стављале под главу приликом спавања.

Воздвижење Часнога Крста (Крстовдан) празнује се и у јесен тј. 27. септембра по новом календару. Овога дана празнују се два догађаја: прво проналазак Часнога Крста на Голготи, и друго повратак Часнога Крста из Персије опет у Јерусалим. Предање прича да је 326. године после Христовог рођења, побожна царица Јелена (мајка цара Константина) отишла у Палестину да се поклони светим местима и да пронађе крст на коме је био разпет Исус Христос, пошто су Јевреји крст сакрили. Да би сазнала где је крст био сакривен, по наговору патријарха Макарија, царица Јелена позове једног од најстаријих Јевреја по имену Јуда да јој ода тајну у вези крста. После дугог нећкања Јуда буде присиљен од царице те каже да је Крст закопан под храмом Венериним кога подиже на Голготи цар Адријан. Царица нареди да се идолски храм поруши а у рушевинама нађоше три истоветна крста. Царица је била у великој недоумици да одреди који је крст Христов. Баш тада туда пролазила је поворка са мртвацем. Патријарх Макарије предложи да редом стављају пронађене крстове над мртвацем. Трећи положен крст оживио је мртваца и тако одредише да је то Христов крст. Тада патријарх уздиже крст да га народ види. Доцније, персијски цар освојивши Јерусалим, одведе многи народ у ропство, па и Крст часни, где остаде четрнаест година, све до године 628. када га грчки цар Ираклије поврати у Јерусалим победивши Персијанце.

Ево како је тај догађај интересантно препричао епископ Николај Велимировић у свом делу “Житија светих”, страна 725: “Ушавши у град цар Ираклије ношаше Крст на својим леђима. Но на једанпут стаде цар и не могаше ни корака крочити. Патријарх Захарије види ангела који спречава цару да у раскошном царском оделу иде под Крстом и то по оном путу по коме је Господ бос и понижен ходио. То виђење објавио патријарх цару. Тада се цар свуче, па у бедној одећи и босоног узе Крст, изнесе га на Голготу и положи у храм Васкрсења, на радост и утеху целог хришћанског света”.

На икони Воздвижење Часнога Крста Христова је приказано како на амвону у цркви стоји патријарх у архијерејском оделу заједно са једним ђаконом. Међу њима налази се велики црквени крст. Тај крст они “воздвижу”. Иза патријарха палазе се многи архијереји и свештеници. С десне стране налази се царица Јелена и много гологлавог народа.

Јесењи Крстовдан је нерадни дан. Тада сви парохијани посте а у православном црквеном календару обележен је “црвеним словом”.

Код Пољадијаца постоји веровање да се на Крстовдан прекрсти земља и од тога дана не треба се више плашити змија.

7. Преображење Господње

Преображење Господње је непокретан хришћански празник који се увек празнује 6. августа, односно 19. августа. Општи је обичај код Клисурсаца и Пољадијаца да се на овај дан не обављају никакви послови. Тада се читава Клисурса и Пољадија, уочи Преображења, сјати у Манастир Базјаш да скупа читаве ноћи учествује у богослужењу и молитвама упућеним Господу. За Базјашки манастир Преображење Господње је црквена слава манастирска.

Према предању, након треће године проповедања нове вере Исус Христос поведе апостоле и ученике своје: Јакова, Петра и Јована у ноћи на гору Тавор и ту се преобрази пред њима и показа им неке своје божанске моћи. Засја Христово лице као сунце а хаљине његове посташе светле као снег. Поред преображеног Исуса, појавише се пророци Мојсије и Илија. Тада се одједном из облака зачу глас Божји који апостолима рече да не губе веру у Исуса и Бога. Исус му је син и њега треба слушати. Чувши овај глас ученици падоше ничице на земљу и осташе тако лежећи у страху.

Овај догађај је описан и у Јеванђељу по Матеју у глави 17-ој, у ставовима 1-13.: “И послѣ шест дана узе Исус Петра и Јакова и Јована брата његова, и изведе их на гору високу саме. И преобрази се пред њима, и засја се лице његово као сунце, а хаљине његове посташе бијеле као снијег. И гле, указаше им се Мојсије и Илија, који с њима говораху. А Петар одговарајући рече Исусу: Господе! добро нам је овдје бити; ако хоћеш да начинимо овдје три сјенице: теби једну, и Мојсију једну, а једну Илији. Док он још говораху, гле, облак сјајни заклони их, и гле, глас из облака говорећи: ово је син мој љубазни, који је по мојој вољи; њега послушајте”.

На икони Преображења се приказује како Исус на врху Таворске горе, сав у белој одећи, стоји имајући крај себе с десне стране пророка Мојсија са таблицама закона, а с леве стране пророка Илију. Доле, ниже виде се тројица ученика који су ничице попадали, а један руком заклонио очи од јаке светлости.

По народном веровању, на Преображење се преображава природа, вода постаје хладнија, више нема купања у Дунаву а и дани су хладнији. Лишће од тада почиње да жути. Преображење је граница између лета и јесени.

8. Сретење Господње

Сретење (Сретење Господње) у народу познатији скраћени назив је непокретни господњи празник који се слави увек 2. фебруара, односно 15. фебруара по новом календару.

Према предању, у четрдесети дан по рођењу, Пресвета Марија донесе у јерусалимски храм свога сина да га по обичају посвети Богу а себе “очисти”. Наиме, по Мојсију (III књига Мојсијева, глава XII, ставка 1-8) када жена роди мушко дете остаје “нечиста” 30 дана, а када роди женско тада бива 80 дана “нечиста”. После “чишћења” жена је трабала однети свештенику “јагње од године за жртву, паљеницу и голуба или грлицу за жртву ради гријеха”. Марија и Јосиф донесу у храм само два голуба. У храму се тада нашао и побожни старац Симеон коме је Бог обећао да неће умрети док се не СРЕТНЕ са спаситељем, што се овом приликом и обистинило. Али у храму нађоше се и фарисеји који одмах обавестише цара Ирода који помисли да је то нови цар о коме су му мудраци са Истока говорили, те брже боље пошаље људе да убију малог Христа. Међутим породица Христова је предосетила опасност и склони се за извесно време у Мисир.

Као велики хришћански празник Сретење Господње је установљено 541. (по неким 544.) године за време цара Јустинијана (цар Јустинијан I био је византијски цар у периоду 527-565; за време његове владавине подигнута је црква Света Софија у периоду 532-562).

На икони, Сретење је приказано тако што Марија и Јосиф улазе у храм. Старац Симеон држи у наручју малог Исуса, а Богородица испружених руку пружа два голуба за “жртву паљеницу” (то је жртва при којој су сви делови жртвене животиње спаљени на жртвенику).

Међу Клисурцима и Пољадијцима круже низ народних обичаја везаних за овај хришћански празник. Тако готово у свим селима са овог подручја народ верује да се тога дана сусретне зима и лето и поведе се разговор. Лето каже зими: “Добар дан, зла зимо!”, а зима одговара: “Добар дан, смрдљиво лето!”. Овде реч смрдљиво значи лењо и тромо, што је донекле, и тачно, с обзиром на вруће летње дане.

Такође по народном веровању, на Сретење мечка излази из своје јазбине, па ако види своју сенку, то јест ако је дан сунчан и леп, тада ће се поплашити своје сенке и утећи натраг у јазбину, што је знак да ће зима још потрајати шест недеља. А ако не види своју сенку, јер је облачно, онда мечка одлази да тражи храну, што је знак да је зими дошао крај, па ће ускоро наступити лето.

Народ је установио да од Сретења дани постају дужи а ноћи краће. Тада се појављују и први знаци новог годишњег доба, пролећа. То је почетак буђења природе па људи знају да кажу: “Сретење-обретање”, пошто се овог дана обрће зима у лето.

9. Беле покладе

Беле покладе (у Клисури и Пољадији устаљен је народни назив *Проштене покладе*) јесте један покретан хришћански празник који се слави и датира у зависности када дотичне године пада Ускрс. По правилу пада увек последње недеље пред Велики Ускршњи пост. Недеља која претходи Проштемим покладама се назива Бела недеља (седмица). Читава ова недеља проводила се у великој радости и весељу. Тако, на пример, у Љупкови на бели “торник” (уторак), бели четвртак и петак не ради се ништа да се не би примила “велика болест”.

Бела недеља јесте временски период између Месних и Белих поклада, то јест, то је период месојеђа када је људима било дозвољено све, отуда таква разузданост својствена том раздобљу да би потом уследио Велики Ускршњи пост а то је време великих забрана, нарочито у јелу и пићу.

За Белу недељу је везано низ народних обичаја који долазе као некаква предспрема за Ускршњи пост. Међу такве обичаје свакако спада и *љуљање*. Оно је општи обичај како за Пољадијце тако и за Клисурце. Некада су се љуљали сви становници појединих села: и стари и млади. Данас се љуљају деца и омладина. Љуљашке су постављали момци из села. За градњу љуљашке су бирали дрвена стабла, поготово су то била стабла дудова и ораха, којих се могло наћи напретек, како у селу, тако и на његовој маргини. Преко једне попречне гране на одређеној висини и до 4-5 метара везивала се два кудељна ужета. Попречна грана је морала бити дебела и од здравог дрвета како би могла да издржи терет то јест тежину оних који су се љуљали. На доњи део љуљашке ставља се мања четвртаста дрвена плоча а која служи као седиште за љуљање. Да би се могло љуљати, требало је да постоје и заљуљачи. Тај су задатак понајчешће обављали момци који су љуљали своје девојке. Успешно љуљање сматрало се оно када се љуљашка одбаци у што већу висину. Девојке које су се плашиле висине нису седале на љуљашку. Када би љуљашка достизале највећу висину тада се обично подвикивали: У-ха, бела недеља / Да се цепа кицеља / На панклике / Да ме воле прике.

У народном веровању је непозната права сврха љуљања. Данас се то сматра као догађај који обезбеђује добро расположење и изванредну забаву која је уследила након зимске велике апстиненције и седења у затвореним просторима.

Обичај љуљања као магијски акт, везан само за поједине празнике, веома је старог порекла. Познат је не само по пољадијским и клисурским селима, него и код других народа, а сам чин љуљања различито се тумачи

међу истраживачима старих народних обичаја. Неки љуљање сматрају као магијску радњу аграрног карактера која утиче на повећање плодности, а други, пак, тумаче љуљање као “лустративно-катартичну акцију”. (Мила Босић, *Годишњи обичаји Срба у Војводини*, Нови Сад, 1996. стр. 199).

За Белу недељу везани су и други обичаји. Тако, у Пољадији, млади су на Бели петак одлазили у посете код пријатеља и другарица у друга села. На Бели четвртак и Бели петак девојке су плаћале свирце за народна весеља.

За пољадијска села карактеристична су и јела за Покладе. Тада се јела барена шунка (суво месо), јаја и пржиле се познате пољадијске “крофне”. (Крофне су колачи од укиселог теста прженог у масти). Оне се месе да би нарасле а да све расте као што то чине крофне.

У Пољадији и Клисурси у посети кумовима ради тражења опроста (праштања) поклањају се јаја као симбол живота. Верује се да се на јаја која се затекну на Беле покладе не ваља насађивати квочке јер се у њима не може зачети пиле. Јаја се даривала и лорфама за време фашанки.

За Беле покладе карактеристичан је још један народни обичај. Ради се о обредном игрању. Тако на пример у Соколовцу (пољадијском селу), након присуствовања црквеној служби вечерња, свештеник заједно са једном бабом поведу коло у црквеној порти. У коло се потом хватају сви, и стари и млади. Играјући три пута се морала обићи црквена зграда. По правилу читава вечер се тада проводила у игрању у црквеној порти.

Иако обичај играња старих особа о Белим покладама, после II светског рата је био у потпуном нестајању, потпуно је обновљен након револуционарног преврата 1989. године и данас се редовно одржава. Играње кола о Белим покладама свакако је једна архаична обредна игра која је у себи очувала трагове некадашњег паганског обреда, а сврха јој је свакако била повећање плодности. Овај обичај није познат у клисурским местима.

Исто у пољадијским селима постоји још један карактеристичан обичај, а то је да на Беле покладе после прања судова, жене бацају “опираче” на ограде које деле два суседна домаћинства и дворишта да вране не хватају пилиће.

Заједнички обичај и за клиурска и за пољадисјка места јесте одлажење на Беле покладе код кумова за тражење “праштања” (Сигурно народни назив *Проштене покладе* има изворе у овом називу). На Беле покладе крштене кумове обилазе махом млађе особе, понајчешће то бивају деца. Носе са собом поклоне којима ће обдарири своје кумове а заузврат примају бомбоне и друге слаткише.

10. Благовести

Благовести су непокретан хришћански празник који се увек слави 25. марта по старом, односно 7. априла по новом календару. Припада групи Богородичних празника.

Клисурци и Пољадијци сматрају Благовести великим, а нарочито радосним празником за све вернике хришћанске вере. Овај дан је обележен црвеним словом и тога дана се не обављају никакви послови.

По предању се тврди да је тог дана архангел Гаврило саопштио девици Марији да је одабрана од Бога да роди Божијег сина, Исуса Христа. Као помен ове благе (блажене) вести светкују се у хришћанском свету Благовести.

Икона Благовести приказује Дјеву Марију седећи за столом и чита свето писмо, а анђео благовесник стоји на супротној страни, држи у руци крст и исказује своје посланство речима: “Радуј се благодатна! Господ је с тобом”. На Благовести се служи литургија Јована Златоустог.

Време око Благовести у народу називају на различите начине. У Клисури то се време назива “бабини укуви”. Народ га сматра даном за калемљене воћака.

Благовести нарочито светкују жене, због порода. У народу постоји веровање да ако жене нероткиње оду у манастир, за Клисурце и Пољадијце је то био манастир Базјаш, и помоле се пред иконом свете Богородице, добиће порода. У неким клисурским местима се верује да није добро убити змију око Благовести јер ће тада неко од рођених умрети.

11. Светих 40 мученика Севастиских

Овај непокретан хришћански празник познатији је у Пољадији и Клисури под називом *Младенци* и увек се слави 9. марта по старом односно 22. марта по новом календару.

Према предању, Младенци су празник посвећен сенима четрдесет мученика. То су били римски војници који због вере у Христа беху поубијани у граду Севастии 320. године. Због својих убеђења нису поклекли ни под најстрашнијим претњама непријатеља. Суд их у први мах осудио на смрт каменовањем. Пошто та осуда није донела смрт војницима у Ликинији, 40 војника су бачена у залеђено језеро. А када и ту не нађоше смрт, тада преплашени судија нареди да се поубијају појединачно, да им се тела раскомадају на делове а ови пак баце на дно језера. Но, ујутру, сви делови

исповише на површину језера, народ их покупи и достојно сахрани. Догађај се десио за време владавине цара Луцијана.

За празник Младенци везани су многи обичаји и житеља Клисуре и Пољадије. Готово у свим местима познато је паљење ватре. Још рано изјутра, пре рађања сунца, сваки домаћин запали велику ватру, а када се добро разбукта, следи њено прескакање. Сваки укућанин треба ватру да прескочи трипут како га, по народном веровању, те године змије не би ујеле.

Иако је обичај из давнина, он се добро очувао и данас, а можда је томе разлог и то што по атарима клисурских и пољадијских села има доста змија, нарочито у планинским пределима, а има их и у равничарском подручју дуж Дунава и Нере. Клисурци и Пољадијци често обитавају на тим местима чувајући стада оваца или обрађујући своја имања. Нарочито су опасне змије које народ ових крајева назива “ридовке”. Било је доста случајева када су људи, а нарочито деца, били уједени од ридовки па од тога и умирали.

За Младенце је везан још један обичај. У појединим местима (на пример у Мачевићу) се тог дана покрај река пале ватре са бурјаном. А потом поред ватре долазе мајке и оплакују своју рано изгубљену децу, верујући да ће им ватра осушити мокро одело од кише.

За Младенце се месе и пеку колачићи од пшеничног брашна са човековим ликом. То су такозвани “младенци” или “младенчићи”. Они се потом служе за ручак и вечеру.

Лако се може установити да су за празник Младенци везани и неки обичаји који немају много везе са хришћанским учењем, а њихово порекло је знатно старије. На пример, везани су за култ мртвих, где значајно место имају обредна пецива, ватра и вода.

12. Рођење светог Јована Крститеља

Рођење светог Јована Крститеља, у народу познатији под називом Ивањдан, је непокретан хришћански празник који се увек слави 24. јуна, односно 7. јула по новом календару. Родитељи му беху Захарије, свештеник и пророк, и Јелисавета, рођака пресвете Богородице Марије. Живели су на брдима између Витлајема и Хеврона.

По предању, цар Ирод је послао своје људе да покољу децу по Витлејему а и у месту где је живео Захарије, Јелисавета благовремено је успела да сакрије дете. Разјарен због тога, Ирод пошаље целате у Захаријин храм и да га тамо убију, што се и догоди. Јелисавета је извесно време са малим Јованом живела у пећини а затим и она умре. Као дете без родитеља,

Јован је остао да сам живи у пустињи. Све до 30. године, Свети Јован је био Христов претеча у овом и оном свету, а и Христов крститељ на реци Јордану.

Ивањдан се сматра највећим летњим празником. За њега је непосредно везан обичај стављања ивањских венаца на кућу. Код Срба из Пољадије и Клисуре некада је био обичај да су уочи Ивањдана групе девојака одлазиле у поље да беру цвеће јарко жуте боје од којег су оне или њихове мајке и баке плеле венце.

По народном веровању венце плету и стављају на куће као успомену на прогон Исуса Христа. Једна легенда каже: Када је Исус васкрсао из мртвих био је сакривен у једној кући. Његови гонитељи су га тражили, али га нису нашли, све док није их неко упутио да ће га наћи у оној кући која је украшена цветним венцем. Али када су Христови гонитељи ушли у село на свим кућама су били венци, те је њихово гоњење било узалудно.

На Ивањдан се не ради, у црквеном календару обележен је црвеним словом. У пољадијским селима за овај дан кажу: на Ивањдан три пута игра сунце. Поклапање Ивањдана са летњим солстицијем знатно је допринело да народ креира своја схватања природних промена, јер том приликом сунце достиже своју кулминацију, а потом почиње да опада и слаби. Ако неко умре млад, у Љупкови тада не стављају венац. У клисурским селима, а и у пољадијским венце стављају и на крстове на гробљу. По народном веровању венце стављају деци под главу како би мирно спавала, а рибари их бацају у Дунав да ухвате више риба.

13. Свети апостоли Вартоломеј и Варнава

Овај црквени празник је у народу познатији под скраћеним називом *Вартоломија*. Свети Апостол Вартоломеј је један непокретан хришћански празник који се увек слави 11. јуна по старом, односно 24. јуна по новом календару, и припада групи празника свештеномученика, мученика и мученица.

У Клисури и Пољадији овај празник сматрају женским свецем зато га и називају Свети Вартоломеја, а жене тога дана не раде.

Свети Вартоломеј је један од дванаест великих апостола. Проповедао је Јеванђење по Азији, Индији и, најзад, и у Јерменији, где нађе смрт тиме што је распет наопако.

Епископ Николај Велимировић у свом делу “Житија светих” овако прича о Вартоломеју: “Дигне се на њих светина, те и Филипа и Вартоломеја распну

на крст (Вартоломеја наопако). У том се догоди земљотрес, од кога погину судије и многи народ. Осетивши то као казну Божију, многи притрче да скину апостоле с крстова, но Филип беше већ издахнуо, док Вартоломеј беше још у животу... Затим пређе у Јерменију, где исцели кћер цареву од лудила. Но завидљиви брат царев, Астијаг, ухвати Божјег апостола и распне на крст, па му онда кожу одере и најзад главу посече у Албанопољу Јерменском. Тело његово хришћани сахранише у оловни сандук”. (стр. 442-443). Касније мошти овог апостола су пренете у Рим.

За овај празник везани су многи народни обичаји и веровања. Пољадидји верују да Вартоломеј доноси ветар, олују и кишу с градом. У народу постоји веровање да се на Вартоломеју (у народу се понекад чује и назив *Вратоломија*) не треба пењати на воћке или друго какво дрво да се не поломи врат. Младе Пољадидје су на овај дан одлазиле на вашар у Белу Цркву где се окупљале девојке из читаве околине и ту налазиле прилику за добру удају.

И у клисурским селима за светог Вартоломеја су везане обично велике природне непогоде, па се зато на овај празник не обављају неки пољски радови јер се верује да свети Вартоломеј доноси велике “вртуне” (непогоде с ветром и кишом).

14. Заветина

У сваком селу Пољадидје и Дунавске клисуре постоји један дан у години који се посебно слави и светкује. Тај се дан, по правилу, поклапа са неким црквеним празником, што је обрађено приликом описивања таквих празника. Овај празник они називају заветине. О том обичају је својевремено писао и Вук Стефановић Караџић у свом Српском рјечнику под одредницом “завјетовати се”. (стр. 166-167).

Важно је истаћи чињеницу да се заветине светкују у пролеће, почевши од Ускрса па све до Петрова поста. На тај дан пеку се млади јагањци на ражњу. Вероватно да су некада заветине имале изражен црквени карактер, данас се то своди једино на богослужење, а све остало јесте једно свеопште народно славље које је постало традиционално. Обичај је да се у селу које слави заветину окупи становништво, поготово млади, из читаве околине, иако у селу немају рођаке. Они долазе на пиво или пак на игранке.

Будући да се заветине у Пољадидји и Клисури празнују по два дана, такав један сложен празник изискује веће припреме, а ради лакшег описа период се може поделити у неколико етапа: припреме за заветину, позивање гостију, заветинско славље и одлазак гостију.

а) Припреме за заветину

Мештани се спремају за заветину преко целе године, а неколико дана пре празника, по неписаном правилнику, читаву недељу дана раније, врше се обилне и темељне припреме како се домаћин не би обрукао или како се то у овим крајевима каже “осрамотио” и ушао у сеоска уста и препричивања. Обавезно је да се куће “окречају”, обоје свежом масном бојом прозорска дрвенарија и капије, уређују се кућна дворишта и баштице испред куће. Све се то чини како би на госте утисак био лепши и трајнији. Заиста је лепо погледати како само уредно и чисто изгледа село за заветину, а права је срамота за онога који то не чини. За такве је и спеван један познат клисурски бећарац:

*“Сви бећари куће окречили,
Мој несрећа неће ни д’окреча”.*

Домаћице су презаузете спремањем разновразних колача, торти и других пецива. Уочи самог празника, домаћин закоље јагње или јаре, натакне га на штап и тако припремљеног остави да би на самом празнику, до подне, то јагње или јаре пекао на ражњу стављеном на соје, заједно са осталим комшијама, у заједнички ископаној јами. Тамо ће они уз песму, добру ракију, вино и посве добро расположење, испећи своје печење и онда с њим на леђима доћи пред подне својој кући.

Девојке и момци се посебно припремају за овај дан. Они ће се преновити новим хаљинама или оделима, што је за овај празник постало више него обавезно.

б) Позив за заветину

Обичај је да се у селу које слави заветину окупи много света и из суседних села. Ипак се на заветину, по обичају, долази на позив. Ти су позиви обично вербални. Поручи се по неком да тог дана пође на заветину. Понекад се пошаље и по који поклон, нарочито бомбоне.

Ближи, а понекад и даљи рођаци, су по правилу гости на заветини. Најчешће долазе, нарочито у последње време, пријатељи и пријатељице који бивају званице млађих особа. Њих у овом крајевима сликовито називају “прије” и “прике”.

Обичај је да се на заветини окупе сви мештани тог села, па и они који живе и станују “на страни”, често у удаљеним крајевима. На тај начин овај празник постаје нека врста “завета” родном крају, свом завичају. И то је оно што посебно краси сваку заветину.

в) Заветинско славље

Чим осване дан заветине, људи са својим комшијама одлазе да пеку печење. Припреме јаму, наложе ватру, натакнуто јагње или јаре ставе са ражњом на соје и, док окрећу и пеку на жару, певуше и причају шале. Обавезно је имати печење на заветину и због многобројних гостију и због важности овог празника. Такво је схватање Клисурсаца и Пољадијаца. Све је то готово до подне када се људи враћају са испеченим печењем.

За то време старије и млађе особе одлазе у цркву на богослужење.

Пред само подне стижу гости пешице из оближњих села а колима они из удаљенијих места. Њихов долазак се очекује између једанаест и дванаест часова, пре подне. Дочекују их добро расположене домаћице и домаћини. Пожелевши им добродошлицу, широм отворених руку, примају их у кућу распитујући како су путовали, како је са онима који нису на заветину дошли итд.

У неким клисурским а и пољадијским селима јесте обичај да домаћице на заветини, ујутру, изложе на прозорима лепо украшене, везене јастуке, а испод њих окаче клечане ћилиме израђене у домаћој радиности. То врло лепо и привлачно делује на пролазнике, јер се куће претварају у право шаренило боја и дају привид праве изложбе народног знања, вештине и умећа.

После обилног ручка, почиње велико народно славље у центру села. Ту, на отвореном простору, се поведе коло у које се хватају, напореда с младима и старије особе. Играју се претежно народне игре: ситно, жикино коло, мађарац, ђурђевка, кукуњица, а и оне модерније. Све то траје до касно у ноћ или до раних јутарњих часова када уморни играчи одлазе својим кућама на заслужен одмор. Момци отпраћају кућама девојке које су тада или раније упознали.

У новије време на заветинама се редовно организују спортске и културне приредбе, па је забава народног карактера употпуњена новим садржајима.

Неки дан пре заветине, да би обезбедили музику, момци одлазе да погоде свирце који ће им на празник свирати. По њих се некада одлазило колима украшеним ћилимима и пешкирима. На коњима су звонили “звекири”. У последње време то се обављало моторним колима. У селу загрљене “капараше” певајући бећарце прате свирци “армоникаши” или тамбураши.

И данас, као и некада, заветине су биле и остале најповољнија прилика да се младеж са села окупи на једном месту и да се склопе нова познанства, која често прерасту у будуће бракове. У томе је, у крајњој линији, и сврха сваке заветине, осим оне да се родбина и пријатељи виде и поразговарају о свему и свачему.

Заветине редовно обилазе и “шећерар” или колачари продавајући: “штангле”, “петлове” од шећера и поготово лецедери. Том приликом момци купују својим девојкама “лутке” и “срца” од лецедера са малим огледалцима. Добијене поклоне, нарочито оне од лецедера, девојке чувају преко целе године као лепе и драге успомене.

г) Одлазак са заветине

Са заветине гости одлазе тек другог дана пре подне не сачекавши ручак. Али зато сваки гост је обавезан да понесе од домаћина подоста колача и печења за све оне који нису из разноразних разлога могли да дођу на заветину. Иако гости оду из села, весеље и добро расположење се наставља истом јачином и другог дана заветине.

15. Свети мученици Макавеји

Свети мученици Макавеји је непокретан хришћански празник који се увек слави 1. августа по старом, односно 14. августа по новом календару. Припада групи празника свештеномученика, мученика и мученица.

Ово је празник у славу старозаветних мученика за праву веру. Наиме, седморо, браће, званих Макавеји: Авин, Антонин, Елезар, Гурије, Евсевон, Алин и Маркел “на очи мајке опаки цар мучаше једног по једног сина дерући сваком кожу с лица и бацајући их потом у огањ. Они сви храбро претрпеше муке и смрт, но вере се своје не одрекоше. Најзад и мајка, када виде и свог последњег трогодишњег сина у огњу, и сама скочи у огањ и изгори”. (Епископ Николај Велимировић, *Житија светих*, Београд 1961. страна 593).

Овај догађај се одиграо 180 година пре рођења Христа. На икони могу се видети Макавеји пред мучитељем који седи на престолу, на окупу је свих седморица браћа, неки су већ мртви и ишчеречени, а неке тек деру.

Иако Свети мученици Макавеји није празник обележен црвеним словом у православном црквеном календару, жене обично не раде своје послове. Мушкарци обављају само оне преко потребне радове, обично одлазе и беру дрењине, којих у Клисури заиста има много, да им се нађе на зиму.

16. Задушнице

Задушнице су дани када се мртвима даје “за душу”. Та пракса има, свакако, корене у народном веровању да се у појединим данима (задушницама) може успоставити контакт с мртвима. Према томе, задушнице

су дани посвећени умрлима. Тога дана укућани помињу своје преминуле, блиске или оне преминуле давно. Све оне који су још остали у памћењу потомака.

Задушнице се увек празнују суботом, јер је субота задушни дан. По православном календару има четири задушнице:

- Задушнице пред Месне покладе, такозване Ускршње задушнице. То је покретан празник који је у зависности када ће те године падати Ускрс. Најраније могу пасти 6. фебруара а најкасније 13. марта.
- Задушнице пред Духове, такозване Духовне задушнице.
- Задушнице пред Михољдан, такозване Михољске задушнице.
- Задушнице пред Митровдан.

У Пољадји и Клисурси празнују се углавном Ускршње и Митровске задушнице, а у Љупкови и оне које падају у суботу пре Духова.

Задушнице, као одраз поштовања према мртвима, веома су добро празноване у овим крајевима у којима су снажно очувани осећаји култа предака.

За Задушнице се припрема обилата храна намењена покојницима. Тада се кува жито, зготови се неколико тањира пиктија (обично од свињског меса). Пиктије не смеју бити од козјег или јарећег меса, пошто се такво месо не сме кадити, јер у народу траје веровање да је коза и ђаво једно те исто. Пољадјке месе и пеку “крстак” за скорашње преминуле, а за оне од пре месе се и пеку поскурице (то су колачи са отиском поскурника). Њихов број треба бити непаран.

Припремљено јело се постави на сто. На исто место стави се и понеки бокал вина и ракије. Потом један, по обичају старија жена из куће, све то три пута прекади речима: “Прими, Господе, у царство небесно, нека је пред Богом и пред мојим мртвима”. Обично жене које обављају чин кађења помињу по имену све оне умрле чија имена још су остала у памћењу. После кађења свако узима свој тањир подиже га са стола речима: “Бог да прости!”

Понеке домаћице тањире са јелом односе суседима или својим рођацима а заузврат примају исте намирнице у истим тањирима који су били испражњени.

На Задушницама се обавезно одлази и на гробље. Тамо се гроб полије вином или водом, а нешто од јела дели се онима који су се нашли на гробљу, а то су махом сиромашнији људи, понајчешће циганска деца. У Љупкови жене односе и деле деци на гробљу колаче, бомбоне и орахе. Такви се поклонили прво окаде, а потом деле малишанима, а они им се обраћају молбом: “Бабо, дајте мени!”

17. Постови

Хришћански пост значи уздржавање од употребе једења животињског меса, као и њихових меснатих и млечних прерађевина. Забрањени су млеко и млечни производи, као и употреба јаја у исхрани. Научни истраживачи сматрају да забрана једења меса очигледно је остатак прехришћанског култа и део је мртвачког култа. По народном веровању, што строжим придржавањем правилима поста придобиће се више божје милости и обезбедиће се праштање грехова, пошто хришћански пост је пореклом од Исуса Христа јер је и он сам говорио о посту и прорекао је да ће и његови ученици постити.

У прошлости, а донекле и данас, постови су се строго држали, њиховим правилима су се подвргавали подједнако и стари и млади. Битно је да се зна да забране у посту нису се односиле само на једење, већ су прописивана одређена правила опхођења за време поста: забрањивано је склапање цивилног брака у време поста, захтевала се извесна смерност у понашању људи, није се смело свађати у породици, забрањено је викање и играње на јавним местима.

Православна црква је установила четири поста везаних за главне хришћанске празнике. То су такозвани вишедневни постови. Такви су следећи постови:

- Велики пост (Ускршњи или Часни пост) Одржава се у зависности од датума Ускрса и држи се 7 недеља.
- Петровски пост у трајању од две недеље.
- Великогоспојински пост у трајању од две недеље.
- Божићни пост у трајању од шест недеља.

Осим вишедневних, постоје и једнодневни постови а то су постови које верници држе сваке среде и петка (с изузетком недржања у трапавим седмицама), једнодневни пост Крстовдан (уочи Богојављаења), пост на празник Усековања главе светог Јована Крститеља (11. IX по новом календару) и пост на празник Воздвижење Часног крста (јесењи Крстовдан: 27. IX).

У Клисури и Пољадији највише народних обичаја везани су за Ускршњи пост. Седмице Ускршњег поста имају и посебне називе. Занимљиво је да се црквени називи Ускршњег поста потпуно поклапају са народним називима.

Прва седмица (недеља) Ускршњег поста назива се *Теодорова недеља* или *Чиста недеља*.

Ове недеље Пољадијке (жене из пољадијских насеља) не насађују квочке на јаја јер би излежени пилићи били наказни и болесни. Најзад и од насађених јаја било би пуно оних који се у овим местима називају “чистаци” (то јест јаја у којима нема зачетог пилета).

Понекад у Чистој недељи падне и “Девети торник” (уторак). То је свакако девети уторак од празника Божића. Тај уторак се у народу сматра злосрећним даном. И тога дана се не обављају никакви послови да не би у току године биле грдне грмљавине.

У Пољадијским селима би се на “Девети торник” окупљале жене, месиле погаче, кувале пиринач, а потом су са тим јелима одлазиле и састајале се код једне унапред одређене домаћице. Ту се међусобно частиле и веселиле без присуства мушких особа.

У Чисту недељу пада редовно и *Тодорова субота*.

18. Тодорова субота

Свети великомученик Теодор Тирон (у народу познатији назив *Тодорова субота*) јесте покретни црквени празник који пада увек у прву недељу Ускршњег поста, то јест у Чисту недељу која се још назива и Тодорова недеља. Овај празник је добио назив по светом Теодору Тирону и спада у групу празника свештеномученика, мученика и мученица.

Свети мученик Теодор Тирон (*тирон* значи *регрут*) је рођен у понтијском граду Амасији (Мала Азија) за време владавине римског цара Максимилијана. Кад је одрастао, ступио је у царску војску и тада добио надимак Тирон. Због непоколебљиве вере у Христово учење био је изведен пред суд који га је осудио на смрт. Спаљен је 306. године.

Успомена на светог Теодора Тирона празнује се у православној цркви 17. фебруара по старом, односно 2. марта по новом календару, а то значи да је ово један непокретан празник. Но за њега нема посебних народних обичаја. Зна се да се мошти светог Теодора Тирона први пут помињу у Хопову 1555. године, где су пренете из манастира Ходоша, где су доспеле 1530. године из Ердеља.

Много више народних обичаја везано је за Теодорову суботу која је посвећена светом Теодору Тирону. За овог светитеља везана је хришћанска легенда која каже да је педесет година после смрти светог Тирона, Римском империјом завладао цар Јулијан “Апостат” (*отпадник* или *одступник*). У младости је Јулијан био хришћанин, а потом се одриче хришћанства и постаје цар. У том својству постао је највећи прогонитељ хришћана.

Пошто је знао да се хришћани прве седмице Ускршњег поста спремају за свето причешће, цар позове цариградског градоначелника и нареди му да све намирнице на пијаци попрскају крвљу од идолских жртава и тако спречио хришћане да приме свету тајну причешћа. Свети Теодор је наредио

хришћанима да за тај дан не купују намирнице на пијацама него да се целе недеље хране само куваном пшеницом. Забележено је да се кољиво употребљава у цркви од 362. године.

На икони Теодор Тирон је приказан у војводском оделу, у долами и чизмама на ногама, а у руци држи посуду са вареном пшеницом.

За Теодорову суботу су везани многи народни обичаји, Готово у свим клисурским и пољадијским селима верује се да у вечерњим и касним часовима по сеоским улицама тумарају “Тодорови коњи” (у народу познатији по именом *Тодоронци*). Они ударају копитама по зидовима испод прозора. Родитељи су “тодоронцима” плашили своју децу да не би ноћу тумарали по селу. Невидљивост и страх од Тодоронаца значи да је народ Тодорове коње сврстао у ред ноћних хтонских демона. Ради заштите од таквих демона људи су проналазили свакојака магијска средства: мазали се белим луком или га носили по цеповима, забадали су кад мрак падне ножеве у оквир кућних врата да им у кућу не уђу Тодорови коњи.

У пољадијским селима (на пример у Соколовцу) на Тодоровој суботи месе домаћице “тодорчиће”. То су једна врста колача од хлебног брашна у облику коњске копите. По народном веровању, колачићи у облику коњске копите намењену су као дар Тодоровим коњима да би их умилостивили и укротили.

Исто у пољадијским селима се верује да није добро да се на Тодорову суботу насађује квочка јер ће се излећи само пилићи накази. У Соколовцу се тада маскирају и тако маскирани шетају селом.

Изречени обичаји везани за Теодорову суботу па и мађијске радње и веровања имају углавном хтонског обележја које свакако воде порекло још из предхришћанског периода. Поједини етнологзи то везују или са причама о трачком коњанику, или пак све то виде у ширим оквирима некаквих хтонских јахача европских митологија. Ипак, оно што је за наше прилике битно лежи у чињеници да таква веровања полако изчежавају из народне свести, а оно што и даље остаје то је део некакве традиције која се тврдоглаво чува.

Ипак најкарактеристичнији обичај који пада у Чисту недељу су свакако *фашанке*. Тај обичај се и данас подједнако одржава у Клисури и Пољадији.

Фашанке су обичај који су житељи Клисуре и Пољадије наследили од својих предака. У преводу, јер је реч немачког порекла (*Fasching* = карневал), фашанке означавају празник када се Клисурци и Пољадијци маскирају и тако прерушени шетају по селу.

По свој прилици, овај обичај је једна врста обичајне позајмице, донекле страног порекла, недвосмислено немачког. Обичај су Пољадијци и Клисурци прихватили у раздобљу када су ови крајеви били под аустроугарском влашћу.

На такву једну тврдњу наводи и терминологија која се користи за овај обичај као на пример: *фашинг*, *лорфе* итд. Остаје питање да ли су аустроугарске војне власти овај обичај наметнуле Клисурцима и Пољадијцима или су га, пак, они прихватили угледајући се на Немце који су га практиковали, а који су за извесно време заједно живели са становништвом овог краја. Вероватнија је хипотеза да су Клисурци и Пољадијци добровољно прихватили фашанке.

Фашанке се увек одржавају почетком пролећа, у другој половини фебруара или првој половини марта. Тачан датум одржавања фашанки се мења за сваку годину, пошто зависи од падања Ускрса.

У првобитном облику овај, а и неки други обичаји, симболизовали су препород природе доласком пролећа, победу добра над злом, живота над смрћу, светлости над мраком у схватању обичних људи. У таквој једној симболици лежи оптимистички карактер обичаја, а и данас фашанке имају једно ведро, радосно обележје.

Старо народно клисурско предање казује како је овај обичај веома добро послужио Клисурцима у њиховој борби против честих турских упада на леву обалу Дунава, пошто су маскирани људи могли лако да испуне разне борбене задатке у откривању турских војних положаја. Понекад су нападали, па и убијали турске страже, а да нису били откривени. Такво предање особито кружи у селима Старе Молдаве и Љупкове.

Временски, фашанке трају шест дана, од понедељка до недеље, са прекидима у средини седмице. У то време се не обављају неки кућевни наслови као што су: редовно прање кућног рубља, различити ручни радови (плетење, везење итд), па и предење. Недеља која претходи понедељку почетку фашанки назива се Беле или *Проштене покладе*.

Устаљено је да се тада (на Проштене покладе) маскирају само ученици, као на пример у Белобрешки, Пожежени, Соколовцу и Радимни. То је како какав прелудиј за што ће тек настати у понедељак кад почињу фашанке. Међутим треба нагласити да се деца редовно маскирају и са осталим особама за време трајања фашанки.

У неким клисурским селима, као што су Љупкова и Стара Молдава, те у Соколовцу, као пољадијском селу, традиција одржавања фашанки је очувана у снажнијем и потпунијем облику. Тада маскиране особе, такозване "лорфе" (реч је немачког порекла и значи: *маска*, *кринка* или *образица*) крстаре селима шест дана, почевши првог понедељника после Проштених поклада па све до следеће недеље. У осталим клисурским и пољадијским селима обичај се временски скратио само на понедељак и уторак и, евентуално, и на суботу.

Данас овај обичај служи за разоноду, весеље и надасве шалу или лакрдију. Маскирање се обавља у кућама (уvek у туђој, а не у својој) како нико не би могао да открије лорфу. Уобичајило се да се жене прерушавају у мушкарце и обрнуто. Тако прерушене лорфе шетају селом. Каткад лорфе одлазе и у суседна села, поготово ако су она близу једно крај другог. Иде се често у групама од по двоје, троје па и четворо. Све је то у зависности од онога што желе маскирани да прикажу, или да се код знатижељних гледалаца представе. Најчешћи мотиви прерушавања су свадбе, крстовдани, сахране, па и други световни или црквени празници. Такви су обичаји за време фашанки и највише пародирани у клисурским и пољадијским селима.

Свадба, коју пародирају лорфе, је једна “истинита”, верна копија или имитација праве клисурске или пољадијске свадбе у којој су млада и младожења, овом приликом обе мушке особе, али тако добро маскиране да их нико не може препознати. Иако је жеља препознавања велика, ни после фашанки неће нико никада дознати како је ко био маскиран. Намерно и присилно откривање маски за време фашанки понекад доводи и до телесног обрачунавања са онима који то хоће да учине, па зато нико и не испољава такве жеље, ако пак лорфа не жели да се сама “открије” или каже ко је то под маском, а и то чини мењајући свој глас. Обично говори пискаво, утанчаним гласом.

У свадбеној поворци учествују: младенци, кум, старојко, девер, жарач, говорције и остали сватови. На челу поворке, усиљеним кораком, који треба да измами смех гледалаца, корачају држећи се “под руке” млада и младожења. У стопу их прати девер са деверушом, кум са кумом, чија је дужност да при повицима: “изгорела куму кеса” баца ситан новац. Овом приликом кум баца неупотребљив ситан новац, често и друге ситне предмете. Кума, у стопу прати старојко са старосватицом. Жарач у одговарајућем оделу и са обавезно ишараним штапом и чутуром умотаном у платно и окићеном разнобојним пантликама иде крај поворке и “обезбеђује” ред. Најбучнији у свадбеној поворци су, свакако, говорције. То је група младића чија је улога да виче на сав глас како би гледаоцима скренула пажњу на младу и младожењу, па и чита-ву свадбену поворку. Поворку завршавају остали сватови, а на зачељу поворке корачају и свирци, по обичају то су “армоникаши”, но, будући да је оваква свадбена поворка једна лакрдија, њихово је свирање у “штимунгу”, то јест дистонирано. Та дугачка свадбена поворка прошета се свим улицама села, а често обилази и суседна насеља, да би се негде у касним вечерњим сатима у некој кући на крају села преобукла у своја одела и тако вратила својим кућама.

Као и на правој свадби, поворку заустављају и сватове нуде вином и ракијом.

Поред свадбе, веома је често имитиран и Крстовдан. Приказивање овог црквеног празника нарочито је распрострањено у Старој Молдави, Љупкови и Златици. На “Крстовдану” пародирани су како црквени обред, тако и његови “чинодејствитељи”: свештеници, појци и црквењаци. Том приликом се маскира једна особа као поп, друга као појац, а трећа као црквењак који носи у руци котлић са светом водицом. Овом приликом све особе које учествују у обреду морају бити мушког пола. Старији људи причају да је у једном клисурском селу у попа била прерушена и једна старија жена која је имала дебео мушки глас. Уз ову тројицу иду и “слуге” које носе са собом котарчиће за јаја, цакове за пасуљ и пшеницу. Тако припремљени и са пригодном песмом са измењеним текстом обилазе сеоске куће како би “верницима” кућу “целивали” светом водицом а они њима заузврат на услугу “поклонили” што имају.

Нарочито је занимљиво приказивање “сахрана”. Као и приликом свадбе, тако и сада, сахрана тежи да доследно имитира ону праву, истиниту. Тада једна лорфа изиграва мртваца. Ставе га у мртвачки сандук који је или постављен на колима или пак на носилима. Мртваца прекрију самртничким покровцем од белог платна. Погребна поворка креће се кроз село, од једног до другог краја. Испред поворке и мртвачког сандука иде поп са појцем држећи у руци дебели “молитвеник”. Испред њих иду два мушкарца носећи црне барјаке од платна. У поворци се налазе жене и мушкарци који оплакују умрлог запевајући на сав глас. Они су најчешће прерушени у “бабе” и “старце”. Сматра се да је сахрана успела ако што веродостојније репродукује ону истиниту сахрану.

Да би читав овај чин примио смешан карактер, понекад и неозбиљан, осим свештеничког појања чији текст понекад поприми и неку масну сељачку шалу, запева се на сав глас опет са шаљивим текстом, а свештеник у своју “каделницу” уместо тамњана ставља љуту паприку која, пекући се на жару, шири несносан љут дим.

На фашанке лорфе се облаче различито. Свако по свом нахођењу. Већина узима стара изношена одела која не одговарају ни дужином ни ширином онима који их облаче. Да их не би препознали, на лице ставе провидне мараме, па и свилене чарапе, а понекад, нарочито у последње време, разне маске са ликовима разних животиња и људи унакаженог лика.

Посебно се облаче такозване “мечке”. Они навлаче на себе преврнуте старе гуњце или чобанске бундаше, премазују лице гаром како их не би свет препознао. У уста ставе ољуштене кромпире у облику зуба. На главе ставе преврнуте јагњеће шубаре. Као опасач им добро служи подебљи ланац на чији предњи део окаче клепетуше. Тако прерушени и страшни, “плаше” свет,

гоне остале лорфе, поготово децу која се увек разбегну када се мечке појаве. Мечке увек иду групно, по четворица или петорица, један од њих држи их узицама. Селом крстаре у великом трку те се клепетуше којима су окићени чују надалеко.

Остале лорфе својим оделом и понашањем пародирају разна људска занимања, специфична за овај крај као што су: сељаци, трговци, чобани, коминари, жандари, а данас и рудари, лекари и посебно “госпе” и “господу”.

Људи су користили фашанке јер су на њима могли да се изругају свему ономе што им је у свакодневном животу било изопачено, неуверљиво и посве смешно и негативно за њихово сватање живота и људских односа.

У време одржавања фашанки сваки се може прерушити како то он сам замисли. У народу кружи веровање да се из сваке куће обавезно треба неко прерушити, јер ће иначе кућу задесити какво зло, понајвише помор живине или пожар.

Друга недеља Ускршњег поста назива се *Пачиста недеља*. У обичном свету је позната као *Рома (хрома) недеља*. Народ верује да су у току те седмице улицама ишле хrome кобиле, којих се народ плашио због своје злоће.

Трећа недеља Великог поста назива се *Крстопоклона недеља*. Те недеље је у цркви изложен крст на средини црквеног здања, а поред њега се ставља букет босиљка. Жене долазе у цркву, целивају крст и узимају помало од босиљка с вером да је тај босиљак лековит. Чувају га целе године и употребљавају када неког заболи глава или ухо. Те недеље се обично причешћују старије особе.

Четврта недеља Ускршњег поста назива се *Средопосна недеља*. Назив је добила свакако пошто пада средином Ускршњег поста. У пољадјским селима те недеље жене раде по подне један посао а после подне други посао. Тада броје јаја која ће оставити за Ускрс. Четврте недеље се почиње вући “велика вода” за преминуле. Овај се обичај очувао и у клисурским селима.

Пета недеља Ускршњег поста назива се *Глува недеља*. То је седмица која непосредно претходи црквеном празнику - Цветној недељи. У Глувој недељи се средом и петком држе бденија у цркви.

У пољадјским селима, када жене чују да звоне звона за бденије у цркви, брже-боље похитају и узму метлу како би, бајаги, почистиле собу. Понекад се само пресавију као да у руци имају метлу и имитирају покрете чишћења и говоре: “Хајте, буве, на сокак”. Оне живе у вери да ће тако истерати све буве из својих одаја и из куће.

Шеста недеља Ускршњег поста назива се *Цветна недеља*. Назив *цветна* свакако је добијен према хришћанском шразнику *Цвети* или тачније

речено *Улазак Господа Исуса Христа у Јерусалим*. Тај празник пада у недељу Цветне недеље.

У неким клисурским селима, као што је то случај са Белобрешком, обичај је да се у Цветној недељи крече воћке. Верује се да ће на тај начин воћка много боље родити.

У Цветној недељи падају два велика хришћанска празника: *Лазарева субота* (у народу позната као *Врбица*) и *Цвети* у хришћанству познат као празник *Улазак Господа Исуса Христа у Јерусалим*.

19. Лазарева субота

Лазарева субота, у народу познатија као празник *Врбица*, је покретни хришћански празник и увек пада у шестој недељи ускршњег поста, у такозваној Цветној недељи, то јест пада осам дана пред Ускрс.

Тај дан се слави као спомен на васкрсење Лазарево кога је из мртвих подигао Христос.

Лазарева субота или Врбица је пролећна свечаност која се одржава уочи празника Цвети и има неке особине претхришћанских времена. Цвети су превасходно децји празник.

Према предању, Христос је ишао на Пасху у Јерусалим када га обавестише да му је добар пријатељ Лазар умро. Зато се Исус одмах упути у Витанију, где је живео Лазар. Када је Исус стигао, Лазара су већ били сахранили. На Христову заповест Лазар изађе из гроба и вину се у небо. Тако се овај дан у цркви слави као победа живота над смрћу.

Значајну улогу у Лазаревој суботи играле су зелене гране врбе. По гранама врбе и празник се у народу назива *Врбица*. Обично још пре вечерња доносиле се у цркву младе врбове гранчице. Обичај Врбице у Пољадији, поготово у Клисури, одржава се у поподневним часовима у виду црквене процесије кроз село. У поворци, поред старијих особа, налазе се и деца са звонцадима у рукама, свечано обучени, а на челу поворке иде свештеник. Поворка је одлазила на тачно утврђено место крај реке и где се налазила врбова стабла. Ове гранчице врба се потом делиле учесницима у поворци. У свим селима са овог подручја врбове гранчице су сматране као свети предмети и зато се стављају на чување на видна места. Обично са границима се задену славске иконе.

Освећењем врбових граница народ је приписивао магијску моћ, те су њима ударани по глави укућани, а нарочито деца па се том приликом говорило: “Расти, расти, ко врбица. Гој се, гој се, ко свињица”. Ударањем

врбовим гранчицама свакако се желело да се пренесе животна и плодотворна снага, да штити од болести и другог зла.

У Соколовцу на Лазареву суботу народ одлази на гробље: тамо се уређују гробови а на крстове се стављају букети с цвећем.

20. Улазак Господа Исуса Христа у Јерусалим

Овај хришћански празник је познатији у народу под називом *Цвети*. Улазак Господа Исуса Христа у Јерусалим је покретан црквени празник и слави се у недељу после Лазареве суботе, односно недељу дана пре великог хришћанског празника Ускрса, или у шестој недељи великог поста. Припада групи господњих празника.

Црква и народ слави Цвети у знак сећања на Христов улазак у Јерусалим. Према предању, Христос је кренуо уз пратњу присталица и мноштва људи из села Витаније у Јерусалим. Дошавши до Маслинове горе, Христос затражи од својих ученика да му из села доведу магарца што они и учинише. Онда Христос узјаха магарца и крене за Јерусалим.

Вест о Христовом доласку у Јерусалим се брзо распространила и сви похиташе да га дочекају. У рукама су држали палмине гранчице. Догађај се одиграо пред јеврејски велики празник *Пасхе* када се у Јерусалиму окупља много народа. Христос ступи у храм, тамо исцели све хроме и ослепеле, а потом се опет врати у Витанију.

Цвети су свакако стари хришћански празник који се доводи у везу са освећењем палми. И уопште на овај празник значајну улогу има разноврсно цвеће (отуда и назив празника), а и читава недеља пре Цвети назива се *цветна недеља*.

Икона Уласка Господа Исуса Христа у Јерусалим приказује Христа јашући на магарцу праћен од ученика, а народ пред њим баца делове одеће и гранчице на путу куда хода онај кога обожавају.

За Цвети су везани многи народни обичаји у којима су нарочито присутна деца и омладина.

Тако, на пример, на Цвети се омладина у Љупкови причешћује. Готово у свим клисурским и пољадијским местима на Цвети верници примају поред нафора и неколико прутућа “врбице” (те су гранчице “преноћиле” у цркви где су и освећене, па се такве деле људима да их ставе на славску икону, на капију и шталу.)

Седма недеља поста носи назив *Велика недеља*, а то је и задња недеља Ускршњег поста. Сви дани ове недеље називају се “велики”. Сваком

дану је посвећен одређен број народних обичаја.

У Клисурси и Пољадији једино су очувани обичаји за *Велики Четвртак* и *Велики Петак*.

21. Велики четвртак

У част избављања из Мисира (ропства), Јевреји су приносили божанству пасхално јагње. Исус Христос је послао своја два ученика у град. “И посла Петра и Јована рекавши: идите уготовите нам пасху да једемо.” (*Јеванђеље по Луки*, глава XXII ставка 8.) Оду у град и тамо сретну човека који је носио воду у крчагу. У његовој кући ће Христос са својим ученицима јести пасху.” А кад би увече, сједе за трпезу са дванаесторицом” (*Јеванђеље по Матеју*, глава XXVI, ставка 20). По јеврејском обичају требало је тада да једно женско чељаде апостолима опере ноге пре трпезе. Овог пута то учини сам Исус Христос, а за столом Исус им рече да ће га један од апостола издати. Тај ће бити Јуда Искариот. Потом Исус узме хлеб и, благословивши га, преломи и даде ученицима да једу јер је то тело његово. Исто учини и са вином рекавши да је то крв његова. Читав овај чин јесте *Тајна вечера* и на њој је установљена тајна свето причешће.

Велики четвртак јесте задњи четвртак Ускршњег поста. За овај дан везано је пуно народних обичаја. Неки од тих обичаја се одржавају у цркви. На Велики четвртак се служи јутрење и света литургија, као успомена на установљење тајне светог причешћа на Тајној вечери. Увече се одржава велико бденије. Некада су поједине жене ту ноћ преноћиле у цркви. Од тог дана па све до Ускрса забрањено је лупање звона, јер наступа свеопшта тишина. У порти се поставе клепала која се ударају дрвеним маљима. Звона се не оглашавају нити када неко у том временском раздобљу умре.

На Велики четвртак у Пољадији се “роваше” овце. Одсечени делови се чувају до Ђурђевдана. А онда на тај дан ујутру делови се закопају у мравињак да би се стока патила (размножавала) као мрави у мравињаку.

На Велики четвртак, како у Пољадији, тако и у Клисурси, сади се бостан (лубенице и диње). Истог дана се обоји једно некувано јаје црвеном бојом, а које се назива “чуваркуће”. То се јаје чува преко читаве године.

На велики четвртак се чисте, уређују и кречају гробови на гробљима. Ипак, најочуванији народни обичај везан за Велики Четвртак јесте изливање “велике воде” за мртве. Велика вода се углавном вуче од средопусне недеље па све до Великог четвртка. У клисурским селима на Велики четвртак се вода једино излива. Тада је изливају крај кладенца или бунара. Поступци при

изливању воде су различити у клисурским и пољадијским насељима. Негде велику воду доносе једанпут на дан, а на другим местима то се чини двапут. Важно је поменути да велику воду, као и ону малу кад неко умре, вуче “чиста” девојчица (која нема менструацију). У неким местима вуку воду и дечаци. Девојчица или дечак док вуче воду мора бити веома уредан. Они нису смели радити прљаве послове како не би натрунили воду намењену покојницима. Посуда у којој се вуче вода окити се цвећем, везани су црвеним вуненим концем, такозваном “стреком”.

Када девојчица доноси воду, она, пре пуњења суда, прво га прекрсти, а у суд стави неколико каменчића (белутака). Напуњени суд трипут прекрсти а потом суд целива. Када девојчица донесе воду, укућани је приме речима: “Бог да прости!” Девојчица заузврат прима бомбоне или други какав поклон.

Изливање воде обавља се на Велики четвртак (у Клисури вода се вуче само за успокојене). Изливање воде обично се врши на кладенцу. Са собом старије жене понесу и штапић украшен цвећем. Захвата се вода из кладенца а при преливању се говори: “Нек је ова вода пред Богом и НН(каже се име мртвога)” И тако редом док се не изреде сви покојници из једног домаћинства. Изливање је појединачно за сваког од покојника.

У Пољадији, кад старије жене изливају воду на Велики четвртак, понесу обичан бокал, захватају воду бокалом а потом је изливају у три правца: сунцу, месецу, путнику и намернику па и дављеницима и обешеним особама, а тек на крају ређају своје мртве. Сваки пут кад намене воду пољубе посуду.

Код Клисураца и Пољадијаца вода се излива мртвима на Велики четвртак, пошто у народу кружи веровање да у доњем свету влада огромна жеђ, а да се мртвима на овај начин може дотурити вода.

У неким селима, на пример у Свиници, на Велики четвртак пале велике ватре у част покојника, најпре пред кућом, а касније и на гробљу.

22. Велики петак

У петак ујутру одвели су Исуса Христа из куће првосвештеника Кајафе код Пилата. (Понтије Пилат био је римски прокуратор у Јудеји 26-36. године н. ере). Приликом његове владавине Палестином извршено је суђење Исусу Христу 33. године.

Пилат је изашао пред Јудејце и запитао их је каква је њихова тужба против Христа, а они одговорише да није крив не би се овде нашао. Пилат им затражи да му они суде, на шта ови одговорише да га не могу осудити

на смрт, иако је он крив јер отпађује народ, забрањује давање данка цару и прича да је он цар. Када је Пилат запитао Христа да ли је заиста он њихов цар а он му даде следећи одговор: “Царство моје није од овога свијета; кад би било од овога свијета царство моје, онда би слуге моје браниле да не би био предан Јеврејима. (*Јеванђеље по Јовану*, глава 18, ставка 36). Тада Пилат рече Јудејцима да Христос нема неку кривицу. Будући да је Исус из Галилеје одведоше га да му суди цар Ирод. Но ни он га не виде као кривца. Онда Пилат обећа Јудејцима да ће га прво казнити, а потом опростити казне. Наиме, постојао је обичај да се за време празника отпусти један роб из затвора. У тамници беше и неки злочинац по имену Варава (Бараба). Пилат је веровао да ће народ затражити да се на слободу пусти Исус а у затвору задржи Варава. Запитан, народ одреди Христа уместо Вараве. Тада Христа свукоше и везаше га за “стуб срама”. Почеше га бичевати, огрнуше му кабаницу, на главу му ставише трнов венац. Ирод стаде пред Христа и рече Јеврејима: Екче хомо! (Ево јадника, бедника и жалосног) а народ повика: Распни га!

Војници обукоше Христа у одело, натоварише му велики крст на који ће га разапети да га сам носи и поведоше кроз град на Голготу. На крсту је писало: Исус Назарећанин, цар јудејски. Успут Исус им говорио: “Оче, опрости им, јер не знају шта раде”.

Крај крста налазиле се, плакајући: мајка Исусова, њена сестра, Марија Магдалена и ученик кога је Исус највише волео, Јован.

Пошто је Исус издахнуо, Јосиф (тајни ученик Исусов), саветник и богат човек, затражи од Пилата да сахрани Исуса. Заједно са Никодином сахранише Исуса у Јосифов врт и ставише велику плочу на његов гроб.

Свештенички поглавари и фарисеји одоше Пилату и рекоше му да је за живота Исус рекао да ће за три дана васкрснути, а можда ће и његове присталице доћи и украсти му тело и разгласити у народу да је васкресао. Зато на његов гроб поставе јаку стражу.

Најзначајнији дан у Великој недељи јесте свакако Велики петак, пошто по хришћанској традицији тога дана је разапет Исус Христос. То је дан велике туге и бола, те је и понашање људи сходно том догађају. Тог дана у цркви је симптоматички и симболички приказан гроб окићен разноврсним цвећем. Читав изглед цркве тога дана симболише народну жалост. Тај “божји” гроб народ је “чувао” читаву ноћ на Великом петку.

На Велики петак се строго пости и забрањен је сваки посао у кући и на пољу. На Велики петак се у Луговету а и у другим пољадиским селима одлази на Видару (извор у околини) и оданде доносе воду за коју мисле да ће их чувати од свих болести. На Видару су оболели понели са собом

пешкир или цепницу и њоме квасили водом оболела места. У пољадијским селима на Велики петак девојке шетају у близини цркве, па и у порти црквеној, а за то време момци играју различите игре као што су то Зум, прескакуша, “мртвих кобила” итд, пошто се тога дана не ради.

Ипак најважнији посао који се обавља на Велики петак јесте бојадисање јаја или како се то у Пољадији и Клисури обичније каже “фарбање” јаја. Ипак већина Пољадијаца и Клисураца “фарбају” јаја на Велику суботу. Ако је ико из куће умро пре Ускрса онда та породица “фарба” знатно већу количину јаја па их носи на гробље. Некада се јаја фарбала разноврсним травама, или у “варзило”, јаја се трљају луком и млечиком која су јајима давали “дукат” боју. Данас се све то чини купљеном бојом. Потом се јаја боје црвеном, плавом, зеленом, жутом и отворено плавом “фарбом”. Многе домаћице шарају ускршња јаја и то чине на различите начине, као, на пример, лепе листове разних трава, па те покривене површине остају необојене. За бојадисање јаја Пољадијци имају и “своја” народна објашњења. Наиме, народ верује и прича следећи догађај. Када су Христа водили на распеће, народ је на њега бацао камење, а оно се претварало у јаја црвена. Друго објашњење каже да су Јевреји бојили само мућкове и бацали их на Исуса Христа.

Обичај бојења јаја за ускршње празнике свакако је један веома стар обичај познат и код других хришћанских народа Европе и света. Познати српски етнолог В. Чајкановић каже: “Јаја је наш народ, зацело, бојадисао црвеном бојом још раније, у култу предака, па је после тај обичај пренео и на Ускрс” (*Мит и религија Срба*, стр. 233). Верује се да је обичај преузет из паганства. У том светлу треба видети и објашњења која су Пољадијци дали том чину. Добро је да се зна да су јаја у народном веровању симбол живота и, уопште, симбол плодности и здравља.

23. Света Великомученица Варвара

Света великомученица Варвара јесте један непокретан хришћански празник који се увек слави 4. децембра по старом, односно 17. децембра по новом календару. Припада групи празника свештеномученика, мученика и мученица.

Према предању, света Варвара је била ћерка Диоскора, познатог по богатству у граду Илиопољу, али незнабошца. Своју ћерку јединицу отац је затворио у кулу коју је снабдео свим угодностима. Но, када јој отац једном оде на пут, света Варвара се искраде из куле и том приликом упознаде неколицину хришћана па и сама прими хришћанску веру поставши велики поборник нове вере. Вративши се с пута, отац сазнаде шта је то учинила његова ћерка, сам је предаде суду на суђење и мучење због хришћанске

вере. После грозних мука на које је била стављена, отац јој мачем одсече главу 306. године наше ере.

Мошти свете великомученице Варваре чувају се у граду Кијеву.

На икони, света великомученица Варвара је приказана у обичном женском оделу са крстом и миртом у руци.

За овај хришћански празник постоје и неки народни обичаји. Тако, на пример, на тај дан се у селу Љупкови припреми тесто од белог пшеничног брашна. У тесто се стави зрневље пасуља и кукуруза. Све се то прекрије вуненом повесом. Потом најстарија жена у селу окупљеној деци пружа тањир а деца су обавезна да ставе прст на тесто. Истог тренутка старица говори: “Нека оду све бубе и болести, а ти да ми будеш жив и здрав!”

Љупковци сматрају свету великомученицу Варвару као празник за децу. Зато тога дана се не обављају ручни радови, а и не пере се.

24. Рождество Христово

Рождество Христово, у народу познатије као *Божих*, јесте непокретни хришћански празник који се увек слави 25. децембра по старом, односно 7. јануара по новом календару. Припада групи Господњих празника.

Божих је дан рођења Исуса Христа. Кад се наврши девет месеци од Благовести (дан када је архангел Гаврило јавио пресветој Деви да ће родити сина), баш онда је изашла заповест од цара Августа да се попише сав народ у римској царевини. Према заповести, требало је да сваки грађанин оде у свој град и тамо се упише. Зато Јосиф дође са Пресветом Девом у Витлајем, одакле и беху они. А пошто се у Витлајем слеже много народа ради пописа, Марија и Јосиф не нађоше место за преноћиште, па се склонише у једну овчарску пећину. “У тој пећини, а у ноћи између суботе и недеље, 25. децембра, роди Пресвета Дева Спаситеља светог, Господа Исуса Христа” (Епископ Николај, *Житија светих*, Београд, 1961. год. стр. 1031). Пресвета Марија повије дете у ланене пелене и положи га у јасле. Према предању, када се родио Исус на небу засјаше звезде што преплаши пастире. Велика звезда се јавила и над израелском земљом. То видеше и мудраци са истока. Три мудраца пођоше путем звезде да потраже цара који се родио и да му се поклоне. А то беху: Гаспар (Гашпар), Валтазар и Мелхиор. Стигавши у Јерусалим, мудраци рекоше цару кога то траже. Тада цар Ирод, плашећи се да му не отме царство, реши да новорођенче убије. Зато затражи од мудраца да када се буду вратили поново наврате код њега и кажу му где се дете налази. Али мудраци се вратише другим путем. Разјарени Ирод заповеди да

се посеку сва деца до две године. Мали Исус би спасен јер су му се родитељи предосећајући опасност, склонили у Мисир (Египат).

Од Христовог рођења броје се године. У почетку Божић се није празновао истог дана. Тек у IV веку, за време цара Аркадија, уведено је да се Божић празнује одвојено од Богојављења и да се празнује 25. децембра по Јулијанском календару, или 7. јануара по новом, Грегоријанском календару. Ипак, не постоје поуздани, прецизни подаци када је тачно установљено да се слави овај значајан дан у историји хришћанства. Стара црква знала је само за Богојављење (као празник Исусовог крштења у реци Јордану). Датум Христовог рођења црква је тек касније покушала да установи. Изабран је 25. децембар и то не случајно, већ зато што је тај дан у римском календару обележен као “Дан рођења непобеђеног сунца” (Диес Наталис Солис Инвикти).

Очигледна је чињеница да је то време које се поклапа са зимским солстицијем (то је време када је дан најкраћи, а ноћ најдужа). Након тога дан се почиње дужити а народ је веровао у природну снагу непобеђеног сунца и његов победоносан повратак, те су га зато и славили. На тај начин за дан Христовог рођења прихваћен је 25. децембар.

Хришћанска црква је тако покрила и засенчила највећи пагански празник, али заузврат морала је да прихвати низ паганских култова.

Православна црква слави дан Христовог рођења 25. децембра по старом, Јулијанском календару. Реформу овог календара извршио је папа Грегориј XIII 1582. године. Нов Грегоријански календар су прихватиле махом католичке земље: Италија, Шпанија, Португалија, Пољска. Нешто касније то чине: Аустрија, Чешка, Угарска. Србија и Румунија су га усвојиле 1919. године. Православна црква је задржала и даље рачунање по старом јулијанском календару.

На икони, Рождество Христово је приказано на следећи начин: пећина са јаслама. У средишту слике су Богородица и Јосиф са младим Христом. Гомила пастира им се клања, док сјајна звезда осветљава лик Исуса Христа. На висини види се како лете анђели. За јасла у којима се родио Исус привезана је мазга и једно јагње.

За Клисурце и Пољадијце Божић је сматран као највећи и најзначајнији хришћански празник. Влада уверење да се Божићни празници морају провести у весељу и потпуном задовољству. Да би се овај празник прославио на посебан начин, припреме за овај догађај почињале су сваке године знатно раније.

Дан уочи Божића зове се *Бадњи дан*. Тога дана врше се обилне припреме како би се Божић што лепше и угодније прославио.

Бадњи дан се слави 24. децембра по старом, односно 6. јануара по новом календару. Према објашњењима која су дали лингвисти назив “бадњи” долази од старословенског глагола “бдети” који значи *бити будан*, а то опет је наводило да народ овог дана буде будан. Бадњим даном почињу божићни обредни обичаји, а они су у Клисуре и Пољадији следећи: мешење обредних хлебова, чесница, обичај са полагеником, бадњак, божићна јелка (*Крист-кинд*), божићна слама, бадња вечера и коледари.

а) Мешење обредних хлебова

Мешење и печење божићних колача, такозваних “закона”, јесте важна и од давнина устаљена радња. Домаћица је овакве колаче месила на Бадњи дан. Божићни колачи су мешени од чистог пшеничног брашна са квасцем. Од замешеног теста домаћица је прво парче теста одвојила за прављење колача званог у народу “здравље”.

Обавезни украс на овим колачима су две рељефне траке теста, постављене у облику крста по средини колача, истом траком затварају се кружно ивице колача. Све ово подсећа на стари симбол свастику (на санскритском језику “свасти” значи *здравље*). У средиште колача убоде се босиљак, а босиљак је у народном веровању култна биљка која има заштитну и плодотворну снагу.

На божићни колач су уписивали поскурњак, на коме је обавезно урезан облик крста као и слова ИС ХС НИ КА (то је скраћеница грчких речи које преведене значе: “Исус Христос Назарећанин победник”). И назив “поскурник” је грчког порекла и изведен је од грчке речи “просфора” што значи “обредни хлеб” (посвећени хлеб).

Велики божићни колач се свечано и ритуално сече, најчешће за време ручка. Колач сече домаћин или домаћица. Најпре ножем начини крст над колачем, то јест прекрсти га. Сечење колача у облику крста представља у народном веровању симбол страдања али и живота у хришћанској религији. Комаде пресеченог колача служили су укућани, а оне који су били преливени вином дају се стоци и живини.

Поред божићног колача, у свим српским селима Клиуре и Пољадије, домаћице су месиле већи број фигуралних божићних хлебова који су прављени од истог теста као и божићни колач. По народном веровању, такви колачи су имали и једну одређену магијску снагу. Они су симболички представљали срећу и здравље за укућане, разне домаће животиње, квочке с пилићима, чобане па и неке пољопривредне алатке. Колач “шака” био је намењен, свакако, орачу. У пољадијским селима, као што је то на пример Соколовац, осим

божићнег колача домаћице су месиле и колаче зване: виноград, њива, волови, “наћве”, а колач “глота” намењен је читавој породици. Обавезни су били колачи који су симболизовали астрална тела и то сунце и месец. По народном веровању таква небеска тела знатно утичу на временске прилике од којих највише зависе летина и усеви.

У појединим клисурским селима, као што је то на пример Белобрешка, за божићне празнике месе се специјални колачи које народ зове “кијак” (то је нешто већи колач) у облику плетенице и мали колач звани “кика”. Исто у облику плетенице које се у овом крају називају и *кике*.

б) Чесница

У врсту обредних хлебова, са истом магијском снагом, а који се месе за божићне празнике, спада и “чесница” која се обавезно припреми првог дана Божића ујутру. Чеснице су мешене од пшеничног брашна са водом и масти али без квасца. Била је то једна врста погаче, печена на отвореном огњишту. Сиромашније клисурске породице месиле су чеснице од кукурузног брашна, такозвану “проју”.

Назив “чесница” свакако потиче од речи “чест” што значи: *део, срећа*, пошто се “проја” дели на комаде и сваком укућану се даје по један део.

У Клисури и Пољадији домаћице месе чесницу ујутру, на први дан Божића. За чесницу користе “неначету” воду (то је вода која се донесе у кућу пре изласка сунца, из бунара или са извора). Овој се води у клисурским селима придаје велика важност, пошто се сматра да има профилактичко дејство. Домаћин са неначетом водом улази у кућу поздрављајући домаћицу која му долази у сусрет речима: “Христос се роди!”. Добија следећи одговор: “Ваистину се роди”. Потом се заподене разговор следеће окамењене садржине: ”Шта нам доносиш?”. Одговор: “Доносим воду неначету. Нека породица буде жива и здрава!”

У чесницу се обавезно ставља метални новац. Некада је у имућним кућама то могао да буде и по који златник или сребрни новац. У пољадијским селима тај се новац мењао сваке треће године, док се у Клисури о томе и не води рачуна. Према народном веровању, и чесница има магијску моћ која делује на људе и животиње. То је врста магијске снаге новог живота.

Домаћин или домаћица је чесницу ритуално ломила на комаде. Избегавала се употреба сечива и уопште шиљастих предмета. Сам чин ломљења обавља се пре ручка и везује се за обичаје у мртвачком култу када се погача увек ломи а не сече. Комаде чеснице редом домаћин намењује укућанима, по старешинству, а потом и умрлим члановима породице.

У неким клисурским селима у ломљењу чеснице учествују сви чланови породице, кидајући сваки за себе по један комад. Најзанимљивији тренутак при ломљењу чеснице јесте свакако пронаћи комад у коме је скривен метални новчић. Онај који би нашао новац у свом комаду значило је, према народном веровању, да ће те године бити срећан.

У пољадијским селима постоји обичај да скидају тесто са новчића а потом, заједно са босиљком са божићњег колача, па су то чували и лечили обелела места деци на телу или су пак њима лечили стоку.

в) Полаженик

У пољадијским селима веома је распрострањен обичај са “полажајником”, а у клисурским местима о њему се зна једино у Старој Молдави и Љупкови. Полажајник јесте прва особа посетилац једне куће на божићни празник. Њега посебно дочекују тамо где тај обичај постоји. Према једном руском истраживачу (П. Богатиреву) порекло овог обичаја треба тражити на Балкану, односно међу Јужним Словенима. Од њих су овај обичај примили и Мађари.

У народном веровању, долазак полажајника требало је да донесе у кућу срећу, па су га зато сви волели. Код Пољадијаца, на пример Соколовчана, полаженика ставе у средину собе па га онда посипају пшеницом и кукурузом, тиме испољавајући жељу да година буде родна. Пре одласка полажајник је добијао колачић који је за њега припремљен, такозвани полажајников колач са отвором у средини.

Иако Свиничани не знају за обичај полажајника, они ипак првој особи која дође у кућу на Божић, дају сито са кукурузом а она кукуруз баца у ватру и царајући је говори: “Господ да даде здравља, да се плоде свиње, пилићи, говеда итд.”

г) Бадњак

У току божићних празника значајно место заузима бадњак и његово стављање на огњиште. Обичаји везани за бадњак имају веома старе корене који се могу наћи у неким најстаријим манифестацијама људске религиозне праксе која се заснива на анимистичком схватању света поштовањем одређених биљака и дрвећа. Оваква веровања су позната и старим европским народима: Келтима, Германима, па и Старим Словенима.

Бадњак је дрво које се пали уочи Божића, то јест на Бадње вече, када се по обичају цела ноћ проводи у неспавању. Тада се не спава, него бди.

Поједини етнологзи тврде да баш од тога и потиче ова реч (старословенски глагол “бдети”).

У већини села Клисуре и Пољадије на Бадњи дан ујутро, док сунце “напредује”, одлазио је по један домаћин из сваке куће по бадњак.

По неком нарочитом поступку одсецало се танко стабло дрвета (храста или цера). Бадњак је требало да буде од тврдог и “живог” дрвета. Неки етнологзи сматрају да је храст дрво *Бога громовника* и у неким старим индоевропским религијама. Посебно поштовање су му указивали и Стари Словени.

Нарочито је познат обред при одсецању бадњака, који се обавља у клисурским селима (на пример Белобрешка). Пошто се стигне до одређеног места, одреди се дрво за бадњак, а пре него што ће бити одсечено, прелије се вином, домаћин се прекрсти и речима “Опрости ми, бадњаче!” подиже секиру и покушава да само једним замајцем одсече стабло бадњака. Пажљиво се прати да одсечено дрво пада на “исток”.

Бадњак је у кућу уносио домаћин. Доносиоца бадњака домаћица је дочекивала питањем: “Шта носиш?” а добијала одговор: “Доносим срећу и здравље у кућу”. На шта би му домаћица добацила: “Жив ми и здрав био!”

У Пољадији су бадњак мазали медом и поливали вином како би година била родна. Тек потом бадњак су стављали на ватру. Док бадњак гори у ватри, селом се проламају пучњеви из ловачких пушака или “прангија”, све то као знак који најављује долазак највећег хришћанског празника. Некада је при свакој православној цркви постојала по једна “прангија”. А то је тучана ћупа која се набије барутом, добро заптије, а онда се фитиљем упали, тако да се чује један снажан прасак попут експлозије топа.

У Свиници не секу бадњаке, као што то раде у другим клисурским местима, већ ките јелку бомбонама и колачима. Овако украшену јелку називају “крискин”.

Из свега приложеног може се закључити да је бадњак за Клисурце и Пољадијце сматран за свето дрво са којим се поступа као са неким живим бићем и од кога се очекивало да донесе породици срећу, изобиље и нарочито здравље.

д) Божићна јелка – Крискинд

Појава зимзеленог дрвета, обично јеле, окићеног разним предметима, поготово то бивају слаткиши, јесте свакако појава новијег порекла. Клисурци и Пољадијци су овај обичај преузели од католика, нарочито немачких породица са којима су били у контакту дуже времена. С правом се може

установити да је обичај узимао снажан замах нарочито после другог светског рата. Томе је нарочито допринела и нова успостављена “социјалистичка” власт која је прихватањем новогодишње украшене јелке желела да истисне друге божићне обичаје који су имали добро очуван религиозни призив.

е) Божићна слама

Обичај јесте да се на Бадње вече уноси слама у кућу и растура по собама и другим просторијама. Народ верује да се уношењем сламе у кућу, у ствари, тиме означава долазак Божића, пошто се Исус Христос родио на слами. Ипак, порекло овог обичаја јесте много старије, потиче из прехришћанског времена.

По обичају, сламу у кућу уноси домаћин у цаку. Са домаћином по сламу одлазе и деца. Она би се поређала једно за другим у колони, по старешинству. При ношењу сламе домаћин је квоцао а деца су га пратила пијучући и тако имитирала гласове пилаци.

Улазећи са сламом у собу, домаћин поздравља укућане речима: “Добро вече! Христос се роди!”, а домаћица одговара “Ваистину се роди! Жив и здрав био!” Понекад би га домаћица запитала: “Шта носиш?”, а он би одговорио: “Здравље, весеље и срећу у кућу!”

У пољадјским селима извесна количина сламе ставља се у сито које је домаћица претходно била припремила за ту сврху и у њега већ била ставила нешто пшенице, кукуруза, комада божићнег колача, јабуке, шљиве и нешто од металног новца.

После растурања сламе, кућа се не сме више чистити све до трећег дана Божића. По народном веровању кућа се не чисти да се не би на тај начин почистила срећа и здравље из куће.

Слама се износила из куће тек трећег дана Божића и то ујутру пре изласка сунца. Та слама се односила у воћњаке да би воћка боље родила.

У Соколовцу домаћица ту почишћену сламу даје најстаријем сину да је носи у виноград. Он то носи јашући на коњу покривеним ћилимом. Ношење сламе у виноград обично се обавља у групама.

Уношење и изношење сламе из куће представља посебан свечан обред. Овим обредом се желело обезбедити плодност, здравље и срећу укућанима. Обичан свет је божићној слами придавао профилатичка својства. Ипак, о улози и значењима сламе на Божић постоје различита мишљења. Чини нам се да је најприхватљивије оно које је изнео познати српски етнолог В. Чајкановић: (*Божићна слама*, Прилози из књижевности и језика, историје и фолклора, 3, Београд 1923., стр. 125-134). По њему, божићна слама има при-

влачну моћ и за Божове и за душе предака, а Бадњи дан је велики празник предака. Квоцање, просипање сламе и бадње вече значи позивање душа предака на гозбу божићну.

ђ) Бадња вечера

Право празновање Божића отпочињало је бадњом вечером која је испуњена низом магијских догађаја. На бадњиданској вечери се служи посно јело у свим селима Пољадије и Клисуре. По неком неписаном правилу, уочи вечере, сви чланови породице су били обавезни да се нађу на окупу. То је јасан доказ да је бадња вечера један чисто породични празник. Бадња вечера се по обичају служи на поду. У Свиници не постоји обичај да се вечера на поду. Тек у новије време, у свим селима како Клисуре, тако и Пољадије уобичава се да се вечера служи на столу. У пољадијским селима се за вечеру обично служи: парадајз супа или чорба, пасуљ пребранац, сува или печена риба на уљу, дулечница, ораси, мед и суве шљиве.

У Љупкови се бадња вечера служи на поду, на разасутом цаку. Читава свечаност носи обележје велике скромности како по ономе шта се служило за јело, тако и по условима у којима се изводи овај чин обреда. Пре вечере обавља се такозвано “причешћивање”. Тада се једу погачице од првих поклада, поливене вином. А читав обред јесте једна врста опонашања правог причешћа који ће сви укућани обавити већ следећег дана, на први дан Божића. Обављање причешћа и код куће јесте доказ једног старијег обичаја, познатог у стручној литератури под називом “универзално свештенство” (Васа Лупуловић, Борислав Крстић, *Љупкова долина*, Темишвар 1995. год. стр. 175). Према том обичају, извесни сакрални чинови обављани су и од мирјана (световних људи).

Међу јелима која се обавезно спремају и служе на бадњој вечери јесте и једна врста ситног *пасуља* који се у Клисури назива “окишица”. Употреба пасуља на бадњој вечери јесте позната од давнина. Етнолози тврде да је пасуљ био јело у култу мртвих, познат још код других индоевропских народа.

Веома важну улогу у јеловнику бадње вечери имала је *риба*. Она је представљала инкарнацију душе предака, а по народном веровању, оне баш о бадњој вечери посећују укућане. Истовремено риба је и симбол плодности па према томе и симбол живота.

На бадњој вечери посебну улогу су имали и *ораси*. За орахе су везане многе магијске радње. Тако, на пример, у Соколовцу, након бадње вечере, укућани се најпре прекрсте а затим бацају орахе у углове собе. Другим речима, они су овим бацањем у ствари крстили собу орасима. По народном

веровању то се чинило да би се чули лопови када буду долазили у крађу. Такође и народном веровању, дрво ораха и његов плод имају хтонички карактер.

У пољадијским селима обавезно јело на бадњој вечери био је мед. Мед су јели сви укућани како би им била слатка цела година и да их добро служи здравље.

ж) Коледари

Постоји обичај у Клисурси и Пољадији да падом мрака по селу “лутају” коледари, појединачно или у групама, које су биле организоване још уочи божићнег празника, пре неколико дана, или се то зна још од прошле године. Обичај коледарења у Клисурси је старијег порекла. Етнолози тврде да овај обичај знају сви словенски народи, а нарочито је развијен међу Јужним Словенима.

Као коледари у клисурским и пољадијским селима јављају се превасходно деца или омладинци. Превасходно иду у групама од по двоје, троје па и више дечака и девојчица. Приликом коледарења они рецитују и певају пригодне песме. Коринђаше су домаћини радо примали у кућу. Ретке су биле породице које су одбијале коледаре.

Коледари у клисурском селу Свиници улазе у кућу, седну на под, домаћица им пружа сито са кукурузом. Они окруне кукуруз и бацају га кокошкама. Потом коледари царају ватру и говоре: “Да се роде јаганци, телад, пилићи и свиње”, а домаћица им даје суве шљиве, јабуке, бомбоне и орахе.

Ево једне коледарске песме која је забележена у селу Соколовцу:

*“Добро вече, добри газдо,
Ми идемо тамо-амо
Па смо дошли да вам попевамо:
Синоћ нам се Христос роди,
У јаслици, у сламици.
Дајте нам, дајте нам!
Шта ће нам да дате:
Кобасицу у торбицу,
Ораху у џепчић”.*

У Љупкови забележили смо варијанту на пређашњу песму коју коледари певају на Бадње вече. Сличан текст може се чути и у другим клисурским селима:

*“Добро вече, добри газдо,
Ми смо дошли да јавимо:*

*Родио се Исус Христос
У италици, у јаслици.
Прелетела два анђела
Па донела два камена,
Два камена од мермера,
Сазидаше свету цркву:
У тој цркви никог нема
Само Стева и Никола.
Свети Стева службу служи
А Никола свеће пали.
Ако ј' колач, да чекамо,
Ако је жарач, да бежимо!"*

Како у Клисури, тако и у Пољадији, српски живаљ живи у заједници са румунским народом. То је учинило да се многи обичаји преламају, мешају, позајмљују. Утицај се осећа и у коледарским песмама, па се могу чути и овакви стихови, забележени у Љупкови:

*"Ој колендре, колендрице,
Дај ми мало кобасице!"*

Свакако да је најраспрострањенија коледарска песма у Клисури она са стиховима које могу изговорити и деца предшколског узраста:

*"Ја сам мали чича Пера,
Ујела ме жута кера;
Кад претрчим преко мора,
Дај ми, газдо, неки ора!
Куј један, куј два,
То ћу све да примим ја!
Ако је колач да чекамо,
Ако је жарач да бегамо!"*

Упоредо са коледарима и коринђашима-певачима, у Клисури и Пољадији распрострањен је и обичај ношења "вертепа" или како се то у народу каже "црквице". Обичај је познат и код других сународника. Изгледа да је за ове крајеве "вертеп" постао знатно распрострањен тек нешто касније, између два светска рата. У неким селима овај обичај је познат и под називом "бетлехем", а то је назив који се може наћи код католика.

Учесници у вертепској позоришној драми углавном су били младићи, или школска омладина од 12 до 14 година. Они су били способни да науче текстове вертепске драме.

Вертеп је био израђиван у виду макете једне црквице са торњем и крстом. У унутрашњости горео је фењерчић или свећа и ту је представљено

рођење Исуса Христа. “Црквицу” је носила група младића. Било их је шесторица на броју. Четворица су играли улоге “царева” у вертепској драми. Они су носили вертеп и оличавали су цара Ирода, те Гашпара, Валтазара и Мелхиора (то су мудраци са истока). Поред царева, као каква пратња, ишла су два пастира.

Носиоци вертепа су били одевени у дуге беле хаљине. Преко рамена и око појаса стављали су ремење са припасаним сабљама о појасу. “Цареви” су носили високе капе од картона, украшене звездицама.

Покрај носилаца вертепа ишла су два пастира који су имали преврнуте кожухе и са крзненим капама на глави. Имали су маскирана лица са брадом и брковима од кудеље или вуне. Око појаса оба пастира су носила звона или клепетуше. Њима су оглашавали свој улазак у кућу. У рукама су држали пастирске штапове, а на леђима су имали торбе у које су стављали поклоне које су током вечери примали.

По доласку у кућу вертепаши су почињали певати “Рождество”, а потом су почели изводити драмски део вертепске игре. Вертеп су стављали у средину собе, на под. Драмски део вертепа представљао је дијалог између “царева” и кроз њега причаше о њиховом сусрету са Исусом Христом. Са исученим сабљама изнад “црквице” и њиховим међусобним ударањем постизала се јача драмска напетост дијалога. На крају, у игру се уплитали и пастири, а они су својим наступима шаљиво обојили читаву вертепску драмску представу.

По завршетку игре, вертепаши су пожелели домаћину здравље и срећу и свим укућанима честитали божићни велики празник. Домаћин их је даривао новцем, храном и обавезно вином и ракијом. После обављања посла, вертепаши би све поклоне и новац “братски” поделили.

Након отпеване песме “Рождество” или “Витлајему славни граде”, цар Ирод започиње вертепску драму питањем:

“Који ли сте, шта сте дошли амо,

Казујте ми да се упознамо.

Први одговара цар Валтазар:

“Чуј, Ироде, ти јудејски царе,

Ја сам главом царе Валтазаре,

Једна звезда невидљива сјаја,

Одазва ме из мога завичаја,

И ја дођох до твојих области,

О којима право ћу ти касти,

Појави се ове ноћи свете,

Сам месија ко рођено дете.

*Пред њег' клекну на земљу у праху,
И по лепом обичају старом,
Својим ћу га даривати даром.
Цар Мелхиор се обраћа речима:
Чуј, Ироде, мене Мелхиора,
Све мудраце позови из двора,
Нек понесу књиге староставне,
И нек гледе из прошлости давне
Где се дете родит има,
Што ће бити цар над царевима.
Цар Гашпар се представља осталима следећим речима:
Ја сам цар Гашпар народи ме знају,
Као цара у персијском крају,
Једна звезда јарког сјаја,
Доведе ме из мог завичаја,
А ја одо' за њом преко стаза,
Од светиње па до Јерусалима,
Да разберем где се ноћи ове,
Роди чедо кога позив зове,
Да царује царевима свима.*

На ове речи мудраца са "Истока" разљућен цар Ирод наређује свим "царевима":

*У мом царству, цар да буде неко?
Тај се није још у свету стеко.
Крените се на пут да идете,
Те пронађите то рођено дете.
Чим га пронађете тамо,
С места гласом дођите ми амо,
Да га даром ја даривам,
Да га видим и да га целивам.
Не, зар нада мном ко да влада?
У мене су и сила и снага.
Погубићу с места тога цара,
Чим се врате ова три владара.
Нема цара на све стране света бела
Сили мојој, збору моме,
Нек се клања земља цела."*

Вертепски позоришни комад се обично завршавао рецитовањем једног од пастира, али његово рецитовање нема религиозни карактер, већ у његовом

рецитовану захтева се да домаћин подари вертепаше поклонима. Примивши дарове, вертепаша би напустили кућу и одлазили да обиђу вертепом и остале куће из села.

После бадње вечере, мушкарци обично одлазе на “картање” или који други “провод” како би дочекали Божић. Кући се враћали веома касно, често са свирцима и припити.

У клисурским и пољадијским селима људи славе Рождество Христово (Божић) три дана и овај се празник сматра у народу највећим празником у години. Најважнији и најсвечанији је први дан Божића. За овај дан постоје неколико значајних народних обичаја као што су: доношење “неначете” воде са бунара или извора, мешање чеснице, одлазак у цркву, долажење положајника и обредни божићни ручак.

Први домаћинов посао на Божић ујутру рано јесте одлазак на бунар или извор по “неначету” воду. У појединим клисурским местима ту воду називају и “здравље”. Од неначете воде потом је домаћица месила чесницу, а укућани се умивали таквом водом.

Доношење воде о Божићу са извора или бунара, као и веровање у њену магијску моћ, има, свакако, корене у паганству, када су поред биља и камења били обожавани и извори, па и бунари. Отуда веровање да се око извора и бунара окупљају разна натприродна бића (духови и демони).

Пре божићњег свечаног ручка, свака би домаћица замесила и испекла чесницу. Чесница је негде погача од пшеничног брашна, а у клисурским местима то је била понајчешће “проја” која се готови од кукурузног брашна.

На први дан Божића већина укућана одлази у цркву да би присуствовали светој литургији и да би се причестили. У клисурским селима се обичава да на тај дан појединци поклањају паре за свету цркву и за срећу и здравље својих укућана, ради праштања грехова и за успомену оних који су умрли. Код куће остаје једино домаћица која ради око спреме ручка, а који је сада мрсан.

Ручак је најсвечанији тренутак првог дана Божића. За божићни ручак припремају се обично следећа јела: говеђа или пилећа супа, сос, кромпир, живинско или говеђе кувано месо, сарма и наравно, печење. Све се то свршава разновразним колачима и тортама.

У пољадијским селима, првог дана Божића особа која прва дође у кућу сматра се да је то положеник. Тада га ставе у средину собе па га посипају пшеницом и кукурузом испољавајући на тај начин жељу да им година буде родна и плодна. Потом му дају колачиће који су били благовремено за њега спремљени. У Свиници, где не знају за обичај са “положајником” како је то у другим клисурским селима као што су Стара Молдава и Љупкова, ипак

првој особи која дође у кућу на Божић, укућани дају сито са кукурузом који он баца у ватру и царајући је говори: “Господ Бог да дâ здравља да се плоде свиње, пилићи, говеда”.

Други дан Божића нема посебних народних обичаја. Једино је значајно што се на тај дан омладина и младеж санка на саоницама са коњском запрегом а мушкарци јашу своје вранце. Другог дана Божића су удате кћери одлазиле у посету својим родитељима.

Трећег дана Божића домаћице почисте собе а сакупљену сламу дају домаћину (у Соколовцу то се даје најстаријем сину) да је носи у виноград како би те године, по народном веровању, виноград боље родио.

Божићни празници се обележавају и заједничким весељима, културним приредбама и игранкама. Поготово то важи за нова времена.

25. Васкрсење Господа Исуса Христа

Васкрсење Господа Исуса Христа, у народу познатији је назив *Ускрс* или *Васкрс*, јесте покретан црквени празник који припада групи Господњих празника.

Према предању, на први дан Ускрса (увек је то недеља), рано, док још није потпуно свануло, у Јосифовом врту где је био сахрањен Исус осетио се јак земљотрес и слетео је анђео Господњи. Римски стражари Христовог гроба попадале као мртви, а када се освестише побегоше у град. На отворен Христов гроб прве дођоше Марија Магдалена и Марија Јаковљева, а затим и апостоли Петар и Јован. Ево како је тај тренутак описан у светом јеванђељу: “А по вечеру суботном на освитак првога дана недјеље дође Марија Магдалена и друга Марија да огледају гроб. И гле, земља се затресе врло; јер анђео Господњи сиђе с неба, и приступивши одвали камен од врата гробнијех и сјеђаше на њему. А лице његово бијаше као муња, и одијело његово као снијег, и од страха његова уздркташе се стражари, и постадоше као мртви. А анђео одговарајући рече женама: не бојте се ви; јер знам да Исуса распетог тражите. Није овдје: јер устаде као што је казао. Ходите да видите мјесто гдје је лежао Господ. Па идите брже те кажите ученицима његовијем да је устао из мртвијех.” (*Јеванђеље по Матеју*, гл. 28., ставка од 1 до 7).

Глас о Христовом васкрсу брзо је прохујала градом. Плашећи се Јудејаца, Христови ученици се склонилише у једну собу. Јавио им се Исус Христос и казао им је да се не плаше. Овом тренутку није присуствовао једино апостол Тома, па није могао да верује у Христову појаву...

Икона Васкрсења Господа Исуса Христа приказује како Исус устаје из

гроба држећи барјак у руци као знак победе. Римски војници који су до тада чували Исусов гроб падали су око гроба, а анђео Господњи седи на каменој плочи.

У Клисурси и Пољадији, Ускрс се, поред Божића, сматра највећим хришћанским празником, те се празнује пуна три дана. И иначе, хришћанска црква сматра Ускрс највећим празником у години те се с правом назива “празник над празницима”.

Истодобно, хришћанска црква сматра Ускрс најстаријим празником, пошто се његово слављење помиње још у II веку из времена апостола.

Добро је познато да је Ускрс један покретан празник, датум његовог празновања може пасти између 22. марта по старом, односно 4. априла по новом календару, и 25. априла по старом, односно 8. маја по новом календару, дакле, у периоду од 5 седмица или 35 дана.

На првом васељенском сабору одлучено је да се дâ Ускресу један дан и то после пролећне равнодневнице прве недеље после јеврејске пасхе и пуног месеца.

Да би тачно установили датум када се некада славио или, пак, када ће се славити Ускрс у будућности, Српски народни календар (Драгомир Антонић, Миодраг Зупац, *Српски народни календар са цртежима Александра Дерока*, стр. 185-186) даје нам један занимљив начин састављен из шест “рачуна” којима треба да пронађемо пет вредности обележене словима: а, б, ц, д, е.

Први рачун: Број године којој тражимо датум Ускрса се дели на 19. Остатак од дељења се бележи као вредност А.

Други рачун: Број године за коју се тражи датум Ускрса се дели на 4, а остатак од дељења се бележи као вредност Б.

Трећи рачун: Број тражене године којој се тражи датум Ускрса се дели на 7, а остатак дељења се бележи као вредност обележена словом Ц.

Четврти рачун: Добијена вредност А се помножи са 19 и додаје се још 15. Добијен производ се потом подели са 30. Остатак дељења даје вредност Д.

Пети рачун: Вредност Б множи се са 2, вредност Ц множи се са 4, вредност Д се множи са 6, саберу се потом резултати добијени множењем, на све те се додаје и 6. Добијена сума се потом подели на 7. Остатак дељења се бележи као вредност Е.

Примедба: Ако је деоба без остатка пише се 0.

Шести рачун: Саберу се вредности Д са Е и бројка 22. Добија се један производ или збир.

Правило: Ако је такав збир већи од 31, онда се 31 одузима а разлика или остатак показује датум Ускрса у месецу априлу (по старом календару).

У православној цркви у празновању Ускрса преовладавају религиозни елементи, иако су за њега везани и други неки народни обичаји сачувани из ранијег периода, а углавном су везани за култ природе и њено поновно рађање, пошто Ускрс временски припада пролећним празницима. Обреди који су се на тим обичајима изводили имали су за циљ обезбеђење доброг здравља, богату летину и заштиту од свих злих сила. Зато су главни елементи на Ускрсу били: биље, зеленило, ватра, бојење јаја као симбола живота.

Као празник, Ускрс је дан *радости* и *веселја*. Тада црква доживљава право усхићење, победу Исуса Христа над смрћу и греховима. У то време сви се међусобно поздрављају са “Христос васкресе” а добија се одговор: “Ваистину васкресе”.

На сам дан Ускрса, тамо негде после поноћи, у цркви се слави васкресење Христово. У Пољадији и Клисури уобичава се да се те ноћи иде са литијом око цркве, а потом дугачком поворком верника, омладине и деце поготово, пролази се улицама села певајући омиљену песму “Христос васкресе”. Сваки домаћин испред своје куће има упаљену ватру. Читава слика делује величанствено и пуна је усхићене радости. У селу Љупкови те ноћи уочи самог празника пале ватру а младићи је прескакају.

Првог дана Ускрса готово сви житељи клисурских и пољадијских села одлазе у цркву на свету литургију. Ипак, најзанимљивији обичај везан је, свакако, за обојена јаја. За ускршњи празник домаћице боје јаја. Преовлађује црвена боја у различитим нијансама. Поједине домаћице из села Љупкове а и из других села шарају их или исписују на њима поздраве: *Срећан Ускрс* или *Христос васкресе*.

Према предању, јаја су бојили црвеном бојом, пошто су Спаситељеви ученици тврдили још пре Ускрса да ће Исус Христос васкрснути трећег дана од распећа на крсту. Такве тврдње су оспоравали Јевреји и фарисеји и говорили да ће се то тобоже догодити када кокошка снесе црвено јаје, уместо белог. Чудо се ипак догодило. Да би потврдили такво чудо, хришћани верници су почели да на тај дан боје јаја црвеном бојом.

У народу је раширено веровање у вези са бојењем јаја на Ускрсу. Наиме, пошто је Исус васкрснуо, Марија Магдалена је дошла у Рим да проповеда јеванђеље. Дође и испред цара Тиберија и поздрави га речима: Христос васкресе, а као поклон даде цару црвено јаје. Код Римљана, а и код других неких народа, уобичајено је да се за Нову годину поклањају црвена јаја.

За време Ускрса, младићи, а нарочито деца, туцају или гађају шарена јаја. У неким местима као што су то Стара Молдава, Љупкова или Мачевић јаја туцају. Један држи своје јаје у руци са врхом нагоре, а други врхом свога јајета удари, туца. Онај чије јаје остане цело у том “двобоју јаја” узима и противниково оштећено јаје.

Много је занимљивије гађање јаја. Јаја гађају држећи их у руци или их ставе на земљу. Потом се измери одстојање на које ће се наћи онај који јаје треба да згоди, па пошто уплати претходно договорену своту пара, почиње да јаја гађа металним новцем. Ако се тај новац забоду у јаје и тако остане, иако се подигне са земље, јаје припада “нишанцији”, а ако се не згоде, губи уложен новац и новом уплатом може да настави са гађањем.

Слично се поступа и када се јаје гађа у руци. Растојање на које се гађа сада је знатно ближе, а јаје се тако држи да му се види само врх. Негде је нишанција двоструко плаћао ако металним новцем погоди којим случајем оног што држи јаје у руци.

Ускршњи ручак је свечан; ретка је кућа где се не закоље прасе или јагње, па се на ручку, обавезно уз друга јела, служи печење.

После ручка омладина се обично састаје на игранкама на улици или у затвореним просторијама домова култура.

Другог дана ускршњег празника одлази се на сеоско гробље. То је најважнији народни обичај који се везује за други дан Ускрса. У Старој Молдави други дан Ускрса поклапа се са заветином. Готово у свим пољадијским и клисурским селима, ипак, је овај дан посвећен култу мртвих. На гробље се иде у процесији са литијом, на челу са свештеником. На гробљу свештеник обилази сваки гроб и обавља “помен мртвима”, пошто му се претходно дају “читуље” у којима су набројани сви мртви за које домаћин још зна. Још пре Ускрса иде се на гробља и гробови се чисте од корова, окопава се цвеће, чисте путање, крече крстови, премазују се масном бојом избрисана слова на споменицима. Све је то доказ дубоког поштовања и љубави према мртвима.

У Клисури и Пољадији на гробље излазе читаве породице, и то и стари и млади. Тога дана долазе и чланови породице који живе на страни. На гробље износе повелике количине хране у корпама. Тако се на једном гробу може видети печење, торте, друге врсте колача, јаја и разноврсна пића. Јело на гробу не распоређују док свештеник не одржи помен. Затим се на гробовима одржава читава гозба на којој је позвана родбина, суседи па и остали, на послужење за душу умрлог. Они који примају јело обавезно кажу: “Бог да прости!”. Храна се разделяје и сиротињи која се увек нађе на гробљу.

Са гробља поново се враћају у село. Оформљену поворку обасипају при пролазу пшеничним зрневљем. Код цркве се обавља обред “Вход” около цркве, а потом се улази у цркву.

И другог дана Ускрса организују се по клисурским и пољадијским селима игранке и народна весеља.

V ОСТАЛИ ОБИЧАЈИ

1. Обичаји при рођењу

Рођење је веома значајан тренутак у животу једне породице. Народ га је овековечио и “украсио” низом посебних догађаја и обичаја. У селима Дунавске клисуре и Пољадије рађање детета сматра се у свакој кући за један од најсрећнијих и најрадоснијих тренутака. Радост и весеље поготово су велики када се роди син, јер је то залог да кућа има наследника и лоза по презимену неће му изумрети, семе му се неће затрти. У селима дуж Нере и Дунава постоји прави култ мушке деце. Народ верује да породице без мушке деце имају некакво старо “проклетство”.

За трудницу у селима Дунавске клисуре и Пољадије постоје више назива: трудна, тешка, бременита, често и трбушата. Обични људи верују да је жена требала да затрудни на велике црквене празнике: Божић, Ускрс, Богојављење, за време постова, у суботу према недељи, а то ће благословено утицати на новорођенче. За време трудноће жене су, према могућностима породице, биле поштеђене тежих послова у домаћинству или на пољу. За време трудноће она је уживала посебну пажњу. Њој су удовољавали све кулинарске прохтеве.

Трудницу саветују да не милује мачку или пса да не би нерођено дете било длакаво.

Трудница не сме да нешто украде па то било и нешто безазлено да се дете не би родило са манама и недостацима.

Обично старије особе су знатижељне те покушавају да благовремено “открију” да ли ће трудница родити мушко или женско дете. Пред трудницом се стави џепница да би се видело како ће она узети џепницу. Ако то чини узимајући је с крајева, добар је знак да ће родити мушко дете, а ако то чини по средини онда ће дете бити женско. Овај обичај је забележен у Љупковима.

У почетку су се жене порађале тамо где су их затекли болови порођаја. Понекад је то било у пољу, на ливади, у шуми, или на другом месту где би се затекле обављајући разне пољске радове. Жене су рађале без присуства лекара, понекад под надзором неке спретније старице која је већ

одавно изродила свој пород. Нешто касније су рађале у присуству “немачке бабице” која је вршила надзор порођаја. У народу су биле познате и веома цењене такве жене. Њихова имена су се надалеко прочула. Такве су на пример у Соколовцу “баба Руца” (званично Марија Ковачевић), у Дивичу је била позната “немачка бабица” Софика Јосимовић, у Белобрешки извесна Тина Ђорђевић, а у Љупкови Марија Ротару. Занат који су практиковале “бабице” обично се преносио с колена на колено. Оне су овај посао обављале све до појаве породилишта по сеоским и градским центрима када су улогу пређашњих бабица преузели лекари стручњаци. А то су најчешће били градови Нова Молдава, Оравица, Берзаска или сеоски центри у Соколовцу и Пожежени.

Занимљиви су неки обичаји који су се очували до данашњих дана а који су везани за рођење детета. После рођења детета, оцу су скидали капу и трескали ју је о земљу ценећи тако његову мушкост. То су исто радили и мајци са њеном марамом.

Ако се у кући роди женско дете, тада се “гризла погача”. Том приликом се окупљају око детета и гризу од погаче, а део који остаје крши се над главом новорођенчета.

Ако је породица већ имала дечака а желела је да има девојчицу, тада се код новорођенчета позване девојчице да гризу погачу. Ради се обрнуто да би се родило мушко дете.

После рођења, детету се везује црвен конац око руке да га не би придошлице урекле. А да не би сањао рђаве снове и да би се успешно одбранио од нечистих сила, новорођеном детету су под јастук стављали “поскурњик”, или какву бритвицу. Овај обичај је забележен у Соколовцу. У Љупкови, пак, испод поглавља јастука стављају икону са ликом свете Марије с дететом у наручју да не би дете ружно сањало, а испред врата дечје собе забоду се нож који има улогу да дете чува од злих сила.

У Соколовцу, воду у којој су купали новорођенче просипају по дворишту “тамо где пролазе кола”.

После рођења детета бабица обавља још један важан посао. Наиме, након неколико дана после рођења детета, она одлази са боцом чисте воде у цркву, по знамење. Свештеник, осветивши воду, надева детету име које је по правилу, “календарско”, то јест име свеца који је према православном календару најближи детињем датуму рођења. Овај обичај је забележен у Соколовцу а практикује се и у другим пољадијским и клисурским селима. У Белобрешки и Љупкови, бабица или нека старија жена одлази у цркву за “знамење” истог дана када се дете родило. Име које му надене свештеник, носиће га све до крштења, а освећена вода сипа се у корито и у њу се

замочи новорођенче. Укућани брину да се освећене воде нађе све до крштења детета.

У Соколовцу а и у другим неким клисурским местима ни децје ствари се не остављају напољу све до децјег крштења. У Љупкови постоји један занимљив обичај по коме трећег дана од рођења, дете ставе на сто заједно са “поклонима” намењеним “суђеницама”. У народу се верује да суђенице предсказују судбину детету. Тај обичан поклон се састоји од три погачице, три чаше испуњене водом и три колачића. Све се то прекрије једним пешкиром и тако остаје да преноћи. Следећег дана се поклон раздељује придошлој деци која су дошла да виде новорођенче. Јасна је скривена порука таквих поклона. Наиме, њима се жели да се утиче на суђенице како би оне одредиле што лепшу судбину новорођеном детету.

Како у клисурским, тако и у пољадиским селима, после три дана отац новорођенчета одлази код кума да он надене име детету. У свим овим селима кум се наслеђује и увек је из исте куће. Мењају кума само у случају ако дотична фамилија изумре или више нема наследника који би преузео улогу кума. У свим селима кум ужива велику част и поштовање, па се често могу чути и овакве изреке: “Бог па кум” или, пак, “Кум је рођенији од најрођенијег”. Зато је и дете понајчешће носило кумово име и само изузетно је примало име по некој старијој особи из породице. У новије време кум се, при избору имена, редовно договара са родитељима детета, па му тек након тога надене име. Том приликом се више не поштује устаљена традиција, па се траже необична или јединствена звучна имена. Најчешће су то имена филмских глумаца, певача или познатих фудбалера или спортиста.

Пошто кум најзад “изабере” име, одлази се у седиште општине да се дете уведе у протокол крштених и да би му се издала крштеница.

За седам дана после рођења детета, у неким селима (на пример у Белобрешки) детињој кући се доноси мала повојница. Она се доноси породиљи када још лежи у “бабинама”. Та се повојница, по обичају, састоји од погаче намазане медом и на њој једна кашика соли, печене кокоши, мало сира и чутура вина а у ново време и по која чоколада.

Најглавнија је ипак она права повојница. Тада у кућу породиље долази кум и рођаци. Сви су они доносили детету повојницу. Новорођеном детету поклањају новац, који је некада био искључиво металан, а данас се по обичају дају и папирне новчанице. Осим тога, детету се редовно поклањају: оделца, капице, пелене, ципелице, чарапице, а и друге неке ствари, понајчешће то су разноврсне играчке. На повојници придошлице обично казују: “Ако је мушко, нека купи девојку” а “Ако је женско, нека купи момка”. Овај обичај је забележен у Љупкови.

Да не би уrekli новорођенче, придошлице су “пљували” у правцу детета. То пљување није намењено детету него нечистим силама како би уклонили њихово штетно деловање на новорођенче. У народу постоји чврсто веровање да зли духови треба да буду одстрањени како породица не би имала какву несрећу.

На крају, за госте и све присутне приреди се обично ручак, који се завршава песмом и свирком.

Након шесте недеље, дете је спремно за крштење, а тиме уједно и да приступи православној вери. Дан крштења се установљава у договору са сеоским свештеником. У Љупкови, а и у свим клисурским и пољадијским селима, крштење се обавља обично у недељу између јутрења и свете литургије. На чин крштења обавезно је да присуствује кум дотичне породице.

За чин крштења, кум је обавезан да благовремено припреми свећу за крштење која се обавије белим платном. Она се у Љупкови назива “крсница” а у осталим селима Клиуре и Пољадије се назива “крштеница”. Поред платна стављају се свила и штоф намењен детињој матери на поклон. О свећу се окачи лента која мора бити плаве боје када се ради о мушком детету и црвене боје када се ради о женском детету. Наравно, уз свећу је и букет цвећа.

Установљене недеље за крштење, кум одлази детињој кући са украшеном свећом. Тамо га дочекује бабица са новорођенчетом умотаним јастуком. *Бабица* или у неким селима то бива *баба* са дететом у наручју, кум са свећом а и остали рођаци одлазе у цркву. Једино детиња мајка не иде у цркву. Она остаје код куће где обавља и крадом и видно различите послове: чита, пише, плете, чисти, игра, пева, шије итд. Све се то чини да новорођенче буде вредно, или да обавља неке од послова које му је мајка код куће само наслутила.

У Соколовцу крштење се обавља након завршетка црквене службе у присуству свих људи који се том приликом нађу у цркви. Кум и бабица долазе у цркву а да нису ишта јели. При изласку из цркве, после обављеног крштења, служи се ракија и вино а новорођенчету се најчешће жели: “Да је жив и здрав” и “Дај Боже да играмо и на свадби!”

До повратка са крштења не служи се јело. То се чини тек када се кум са дететом врати из цркве. Пре ручка служи се ракија а после тога следи велико весеље. У Љупкови се практикује један занимљив обичај. Наиме, придошлице на весеље су обавезне да погоде детиње име и пре него што ће им то кум казати. Обично се тада казују друга каква имена, иако сви наравно знају детиње име, а у тањир стављају новац. Последњи који убацује у тањир име јесте рођени кум. Његово је име оно истинито и право. Потом следи

даривање детињих родитеља, а нарочито се много поклоне дају новорођенчету.

За све време веселја много се разговара, шали, пева и игра. Често се догађа да се веселје пренесе и на улицу села. Тада детињи родитељи излазе са штапом на коме су натоварени поклони за кума и друге рођаке. Њих раздељују за време игре у колу.

Негде у касној ноћи, кум ће зажелети да оде својој кући. До куће га прате детињи родитељи, а и друге званице. Увек су ту присутни и свирачи, па се улицама села разлеже песма и свирка. Код своје куће, кум части пратиоце врућом ракијом, а после извесног времена сви се разилазе својим кућама. Тако се завршава веселје посвећено новорођенчету.

Постоје још два обичаја који се практикују у Соколовцу када дете мало одрасте. Ако дете касни да “проговори” даје му се да пије воде из звонцета, које је било освећено на Крстовдан. Ако дете испољи жељу да прохода, детету се пресече корак у облику крста. У Љупкови то чине мало друкчије. Наиме, када дете показује прве знаке да хоће да прохода, њему се унакрст прекида погача како би лакше могао да иде. Ако, пак дете осећа потешкоће у говору, тада га стављају у воденични кош да би говорио као воденица.

2. Свадбени обичаји

Свадба је, заправо, симболична представа пропраћена многим обичајима. Крајњи циљ свадбених обичаја јесте жеља да се овај значајан догађај у животу што снажније обележи, да би се што дубље урезао у сећање, па тако постала прекрасна и незаборавна успомена. Оувек се кроз свадбу испољавала огромна радост младенаца, који тим чином полажу темеље своје породице. У свадби учествује цело село, било као сватови, било као знатижељни посматрачи.

У местима Дунавске клисуре и Пољадије у свадби се преплићу два елемента: то је непобитна и очигледна стварност испољена у женидби или удаји, односно у склапању брака између двеју особа које се воле; али то је, једновременно, и алегорична представа, сценски састављена од низа обичаја везаних за саму свадбу.

Иако се мноштво тих обичаја испољава са извесним разликама у разним местима Дунавске клисуре и Пољадије, ипак свадба има један заједнички елеменат (скелет), што опет омогућава да се опише једна клисурска и пољадијска свадба, истичући узгред посебне елементе појединих места, јер ти посебни елементи неминовно постоје, будући да на означеном простору постоји четрнаест насеља (Лесковица, Прњавор, Златица, Луговет,

Соколовац, Базјаш, Дивич, Белобрешка, Радимна, Српска Пожежена, Мачевић, Стара Молдава, Љупкова и Свиница). Но треба истаћи и чињеницу да су се свадбени обичаји мењали према приликама и условима живота.

Како би лакше описали клисурске и пољадијске свадбене обичаје ми ћемо их изнети хронолошким редоследом. Тако имамо: обичаје пре свадбе, свадбене обичаје и обичаје после свадбе.

Сматра се да је момак приспео за женидбу када му се појаве науснице, а девојка када јој се заoble груди. За дечаке и девојчице који још нису стигли до овог периода, у Клисури и Пољадији се говори да је мушкарац “шипарац” а девојка “шипарица”.

Раније, а понекад и сада, у Љупкови и Старој Молдави момци су се женили и девојке удавале још у раној младости, са петнаест или шеснаест година. У другим местима Дунавске клисуре и Пољадије обичај је био да се момци жене после одслужења војног рока, а данас то бива када заврше школовање и запосле се, а понекад и много касније.

Некада се тако рано удавало и женило да се не би пропустила нека добра прилика која се у међувремену појавила, или да би у кућу дошла још једна радна снага.

Постоји обичај да се у кући са више синова или кћери строго води рачуна о редоследу удаје или женидбе, па су се прво удавале или женио најстарија кћи, односно син, а онда редом по “старинству”. За онога који је био на реду казивало се “скочио је на полицу”, а што је значило да је син или кћи на реду да се жени или удаје. Обичај је понегде нестао, па се данас често дешава да се пре венча млађа сестра или брат, не обзирајући се на поштовање традиције.

Будући да је у клисурским и пољадијским местима једна од највећих родитељских брига да своју децу удоме, то јест ожене или удају, свадба је највеће весеље, слично весељу када се роди мушко или женско дете. Свадба се одувек сматра за најсретнији дан у животу родитеља, поготову кад је избор по њиховој вољи.

Када младићи достигну врсту женидбе, тада пођу по селима на сеоске празнике у потрази за будућом женом. А њу треба изабрати. То се чини савршено зналачки. Прво се распита и установи где све има таквих празника, вашара или других каквих свечаности. То су најбољи поводи да се окупе девојке. Потом се распитају које су све девојке за удају. А када већ има коју понуду, тада се распитује каква је “по оку, а каква по скоку”, каквог је здравља, каквих је руку, главе и језика, каквог је материјалног стања итд.

У прошлости је био обичај да се о избору девојке или момка претежно брину родитељи, а не момак и девојка, који се обично нису добро ни

познавали. А то се дешавало зато што је најважније било узети снају или момка из “виђене” куће, односно која ће снаја добити највише “тала”. Догађало се некада да се нагодба поквари само због неколико стотина леја или комадића земље. Ево шта је о томе веома сликовито испричала баба Стана из Љупкове, која је и сама нешто слично доживела:

“Оћеду моји родитељи да ме удају, ди не волим. А ја баш нисам ’тела. Оћу ди ја волим!

Вршемо ми код Стозини, а дође мој брала па ми каже: ће те просу. А ја опет: Јао, леле мене, ја нећу за њега, ја га не волим!

Дођем кући и цео дан нисам ’тела да јем од тегобе и жалости. Плачи, па плачи. Нећу за њега, га не волим: Оћу за овог ђавола, јер је за свашта”.

Дође ми једна веришоара па ми каже да се то покварило, јер је дошла баба Перса па казала тако: “Кума Ленка, ако ми даш две хиљаде, ја ти узмем Стану”. А моја мати је пита: “зашто тебе треба две хиљаде леја?” – “Да ју купим руво!” – “Е па мани те две хиљаде да обучем девојку и да је правим младу, па ћу да је удам на друго место. А ти хоћеш да ју ја купим руво! Срам те било!”

Дође опет веришоара па ми каже: “Свршило се, не удајеш се!” А ја опет: “Вала и нећу!”

Е, он ме ухвати једно вече, а ја му онда кажем “Море нећу за тебе, јер твоји ишту две хиљаде!” А он ми каже: “И ја нећу да те узмем, јер ти имаш да ореш доподне! Тамо ореш доподне а ја хоћу кад идем да орем, да орем цео дан!”

Кад се оженио, ја му кажем: “Оженио си се ?А он ће: “оженио сам се!” – “А шта ти донела жена тала?”; Не знам, слабо има тала. Торбу рамењачу и торбу пртњачу! “ниси тео мене!? А ја те и не волим!”

Данас таквих удаја готово и да нема. Избор је данас потпуно слободан, понекад чак и супротан жељи родитеља.

Ако су родитељи били против удаје или женидбе, а млади то упорно желе, онда је био чест случај да девојка кришом побегне код момка. За такву девојку каже се да је “утекла” или “побегла” и називају је “бегуницом”. Незадовољни родитељи су на почетку непопустљиви, али на крају, као по неком устаљеном обичају, прво попусти мати, а затим и отац, па приме младенце. Иначе, родитељи обично поштују жељу своје деце, јер врло добро знају да је присиљан брак врло рђав и да у таквој породици често долази до размирица и свађа.

За разлику од данашњих, на брзину склопљених бракова, када су родитељи стављени пред свршен чин, некада су родитељи за своју децу тражили прилику за удају или женидбу, иако се млади нису добро познавали.

Постојао је обичај, који се и данас делимично очувао, да се девојка још из ране младости припрема за удају. У ту сврху за њу се приправи спрема за удају, која се састоји од постелине, клечаних ћилимова, пешкира, одеће, намештаја, па чак и новца. У новије време та је спрема допуњена шиваћом машином, електричним апаратима, па чак и аутомобилом.

Раније се сматрало да су најбоље и најимућније девојке без браће, па ће оне наследили родитељску имовину.

Родитељи су дужни да за свадбу припреме свиње и овце које ће за ту прилику заклати, као и вино и ракију, која ће се на свадби служити. Обичај је у местима Дунавске клисуре и Пољадије да, кад им се роди син или кћи, родитељи наспу вино и ракију у бурад и отворе их и “начну” на њиховој свадби.

Ако се родитељи, чија ће се деца венчати, добро познају, они сами одреде када ће доћи у нагодбу, на споразумевање. Ако се пак не познају, тада им притекне у помоћ нека обдарена особа, понајчешће жена “проводација”, која одлази девојачкој, односно момачкој кући и хвали девојку и њену кућу, односно момкову.

а) Гледање куће

Обичајима пре свадбеног веселја, непосредно после прошевине, припада и гледање момкове куће. Неколико недеља пре свадбе, младини родитељи долазе у момкову кућу да би на лицу места проверили истинитост оног што им је испричала проводација. Све се тада добро “шецује” и процењује. На гледање куће долазе девојчини родитељи с неким из ближе родбине али без проводације. Гледање куће је уобичајено поготово у случају да је момак из другог места, ближег или даљег. Тада младини родитељи одлазе код свог познаника, или рођака (ако га имају у момковом селу), па се тамо прво добро распитају о својим будућим пријатељима, о његовом имовном стању, какви су као људи, да ли има слоге у кући, да ли су свађалице, како живе са својим комшијама. Некада су одлазили и на салаше, па и на њиве, како би установили какви су они земљорадници и “марваши”. Девојчини родитељи пажљиво обављају овај посао, јер им је много стало да знају у какву ће кућу да дају своју кћер, другим речима брине их девојчина даља судбина. Из свег срца жеља им је да девојка уђе у “добру” кућу која да не одговара само девојци него и њеним родитељима.

Ако је, пак, момак из истог села из којег је и девојка, тада гледање куће постаје излишно, или се у најбољем случају врши “формално”, јер девојчини родитељи од раније имају довољно података о момковој кући и

његовим родитељима.

Дешавало се, додуше ретко, да се приликом гледања куће, умешају и незвати “извештачи”, који су били у рђавим односима са момковим родитељима, па да о њима говоре што је могуће лошије и куде недужне људе. Ако су младици родитељи лакомислени па поверују у злонамерне “информације”, долазило је до тога да су се враћали кући необављена посла. А од свадбе и удаје не остаде ни говора!

Ако девојчин отац не прихвати понуду, он то, обично, не исказује отворено, како би даље живео у добрим односима са момковом породицом, већ пронађе какав изговор, те да девојка није дорасла за удају, те да још није за то спремна итд. Ако, пак, прихвати понуду, каже да пристаје и нема ништа против јер је то “божја воља”.

У момковој кући, младине родитеље дочекују као праве госте и тако их учашћују. Пре ручка младици родитељи с пратњом, још пре уласка у кућу, добро отворе очи како не би им нешто промакло, у кухињи, спајзу и на другим местима. Будући свекар води пријатеља и показује му шталу, оборе са свињама и овцама. Из учтивости, девојчини родитељи испољавају задовољство и похвално се изјашњавају на све оно што виде, иако, можда, није им све по укусу. Некад су одлазили и на њиве да виде каква им је летина, поготово су обраћали пажњу на њиву која ће као тал девојачки касније припасти момку. Ту њиву нарочито испитују, чак узимају прегршт земље па га онако сељачки загледају и “шецују”.

Ако не дође до нагодбе, девојчини родитељи не остају на ручку који је за њих припремљен и одлазе кући. У већини клисурских и пољадијских села каже се да родитељи одлазе “на говор” то јест, на договоре. До договора долази само онда када су девојчини родитељи пристали на удају своје ћерке. Родитељи се погађају око “тала” и свадбе. Приликом гледања куће одреди се и датум прошевине (просидбе).

Ако је све у најбољем реду било обављено, тада момков отац “капарише” девојку, своју будућу снају, дајући јој извесну суму новца, који ће му се касније вратити.

Вративши се својој кући, младици родитељи до танчина причају својој ћерки и укућанима шта су све видели код момка, причају појединости о момку, шта су све видели код момка и шта су они све о њему дознали. Све то са намером да добро обавесте своју ћерку која ће се ускоро одселити у ту кућу и живети с тим човеком.

б) Прошевина

По обичају прошевина (просидба) обавља се у недељу. У прошевину одлазе момкови родитељи, најближи рођаци, проводације и момак. Сви се они скупа називају “просиоци”. Није погодно да се у прошевину одлази преко недеље: суботом јер је последњи дан у недељи, а тога дана, по народном веровању, не треба никакав посао почињати, петком јер је то постан дан, средом јер је то средине недеље, па се опет сматра као несретан дан.

У девојчиној кући просиоци су лепо дочекани као прави пријатељи. Када се у соби појави девојка удавача, прилази јој момков отац и дарује је јабуком. Некада је таква јабука била заденута и дукатом. Девојка љуби у руку будућег свекра и свекрву, а затим се ћутећи удаљује али и даље остаје у њиховој околини. За то време њу из потаје испитивачки посматрају не би ли пронашли какву ману код младе... Тек после извесног времена одлази у другу собу, обично ону њену девојачку, у пратњи неког њеног укућана. Појавиће се тек при поласку момкових родитеља да би их испратила. А ако су се “странке” и “удесиле”, тада је будућа млада даривала просиоце кошуљама. У Мачевићу је обичај да свекар добије пешкир, а свекрва, пак, само рукаве од кошуље. У овом селу немају доказе зашто се то тако ради. Остаје као загонетка да ли у таквом даривању има какве симболике или је оно био одраз лошег материјалног стања.

Момак који је до тада стојао по страни и ћутао, у случају да му се девојка допада, тада устаје са свог места и прилази девојци, одлази њеној соби како би се “на само” с њоме договорио. У случају да му се девојка не допада, момак би и даље остао у друштву с осталим просиоцима, или је пак напуштао кућу и излазио на сокак.

Ако се момак и девојка не познају “од пре”, што је био редак случај, па ако се ради и о прошлости, тада момак прилази девојци, рукује се с њоме и онда почиње своју причу у којој обично “хвали” себе и своју кућу. А девојка седи смирено и слуша и ретко када га противуречи, иако у себи можда има и другачије мишљење. То мишљење чува у потаји за себе и казаће га када је буду питали родитељи ако су се и они договорили.

Док момак и девојка причају у девојачкој соби, дотле будући пријатељи и прије разговарају о свачему, најчешће то бива о младином “талу”. Будућа прија обично говори о девојчиној спреми: пресвлакама, руву, јастуцима, фирангама, пешкирима што их је она са девојком још од малена спремила за удају, а пријатељ пак шта ће девојци дати као тал. То је обично које парче земље (ланац или њива), сада још и намештај, бела техника, па и аутомобил.

Када се договарања заврше, тада долазе и младенци па се и они

наизменично питају, да ли су се и они договорили, па ако је све протекло у најбољем реду, донесе се за сто ракија да се попије која чаша у знак добро обављеног посла. Ако се тај посао не заврши позитивним договором, тада ће девојка вратити јабуку и дукат а просиоци се враћају кући као да се ништа значајније није ни догодило, па се тражи друга каква прилика за удају.

Као знак да је прошевина успела јесте и обичај да је девојка везивала коњима за улар пешкире, пошто су просиоци, обично колима долазили код девојке мада били и из истог села. Све се ово обично чини за комшије и друге сељане. Наравно да љубопитство многе сељане изводи на прозоре или пред капију.

Наравно да се после прошевине нађу и такви који се називају кудиоци. У Клисури су некада владала патријархална схватања о улози младе у једној кући. Неке од дужности које је она имала да обавља и данас по неким кућама обавља. Млада је била дужна да свако вече изува свекра, да брине о његовој обући, свако јутро прва је на ногама и стара се да сваком очисти обућу. Некада је свекру и ноге прала, што свакако није чинила момку.

И баш због тих обавеза које је трабала да испуњује будућа млада био је добар повод за оговарања, поготово ако се радило и о особи која није баш волела да ради.

Приликом прошевине стране се договоре и када ће се обавити прстеновање (веридба). Будући да се прстеновање обавља у девојчиној кући, тада се одреди и број особа из момкове куће који ће учествовати у тој свечаности.

Вративши се својој кући, момак одлази куму и јавља му да је испросио девојку и да ће се ускоро оженити и направити весеље.

в) Веридба

У заказани дан, момак са родитељима, ближњом родбином, проводацијом (ако га је имао), одлази младиној кући да је прстенује. Некада се одлазило колима, а сада, у новије време, аутомобилом.

Веридба се обавља у кући девојчиних родитеља који за ову прилику припремају свечани ручак и са своје стране позивају у госте своју најужу родбину. То исто чине и момкови родитељи.

Све трошкове прстеновања носе девојчини родитељи, јер се оно обавља у младиној кући. Непосредно пре ручка, будући свекар и свекрва даривају будућу снају хаљином, марамом и ципелама, а момак том приликом даје девојци веренички прстен, као симбол узајамне верности и материјални знак обећаног брака. Девојка њих и остале из момкове пратње дарива

кошуљама, марамама, а понекад шаље дар и за укућане који нису присутни. Обичај је да овај дар прими свекрва. Присутни даривају младу и са нешто новца, а за узврат примају клечану торбу у којој су претходно стављене вунене чарапе, кошуља и на неком чврстом картону окачених око осам марама, од белог паргарског платна, украшених везом. Те се мараме тако поставе да им се добро види вез. Мараме су обавијене црвеном или плавом машиницом, а на средини увезане су у чвор, у облику руже.

На веридби се момак и девојка први пут пред родитељима састају и јавно један другом изјављују пристанак на будући брак.

Пред сам полазак, испрошена девојка обавила би кола тканим платном беле боје која симболизује чедност и невиност. Свекрву дарива клечаном торбом и белим платном обавијеним црвеном машном. Торбу свекрва држи на крилу све до куће. После прстеновања присутни углас певају: “Да л’ сад знате да сам испрошена / Испрошена и прстоношена.”

Иако црква и држава нису установили дане у које се врши прстеновање, оно се по устаљеној традицији, доследно обавља у недељу. На веридби се увек пева и игра. Тада се уговара и датум свадбе. Раскидање веридбе изазива моралну осуду околине, низ непријатних ситуација, сукоб породица, често са трагичним последицама.

г) Свадбене припреме

Одмах после прошевине, у момковој и младиној кући, почињу обимне припреме за свадбу, јер је и датум већ претходно био утврђен. Том приликом је одређен и број сватова који ће доћи по младу, а и оних који ће од младине родбине доћи код момка.

У Клисури и Пољадији је обичај да на свадбу долазе само они који добију позивницу. То су родбина, суседи и најбољи пријатељи. И припрема за свадбу зависи од броја позваних на свадбу.

Непосредно после веридбе, момак одлази код свог крштеног кума да га обавести о датуму свадбе, како би овај имао времена да се за ту свечаност што боље припреми. Том приликом тражи и његов пристанак да дође на свадбу. Када се догоди да је кум већ зашао у године а и тешко се креће, он на свадбу шаље неког свог ближег, обично сина или кћер. Догађа се, додуше веома ретко, да се за свадбу тражи други кум, ако крштени кум из неких разлога одбија младожењу.

Главни судионици на свадбеном весељу су:

- Старојко или стари сват

То је обично момков зет или теча. Он седи с леве стране од момка.

Он је ближа момкова родбина али му је улога у свадбеним обичајима мала. Он је приликом венчања други сведок.

- Девер

Улогу девера обавља момков брат. Он води младу на венчање. Улогу девера може обављати и брат од сестре, или тетке, или ујака. Али увек то треба да буде неожењен момак. Његова је дужност “велика” пошто чува младу за време свадбе.

- Свекар

Свекар јесте момков отац. Он има улогу домаћина, подстиче на весеље, нуди сватове пићем и јелом, почиње песму и шалу. Труди се да све буде у реду и сви да су задовољни.

- Свекрва

Свекрва је момкова мати. Она се стара око јела. Нуди сватове пићем и јелом. Често подвикује и отпочиње коло.

- Кум

Кум је прва и најважнија особа у сватовима. Не каже се узалуд: “Бог па кум”. Кум на свадби заповеда и сви њега слушају. Место му је у средини стола, “у чело”.

По давњашним обичајима, свака кућа има венчаног кума, коме се на Беле покладе одлази на праштање. Њему се тада указује посебно поштовање. Дужност кумова јесте да венчају младенце и да им потом крсте децу новорођену. Он седи с десне стране момка и младе.

- Кума

Она седи с десне стране од кума. Ужива све почести као и кум.

- Прекумак

То је особа или су то особе које поведе венчани кум са собом на свадбено весеље и које седе у близини кума и куме.

- Говорције

На свадби то су група момака говорљиваца, они на свадби много галаме, збивају шале и “комендије”. Тиме забављају кума а и остале сватове.

- Жарач

Пожељно је да жарач буде онај који уме да се лепо шали, по природи је весељак, јер од њега у великој мери зависи какво ће расположење да влада на свадби. Главна је дужност жарача да брине за “дисциплину” на свадби и да, када стигне време, што лепше “приказује дарове”.

Власт и црква нису прописали дане у које се врши венчање или свадба. Они се могу обавити било у које време у години. Црква, међутим, прописује у које се дане не може обављати свадбено весеље и та се забрана односи

на дане постова, задушне дане и среду и петак као посне дане. Ипак нема строго поштовње. Свадба се, ипак, праве по “народном календару” поштујући максимално и црквене прописе. Тако, свадбе се чине, углавном, ујесен и зими, када се посвршавају сви пољски послови и када има сваког берићета. Међутим, строго треба водити рачуна да дан свадбе (независно од венчања) буде у време између младог и пуног месеца, да брак и потомство буду у сталном расту и успону. Исто тако свадбе се праве почетком недеље, укључујући и саму недељу, а никако петком (и због посног дана) и суботом - када се седмица завршава.

У четвртак, четрнаест дана пре свадбе, обавесте се сви који ће на весељу учествовати. У Клисури и Пољадији, свадба се позива чутуром (а може и други какав суд за ношење течности) смештена и украшена у торбу окићену цвећем. Чутуру носи одабрани рођак који позива на свадбу.

Онај који прими позив, три пута отпије из чутуре по гутљај ракије (или вина), прекрсти се и младенцима пожели срећно весеље и дуг заједнички живот, а потом долије у чутуру од свога пића онолико колико је попио. Чутура се при том “дарује” кошуљом, пешкиром или чиме другим, тако да носилац чутуре до краја носи читаво бреме лепих ствари намењени младенцима. По њиховом броју се зна отприлике и број сватова. Слично се обавештава и родбина из суседних села. Некада је момак тамо одлазио јашући на коњу, а сада се то чини аутомобилом.

И младаина породица слично чини. Разлика је само у томе што у сватове позива младин отац.

Последњег четвртка пред свадбу, која се по обичају увек одржава у недељу, јер се онда не ради, момак, заједно са најбољим пријатељем, поново иде код званица. Исто тако поступа и младин отац.

До недавно је постојао обичај, а данас је то ређе, да тог истог дана момак са девером и свирцима оду младиној кући по *спрему*. *Спрема* се у клисурским и пољадијским селима назива младино “руво”. Оно се односило у момкову кућу колима, и то само дању. Некада је руво било: шифоњер (или орман), шиваћа машина, намештај. Све се то натовари на окићена кола ћилимима, шареницама, клечаним торбама и разновразним пешкирима.

На коњу су о комоте качени пешкири. Пролазак девојачког рува кроз село побуђује велики интерес, посебно код женског света, и дуго се потом прича какав је био.

Трећи пут на свадбу позива се у суботу, уочи свадбе. Овога пута позивају се само момкови сватови. У поворци која позива на свадбу налазе се момак, жарач, говорција са девојкама и много деце. На зачељу поворке иду свирачи и певају разне веселе песме, поготово бећарце. Поменимо да се

у Старој Молдави и Љупкови последње суботе не позива на свадбу.

Поворка, са великом грајом и подврискивањем, улази у кућу званице. Жарач прилази домаћину, поздрави га, пружи му чутуру да испије и говори: “Спремите се и изволите сутрадан на весеље!” Домаћин прима чутуру и наздравља: “Да живе младенци, да имају среће и здравља!” Пошто испије из чутуре, допуни је својим пићем.

За то време домаћица, која жели поћи на свадбу, жарачу о штап окачи цепницу или мараму, понекад и повесмо кудеље или било што друго. Обичај је да се ништа не окачи, ако позвани неће у сватове. При повратку момковој кући добијене ствари се поново преброје и тако се коначно дозна број сватова. Данас је то много једноставније: само се речима саопшти пристанак или одбијање.

Док жарач и домаћин “послују”, дотле се говорције шуњају по дворишту, не би ли домаћину “смакли” коју кокошку, која ће послужити да се повећа бука. Све се то чини за добро расположење, јер “тако ваља”.

Када се позивање сватова заврши, читава се поворка врати момковој кући. Ту се вечера, весели, пева и игра до касно у ноћ, а онда одлазе својим кућама да би се сутрадан поново могли наћи на весељу.

Широм Дунавске клисуре и Пољадије обичај је да се у суботу, уочи свадбе, пече печење, праве се колачи, сече се тесто за супу, кућа се украшава ћилимима и зеленим венцима. Печење пеку заједнички, на одређеном месту, где дођу и свирачи. Када је печење готово, на ражњевима се односи у домаћинову кућу.

Имајући у виду да је свадбено весеље са повећим бројем учесника (у новије време редовно и преко 300 сватова), потребно је да буде добро организовано. О томе се брину одређени мушкарци и жене, такође сватови. Тако на пример, деверова је дужност да иде уз младу и да се брине о њој до венчања. Старојко је старешина свадбе. Њега питају како ће се свадба одвијати, куда ће се ићи и шта ће се радити. И жарачева је улога важна. Жарача у Љупкови називају “стршала”, а у Мачевићу и Старој Молдави “говорција”. У поменутих селима нема говорција на свадби.

Свадбене припреме обављају се редовно током читаве претходне недеље, поготово почев од четвртка.

д) Свадбени обичај

Сватови се окупе тек у недељу ујутру, на дан свадбе. Код домаћина први стижу жарач и говорција. После њих долазе и остали сватови. Чим се појаве на капији окићеној венцима зимзелена, који ће се скинути када се

потпуно осуше, пођу му у сусрет особе опасане кецељама и нуде им ракију и вино.

У очекивању осталих гостију, жарач са говорцијама и младожењом, уз пратњу свираца, одлази по кума и старојка.

Кад кум улази у кућу домаћина, присутни сватови певају:

*“Благо нама, ево нашег кума!
Волим кума, нег’ златног голуба.
Голуб бити, па ће одлетети,
А с кумом ћу вино рујно пити!”*

Овај обичај је забележен у селу Соколовцу. Забележио ју је и етнограф Александар Станојловић још 1938. године.

Све сватове обавезно ките рузмарином и зимзеленом, који се прикачи на десној страни груди. Пешкирима и цвећем иските се коњи и кола у свадбеној поворци.

Кад стигну кум и старојко, сватови заседну за сто, служи се ракија и доручкује. Обичај је да кум на свадби доведе неколико особа који се називају прекумци. Исто то чини и старојко. Те особе су, обично, кумови или старојкови ближи рођаци.

И док сватови доручкују, момак се припрема за полазак по младу. Облачи своје најлепше одело, често специјално купљено за ту прилику. Некада су то били: бела кошуља од тканог платна, црне чакшире и капа “стриганка”. Данас је младожењино одело сасвим другачије. Понајчешће младожења не ставља капу на главу и за све време свадбе је гологлав. На груди му ставе момачки цвет, беле боје. Тај цвет се прикачи на леви ревер капута. По том цвету момак се лако препозна међу сватовима.

Кум наређује када ће се поћи по младу. Ако је млада била из другог места, некада се ишло окићеним ћилимима, а коњи су имали на леђима звекире.

Интересантан је распоред сватова у колима. У првим колима седе жарач са говорцијама, у другим су кум и младожења, у трећим старојко са девером, затим следе остали сватови по сродству и старешинству. Свекар би седео увек у последњим колима. Свирци су у колима са кумом. Овакав распоред се још и данас поштује у селима Клисуре и Пољадије.

За пољадијска села Александар Станојловић је забележио и овај обичај: “Пре поласка за младу, младожења узима опроштај од своје мајке, јер она остаје у кући да дочека младу, а сватови певају:

*Опроштај иште од своје мајке,
од своје мајке и своје родбине.”*

Кад сватови крећу, кум узима чашу с вином а сватови опет певају:

*“Кум вино пије у славу Божију,
У славу Божију за срећна пута,
Помоз’ нам, Боже, и Божја Мајка.”⁷*

Образована поворка полако полази по младу уз велику галаму, подврискивање и звиждање, а често и уз пуцњаву ловачких пушака. Тај се обичај у потпуности сачувао и данас, једино се изменило превозно средство, јер се сада по младу одлази аутомобилом и аутобусом.

Ако је млада из истог места, тада се по њу, у поворци, иде пешице. Овога пута редослед је измењен: први иду момак и једна девојка (може бити његова серстра, посестрима или каква рођака). Следи девер са својом девојком, а потом кум и старојко са својим званицама, а за њима остали сватови. На зачељу колоне иде свекар са говорцијама и свирачима. Жарач иде дуж поворке напред-назад. Око сватова се утрпавају жене које хоће видети младожењу па оценити његову лепоту и одећу.

Пред полазак, девера обавију белом или, евентуално, плавом траком платна, тако да му, преко рамена прекрије груди и веже се у облику машинице на левој страни појаса.

Од многих свадбених обичаја, веома је дирљив опроштај момка од своје мајке при поласку по младу. Мајка љуби сина и сузних очију говори му: “Сине, пази рано, да нас не осрамотиш”.

После опроштаја, поворка полако креће уз главну песму:

*“Мили куме, што си задоцнио?
Је л’ ти нису кола окована,
Ил’ ти нису коњи потковани?
Воду газе, копите не квасе!”*

У неким селима Клисура или Пољадије се пева и овако:

*“Терај куме логова
преко тога корова,
далеко је Митровица,
ди се кува киселица,
далеко је Сантомаш
ди се кува наприкаш.
Терај, куме, риђу
да нас не обиђу!
Ако нас обиђу,
Продаћу ти риђу!”*

За све време путовања, разлеже се песма, подвикивање, пуцање из ловачких пушака и опште весеље. Певају сватовске песме, а посебно бећарац. Музика трешти свом снагом. Уколико је галама већа и бучнија,

утолико је свадба веселија.

За то време у младиној кући ужурбано се врше последње припреме, како би што лепше дочекали момкове сватове. Још од раног јутра млада обуче белу хаљину и обује беле ципеле са високом потпетицом. У прошлости млада је обувала беле папуче. Преко хаљине стави јој се “шлајер” од провидног белог материјала. Шлајер млади покрије потиљак, а преко њега, на глави, стави се венац израђен у облику разноврсних цветова. Венац у облику круне стави се на врх главе. Млади је, на левој страни груди прикачен бели цвет. На руке навлачи танке беле рукавице. У свим клисурским и пољадијским селима обичај је да ту одећу за младу набавља девер.

У Соколовцу је забележен нешто друкчији обичај. Наиме, док се остали момкови сватови забављају код младине куће, дотле девер односи млади шлајер с венцем. Млада је обучена у белу свилу а на ногама има свилене чарапе са белим ципелама. Када је девер предао венац и шлајер, млада му тада везује око паса и рамена пешкир. Некад је девер носио и тробојку. Док млада ставља венац на главу пева се песма:

*“Долетео бели венац из ведра неба,
на паде лепој... на русе косе,
она га руком смеће, а он се намеће:
- Не смет ме..., сметнут ме нећеш.*

Док се остали сватови часте, младожења са девером и говорцијама одлази да “откупи” младу. Али тешко је да стигну до младе, јер њу добро чувају редуше. Пусте ће их тек када за младу исплате одређену своту новца. Том се приликом често изводе разне шале, те момку и деверу показују где је, тобоже, млада нека старија жена или лутка, оне са шлајером и венцем.

Ценкање траје прилично дуго, док се коначно не склопи какав-такав уговор. У томе главну реч води девер, јер је он одређен да по сваку цену “купи” младу. И онда, пре него што прекорачи праг, редуше настају да варјачом дотакну момка, да би се, како се верује, момак прилепио за младу као тесто за варјачу. У Мачевићу и Љупкови момка настоје ударати опирачом. Да би сачували момка, прво улазе остали момци и говорције.

Из собе младу изводи њен брат или сестра, понекад и неки други рођак, и предаје је деверу. Тада се пева песма:

*“Изведи, брате, милу сестрицу!
- Ја бих је извео, ал’ ми је жао.
- Кад ти је жао, што си је дао?
- Да сам ја знао, да је то жао,
ја сестру не би дао!
Лепу... изведоше,*

*Сви је редом пољубише,
а свирцу је не дадоше,
Ал' је свирац мудар био
За левчу се ухватио,
У кола је ускочио
па је... пољубио”*

Најзад млада излази са девером и одмах поведе хитро коло, док сватови громко певају:

*“Одби се бисер грана од јоргована,
И лепа ... од своје мајке,
Од своје мајке и браће драге!”*

Пре поласка на венчање обавља се “марамисалица”. Овај обичај је забележен у пољадијским селима. Младужења и млада дају своје прстење куму који их везује у једној марамици а потом завежљај даје прво младужењи. Младужења баца завежљај са прстењем млади а она опет њему. То се тако чини три пута. Трећи пут момак прима завежљај и задржава га код себе, као доказ да је млада пристала на удају.

Пре поласка на венчање млада се опрашта од својих родитеља и родбине. Сви је љубе и благосиљају, а онда улази у колону и полази се на венчање.

е) Венчање

Венчање се прво обавља у општини. То је такозвани цивилни брак. Свадбена поворка са младом и девером на челу иде кроз село до општинске зграде.

Пред полазак из младине куће, будућем свекру окаче око врата венац љуте паприке, да би, како се верује, био љут као паприка. По томе се свекар и препознаје од осталих сватова.

У општини, на венчању, присутни су младенци, девер, кум и старојко. Младенце венчава кнез питајући их да ли у брак ступају добровољно. На те речи они дају потврдне одговоре.

Док траје цивилно венчање, остали сватови остану пред зградом општине и веселе се, певајући разне песме, опкољени светином радозналих који чекају излазак младенаца.

После обављеног венчања, кнез, кога је млада даровала комадом белог платна или кошуљом, поведе коло у које се сви хватају.

Из општинске зграде одлази се на венчање у цркву. Тај је обичај обавезан и за све младенце у клисурским и пољадијским селима.

Венчање у цркви обавља се по тачно утрђеном обреду. Црквено венчање је попраћено разним шaljивим обичајима. Тако се, за време венчања, младенци утркују ко ће коме први нагазити ногу. Јер, како се верује, онај који први нагази ногу биће и “газда” у кући. А нађу се и шaljивције који звоне у црквена звона да младенцима не буду глува деца.

Кум и старојко доносе у цркву превез којим свештеник покрива пешкиром завезане руке младенаца. Некада је то био само комад платна, а данас је то комад штофа или свиле, од кога ће млада себи сашити хаљину.

Често Клисурци на рачун младе праве неукусне шале. Тако, пре венчања, говоре: “Лепа је, красна је, / сви гледе у њу” А после венчања: “Каква је, таква је, / Вади очи с њом!”

За време црквеног венчања, главе младенаца се покривају чојом или свилом. На то се ставља круна с крстом.

Из цркве образује се поново поворка сватова. Сада млада са младожењом иде на чело поворке. Испред њих иду две девојчице које носе у рукама по једну велику свећу увезану свиленом машном. За младенцима следи девер са “фиферком” (младином добром пријатељицом). Потом следе остали сватови по већ утврђеном реду: кум, старојко, најрођенија фамилија, а потом сви остали сватови. Читава поворка сватова пролази кроз село на путу младиној кући. Готово из сваке куће изађе неко и сватове нуди вином или ракијом. Истодобно пожели много среће младенцима. Уз сватове гурају се деца и подвикују: “Изгорела куму кеса!” или само “Кеса куме!” а он им баца ситан новац. Деца се грабе и отимају да што више сакупе таквог новца, јер по народном веровању такав новац доноси срећу. Новац бацају и остали сватови, поготово старојко.

У пољадиским селима, на пример у Соколовцу, постоји следећи обичај када се стигне до младине куће. Пред трпезаријом седе две-три снахе с чинијом пуном воде и захтевају да се у ту чинију убаци који новчић као плата куvariцама које су припремиле ручак. Тај новац пак одлази код младе.

У Клисурским селима, када већ заседну за сто да ручају, појави се нека старија жена завијене руке и сватовима плачућим гласом говори као се при кувању супе случајно опекала, па сад тражи да јој они “уделе” коју пару како би могла отићи код доктора да руку излечи. Тек кад сватови даду паре, почиње свадбени ручак у младиној кући.

После ручка жарач приказује “част” (поклоне) са много шале и пецкања на рачун дародавалаца. Поклони су намењени, углавном, младенцима. У пољадиским селима младенци не смеју да једу, да се не би у браку свађали. У Соколовцу понекад једу али не и супу, тобоже, како то народ верује, да им деца не буду слинава.

За време ручка не ручају младини гости. Њихова је дужност да што боље угосте момкове сватове. Они ће то обавити кад оду момкови сватови.

После два-три сата седења и весеља, кум нареди да се сватови подижу са столова и пођу момковој кући, где треба стићи пре мрака, како би знатижељан свет могао видети сватове, а поготово младу.

Веома је дирљив тренутак кад се млада и сватови опраштају од домаћина и спремају се за полазак. Одјекује громка песма:

*“... браћа пред коњ’ ма стоје,
Пред коњ’ ма стоје, у сунце гледе.
Лако, полако, о сунце јарко,
Док нам се сеја опрости с родом”*

И док се млада пење у кола, крај кума и девера, сватови певају:

*“Да л’ те жао што се растајемо,
Растајемо да се састајемо!
Жао ми је и срце ме боли
што остављам родитеље своје,
срце боли, хоће да изгори!
Изгорела цигерица бела,
да је црна ја бих већ умрла
Пруж’ те руке да се рукујемо,
Рукујемо, кући да идемо!”*

Када су кола већ при поласку, тада се пева овај сватовац:

*“Метла ногу на потегу
па све виче: нећу!
а на кума намигује
да се кола крећу.
Терај, куме, рићу,
да нас не обићу,
Ако нас обићу,
пуцаћу ти рићу!”*

Жарач са говорцијама одлази раније да у свом селу или кући благовремено најави скорашњи долазак сватова са младом.

Пролазећи кроз село, сватове поново нуде ракијом и вином пожелевши им истовремено и срећан брак са пуно деце.

У пољадијским селима (на пример у Соколовцу) пре него што се уђе у нову кућу, млада с кумом обиђе трипут двориште и тек потом стане у близини кућног прага. У клисурским селима није забележен тај обичај, а за узврат забележен је обичај који је и у свим пољадијским и клисурским селима да при улазу у момкову кућу будућа свекрва пружа млади сито са пшеницом

и кукурузом, које млада разбацује на све стране око себе. Бацањем жита и кукуруза симболично се изражава жеља да у кући увек буде свега и свачега. Потом празно сито млада враћа свекрви, а од јетрве или снаје узима мало мушко дете од пола године које се зове “наконче”. Оно је из младожењине родбине или неког суседа, па га диже увис, изнад главе, и љуби са жељом да и она буде плодна. У Соколовцу је забележено да се нека смелија млада упустила па је понеку шаку пшенице бацила и у лице присутних, а они јој тада одговоре: “Добра је млада!”. Подигнуто дете млада окреће трипут за сунцем.

С кола младу скида свекар, а свекрва већ шири платно до собе у коју ће млада ући. Газећи по платну млада стиже до кућног прага, а тада јој се додају два хлеба које она ставља под пазух. У рукама држећи свеће и у боцама вино, ступа у нов дом. У Соколовцу млада је већ припасала кецељу коју, је поклонила свекрва. И у овом чину има пуно симболике. Наиме, овим се чином изражава жеља да у кући буде “светлости” и благостања. У соби младу очекују укућани и родбина с момкове стране. Млада поздравља госте речима: “Добро вече, светло вам видело” и ставља хлебове, свеће и вино на сто. Потом љуби у руке кума а и остале старије особе, а ови је даривају новцем.

Док је свекрва ширила платно испред младе сватови певају:

*“Рашири платно,... мајко
Рашири платно да шета злато.
То није злато да гази блато,
Већ је то злато да иде на платно!
Ово је злато непознато,
Ово је злато из туђе земље.
Рашири платно, нек шета злато!”*

На рачун младе сватови понекад певају и овакве шаљиве песме:

*“Чим у кућу уђе,
Жарач к страни пође,
Па окупи свекрвицу
Око куће кукавицу.
Ја сам нова млада
Сад је моја влада!
Свекар узме мотичицу,
И натакне торбичицу,
Па он иде тада,
Чак до винограда.
Младожења говори:
- Ћути, ћути, мајко,*

*И мене је шићуткала,
Два ми зуба истерала!"*

Затим се сватови служе ракијом. Централно место за столовима имају младенци, кум, девер, старојко, а остали сватови седају по степену сродства или по старинству. Певају се разне песме, а често и ова:

*"Сели сунце, стигло вече,
Месечина мека,
А весеље бујно тече,
Ко голема река.
По тој реци од милине
Наше срце плови,
А тако је од старине
У наших сватови.
Нису свати уморени
Путом и долином,
Већ сви редом искићени
Ракијом и вином!"*

Песму је забележио Соколовчанин Александар Станојловић. У истом селу је забележен и овај обичај. Наиме, за кумов дар иде се музиком и са сватовима у којима су младожења, говорције а и друге званице. Пре тога је жарач зауставио игру и наредио да се оде по кумове поклоне. Због тога кум улаже жалбу против жарача и тражи да он буде кажњен. Кум радо испуњава жељу куме, наређује говорцијама да вежу жарача на колечка, или на брану, или, пак, на ваљку за жито и тако повозају по дворишту.

После ове шале служи се вечера за све сватове. Напослетку, у неко доба ноћи, приказују се дарови или, како се то каже, "часть". Дарове приказује жарач који је одабран и по томе што је позната шаљивција. Он говори гласно и свака му је реченица проткана шалама. Шали се на рачун дародаваца. Често су такве шале и неслане, па и увредљиве, те се понеко и наљути. Али све се то брзо заборави у стилу "болест га нашла шта ми је све казао!" и весеље се наставља. Тако се догађа да жарач неки дар прикаже и овако: "Дебела тетка Милунка поклања млади једну дебелу оклагину да њоме мужу чеша леђа, а момку даје кецељу да не би прљао одело кад пере судове. Гостима поклања печену пловку, из које је извадила сва јаја, јер су јој потребна за сутрашњу супу. Торту даје жарачу!". На такве речи тетка Милунка би цикнула као опарена, те да она није дебела и да је тарту наменила младенцима а не жарачу. Слично даривање је забележио Александар Станојловић у Соколовцу. Ево таквих приказивања: "Дебела тетка Савета поклања млади једно фино огледалце за фарбање будза, младожењи

лепу кецељу за чишћење штала а гостима печену пловку, из које је претходно извадила јаја за сутрашњу кајгану. Тарту пак дарује свадбеном жарачу”. И опет би уследило незадовољство.

Понекад се игром речи жарач слатко нашали: “Стрина Перса даје момку један рукав и леђа да начини кошуљу, а млади једну лепу опирачу (иако је то редовно једна лепа марама) да повеже судове!”

При приказивању поклона дародавалаца постоји одређен редослед. Прво се приказују поклони домаћина, а онда кума, старојка и девера. Много се шала и згоде на рачун старојка и старосватице али се на те шале не сме наљутити него све то треба “достојанствено” претрпети. По обичају, сви они доносе, осим бардака вина, нешто новца, по једно печено прасе или јагње (овцу) на ражњу. После младожењине родбине, даривају и остали сватови присутни на свадбеном весељу.

Ако се млади или некој другој особи из куће дарује платно или какав други несашивен материјал за хаљину, тада говорције захтевају да то жарач поново измери. Он то понајчешће чини незграпно, па материјал мери “на лакат”.

Када говорције пожеле да се и њима нешто “удели”, а то су обично пиће или торте, тада углас повичу: “Кум Бога моли! Амин, сватови!”

Ако је жарач причљив, може да овај свадбени тренутак претвори у право весеље и одушевљење. Но, има редуше које знају да насамаре и жарача, па му поклоне понешто и њему увијено у стотину хартија, а он се презнојава да до поклона дође. А то обично бива по која велика кост или друго што “неслано”. Поклон мора обавезно да покаже сватовима, а онда настану општи смех и весеље.

После приказивања дарова, следи младина игра. Да би се играло с младом, мора се претходно платити. Сваки игра док се за игру не јави неко други. Игра се, док се не изређају готово сви гости; често неки играју и више пута.

За време свадбеног весеља изводе се и друге шале како би расположење било што веселије. Тако кум се не сме опити, јер ће га накресаног ставити под корито, а ако се и опије, тада ће га колицима одгурати својој кући. Међутим, то се веома ретко дешава. У неким селима, на пример у Соколовцу, на свадбу доносе и “мртваца”, којег нека жена пригодним текстом оплакује. Плаче и запева, јер је умро пошто је много мяса појео и превише пића попио. Када “мртавац” устане, сви се смеју и веселе.

У пољадиским селима се изводе и овакве шале: вађење зуба, седење на две столице, огледало без огледала, убијање бика. Често овакве шале знају да буду и довољно безобразне, али све то у једном свеопштем весељу

пролази мало опажено.

После приказивања части, у Мачевићу се игра један плес који мештани називају “раца”. Игру почиње говорција и пешкиром позива две женске особе: једној поклања пешкир а другу љуби. Девојка са пешкиром бира друга два мушкарца, па једног љуби а другом поклања пешкир и игра се наставља.

Славље и весеље траје до зоре, када кума отпрате до куће са музиком. Остали сватови већ су отишли, јер и сутрадан ваља доћи на весеље.

У Мачевићу и Старој Молдави постоји другачији обичај. Пред зору, сви сватови играју и певају:

*“Ај, Недо, Недо,
мајчино чедо.
Да сам ја знала
не бих те дала”*

У току свадбе, говорције настоје, што по правилу и успевају, да млади истргну ципелу с ноге. Да би је добила натраг, девер мора да лицитира ципелу те најзад мора и да исплати извесну суму новца јер је био неопрезан при чувању младе. Наравно да је све то ипак само једна шала намењена да избаци свадбено весеље из умртвљености.

У Љупкови је забележен и један посебан обичај. Наиме, после приказивања части, излази се на улицу да би се играло. Наравно да се тако чини и у другим селима. Али у Љупкови, у току игре, младини родитељи дарују најближе: кума, старојка, девера, војводу и стржалу. Дарове им обесе око врата.

Када се наиграју на улици, сватови улазе у кућу и служи им се “паприкаш” (једна врста љуте чорбе).

У Мачевићу и Старој Молдави постоји и обичај по коме један говорција преврне кожух, за појас окачи клепетушу, узме жарач (један подебљи штап) и настоји да украде младу, коју добро чувају и бране остали сватови. Онда одлазе на обалу Дунава где запале ватру па се сви сватови нагараве, мажући се угљевљем да би се потом сви умили дунавском водом и тек потом одлазе својим кућама.

Свадба се наставља и другог дана, после подне. Али сада једино у момковој кући. Жарач, домаћин и говорције са свирцима одлазе по кума и старојка, а успут позивају и остале на весеље. Тада долазе и младине званице, њена најближа родбина и пријатељице. У Клисури се каже да долазе “у поде” (правилно у походе, али се у народном говору ових крајева не чује глас х). У Љупкови се младини сватови називају “дрзари”. У пољадијским селима се каже да долази младина родбина “у погачаре” (доноси погачу). То је уједно и прва посета младине родбине у њеном новом дому. Недељу

дана касније посетиће младожења са својом невестом свога таста и ташту. Након свадбе млада носи ћулу као знак да је одсад жена.

И другог дана весеља игра се и слави као и првог дана свадбе. Приликом обдаривања, млада дарује сада кума, старојка, девера и прекумке, а домаћин опет куварице и све који су на свадби служили. Тако обдарени прошетају поново кроз село, затим се врате па уз песму и игру проведу и ову ноћ. У Љупкови сви сватови скупа при поласку одлазе на Дунав да се после толиког јела и пића мало освеже дунавском водом. Они се том приликом међусобно поливају, гуркају у воду. Иако су за собом оставили једну непреспавану ноћ, они ипак делују свеже, као да тек сада почиње право весеље. Враћају се момковој кући где их “чека” врућа ракија. Пали се кукурузовина, начини се ватра и сватови играју коло око ватре. Најзад стиже час када се одлази својим кућама. Свадба је завршена.

У неким местима приређује се весеље и трећег дана али сада у мањем обиму, за старе особе које нису могле да издрже праву свадбу. Они у тишини вечерају, запевају по коју песму, а понекад и онако старачки заиграју, па се враћају својим кућама.

ђ) Класификација клисурских и пољадијских свадби

После доста детаљног описа једне клисурске и пољадијске свадбе намећу се неки закључци. Како у Клисури, тако и у Пољадији, с правом се констатује да свадбарски ритуали и обичаји имају прелазан облик с традиционалног на савремене моделе. Видно је, на пример, како се губе патријархална организација живота, а и стара српска агнатска породица.

Образац савремене свадбе је много поједностављен и траје углавном само један дан. Моделе савремене свадбе прихватио је највећи број младих у граду. Али и у оквиру овог модела повремено се јављају поједини традиционални елементи који су се претежно задржали на селу.

Централне личности на свадбеном весељу су *млада* и *младожења*. То је пар који постаје језгро нове, самосталне породице. То је истакнуто тиме што седе у челу стола за ручком и уопште им се указује посебна пажња.

У пољадијској и клисурској свадби изражен је приоритет мушке стране у односу на женску, јер је организација свадбе, ангажовање музике, куповина одеће и обуће за младу препуштено породици младожење.

Трошење велике своте новца за свадбено весеље и окупљање великог броја сватова има функцију истицања статуса породице у друштву. Наравно да је то ново, модерно схватање. У прошлости се друкчије размишљало. Данашње схватање јесте последица промене система вредности, односно

прихватање система вредности потрошачког друштва.

Проучавањем свадбених обичаја Клисурсаца и Пољадијаца установили смо постојање неколико врста свадби које се могу класификовати овако:

- Велика свадба. На таквим свадбама учествује велики број сватова, често и читаво село. Дуго се памте. О њима се прича и у суседним селима.

- Свадба на два места. Некада је таквих свадби било и највише у клисурским и пољадијским селима. Свадба је истовремено одржавана и код момка и код младе. Данас су на гласу заједничке свадбе које се одржавају у салама дома културе или по мензама.

- Ноћна свадба. Такве свадбе су приређивале сиромашније породице. Одржавале се у кругу најближих рођака и пријатеља. Трајала је само једно вече.

ж) Обичај после свадбе

После свадбе обичај је да се млада друкчије чешља. Осим тога, ни мараму више не везује под браду, већ позади, да би се знало да је невеста. У Старој Молдави, Љупкови и Мачевићу невесте носе “ћуле”.

Уобичајено је да прве недеље после свадбе младенци, заједно са момковим родитељима, одлазе у посету младиним родитељима.

Последњи обичај који је, донекле, везан за свадбу зове се “колач”. Приређује се после свадбе, на неки црквени празник. На колач обавезно присуствују кум и старојко. Остали долазе непозвани. Веселе је много скромније али су обичаји слични свадбеним. Некада је сиромашнија породица уместо свадбе имала само колач.

3. Погребни обичаји

Ради прегледнијег и веродостојнијег приказивања погребних обичаја Срба у Дунавској клисури и Пољадији обилну грађу смо поделили у три главне етапе, па тако можемо говорити за предсмртне обичаје, погребне и обичаје после погребња.

а) Предсмртни обичаји

Старије особе, људи и жене однапред се спремају “за смрт”. То обично чине кад зађу у године. Тада већ озбиљно мисле на неминовну смрт која ће

једном доћи, па се зато за тај изузетан догађај на време припреме. У ту сврху купују себи покров, самртно одело, обућу, па чак и поклоне (пешкире и кошуље) за оне који буду били носили њихов ковчег. Од одела мушкарци припреме: кошуљу, прслук, шешир, одело, чарапе и ципеле, а жене спреме оплећак, скуте, сукњу, мараму, чарапе и ципеле. Све то они чувају на добро скривеном месту, обично у орману. Некада су спремали и даске од којих ће им се спремити мртвачки сандук, а неки “смелији” имали су га већ спремног и пре него што су умрли.

Још пре смрти, остареле особе, обично кажу својим укућанима место где да му ископају раку, а то обично бива крај својих ближњих. Истодобно, одреде и ко да га обуче у самртно одело, ко да му носи крст, а ко самртнички сандук, па и колико времена да га жале.

У местима Дунавске клисуре и Пољадије још увек је обичај да се пре смрти самртник исповеди и причести. То се нарочито практикује у случају да самртник не може да тако лако “испусти душу”. У ту сврху позове се свештеник. На исповедању не присуствују остали чланови јер се тада казују најскривеније “тајне” које је самртник чувао само за себе.

Изнемогле и тешко оболеле посећује најближа родбина, суседи, познаници, али понекад и они са којима је самртник био дуже време у свађи, пошто су то тренуци општег помирења и праштања.

б) Погребни обичаји

Кад укућани примете да ће неко њихов умрети, запале унапред припремљену свећу и ставе му је у руку с уверењем да “душа види отићи на онај свет”. Постоји народно веровање да при нечијој смрти није добро гласно заплакати и јаукати, да се не би самртник “повратио” у живот овоземаљски, а тиме му само отежали смрт која је за њега неминовна.

У самртном часу, обично крај покојника, нађе се неко од укућана или родбине који да му спусти капке на очима, а испод браде па преко темена завеже се повој од платна, како уста не би остала отворена.

Ако умре мушка особа, тада се позове неки старији човек да умрлог обрије, окупа и обуче у самртно одело, а ако, пак, умре женска особа, тада купање и облачење обави нека старија жена. По народном веровању, купање покојника се обавља да се са тела оперу грехови. Зато се, најзад, дечаци и девојчице кад умру не купају него само умију, јер су они још чисти од грехова.

Тако “спремњеног” покојника ставе у мртвачки сандук који се ставља на сто, прекрију га платном које виси до саме земље, а потом и покривачем.

Мртвачки сандук је постављен тако да је мртвац главом окренут западу, а лице му “гледа” у правцу у које се сунце рађа. Крај узглавља с леве и десне стране упале се свеће. Мртвацу су руке склопљене на стомаку. Покровом је покривен до браде. Око сандука се поставе клупе и столице за седење.

Мртвац лежи, по обичају, у предњој соби, и то испод иконе свеца којег светкује дотична кућа. Ако у тој соби којим случајем има сат, тада се он заустави да више не функционише, а и огледало се прекрије пешкиром.

Тек тада се јави црквењаку да “удари глашење”, то јест да звони црквеним звоном. Смрт се оглашава звоњењем црквених звона, различито за мушке и женске особе. Ако неко умре када се већ спустио мрак, смрт се објављује тек следећег дана. Првог дана се оглашује звонима трипут: ујутру у подне и увече, а на дан сахране много чешће. У неким пољадијским селима, на пример у Соколовцу, обичај је да се звона лупају много више пута чак и по стотинак.

Кад неко умре, у кући се запали светло које се не гаси и до 40 дана. Ако је умрла млађа особа, тада се на кућу и истакне “жалница” од црног платна која ће тако стојати дуго време, понекад и док сама не иструне.

За све време док је мртвац у кући, она се не чисти. Мушкарци скидају капе и иду гологлави, а жене повезују црне мараме. У соби где се налази покојник отворе се прозори и врата да би, како то народ верује, душа покојника могла слободно да излази и улази у кућу. Истодобно, није добро да мртваца прескочи мачка или да се преко њега нешто додаје, јер ће се у том случају, како то народ каже, мртвац повампирити.

Људи и жене који долазе код мртваца доносе свеће и по који цвет или ружу. Први доноси свећу онај коме је неко из куће умро пре овог покојника.

Умрла особа остаје, обично једну ноћ у кући, или две, ако је умро ноћу, онда мора да прележи и цео наредни дан, да би га тек тада сахранили. За све време док се налази у кући, код покојника долази родбина и пријатељи да га “чувају”, јер се верује да га не треба оставити самог у кући. За то време долазе жене које оплакују не само умрлог већ у свом нарицању помињу и своје упокојене, поготово ако су то биле млађе особе. У нарицању, умрлом се дају поруке, поздрави, прича се о његовом тешком животу итд. Соколовачки етнограф Александар Станојловић је својевремено, негде у четвртој деценији двадесетог века, забележио једну тугованку:

*Ијао, бабо,
Зашто си нас оставио,
Зашто си нас уцвилио.*

*Ијао, бабо,
нана плаче у самоћи
Нана плаче и по дану и по ноћи.
Ијао, бабо,
Бранко виче да устанеш,
Бранко виче да г' оденеш.*

*Ијао, бабо,
Мила хоће да је видиш,
Мила хоће да ј' опростиш.*

*Ијао, бабо,
Твоје усне замрзнуле,
Твоје речи утрнуле.*

Запевање за покојником почиње чим он склопи очи и траје, с прекидима, све док га не сахране у гроб. Тада престаје јер народ сматра да ће га узнемирити у његовом покојничком миру. У клисурским и пољадијским селима нема плаћених нарикача.

Чим се сазна да је неко умро, почну долазити комшије, родбина и пријатељи на “чување”. То се обично чини увече, када посвршавају послове. Кад дођу у просторију где лежи мртац, прекрсте се, понеко прочита “оченаш”, поклоне се умрлом и рукују са укућанима и најближим рођацима умрлог који се ту затекну, изражавајући им саучешће у жалости. Потом седну крај мртваца или у другој просторији. Тамо се прича и пије “за покој душе” умрлог. Мртац никад није смео остати сам, увек је неко седео крај њега. Они који долазе да га чувају, љубе мртваца у руке или на чело и кажу: “Бог да му душу опрости!”

Пре погреб, укућани се “отварају”. Кроз процеп глоговог штапа (може бити и од “дуњара”) везаног на крајевима црвеним концем, пролазе укућани, пошто се прво прекрсте, и коракну десном ногом. Две старије жене подижу штап, а особа која се отвара коракне напред. При “отварању” трипут се коракне. После последњег корака одлази се мртвацу, пољубе га и затраже од њега опроштај.

На дан сахране, рано ујутру, људи који су задужени да носе мртвачки сандук одлазе да копају раку. У групи мора бити непаран број (пет, седам или девет). Не ваља да буде паран број, јер народ верује да ће у том случају у домаћинству бити још један покојник. Рака се обавезно копа на дан сахране, пошто није добро да гроб преноћи празан. Пошто ископају раку, оставе само

једног чувара раке. Вероватно из разлога да неки злонамерни не оскрнави раку. Сви остали копачи се враћају дома. Обичај је да раку не копају особе из породице или ближе родбине, већ редовно то чине они из побочног родбинског стабла, а могу то бити суседи и пријатељи.

Пред свештеников долазак, особа која је обукла мртваца, одвеже му повој са браде. Покојника сахрањују по обичају у поподневним часовима. На нарочито црквено звоњење (скупштина), окупе се људи и жене око мртвачког сандука, како би испратили мртваца на његов последњи пут.

Пре него што се мртвачки сандук (у Старој Молдави се назива “древа”) понесе, прилази родбина умрлог на последње целивање, љуби га у чело, а неко опет само у руку.

Свештеник чита опело над отвореним сандуком у просторији у којој мртац лежи, а вином у којем је и мало уља, полије му руке у облику крста и окади га тамјаном. Све се то унапред припреми и одреди се жена са задужењем да о томе брине. Она остатак вина носи на гробље да би њиме свештеник прелио сандук кад се спусти у раку. Иста жена носи и пешкире које ће након сахране поклонити свештенику и појцу.

Сандук се затвори у кући, а најближи мушкарци из рода га износе у двориште, тако што предњи део иде напред. Исти га људи износе из дворишта након црквеног обреда. Сандук се стави потом на “носила”. Свештенику и појцу даје се посуда са водом, босиљком и свећом. Ту се укућани и остала родбина последњи пут опросте од покојника, тако што целивају сандук и крст на њему.

Док се поклопац на сандуку закуцава, свештеник одлази у друштву са најужим кругом укућана у собу где је лежао мртац и ту породици чита последњи помен за умрлог.

Ако је неко за живота био страстан пушач, у мртвачки сандук ставе лулу из које је пушио, или други неки предмет на који је изузетно држао покојник.

Погребна поворка се формира тако што на челу поворке иду два младића, а који носе црне црквене барјаке. За њима следе носачи венаца, певачко друштво, свештеник са црквењаком, а онда крстоноша, који је по обичају рођени кум, а потом следи мртвачки сандук са носиоцима, којих је по обичају осморица. За мртвачким сандуком у поворци су прво најближи рођаци покојника, а потом и остали пратиоци или учесници на погребу.

На путу за гробље, читава поворка обавезно свраћа у цркву, где поново, уз помоћ црквењака који приноси кандило, свештеник чита молитву.

Мртвачки сандук носе искључиво мушке особе. Њима се за рамена привезују беле кошуље или пешкири, а могу то бити и мараме. Мртваца

проносе кроз село. Поворка се зауставља на плаћена стајања, када свештеник прочита помен преминулом.

Једино у селу Љупкови постоји обичај да се на стајања клечи. А то чини и свештеник. Због тога се за свештеника носи и јастуче. Народ верује да није добро да се рођаци приликом сахране окрећу уназад, како се не би и умрли вратио својој кући као “мороњ” (вампир).

Над ископаном раком свештеник прочита последњу молитву, говори речи жалости и утехе а истовремено говори и о свим врлинама које су красиле покојника. Потом се сандук спусти у раку и свештеник полије вином сандук, а остатак заједно са флашом баци крај сандука певајући “Вјечнаја памјат”. У раку се баце и штапови којима су се рођаци “отварали”. Остали свет баца у раку новац и грумење земље и том приликом говоре: “Лака ти црна земља била” и “Бог да прости покојника”. Потом се народ полако разилази.

Данас је у обичају како у клисурским, тако исто и у пољадијским селима, да се место појединачних рака, махом праве гробнице “на сводове”, поготово када умру млађе особе. Такве гробнице могу бити појединачне или заједничке (породичне), за “живе” како се то пластично зна рећи у овим крајевима. Оне се обично праве за живота људи.

У последње време, а у Старој Молдави још и раније, шири се обичај да се још за живота изгради гробница, са бетонским сводом и нишама у које ће се поставити мртвачки сандуци читаве једне породице. Над таквим сводом диже се споменик, ређе у облику крста. На њему се исписују имена и презимена и године живота и смрти оних који ће бити сахрањени у тој гробници. Такве су гробнице ограђене оградом од металних шипки и препуне су цвећем.

Некада је био обичај да имућније породице граде на гробу и своје мале црквице или такозване “капеле”, у којима су и сахрањиване. Таквих “гробљанских капела” има готово у свим сеоским гробљима у пољадијским и клисурским селима, а нарочито их има у Старој Молдави.

Кад се гроб затрпа, поред главе покојника, са западне стране пободе се крст, а за њега се привежу венци. Сви присутни на гробљу, после сахране, обилазе гробове својих ближњих или даљих рођака, те и тамо упале свеће. Након тога враћају се с гробља. Рођаци иду погнуте главе и не говоре.

На излазу из гробља неко од укућана или ближе фамилије дочекује учеснике погребa и позива их на “прекаду”.

Када умре неки младић или девојка, за ношење мртвачког ковчега позивају се да ту дужност обаве момци. Сви који носе мртвачки сандук окићени су кошуљама или пешкирима прикаченим за раме, а сада је обичај да се тим стварима окити сандук.

Самоубице се не сахрањују по црквеном обреду, већ се једноставно мртвачки сандук однесе на гробље и тамо се после покопа.

За смрт постоје неколико народних обичаја и веровања. Тако, на пример, ако из неке куће у истој години умру две особе, онда је то предзнак да ће умрети и трећа. Да би ипак укућане некако заштитили, тада у раку “сахране” живо пиле.

Ако умре које дете, тада новорођенчету надевају имена која ће наслутити да ће дете живети. А таква су имена: Живота, Живорад, Живан, Стојан, Здравко, Бранко итд.

Народ верује да недељом и на важним црквеним празницима умиру само великоправедници и великодушници.

Уврежено је у народу веровање да се повампирјују особе које су умрле без свеће, те њихова душа “тражи” уточиште и смирај. “Вампире” најбоље откривају стока (волови, овце блеје, а пси лају). И вампири понекад делују очигледно: отворе пегла, преврћу посуде, лупају на врата и прозоре, љуљају кревет, даве и гуше поједине особе, тумарају по тавану и лупају.

Да се не би покојник повампирео, народ је измислио неке необичне обичаје: у гробницу су забадали непарни број шиљатих предмета (ножеве или глогове кочиће) на месту где су се мртвацу налазиле груди, концем су мерили дужину мртваца па се потом тај конач стављао над вратима, како не би могао вампир да уђе у собу, старије жене су бајале по кући и стављале на ватру барута или гуме, забадале су нож у кућни праг да би кућу одбранила од “нечистивца”.

Хаљине у којима је покојник издахнуо склоне се на неко скровито место, обично то бива на тавану, окаче се о неки кровни рог, а то се чини зато да не би кући донео какво ново зло.

в) Обичаји после смрти

За све време сахране покојника, у кући се пристављају столови, клупе, суђе, хлебови и ракија за даћу. У клисурским и пољадијским селима увече се у кући умрлог приређује “прекада”. У Соколовцу то се чини тек следеће суботе. То је у ствари и први помен покојнику, а састоји се из обилне вечере приређене у његову част.

Ако је покојник био у годинама и од старости умро, тада се на прекади често чују и шале, па и песма ако је покојник волео и песму. Понекад се могу чути и овакве изреке: “Њему за покој душе, а у наше гуше!”

За трпезом мора бити непаран број учесника. Једно место у врху трпезе остаје празно, намењено је покојнику. И њему ставе у тањир помало од сваког јела.

На крају се сви разиђу, а обичај је да укућани никога не прате при поласку.

Клупе, столови, посуђе и све остало што се позајмило из комшилука за “даћу” ником се не враћа. Свако мора сам доћи по своје предмете.

Сутрадан, након сахране, ујутро, спреме се неколико укућана, а то су обично жене, и излазе на гроб умрлог да гроб окаде, прелију вином, упале свећу и дају други помен умрлом. Мора их бити непаран број. Обично одлазе три жене. Иду истим путем којим је ношен покојник на покоп. Када дођу код гроба, пободу велику свећу и запале је. Свака узме малу воштаницу и запали, а онда трипут обиђу гроб идући једна за другом. Истовремено се поливањем полије гробница са остацима од прекаде, а потом се шоља окрене са врхом на доле и ту остане читаву годину дана.

Особе на раци се речима обраћају мртвацу да су дошле да га “обиђу” и донесу му понуде, а од њега желе да остане на свом месту у миру. Враћају се кући не говорећи.

Код куће доручкују, обично од јела што је остало од прекаде, а затим оду својим кућама. Овај обичај се понавља трипут узастопце сваког јутра.

У Соколовцу, а и у другим пољадијским и клисурским местима, постоји обичај изливања воде за мртвацем. У Соколовцу вода се излива на реци Нери, а у осталим селима се то чини на извору или крај бунара. Разликују се две врсте такве воде: мала и велика вода. У Соколовцу постоји и трећа вода, такозвана “духовска”. Мала вода се доноси од дана смрти па до прве суботе, а велика вода вуче се од средопосне среде па до великог четвртка. Духовска вода се “вуче” од Спасовдана до духовског четвртка. Такву воду “вуку”, по обичају, девојчице или дечаци из куће умрлог или из суседства. На крају добијају поклоне за учињен посао. Понајчешће то бива каква хаљиница или одело.

Готово у свим пољадијским и клисурским селима мртвима се даје “за душу” четири пута. Свако давање за душу се зове *даћа* или *прекада*. Уобичајено је да се парастос даје покојнику након четрдесет дана од сахране. То је такозвана “четрдесетница”. На овај парастос долазе најближи из фамилије покојника, они који су били и на прекади. Парастос није добро да се да после или када му прође термин, јер народ верује да ће у том случају покојнику на оном свету трпеза стајати за леђима. Тако, на пример, ако четрдесетница пада баш у суботу, онда се парастос даје пре, у суботу унапред, али опет то мора бити у суботу.

У неким селима Клисуре и Пољадије парастос се не даје на пола године, већ само на годину дана. Обичај је да се на парастосу на шест недеља неко обдари старијим или изношеним стварима које је носио покојник.

Те ствари прима особа која је или млађа или истог годишта са умрлим. Исто се то чини и на годишњем парастосу али се овога пута купује само нова неношена одела или хаљине. Такве “поклоне” примају обично они који су били добри пријатељи покојника.

На парастосима се приређују вечере за душу покојника. На крају, сви присутни примају и по један “колач” на који се забоду свећа. Ако помен пада у пост, онда се за вечеру спремају посна јела.

После годишњег помена скида се црнина и престаје жалост. Ако је умрла млађа особа, онда укућани жале знатно дуже, а понекад и доживотно не скидају црнину.

Мушкарци од дана смрти умрлог па до прве суботе или до уповавања мртваца не носе капе, а жене се не чешљају. Мушкарци из ближе родбине се не брију нити шишају све док се не наврши шест недеља.

За душу покојника, али и свих умрлих у једној породици, везане су пролећне и јесење задушнице. Ови су празници или дани мртвих и падају увек у петак (први дан) и суботу (други дан). На задушнице жене одлазе на гробље, преливају гробове вином, пале свеће и удељују сиротињи, а све то за покој души. Међутим, и током године, приликом готово свих верских празника и светковина пре почетка ручка “уделе” понешто за душу свих покојника, односно њихових предака, чије крсно име славе и носе презиме. Проласком времена, покојник полако али неумитно тоне у заборав.

У клисурским и пољадијским селима народ верује да човек кад умре, његова душа не иде одмах нити у рај, нити у пакао, него за четрдесет дана остаје на земљи, те тада обилази сва места на које је некада ишао.

Ако човек удовац жели да се ожени, најпре мора издати годину својој првој жени, па тек онда може узети другу жену за супругу.

Мртваце уповавају на гробље које се увек налази на крају села или на каквој узвишици. На гробља уповавају и утопљенике, случајне погибаоце, па и туђине, а за које се обично каже: Ко је, да је – Бог да га прости!

Клисурска и пољадијска гробља су ограђена жичаном оградом, а понекад и каменим зидовима. Кад уповају покојника чело главе поставе крст. На овај крст урезује се запис: кратка биографија покојника, обично година рођења и година смрти.

У Клисури и Пољадији потпуно су ретки случајеви да се на крстовима пишу стихови или епитафи. То су најобичнији текстови са основним подацима и евентуално и са сликама упокојених.

4. Световни обичаји

а) Моба

Овај обичај који се практиковао у селима Дунавске клисуре и Пољадије, очувао се до данас, али сада у нешто у измењеном облику. Тако, на пример, промењен је и сам назив обичаја, па се у Љупкови, а и у другим местима са ових простора, зове “удруживање”. При мобама људи удруженим снагама обављају разне радове, поготово пољске. Мобе се одржавају за време главних сезонских радова (берба винограда, кукуруза, жетва, сакупљање сена и др.), када већина домаћинских породица није била у стању да сама обави све пољске радове који су захтевали више радне снаге, а временски су били ограничени. Зато су се домаћинства међусобно удруживала и заједнички обављала пољске послове, помажући једни другима.

Најраспрострањенија и најпознатија моба у клисурским и пољадијским селима била је при брању винограда. На мобу су одлазили, обично, младићи, рођаци и комшије, лепо удешени и весели. Сели би у кола у којима је био сандук од добро спојених дасака како не би зрневље испадало. Та су кола окићена гранама зеленила, понајчешће јесењим ружама. Окићена је била и стока која је вукла кола. Обично су то били волови, а ређе коњи. Волове су нарочито користили Клисурци, док су Пољадијци одлазили на мобе помоћу коњске вуче. Одлазило се у винограде и тамо радило уз песму, шалу и весеље. Док су девојке косирима одсецале зреле гроздове и стављали их у котарчиће или “шућурице”, а потом у веће котарице, младићи су их на раменима односили и изручивали у колске сандуке.

Ниједна моба, ма које врсте била, није се могла замислити без песме, шале и доброг расположења.

Када би завршили бербу, пешице, уз кола, одлазили су кући код домаћина, опет уз песму и добро расположење. Код куће би “млели” (муљали) грожђе или га изручивали у “ступу” одакле је под притегом цурила “маста” у велике каце. У таквом ведром расположењу учесници моби нису осећали замор тешких пољских радова.

За све учеснике у моби, газда је увек приређивао богату вечеру.

Постојале су мобе и за обављање жетве, у време када се то обављало српом и косом. За време жетве ваљало је обавити разне послове, са много више радне снаге: косидба жита српом или косом, плетење ужади за везивање снопова, сакупљање снопова и њихово садевање у “тречкове” (камаре), одвожење снопова колима на гумно, вршидба помоћу “дреша”, сакупљање жита у цакове.

И при купљењу сена, а у клисурским местима има много добрих сенокоса, ради се здружено, у мобама, јер тај посао треба завршити што брже. На кошење се одлазило рано ујутру, а често се коси и по месечини. Да би се сено што пре сасушило, откосе је требало превртати и изложити их сунцу.

Сено се прво сакупи у велике навилке, а потом се помоћу два велика “шилка” преноси удвоје или појединачно, ако је ливада била стрма, на одређено место где ће се и упластити. Пластове садевају у долинама, доступним за кола, како би се касније сено одвезло кући код стоке.

Моба је одувек била начин међусобног пословања, јер је човек још из давнина схватио да хитне послове али и неодложиве једино успешно може обавити заједничким, здруженим снагама и радом. Моба као народни обичај води порекло из давнина и сачувала се до данашњих дана у нешто измењеном облику, пошто је мањег обима и мање се радова обавља у облику мобе. Можда је томе допринела и нова пољопривредна механизација која се данас користи у обрађивању земље.

У клисурским и пољадијским селима људи лошијег материјалног положаја су удруживали, приликом орања у такозваном “спаривању”, теглећу стоку - волове и коње, да би потом, редом, обављали хитне и неодложне пољске радове.

б) Седељка

Овај обичај се везује за прошла времена, за времена када у нашим српским клисурским и пољадијским селима није било домова културе или кафана у којима се данас редовно окупљају младићи и девојке. За ондашње прилике, за ту сврху су најпогодније биле седељке. На њима су се у вечерњим часовима, када посвршавају своје пољске и кућне послове, окупљали момци и девојке. На седељкама би остајали до касно у ноћи. Седељке су увек биле веома веселе.

Такве седељке одржаване су неколико пута недељно, у разним крајевима села, обично на раскршћу сокака, или на њиховим угловима. Седељке су приређиване понајвише у првим јесењим данима, док су вечери још биле топле, а тај се период поклапа и са раздобљем када се у селу удају и жене.

Седељке су за девојке и момке биле и најпогодније прилике да се састану, попричају, нашале и друже. Других места за дружење није било, осим да оду код девојака кући, а о таквим сусретима зли језици по селима су знали да исплету свакојаке приче.

За некада разједињену сеоску омладину, седељке су биле и добра, ако не и једина прилика за боље упознавање, пошто су играчке биле организоване само приликом црквених празника.

Приликом седељке момци су палили ватре, кували млад кукуруз, пржили семенке и кокице. Ради остварења доброг расположења, учесници су редом морали да нешто отпевају или да испричају коју шалу. У средини круга ложи се ватра о којој се брину окупљени мушкарци. На ватри је постављен садак са котлом пуним “корења” младог кукуруза. Девојке се занимају плетењем или предењем вуне на преслици.

Тако окупљена младеж громогласно у ноћној сеоској тишини пева, прича, шали се и забавља. Кад би се кукуруз скувао, момци су га служили девојкама, а и сами јели.

Крај ватре сваки момак седео је поред своје девојке, “изабранице”. У касно доба ноћи одлазили су својим кућама. Сваки момак је пратио до куће своју девојку.

в) Свињска даћа

Овај се обичај усталио из надасве практичних разлога јер је за клање свиња била потребна помоћ родбине па чак и комшија. После успешно обављеног посла било је и природно да се човек опусти и све то прослави једном богатом вечером намењеном онима који су уложили свој труд.

Клање свиња, па и само једне, зависно од домаћинства, одувек је била велика радост и права “светковина” у свакој клисурској и пољадијској кући.

По старом клисурском и пољадијском обичају свиње се обично кољу касно у јесен, често после првог мраза или снега када су потпуно завршили пољске радове. Тога дана приређује се вечера, такозвана “свињска даћа”. За ручак се једе само пржено месо, а уз чорбу са свињетином једе се веома добро припремљена проја, која је, надасве, веома укусна.

По Љупкови а и по другим клисурским местима и данас круже приче које препричавају нека народна веровања. Тако, на пример, још према јудејској традицији, свиња је сматрана као нечисто биће и као таква забрањена Мојсијевим законом да се употребљава у исхрани. Том веровању може се придодати и нечистоћа у којој свиња воли да живи. По свој прилици то је и разлог за добро прање свиња приликом клања. Као доказ да читав овај чин има призвук нечег паганског и старог може да послужи и чињеница да се свињчету још у кориту начини “белег” на глави у знаку крста. И у те урезе сипа се кухињска со. Најстарија жена у кући потом окади тамњаном заклано свињче. Тек после тог обреда свињче се окачи о “раф” (чивилук).

Док домаћица припрема богату вечеру, остали укућани послују око

заклане свиње: соли месо и сланину, стављају их у кацу, праве разноврсне кобасице: месњаче, крвњаче које стављају у котлове, а ове на саџак па на ватру; праве и кобасице које ће сушити у “комину” окачивши их о дрвене штапове.

За вечеру се позива најближа родбина; претходно им је послат тањир меса а често и нешто чорбе за оне који неће доћи на вечеру. На свињској даћи служе се јела са месом: сарма, пржено месо, кобасице “да се пробају” и на крају обавезно крофне. На столу има стално загасито-црвеног “рампаша” и “отела”, па се таква једна вечера обично завршава лепом песмом.

г) Имендан

Иако је у новије време имендан попримио извесна обележја извесног световног празника, није мање истина да човек слављеник тога дана обавезно одлази у цркву. Поздраве које тога дана прима, иако су донекле примили конвенционални карактер, често имају и смисао неких “молитава” упућених Богу, а којима се испољава жеља за добро човека свлављеника.

Имендан као дан намењен православцима јесте, у ствари, славље намењено једној особи и има приватан, индивидуални карактер. Али занимљиво је да се то славље не празнује само као дан појединца слављеника, рођеног одређеног датума, већ као дан духовног сина православне цркве, пошто у православној цркви име има скривено, метафоричко значење: оно је симбол небеског човека, свеца, правог хришћанина који јесте узор нашем овдашњем животу. Требало би да то он буде или да то постане. Овоземаљски људи су синови цркве православне која се залаже за опраштање њихових грехова, пошто су симболички везани својим именом за небеску цркву. Метафоричко значење имена омогућује човеку самртнику да лакше упозна пут свог личног савршенства.

У Љупкови постоји обичај да се код слављеника нађу под прозором свирачи и певачи. Ганут музиком и песмом, слављеник излази на прозор и нуди их колачима, пићем и новцем.

Обичај је да се код слављеника на имендан окупљају рођаци и пријатељи да слављенику пожеље здравље и срећу. Остају на ручку и на слављу које се том приликом организује. А оно траје до касно у ноћ.

У Љупкови је обичај да слављеник тог дана дарује свети храм из места парама или другим неким поклонима.

Ипак, у већини клисурских и пољадијских места имендан се слави скромније. Обично тада слављеник окупил у своју кућу најрођеније, а међу њима и своје пријатеље.

д) Грушавина

За грушавину се поуздано може рећи да је обичај који одрасли приређују за децу. Као обичај грушевина се очувала до данас. Наиме, после три или најкасније недељу дана пошто се крава отели и донесе на свет ново младунче, домаћин, по устаљеном обичају, приређује такозвану “грушавину”.

Иако речници српског језика бележе ову реч у разним облицима и значењима, она у селима Дунавске клисуре и Пољадије означава само обичај везан за обред са млеком. За згрушано млеко Клисурци користе придев *здригосано*.

У заказани дан, за грушавину, деца из комшилука, али често и из удаљенијих сокака, долазе код домаћина носећи са собом и своје кашике од куће. Зашто баш своје само а не и оне домаћинове, данас је тешко установити. Мештани за то имају најједноставније и најобичније објашњење које се као и код других обичаја своди на реченицу: “Јер тако ваља”. Сматрамо да су овде неприхватљиви хигијенски разлози.

Када се деца окупе код домаћина, њих десеторо или дванаесторо, а то бива обично у вечерње часове, тада поседају у облику круга на једну лепу, шарену крпару или ћилим, скрстивши ноге под себе. Испред сваког детета постављен је пун тањир млека са “куљом” (куља се у Клисури и Пољадији прилично много употребљава у исхрани, а припрема се од добро просејаног кукурузног брашна скуваног у води која треба да прокључа).

Пре него што почну да једу, долази домаћица па их покрива белим чаршавом и полива водом пожелевши да крава “има млека као вода”. Свакако да бела боја овде симболизује боју крављег млека, а изрицање жеља наводи на чињеницу да је обичај стар, поготово по својим магијским особинама.

ђ) Додоле

Југословенски истакнути етнолог Миленко Филиповић (1902-1969) пише: “овај обичај не само по својој садржини него и по свом имену изгледа да је сачувао успомену на доба када је био везан за Перуна. То су наше добро познате додоле или прпоруше, мале ритуалне поворке девојчица (по негде то изводе младићи) које у доба тешке суше обилазе селом и изводе радње које треба да умилостиве небо да пусти кишу”.

Обичај је познат код свих Јужних Словена а, делимично и код њихових суседа, као што су то Албанци, Грци и Румуни. Интересантан је назив за додоле који се користи у селу Љупкови. Наиме, тамо се додоле називају “дудулејке”, а ова реч има слични звучни облик као бугарски назив за додоле: “дудуле”.

Овај се обичај налази по клисурским и пољадијским местима у процесу нестајања, можда и због извесне просвећености народа који већ одавно не верује у магијску моћ речи, пошто додоле представљају збир магијских обреда почев од њихове игре, изливања водом и стихови са истим рефреном чији је смисао да се људском снагом утиче на природу да се она одобровољи и пусти кишу. Већ поменути етнограф тврди: “Обред додолски је старији од сваког веровања у демоне или богове” (стр. 93).

Обичај се практикује само спорадички и једино у неким местима, и то изузетно када околином овладају жеге и велике суше. Обично су додоле биле сеоске Циганке. Пошто се у Белобрешки додоле појављују индивидуално за разлику од других села биле су познате белобрешчанске додоле: Даринка Константин и Флорика Журж. У Љупкови постоји једна главна додола, а њу су пратиле друге “додолице” (група девојака). Главну додолу свуку до кошуље, па је потом прекрију зеленилом од главе до пете. Група девојака пролази улицама села, залази у сваку кућу и ту додоле играју и певају. Додолске пратње су само понављале рефрен додолске песме, а та је песма слична у свим пољадијским и клисурским насељима: “Ој, додо, ој, додоле!”

Најжешће суше по Клисури и Пољадији догађале се о Петровдану (јула месеца). Тада су се и појављивале додоле по селима. Пошто су у осталим местима Клисуре и Пољадије додоле појединачна појава, онда се обично једна Циганка свуче до кошуље, обложе је разним зеленилом, коровском травом, онајчешће бурјаном и павитом, тако да се скоро не може препознати. Тако окићену додолу за чији пас још привежу уже, те она за собом вуче некакав стари дрвени, “парашени” крст, нађен на гробљу, иде од куће до куће, преко целог села певајући познату додолску песму.

Додоле обавезно застају пред сваком кућом. И док она игра, поскакујући с једне на другу ногу, пева додолску песму.

Сваки домаћин излази из куће са ведром пуним воде и излије на њу, а она игра окрећући се стресујући воду са себе. Очигледно је да овим чином сваки домаћин жели да пада киша “ко из ведра”.

После оваквог обилног поливања, домаћин додељује додоли што “за јело”, а онајчешће то бива хлеб, колачи, јаја, брашно или друге ситнице, па су зато додоле за Циганке била добра прилика да се нешто испроси, јер у клисурским и пољадијским местима једино Циганке и Цигани се баве просјачењем.

На истоветан начин се поступа пред сваком кућом, тамо где додолу прима домаћин, а права је реткост да неко у то време не прими додолу. Ако домаћина нема код куће, тада додола ту кућу заобилази и наставља пут кроз цело село.

Од додолских обредних песама, у Клисуре и Пољадији најпознатија и нараспрострањенија је:

*Ми идемо преко села,
Ој додо, ој додоле!
А облаци преко поља
Ој, додо, ој додоле.
Дај нам росну кишу,
Ој додо, ој додоле!
Да покваси наша поља
Ој додо, ој додоле.
Да умокри и укваси
Ој, додо, од додоле.
И копача, и орача
Ој, додо, ој додоле!
Падај, падај ситна кишо
Ој, додо, ој додоле!
Да родиду кукурузи
Ој, додо, ој додоле!
Од два пера-три корена
Ој, додо, ој додоле!
Од два зрна-чабар вина
Ој, додо, ој додоле.*

Попут осталих несвакидашњих обичаја, проласком времена се полако бришу из сећања мештана клисурских и пољадијских насеља. Али остаје забележено да је народ некада ипак веровао да ће призивајући природне силе, моћи на њих да благозворно делује и да им изнуди какву-такву помоћ, када му је било и најтеже и када је био у великим невољама. А нису ретки случајеви када у овим насељима понекад не падне киша и по неколико месеци. Тада селу запрети глад, а од ње се поготово Клисурци понајвише и плаше.

е) Кумачење

Кумачење је веома распрострањен обичај у селима Дунавске клисуре и Пољадије. Увек се одржава првог дана после Томине недеље, у понедељак после Ускрса, на такозвани Мали Ускрс. Овај се понедељак у народу назива “кумачи понедељак”.

Кумачење је намењено малишанима до дванаест година, дакле то су деца од једне па све до дванаесте године. Веома су ретки случајеви да се старији дечаци и девојчице кумачају. Ово је претежно дечји празник.

Тог дана посте, али обавезно пре заласка сунца, долазе девојчице и дечаци, у пратњи својих родитеља, на једно одређено место на реци и ту се “кумачају”, то јест братиме се девојчице са девојчицама, мушкарци са мушкарцима.

После кумачења девојчице ће се међусобно називати “кумаче”, а у неким клисурским местима као што су то Белобрешка, Дивич, Радимна, Пожежена, називају се и “кујке”, а мушкарци ће се звати “поце” или “побре”.

Кумачење треба схватити као једну врсту здруживања, што му је и сврха, јер ће од кумачења кумаче и поце живети у најбољим и најприснијим односима. Постоје извесна неписана морална правила овог здруживања: они се не смеју међусобно свађати, а најмање потући, увек се морају помагати у невољи, бранити једно другог у тешкоћама, делити на два дела све што имају.

Сам чин кумачења обавља се на један посве занимљив начин. Кумачење је свечано и помало зачињено тајанственошћу. Наиме, у уговорено време, кумаче и поце долазе сваки са своје стране па се на реци састају стојећи супротно један другоме. Потом долазе до воде и ту стављају један другоме на главу свој венац (“котур”) направљен од врбових грана. Пошто се једном окрену од истока према западу, застану и кроз котур се љубе.

Треба се окренути три пута и исто се толико пута пољубити, а потом се венац баца високо изнад главе а мајке говоре: “Порастите високи к’о врба! Будите живи и здрави!”

На крају овог обреда, кроз котур, један другоме деле поклоне. Поклоне међусобно раздељују матере, а то су понајчешће играчке. Обавезна су црвена јаја и колач умешен од пшеничног брашна са млеком. Дају и друге поклоне, нарочито играчке. У последње време даје се понешто од одела: кошуље, мајице, панталоне, хаљине и др.

На крају, сваки би се својим путем вратио кући презадовољан поклоном који је добио од кујке или поце.

Обичај кумачења, односно посестримства и побратимства свакако је веома стар и вуче корене из прастарих времена. Др Радмила Босић (стр.281) сматра да је то “остатак некадашњих пролећних светковина и ритуалних игара, које су биле извођене код многих народа Европе у различитим облицима...”

Обичај је познат не само код словенских народа (на пример код Руса, Бугара, Словака итд.) него и код суседних народа, као што су то, на пример,

Румуни, или пак Мађари.

Што се распрострањености обичаја кумачења тиче, он је познат само у делу југоисточног Баната и у неким селима јужног Баната, а у селима северног Баната овај обичај није забележен.

Вук Стефановић Караџић бележи овај обичај под називом “Дружичало”. Ево шта је он делимично забележио под том одредницом у свом *Рјечнику* (стр. 142) “На некијем местима (као н.п. у Неготину и Ршави) скупе се момчад и девојке послје подне на једно мјесто, па играју и дружичају се (понајвише мушки с мушким а женско с женским), тј. поплету вијенац од врбових младица па се кроз њих љубе и мјењају јаја (шарена и црвена), па после промијене и вијенце (метнувши једно другоме на главу) и зајуну се да ће бити мушкарци побратими, а женскиње друге (Власи кажу кумача) до оно доба године. Такви се побратими и друге по том пазе ону сву годину као браћа и сестре, и у различнијем играма и збиљскијем свађама помажу једно другоме”.

За детаљни опис народних обичаја, конкретне податке за поједина села и насеља добили смо и забележили, како су то они испричали, од следећих казивача:

- Из села Златице: Невенка Вулпе (р. 1930), Горица Русовац (р.1936), Мила Алмажан (р. 1932) и Ружица Бочорег (р. 1927).

- Из села Луговета: Недељко Велимировић (р. 1902), Светозар Вулетић (р. 1906) и Смиљана Томашевић (р. 1924).

- Из села Соколовца: Милица Ђуричић (р. 1945) и Спасоје Којчић (р. 1909).

- Из села Дивича: Живка Матејашевић (р.1900), Жарко Костић (р. 1920) и Петар Долић (р. 1913).

- Из села Белобрешке: Јелена Јовановић (р. 1906), Петар Миленовић (р. 1910) и Душан Крстић (р. 1897).

- Из села Радимне: Иван Хорват (р. 1904), Жива Стојадиновић (р. 1905) и Сенка Стојановић (р. 1924).

- Из села Српске Пожежене: Софија Стојковић (р. 1924) и Симеон Стојковић (р. 1899).

- Из села Мачевића: Вера Стефановић (р. 1914).

- Из села Старе Молдаве: Милица Момировић (р. 1914), Милорад Илић (р. 1908) и Михајло Браила (р. 1924).

- Из села Љупкове: Жива Лупуловић (р. 1910), Ковиљка Јеремић (р. 1930) и Зорица Константиновић (р. 1932).

VI НАРОДНА ВЕРОВАЊА СРБА ДУНАВСКЕ КЛИСУРЕ И ПОЉАДИЈЕ

ВЕРОВАЊЕ У ЗЛЕ ДУХОВЕ И НАТПРИРОДНА БИЋА

Донедавно се у селима Дунавске клисуре и Пољадије, али још и данас спорадично, веровало у нечисте силе и зле духове. Веровање у разноврсна натприродна бића је било узроковано недовољном просвећеношћу народа али и под снажним утицајем традиције.

У једном делу становништва клисурских и пољадијских села, нарочито код жена старије генерације, задржане су многе празноверице, а покаткад су очувани и елементи прехришћанског веровања у натприродна својства неких предмета, загробни живот, зле очи итд. Код омладине данашње празноверје је готово ишчезло у потпуности, а ако и има остатака то су, свакако, део извесне традиције или породичног васпитања. За младеж то су, у главном, само занимљиве приче из подручја бајки, на рачун којих они често изводе разне шале и поруге, извргавајући често подсмеху оне који их и даље причају као “истините”.

Од нечистих сила и злих духова, којих су се некада толико прибојавали да су им често и жртве приносили, па и заштитне обреде обављали, а све с намером да их укроте и одобровоље, понајчешће се у селима Дунавске клисуре и Пољадије помињу: *але, вампири (муроњи), ђаволи, море, напрате, нечистивци, нотњици, пркуљиши, саотоне, суђенице, тејке, чуме, шумске мајке и тодорови коњи*.

а) Але

По народном схватању *але* су натприродна митска бића. Народ их је замишљао као силе које људима доносе несрећу, поготово природне непогоде: град, поплаве, пустош и “црне” облаке за која се у народу вели: “Бежи кући! Гледај каква ала долази с Оручине” (топоним за једно брдо у Белобрешки). По народном веровању, але су непријатељи човека, оне људима могу више

наудити него помоћи. Веома су прождрљиве. Отуда се у народу за оне који су грамзиви и халапљиви каже да су “алосни”, а постоји и народно поређење које вели: “Једе као ала”.

б) Вампири

Свакако да је најраспрострањеније веровање у вампире или “муроње” како их у неким селима називају (на пример у Љупкови и Белобрешки). Поједини етнологзи сматрају да је веровање у вампире веома старо, да потиче из мита, и да припада такозваној традицијској култури.

Обични људи верују да душа умрлог излази из гроба и да потом долази најближој родбини или блиским пријатељима у облику каквог “живог” бића, најчешће какве животиње. На тај начин народ има једну уобичајену представу где се смрт отеловљује у лику мртваца, који устаје из гроба и лута светом, ступајући у односе са људима, али народ увек повезује појам вампира са појмовима несреће и зла.

У народу се сматра да се само у изузетним околностима мртац повампирује: ако је издахнуо без свеће, ако је био убијен или се удавио, ако је извршио самоубиство или, пак, погинуо несрећним случајем. Могућност повампирења траје четрдесет дана, или шест недеља након смрти, јер је народ веровао да душа само толико још борави у људском телу, а онда га заувек напушта. За то време, ноћу, вампири напуштају гробове и долазе у село, на одређена профана, нечиста, хтонична и демонска места. А најчешће таква места у схватању народа су: гробље, гумно, буњиште, извори, раскршћа. Распрострањено је мишљење да се на тим местима сакупљају све нечисте силе и зли духови чинећи људима зло (даве их, пију им крв итд.). Све то траје од глувог доба ноћи па све до “првих петлова”.

Дакле вампири се најчешће јављају, по народном веровању, у зимском периоду, за “некрштених” дана од Бадње вечери до Крстовдана, исто ноћу, у глуво доба, нарочито при пуном месецу.

Присуство вампира открива детиње плакање, лупање по тавану, јаукање итд. По народном веровању, вампири никада не говоре, а верује се да се неки вампири обелодане па тако иду сокацима.

Да би се “спасли” вампира, људи су у прошлости предузимали најразличитије мере: носили црнину или се нису бријали, облачили извртну одећу или само нешто од одела да би заварали вампира.

Да се умрли не би повампирио, људи обављају разне послове: пале гуму или барут у собама где спавају, остављају црн конач у мртвачком сандуку. У традицијској култури црна боја недвосмислено асоцира са смрћу, са подземним демонским светом. У борби с вампирима употребљавају се апотропејони црне боје (црни плог, црна сечива, црни конач). Негде покојнику турају

ципеле под главу, капу или мараму код ногу, да се не би мртвац могло брзо обући, просипају у мртвачки сандук зрневље мака говорећи: “Нека дође када изброји маково зрневље!”. У селу Љупкови вампире су давили у Дунав. То су чиниле старице тако што су узимале десни опанак с ногу умрлог и у њега ставиле три погачице и једну упаљену свећу. Тако опремљен опанак пустиле би га да отплови низ Дунав, а оне и себе и село “спасле” од вампира.

в) Ђаво

У народном схватању ђаво је оличење зла. У безмало свим клисурским и пољадијским селима народ замишља ђавола као каквог човечуљка, кепеца, црвене или зелене боје, а у Свиници суре боје, са малим роговима, козијом брадом и папцима. Но често је приказан као ђаво из Библије. У народном веровању појам ђаво примио је шире значење, поготово оно придевско које је узимало у обзир његове зле карактерне особине. Због тога су и називи које носи ђаво различити. У појединим клисурским и пољадијским местима називају га и “сатона”, “нечистивац”, па и еуфемистички “напрата”, а у Свиници га називају и “враг” или “нечисник”. У селу Љупкови, а и другде, могу се чути и овакви називи за ђавола: *Склони Боже, Убијо га Бог, Убијо га крст, Онај што иде у стење и камење, Онај што иде у пустињу* итд.

Љупковци ђавола замишљају као црномањастог човечуљка црвене косе која му прекрива и тело и с роговима на глави. Ђаво има магареће уши, реп и браду као јарац. Има длакаве руке које се завршавају канџама, а на ногама има копите.

Народ верује да ђаво највише борави у стајаћим водама, мочварама и напуштеним кућама. Ђаволи се често могу наћи и у бунарима, у кућама проклетих, а и у напуштеним подрумима. Зато народ и сматра да је ђаво водени зао дух и да он влада воденим просторствима и тежи да људе удави (утопи). Они чине људима само зла и несреће.

По веровању Клисураца и Пољадијаца, ђаволи се могу прерушити у сва жива бића: пса, мачку, јарца, коња, а и у нека људска бића: калуђера, старицу, дете итд. Покаткад ђаво може узети и други какав облик, као што су дрво, биљке, камен, дим, пара, речни вртлог, ватрени млаз итд. Но и ђавола се можемо лако отарасити и одбранили. То се обично ради прекршћавањем јер се, по народном веровању, ђаво плаши крста. Али ђавола могу отерати од људи и жене врачаре бајући на обали реке са вретеном у руци, голе и са расплетеном косом.

Народ верује да се ђаво плаши крста, а то је прерасло и у народну изреку са пренесеним значењем, па се каже: “Бежи као ђаво од крста” или “Бежи ко ђаво од тамњана”.

Занимљиво је да у Свиници постоји веровање и у женског демона под називом “видра”. Слична је сирени и она може људе утопити у воду.

г) Мора

Ово митско биће је народ замишљао као какву женску особу, понајчешће злу и пакосну. Мора дави људе у сну. Прави помор чини међу животињама, нарочито међу пернатим птицама. Зато није случајна изрека која кружи по Љупкови када се каже када умиру кокошке: “Ушла мора у кокошке”.

Мора је присутна у безброј кетви које жене изричу: “Мора те појела!” и “Мора те узела!” и друге.

д) Нотњик

У клисурским и пољадијским селима се употребљава облик “нотњик” уместо правилнијег назива “ноћник”, који би олакшао много етимолошко објашњење овог назива за злог духа.

Нотњике је народ уобразио као какве цинове, као какве дивове човечијег изгледа са огромним ногама. Они бораве по шумама а у село силазе само док се не огласе први петлови. У селу би се заустављали на раскрсницама и ту “мирно” стојали, а својим страшним изгледом плашили су закаснеле пролазнике и друге сеоске луталице и пијанице који се касно враћали својим кућама. Народ верује да приликом сусрета са нотњцима не треба се оглашавати, већ само убрзати корак и чим пре удаљити се од места “случајног” сусрета јер су по народном веровању нотњци веома опасни за човека и његов живот. Истодобно, народ сматра да нотњци не дирају људе, они их само својим страшним изгледом плаше. Приче о нотњцима и згоде са њима нарочито су занимљиве за децу јер народ верује да их баш они отимају од родитеља. А то је свакако поучна прича за малишане да не тумарају у касним ноћним сатима по селу.

ђ) Пркуљиши

Приче о пркуљишима и о незгодама и згодама са њима нам се испредају нарочито у пољадијском селу Луговету. Тамо постоји веровање да се поједини људи, под нарочитим околностима, могу претворити у разноврсне животиње (такозване *пркуљише*) и онда могу да нападну људе и да им нанесу штете. Одређеним чаробним поступком, пркуљиши би се поново претварали у људе али би носили знакове ако су били у борбама са људима повређени што би их “одало” у народу. Народ је сматрао да се може постати пркуљиш једноставним превртањем преко главе. У Љупкови се верује да се

треба само трипут преврнути наглавачке и постаје се пркуљиш. Претворивши се у какву звер онда је пркуљиш имао особине такве звери.

Пркуљиши су деловали једино ноћу, и то на напуштеним местима, раскрсницама, на међи између два села.

Људи претварајући се у пркуљише, најчешће су постајали: пси, мачке, козе а и друге животиње које су живеле у близини човека.

е) Суђенице

Суђенице су демони који одређују људску судбину одмах по рођењу за овоземаљски живот. У Свиници их називају “суделнице” и замишљају их као три лепе девојке, од којих најмлађа има одлучујућу реч.

Обичај је да одмах по рођењу дете ставе на сто, на под, а потом дете и мајка три дана леже на слами по поду. За то време у кући мора стално горети светлост. Тек трећег дана појављују се суђенице да одреде судбину детету. Њима се припреми богата трпеза: на бео чаршав ставе се три чаше воде, три колача, такозване “туртичке”, три букета цвећа, три новчића и једна свећа. Након изречене пресуде, туртичке се стављају у “лелејку” (колевку). Овакав обичај је забележен у селу Свиници. А слично се поступа са суђеницама и у другим клисурским и пољадијским местима.

ж) Тејке

Под овим називом крију се зли духови женског облика. Тејке су демони болести. Под тим називом познате су једино у селима: Мачевићу, Старој Молдави, Љупкови и Свиници. У осталим местима Клисуре и Пољадије називају их једноставно *чума* и *колера*. Појава разноразних епидемија плод су њиховог злобног деловања.

Да би их се народ спасао или да би им некако ублажио штетно деловање, људи су им чак посветили и један календарски “дан”, а то је такозвани “тејкин дан”, који се увек слави 12. октобра када је и празник који се у народу назива *Михољдан*, а у црквеној номенклатури то је *Свети Кирјак Отишелник*.

Тога дана, више старијих жена се окупе у једну кућу. Свака старица донесе по нешто: нека брашна, нека зејтина, нека шећера, нека рибе, а нека опет нешто од пића. Припремљени обед су жене удовице из села са именима Стана износиле на раскрсницу и њима служиле случајне пролазнике. Нудећи их да послуже, говориле су: “На ово тејкама у здравље” или “Тејкама у здравље пијте и јеђите!”.

Оваквим обредом народ је веровао да ће удовољити тејкама а оне ће напустити село и неће више долазити са разним болестима.

з) Чума и колера

Веома је добро познато да се под овим именима крију називи епидемија које су некада косиле животе многих људи и жена.

Страх од чуме и колере била је толико велика да их је народ представљао као најружније неочешљане женске особе. А такве епидемије нису заобишле ни клисурска, ни пољадијска насеља. Чума и колера тамане поготово децу, па се зато за човека који је грамзив вели: “Узима као чума децу”. Њихов страشان изглед толико је присутан у свести народа ових крајева да се још и данас за неку ружну особу каже: “Ружна као чума” или “Изгледа као чума и колера”. А с називом ових демона често се у народу исказују клетве: “Појела те чума и колера”.

и) Шумска мајка

По устаљеном народном веровању то су женске особе. Уопште, народ их сматра као нечисте силе, а у Свиници их називају “Шуминке”, за разлику од осталих пољадијских и клисурских насеља у којима су познате под називом *шумске мајке*.

Народ верује да се могу наћи и у двојакој хипостази; као ружне старице или као лепе девојке. У првом облику оне изгледају на ружне жене са разбарушеном косом, великих очију, с гребенастим зубима и чворноватим ручердама. Њихово боравиште јесте у дну непроходних шума или у “шупљини” неког дебелог стабла дрвета.

И оне бораве у селу само до првих петлова. За разлику од нотњика, шумске мајке знају да напакосте људима. Оне људима доносе само зло и несрећу. Због тога их је народ и помињао једино у најтежим клетвама: “Знала га шумска мајка”, ако је неко негде отишао па се не враћа, или пак, “Појела те шумска мајка”.

У другом облику, шумске мајке се јављају, по народном схватању, као лепе, наочите и младе девојке. Оне су зналачки мамиле закаснеле људе по шумама својом изузетном лепотом, а потом их стављале на многа и велика искушења док их не би из превелике љубави усмртиле. Волеле су децу и штитиле их од других зла.

ј) Тодоронци

Тодоронце је народ “видео” као какве огромне коње са човечијим главама. Они су, по народном веровању, “деловали” само за време *Тодорове недеље* (седмице), а то је прва недеља ускршњег поста. Иначе, именоване седмице многи су послови, поготово они женски, били забрањени: ткање,

шивење, итд., а било је забрањено и излажење из куће у касне часове да не би људе и децу погазили “тодоронци”.

Прњаворски познати свештеник Јовановић забележио је својевремено једну веома занимљиву причу која је кружила у околини Златице. “Девојке се сабраше на једној седељки крај малог млина са краја села. Са собом девојке понеше и своје ручне радове. Онда, после кратког времена, одједном уђе група момака па се помеша међу девојке и свака девојка изабере свога саговорника за то вече. Тада једна девојка примети код свог удварача коњске зубе, те под изговором да мора отићи да донесе још вуне за прећу, извуче се из друштва и бежећи дође кући, па онда закључа сва врата и прозоре и поче заједно с мајком превртати судове са врхом на доле. Остаде само неокренут један земљани лонац који остаде заборављен у углу полице. Онај момак се појави и затражи да се разговара са преврнутим лонцима. Али они и даље ћуте. Позове онда и онај стари земљани лонац, а он одговори да хоће. Скочи с полице и разбије се у парампарчад. У том запеваше петли и момак нестане. Сутрадан плач и кукњава по селу: све девојке које су биле на седељки растргнуте, а читава воденица била је обавијена њиховим цревима. Тек тада се дознало да су то учинили “тодорови коњи” (тодоронци).

VII НАРОДНА БАЈАЊА СРБА У КЛИСУРИ И ПОЉАДИЈИ

У местима Дунавске клисуре и Пољадије бајањем се баве углавном женске особе, понајчешће старије (бабе), али има их и млађих. Ту и тамо, бајањем се баве и мушкарци. Тако, на пример, Ненад Бранисављевић је познати бајалац из села Радимне. Он најбоље зна да баје далак.

Некад је готово свака старија особа знала да баје, или је знала да баје бар за једну болест. Жене су бајањем чиниле први захват у оздрављењу својих укућана или суседа, а ако су биле познатије, бајале су и у суседним селима. Позивали су их увек када је требало излечити оболелог. Народ је некада чврсто веровао у исцељитељску моћ и снагу бајања, па је зато очувао и присвојио бајање као нетакнуто благо. Но, ипак, бајалица је данас све мање.

Клисурске и пољадијске народне басме, укључујући и само знање бајања, преносило се, а тако и сада бива, непосредно, наследним путем. Мајка је бајању учила своју кћерку. А ако је имала само мушку децу, том послу је привикивала неку женску особу (млађу) из ближе родбине, а често се догађало и из суседства.

Приликом сакупљања басми наилазили смо и на извесне потешкоће, јер, према народном веровању, казивање таквих текстова обичним људима је било неким неписаним законима строго забрањено или избегавано, пошто се сматрало да ће тиме бајалица изгубити своју чаробну снагу и делотворност.

Исто, по народном веровању, бајалица не сме да погреша приликом бајања, јер ако се то догоди сносила би последице. Ево шта нам је о томе испричала бајалица Живка Гојковић, која је 1987. године имала 65 година, родом је била из села Радимне: “Кад сам погрешила, страдала сам и није било баш добро. Када сам бајала “фалш”, како се то каже, погрешила сам. И ондак ја снивам како сам отишла у Сушку (назив једног суседног села). Узмем један лончић земљани, па сам отишла код једног деде. Куј зна какав је то деда? У неку рупу, у неки брег су га нашли. Да бајем мојем Ивану, а он бијо мали Иван, а ја сам отишла да му бајем. Болесно дете! Кад ме он

мене узо, па кад ме фрљио гор, а ја кад сам пала доле, имала сам доста. Нисам више знала за тај лонац, ни за ништа. Ме тресо. И ондак сам се сетила да због тога”.

Узимајући у обзир структуру басама, у клисурским и пољадијским бајањима се лако могу уочити два саставна дела.

Први део чини ритуални елеменат, који има сва својства магијске радње, и где се употребљавају предмети као што су: штапови, углевље, вода, секира, дрвљаник, кучине, белега, конач и друго. Циљ такве радње је да отера болест. Овом делу припада, свакако, и време бајања (ујутру – пре изласка сунца; предвече – после заласка сунца), а исто и место где се обавља бајање (на дрвљанику, ђубришту, поред реке, на гробљу и другде), па и положај који треба заузети болесник приликом бајања (лежећи положај, окренут према истоку итд).

Други део чини текст који бајалица изговара, такозвана *басма*. Ако се окамењени облик басме одвоји од дела обреда, он тада носи обележје праве песме. Карактеристично је за такве текстове и то што се они изговарају са израженим призвуком нејасноће и неразговетности, шапутањем и убрзаним темпом, што још више испољава неразумевање код оног који бајалицу слуша или коме је она намењена. Као особеност клисурских и пољадијских басама треба истаћи чињеницу да се у њима често употребљавају речи из страних језика, поготово је то румунски, а све то с разлогом да текст буде за обичног човека неразумљив и недокучив. Познате су басме које се изговарају на румунском језику за лечење појединих болести, иако текст басме изриче особа чији је матерњи језик српски.

У селима Дунавске клисуре и Пољадије у употреби су следећи термини за означавање поступка бајања: бајање, врачање, вражбина, вражати. Старије особе од вајкада одвајају вражбине од бајања. Оне осуђују и одбацују врачаре које су изједначавање са вештицама јер су одувек наносиле само штету и зло људима. Према народном веровању, врачаре су у дослуху са злим дусима. Њихово “чинодејствије” своди се на стварање људима злих дела, тешкоћа, немира, свађа, туче и друго. Напротив, бајање и бајалице гледају благонаклоније, јер се бајањем “лече” разне болести. Бајалице су стога прихваћене, јер желе људима само добро, притичу им у помоћ и раде на одгањању злих духова.

Посебно место заузимају погађања, јер се њихова делатност своди на прорицање будућности људима, “откривању” несталих и друго. Њих друштво обично одбацује пошто често од обичних људи, преваром, узимају новац.

У зависности од болести које бајалица лечи, постоје више врста бајања:

а) Бајање од урока

Веровање у рђаве последице од злих очију врло је старо. Познати српски етнолог Тихомир Р. Ђорђевић пише: “Зле очи су се свугда и свагда сматрале као велико зло. У ранија времена су свака болест, свака штета, сваки неуспех и свако зло уопште тумачени као последица погледа злих очију” (стр. 18).

У клисурским и пољадијским селима веровање у поразну моћ злих очију веома је старо и веома је распрострањено. Обично се каже да је то остало “од старине”.

Обичан клисурски и пољадијски свет плаши се људи и жена који поседују моћ урицања, а то су, према народном веровању, људи који су на самрти (то је разлог што при умирању некога старије жене обично склањају децу) јер се том приликом јавља завист према онима који остају иза њега. Урочници могу бити, према народном схватању, и такозвани начети људи, то јест они којима нешто недостаје, било на телу било у глави (немају око, руку, ногу или су луди), злочници могу потом бити свештеници, “бркате” жене и они које су матере док су били још мали одбиле од сисе, а потом су их опет дојиле. Народ чак верује да и неке животиње могу да урекну. Таквима сматрају да су: даждевњаци, змије па чак и жабе.

По обичају, народ је добро знао ко све може бити уречен или ко је све подложен утицају злих очију. То могу бити трудне жене пошто срећа за дете изазива завист, па и злобу. Зато трудница може пре времена побацити дете или га, још горе, родити мртвог. Уречена могу нарочито бити деца, потом млада и младожења.

Да би се заштитио од урока, народ је “измислио” читав низ обреда и обичаја. Тако, на пример, људи су захтевали да се не треба чудити нечијој лепоти. Верују да ником не треба речима рећи да је леп или да је здрав и напредан или богат. То чак не треба казивати ни стоци. Други начин заштите јесте склањање од туђих погледа (млада се штити велом, не казује се никад тачан број чега, нерадо казују године, не броје се деца или Цигани), скретање погледа јер је први поглед и најопаснији, а да би се такав поглед скренуо, за то служи одело или коришћење хералдичких знакова. Не могу се урећи и људи у нечистоћи. Због тога се сматра да је пљувачка најефикасније средство у заштити од злог погледа, јер се пљувањем изазива гађење.

Ако неко оболи од урока, а то се најчешће догађа малој деци, одмах се доведе нека баба-бајалица која ће голом руком извадити три жишке из ватре и спустиће их у чашу пуну воде у којој се стави и нека болесникова стварчица. Џемс Фрезер такве ствари назива “контагиозна мађија”, а у нашем народу

постоји веровање да одело често замењује особу чије је оно. Ако углевље падне на дно чаше, то је доказ да је оболели урекнут. Но постоје и други видљиви симптоми ове болести, а то могу бити: узнемиреност детета, деца сувише плачу, а при плакању јече, ничим се не даду умирити, изненадна појава бледила, потом грозница, ватра, хладноћа, знојење, оборена глава, главобоља, нервоза, хистерија, одвратност према лековима итд.

У чашу бајалица стави покоје дугме, прамен косе, каменчић белутак, сламку од метле, босиљак и друго. Затим бајалица шапатом изговара једну од познатих басама. Кадгод се басма искаже, бајалица дуне преко главе и плућне над оболелим, а онда даје оболелом да окуси мало гашене воде. Истом водом му се покваси чело, а понекад и лице. За ову врсту бајања нашли смо и највише варијанти басама. Ево неких од њих:

Прва варијанта

*Трчи миш под полицу,
Носи тикву на губицу.
Миш кине, тиква пуче,
Сви се уроци разиђоше!
Мој (каже се име) нек остане
К'о злато, к'о сребро,
к'о звезда на небо!
Куј мојег (каже се име) урек'о
У воду утек'о!*

(Бајалица је забележена 1986. године од осамдесетогодишње
Леополдине Радојковић из Белобрешке).

Друга варијанта

*Трчи миш под полицу,
Носи тикву на гузицу.
Миш прдне, тиква пуче
Раздрљише у оче.
Урок седи на прагу
Урочица под прагу.
Урок уриче,
Урочице диче:
у очи материне,
Сестрине, братине
Сеоске, сељанске.
Куј то рек'о
У дупе ти утек'о.*

*Дуф преко главе,
Урок преко мора!*

(Ову бајалицу смо забележили
од седамдесетогодишње Живке Гојковић из Радимне).

Слична бајалица забележена је и у селу Соколовцу:

*“Седи урок на прагу,
Урочица под прагом,
Урок риче, урочица одриче,
У курјака четир ноге, пети реп,
Да им буде лек!”*

Трећа варијанта

*Седи урок на прагу
а урока под прагу.
Урок уриче,
Урочица разриче.
Уроци се разиђоше,
К’о чопор по шуми,
к’о роса по трави.
Уроци се разиђоше,
У сиње море одоше,
Песак бројаше,
(каже се име) пређоше.*

(Ову је басну казивала Смиља Стојановић
из Радимне која је тада, 1987. године,
имала педесет и седам година)

Четврта варијанта

*Седи урок на прагу,
Урочица под прагом.
Што урок уриче,
Урочица натраг одриче.
Ко нашег малог (каже се име) урек’о
У оје д.... утек’о!*

(Бајалицу нам је казивала Злата Стефановић,
педесет и пет година, родом из Белобрешке).

Пета варијанта

*Ветар преко главе,
А уроци преко мора.
Растурте се уроци*

*К'о облаци.
(каже се име) да спава
А уроци не!*

(Ову басну нам је казала Јелка Томић
која је онда – 1987. године имала
шездесет и шест година, а родом је из села Радимна).

У Радимни је забележена и једна басна на румунском језику коју
доносимо и у преводу:

*Пасарика, пасареа,
Пика аич, пика коlea,
Пика-н пијаца адуната,
Пика ин чел каре е деокеат
Д-о фи деокеат де ун флакау
Са реамана кел,
Де о фи деокеат де о фата маре
Са иј пиче пару.
Де-о фи деокеат де соаре
Са-и пиче о раза,
Де-о фи деокеат де вантул,
Са иј јесе нариле*

*Ши копиул са рамана курат
Кум мајка Пречиста л-а ласат.*

Превод:

*Птицо, птичице,
Пада овде, пада онде,
пада у скупљено камење,
пада у оног што је урекнут.
Ако је урекнут од младића,
Да остане ћелав.*

*Ако је урекнут од девице,
да јој коса опадне.*

*Ако је урекнут од сунца,
да му падне један зрак.*

*Ако је урекнут од ветра,
да му искоче ноздраве,
и дете да остане чисто*

Како га је Дева Пречиста оставила.

(Ову басну на румунском језику нам је казала Живка Гојковић,
која је тада – 1987. имала седамдесет година).

б) Бајање од сунчића

У народном веровању Клисурска и Пољадијаца сунчићи означавају главобољу добијену од јарког сунца и велике жеге.

Ова врста бајања се обавља на каквој реци. Тамо се нађе мали белутак, па се оболелом стави на главу. Баје се трипут. Ако се бајање почне предвече, тада се завршава увече, с напоменом да се оболелом баје и ујутру док се сунце још не “роди”. Ако се, пак, бајање почне ујутру, тада се баје двапут ујутру и једном увече. Казује се следећа басма коју нам је казала Миланка Томић из Радимне, која је 1987. имала шездесет и три године.

*Сунце за гором,
а сунчићи за водом.
Сунце за гором,
а сунчићи за водом.
Сунце за гором,
а сунчићи за водом.*

в) Бајање од склопаца

Од склопаца болује онај кога боли гуша, зато бајалица притегне оболелог са два прста у пределу врата и гуше, а онда изговара следећу басму:

*Од девет осам,
Од осам седам,
Од седам шест,
Од шест пет,
Од пет четири,
Од четири три,
Од три два,
Од два једнога.
А (каже се име) да нема
Ниједнога!*

(Ову басму нам је казала Живка Гојковић из Радимне.
Тада је имала 70 година).

г) Бајање од далка

Бајање од далка се обавља на више начина, али само кад је млад месец. Неки то обављају на следећи начин: ставе мали прст на место које боли па исказују следећу басму:

*Младићу, братићу,
Колики је далак
Под мој прст,
Толики да је мој.*

(Ову басну нам је казала поменута
Живка Гојковић из Радимне).

Да би се излечио неко ко је оболео од “далка у стомак”, у Соколовцу се поступа на следећи начин: Ноћу, по месечини, упали се свећа коју стави на стомак па ће онда трипут поновити:

*Месече, ти сијаш и дању и ноћу,
Ти видиш шта цар вечера:
Или рака или мога далака!*

У Соколовцу се истоветно баје и болест “сунчићи”.

Веома је сликовито описао далак Ненад Бранисављевић из села Радимне који је тада имао шездесет и четири године. “Појављује се као два бруса и почну да се пружају од кичме, од бубрега према трбуву. Неки пут се појави само један, ондак је болест лакша и брже се повуче. Ти брусеве су отприлике широки ко три прста. Они се јављају обично у пролеће крајем фебруара до половине марта. Болест може да траје и по две године. Болест се пронађе кад се пипне, па кад под прстима осетиш те брусеве, ондак значи да је то само далак.”

Бајање далка се изводи само средом и петком, али Ненад Бранисављевић далак баје само ноћу и то после оглашавања првих петлова!

Током бајања, басна се исказује по двапут и удара се секиром у дрвљаник, а добијено иверје ставља се оболелом у шаке. Потом се приђе ватри и над њом се жар премешта из шаке у шаку докле год се не претвори у пепео. Ненад Бранисављевић изговара следећу басну на румунском језику:

*Де-л тајај, де-л тајај
ну ку мај, ну ку мај
Поате пјере, поате пјере.
Ши де ну пјере
Са вина ла мајка
Ку причина.*

Превод:

*Ако га исечем, ако га исечем
не довршим га, не довршим га
Може изгинути, може изгинути.*

*А ако не изгине
Нек дође код мајке
Узрочнице.*

д) Бајање од мицине

Мицина је болест која се јавља као какво отврдло место, у облику јајета. Обично израста под пазухом оболелог. У бајању мицине користе се следећа помоћна средства: бачена кост, нож, секира или друго какво сечиво. Ако се баје помоћу бачене кости, тада се трипут изговара следећа басна:

*Бежи, бежи, мицина,
Претера те мрцина!
Бежи, бежи мицина,
Претера те мрцина!
Бежи, бежи мицина,
Претера те мрцина!*

Ако се бајање обавља каквим сечивом, тада се изговарају следећи стихови:

*Секо, секо,
- Шта сечеш?
Мицину, пресек'о је
И нестала је!*

(Ову басну нам је казала већ поменута
Живка Гојковић из села Радимне).

ђ) Бајање од падалице

Болест се јавља тако што оболели у датом тренутку пада у несвест. Тада му прискаче бајалица и, пошто га прекрије коритом, узме неки стари тањир са којим се није служила, па га, ударивши о корито, разбије над болесником и изриче следећу бајалицу:

*Ја разбијем тањир
Да се разбије зло
Код мојег унука
И да се више не деси.
Како се разбијо суд
Нек се разбије и зло.
Да више не дође то
Код мојег (каже се име)*

(Ову басну нам је казала Злата Стефановић
из села Белобрешке која је тада – 1987 –
имала педесет и пет година).

е) Бајање од добраца

Како прича бајалица Живка Гојковић из Радимне, код овог обољења ништа не боли, али си ипак надувен. Да би то надимање бајалица излечила, она узима мало куље или проје, умочи је у со, а онда изговара басну коју због краткоће често изговара по трипут, а понекад и девет пута. Басна је казивана на румунском језику:

*Ку саре ши малај
Ла падуре те манај!
Превод:
Са сољу и пројом
У шуму те гоним!*

ж) Бајање од трпије

Према народном веровању, трпија је опака болест. Иако болесник једе веома много, он и даље бива слабљи и све се више тањи. Да би се установило да ли неко болује од трпије, извуче се конач из парашених нити, дужине раширених руку. Ако је тако измерена дужина већа од висине оболелог, знак је, према народном веровању, да болује од трпије и треба га чим пре излечити. У ту сврху набаве се и три комада дрвета трешње, па се однесу на дрвљаник, ту се секиром засецају и изговара се следећа басна:

*Ја сечем!
- Шта сечеш?
Ја сечем алавију
И трпију!
Боала маре
Галбинаре!
Жутицу-икралицу
Натрулицу
Да отине од овога
И да никада не дође!*

(Ову басну нам је казала Живка Стефановић из села Мачевића која је онда – 1987. имала седамдесет година).

У селу Луговету, бајалица Стана Марковић која је 1987. имала 75 година казала је басну на румунском језику, коју доносимо и у преводу на српски језик:

*О фи трпије сечетоаса,
О фи трпије халоаса
О фи патоаса
О фи апоаса
О фи умфлата
О фи де 99 де боли
Ку секура т-ој таја
Ку креанга т-ој матура
Департе т-ој арунка
Са лаиш курата, лумината
Пе (.....) меа.*

Превод:

*Ако је трпија сушина,
Ако је трпија халапљива,
Ако је пегава,
Ако је водена,
Ако је надувена,
Ако је од 99 болести,
Секиром ћу те посећи,
Граном ћу те почистити,
Далеко ћу те бацити,
Да оставиш чисту и сјајну
Мога (каже се име).*

з) Отварање

У клисурским и пољадијским селима постоје више врста “отварања”. Узмимо само оно које нам је казала Стана Марковић из Луговета због лепоте казивања у басни. Она то отварање обавља на гробљу, користећи том приликом и један катанац који стално отвара и затвара кључем и за све време изговара следећу басну:

*Ја отварам роба
Од мртвога гроба.
(помиње се име) тебе бије
ладном водицом
И зеленом травчицом,*

*А ти њему дај
Живота и блага,
Дугога века
И белог света!*

У селима Дунавске клисуре и Пољадије постоје и друге врсте веровања. Једно од таквих јесте и *скидање чини*. По народном веровању, врачаре својом тајанственом снагом могу да на неку особу набаце болест и друго какво зло.

Против таквих чини људи су се супротстављали на најразличитије начине: најчешће су носили преврнут неки део одеће, забадали нож у врата, стављали секиру иза врата, носили са собом бели лук итд.

У прошлости, амајлије су ношене ради заштите од разних болести и невоља. Тако, на пример, ако је мушком новорођенчету претходно умро брат, њему се обавезно на десном уху стављала минђуша, да и он, тобоже, не би умро.

У новије време ношење разних ланчића око врата или минђуша служи једино као украс, никако као какав предмет који су сујеверни носили да би се штитили од зла.

и) Гатање

Гатањем или погађањем у селима Дунавске клисуре и Пољадије бавиле се поглавито Циганке или, како су их у овим крајевима називали, “чергаре”. Оне су знале да гледају у карте, у длан, у пасуљ и у Пељешку. Од гатара су људи погађањем хтели да дознају шта ће им се догодити у будућности или пак, да открију неке недокучиве тајне које су им се догодиле у животу.

Понекад су се погађањем бавиле и саме особе које су желеле да открију неке скривене тајне. Тако, на пример, девојке су уочи Ђурђевдана одлазиле у баште и тамо откидале лук са три пера. Та су пера потом исекле на једнаке делове и сваки део су везале једним концем друкчије боје. Сваки пут би га наменуле различитим момцима. Враћале се у башту и гледале који је комад највише порастао а то им је био “суђени” момак.

Погађањем су гатаре знале да открију да ли је неко који је одавно отишао, а може то бити и у рату, још у животу. Зато су на једној страни на “истоку” стављали мало земље, на западу мало хлеба, на северу мало соли, а на јужној страни стављали су пепела. Потом је гатара узела једну иглу с танким концем и држећи је усправно у средиште посматрала на коју ће страну игла да се нагне. Ако би се игла с концем приклонила хлебу и соли, био је то знак да је особа још у животу, ако се, пак, игла приклонила земљи

и пепелу, био је то знак да је особа умрла.

Истодобно, у народу је одомаћено веровање да постоје извесни знаци који могу да преткажу нечију смрт:

- “Рђа” на прсту или јављање брадавице на лицу био је то знак смртног случаја у кући.
- Ако се поред нечије куће огласи “шовика” тада ће у тој кући неко да умре.
- Кад неком змија прође пут опет је то био знак да ће неко у породици умрети.
- Ако неко усни срушен бунар, тада ће неко из куће умрети.
- Ако се неком на руци појави “мртва” кост знак је то да ће неко из куће умрети.
- Ако на неку кућу слети рода или штрк, знак је да ће се неко из куће утопити у Дунав.

Пошто једно од основних занимања Клисурсаца и Пољадијаца је била пољопривреда, људи су, свакако, били заинтересовани да унапред знају временску прогнозу. На основу дуготрајног искуства, према извесним предзнацима они су одређивали разне природне појаве: долазак кише, падање града, појаву јаких ветрова итд.

- Кад се врапци купају у прабини значи да ће ускоро доћи киша.
- Ако неког сврбе уши опет је то знак доласка кише.
- Ако се мачка окрене вратима и онда се својим шапама умија, опет је то био знак за кишу.

Кишу су најављивали и следећи догађаји:

- Ако се вране окупљају у гомиле.
- Ако муве болно пецају.
- Ако свиње узимају сламу и комаде дрва па их носе у кочину.
- Ако ласте ниско лете.
- Ако се у мочварама чује кретање жаба.
- Ако на површину земље излазе глисте.
- Ако се дим не диже исправно.
- Ако се након кише у мочварним местима на води поново појаве бешике.
- Када кокошке касне на легло.
- Када ватра слабо гори.
- Кад се зноје кућни зидови.

Народ је установио и извесне предзнаке који су најављивали долазак снега. Такви су предзнаци, забележени у Клисури и Пољадији, следећи:

- Ако се у лету чују дивље гуске које парају небо.

- Ако неко сања беле овце.
- Ако неко сања процветале воћке.

Истодобно, народ је баш користећи своју мудрост знао да одреди и друге природне појаве. Тако појава на видику црвених облака био је знак јаких ветрова.

- Ако љиљак процвета двапут у истој години знак је да ће зима потрајати дуго.
- Ако на Сретење мечка види своју сенку, зима ће још потрајати.

Оно што је Клисурце и Пољадијце посебно интересовало, а још их и данас интересује било је прорицање своје судбине. Човек је одувек био преокупиран да дозна шта ће му се све догодити у будућности. И та прорицања су се заснивала на људском вековном искуству.

Тако, народ је веровао да му срећу доносе овакви догађаји:

- Ако ти се на путу појави особа која носи пуно ведро. Нећеш имати среће ако је ведро празно.
- Ако се на путу сусретнеш са димничарем.
- Ако неко нађе детелину са четири листа.

Погађањем се прорицала и нечија несрећа. Такви знаци били су и најбројнији:

- Када би ти пут прешла црна мачка.
- Када поћеш некуд, па би требало да се вратиш кући јер си нешто заборавио.
- Када се на путу сретнеш с попом.
- Када ти заигра лево око.
- Ако неко случајно разбије огледало, тада седам следећих година неће имати среће.
- Зло “преказаније” јесте ако ти се у руци разбије чаша.
- Ако неком заигра лево око, треба очекивати какву штету.
- Када врानе много гачу, знак је да се негде у близини ратује.
- Ако се деца често играју “ратовања”, то је знак да они слуте рат.

Човек је био знатижељан да дозна и какву ће вест примити или да ли ће му доћи гости, па је и за такве ствари имао предзнаке који су га на време “обавештавали”:

- Ако запева петао пред кућним прагом, он је јављао долазак гостију.
- Случајно ударање у лакат опет је био знак доласка гостију.
- Ако би се неком окачио паук пред очима, знак је да ће ускоро имати госте.

- Ако се собна врата сама отворе, знак је да ће доћи гости.

Истовремено, у народу су укореењена извесна правила којих се треба строго придржавати да би се на тај начин заштитили од каквих зала... У том правцу веома су познате народне “забране” изречене у блажем облику као “није добро”. Тако:

- Није добро чистити на младожењу метлом јер се више никад неће ожени.
- Неће се ожени ни онај нежења који седне у чело стола.
- Није добро да неудате девојке лижу куљу са куљашера, јер ће на удабји имати ружно, кишовито време.
- Није добро ништа дати из куће недељом, јер ће у тој кући све ићи наопачке.
- Није добро ноћу бацати ђубре из куће, јер ће то узроковати болове у очима.
- Није добро да се неко ноћу огледа, јер ће на себе навући мржњу осталих људи.
- Није добро да се неко мокри под стрехом, у воду, или ватру, па и крај бунара, да се не би разболео.
- Није добро јести из чанка са ватре у коме се јело још вари јер ћеш оболети од “трпије”.
- Није добро да неко спава док се у цркви служи служба.
- Није добро да на столу оставиш последњи залогај, због лењости.
- Није добро оставити нож на столу са сечивом нагоре да се не би поплашили анђели.
- Није добро шити на некога од уједа паса.
- Није добро враћајући се са погребца и гробља освртати се или разговарати.
- Није добро да се две особе бришу у исти пешкир, јер ће се брзо посвађати.
- Није добро оставити на столу тањир или залогај хлеба, јер се то оставља “нечастивом”.
- Није добро неком дати парче од твог “комада”, јер ћеш се њиме посвађати.
- Није добро да сечеш воћке у роду, јер ћеш умрети.
- Није добро бацати зелене плодове воћке, због града.

Народ је знао да изреком “добро је” укаже и на оно шта човек може добро да уради за себе и своју околину. Тако:

- Добро је да када се подигне нова кућа на последњи рог ставити једну кошуљу, два корена кукуруза и флашу вина, како би

у кући било свега и свачега.

- Добро је да при копању фундације за нову кућу ставите главу петла или кокошке.

Остале народне мудрости које треба свако да зна како би добро поступао у будућности:

- Ако неком заигра десно око био је то знак када ће примити добру вест.
- Ако неком звони лево ухо, опет је то знак за добру вест.
- Ако неког сврби нос или око, знак, да ће се наљутити
- Ако неког засврби шака леве руке, добиће паре.
- Ако га, пак, засврби шака десне руке, тада ће дати паре.
- Ако некога бриде образи, тада га оговарају непријатељи.
- Ако запаљена пећ гори тутњавом, тада неког из куће оговарају.
- Ако неко за време причања кине, знак је да је прича истинита.
- Ако се мачка окрене ка ватри и умива, биће лепо време.
- Ако кокошке рано одлазе на спавање, биће лепо време.
- Ако се неком “штуца”, то је знак да неко о њему говори
- Ако на путу нађеш потковицу, бићеш срећан.
- Ако би се којим случајем покварио разбој за ткање, тада би ткаља један његов део бацила кроз прозор.
- Девојка за удавање би требало да прва излети на улицу и донесе бачени део. Кога би том приликом девојка прво видела, тај би момак био њезин суђеник, а ако је та особа била ожењена, тада би њезин младожења требало да има исто име.
- Ако девојке при повратку ластва примете један пар ластва, тада ће се исте године и удати, ако, пак, виде непаран број, тада ће још причекати до удадбе.
- Да не би мало дете оболело и умрло, тада му се надевају одговарајућа имена: ако је мушко зваће се Жива, да и даље живи, а ако је женско добиће име Стана, да би се устанила у овом животу.
- Да би дознали када ће се ко оженити или удати, тада момак и девојка о Ђурђевдану одлазе испод дуда на који се пењу кокошке, па онда, ако се први огласи петла, тада ће се прво удати девојка, ако се огласи кокошка, тада ће се прво оженити момак.

VIII НАРОДНО ГРАДИТЕЉСТВО У КЛИСУРИ И ПОЉАДИЈИ

Дунавска клисура и Пољадија захвата територију на којој се налазе 14 села насељена са већинским српским житељима. Према најновијем попису становништва из 2011. године, на овом простору живи око пет хиљада становника Срба. Највећа српска села су Стара Молдава, Свиница и Соколовац.

Клисурска села (Базјаш, Дивич, Белобрешка, Радимна, Српска или Горња Пожежена, Мачевић, Стара Молдава, Љупкова и Свиница, су смештена на обронцима Банатских планина које се са севера спуштају према Дунава.

Пољадијска села Соколовац, Луговет, Златица и Прњавор налазе се у котлини реке Нере, а с источне стране уздижу се падине са благим узвишењима планине Локва. Једино Лесковица, најсиромашније пољадијско село, смештено је на обронцима брда.

Планински обод са отворима на истоку и западу учинио је да су ова села заштићена у климатском и географском смислу, са богатим биљним светом и многобројним изворима чисте планинске воде.

Некада су, а и данас је тако, клисурска села имала као привредни центар Стару односно Нову Молдаву. Пољадијска села су у прошлости, све до разграничења након Првог светског рата, имала привредни центар Балу Цркву, од које су била удаљена неколико километара. Данас је стање другачије, па су и та села везана за Стару односно Нову Молдаву.

Чим су Клисурци и Пољадијци дошли у нову средину, за себе и своје породице подизали су колибе које су им служиле као изнуђено привремено решење боравишта, док не би подигли већу и трајнију кућу.

По Јовану Цвијићу досељеници су бирали локације за насељавање поштујући следеће услове: 1) раван комад плодне земље; 2) постојање воде, нарочито извора; 3) климатски услови, поготову инсолација и ветрови (бирају се заветрине). (Јован Цвијић, *Антропогеографски и етнографски списи*, Сабрана дела, књига 4 (том I), друго издање, Београд, 1991, стр. 43.)

С правом се може констатовати да су први досељеници у ове крајеве

живели у кућицама исплетеним од прућа, превученим блатом, а покривене прућем, трском или шеваром.

У прошлости су таква села била од свега неколико домова: од 10 до 20 кућа. Велико село још тада је била Стара Молдава, коју су сматрали да је “варош”. Ево једног табеларног прегледа свих пољадијских и клисурских села и њихове величине у три различите године:

Назив села	Од када се помиње	Број домова		
		1713	1717	1757
Лесковица	1371	32		43
Златица	1152	30	32	80
Прњавор	1225			15
Луговет				52
Соколовац	1472	20	25	49
Базјаш	1225			4
Дивич	1723			33
Белобрешка	1713	17	22	51
Радимна	1277	32	33	64
С.Пожежена	1690	17	10	42
Мачевић	1723	3		48
Стара Молдава	1588	30		161
Љупкова	1428	76		78
Свиница	1437	45		80

У почетној фази, када се радило о веома малом броју кућа, клисурска а и пољадијска села су припадала раштрканом типу насеља, а то је и карактеристично за све брдско-планинске пределе. Оваква насеља нису имала једно одређено средиште, а бавећи се искључиво екстензивном пољопривредом које је била и главно занимање ових житеља те је сваки дом имао околу читаво имање. Куће су биле “посађене” по странама, пашњацима, долинама и брдима. Комуникација међу њима била је отежана. Ту констатацију потврђује и Јохан Фридел који је 1769. године посетио Клисуру и том приликом забележио: “...домови су на растојању, пошто су домаћинства изграђена у средишту баште са великим растојањем једна од друге” (Тибискус, II, Темишвар, 1973., стр. 327).

У првој фази развоја клисурских и пољадијских села с правом се може тврдити да су то била насеља разбијеног типа, са растуреним и удаљеним

кућама. Таква села су махом подизана на узвишењима, јер се народ плашио поплава великих река Дунава и Нере. У својој дугогодишњој историји постојања нека су села чак мењала своју локацију. Као прочитати пример може послужити случај села Радимне. Ово село је првобитно имало стару локацију крај Дунава, а касније се та локација преместила 2-3 километара северније од ове реке.

Готово кроз свако клисурско или пољадијско село пролази река или се оно налази на обали реке. Кроз Љупкову, Стару Молдаву, Радимну, Белобрешку и Дивич реке пролазе кроз средиште села, док се остала пољадијска и клисурска села налазе непосредно у близини какве реке, а то је случај са селима Прњавор, Златица, Соколовац, Луговет, Базјаш и Свиница. Једино села Лесковица и Мачевић немају реке у својим локацијама. По свим изгледима још тада су становници ових крајева схватили да постојање река поред њихове чудне природе, јер су понекад знале да се излију и чине велике тешкоће мештанима, ипак су представљале погодност и обезбеђивале боље хигијенске услове за становнике дотичних села.

У каснијој фази свог развоја, клисурска и пољадијска села су постала села збијеног типа, плански ушорених. У таквим гомиластим насељима куће су биле грађене једна уз другу, услед чега су окућнице мале и међусобно се додирују с малим изузецима неких пољадијских насеља. Ова села саграђена су на више или мање равним површинама, у речним долинама или на обалама река. Изузетак је само нови положај Свинице која је због изградње хидроцентрале на Ђердапу на брдски обронак.

Када су Дунавска клисура и Пољадија потпале под аустријску власт и када је била организована *Војна граница* у чији састав су ова села ушла, војне власти су прецизно одредиле начин градње кућа за становање па и захтеве за концентрацију раштрканих насеља. Оснивањем Војне границе долази до очигледних промена у положајима клисурских и пољадијских насеља. Године 1766. аустријске власти доносе прецизне одредбе о селима. Одредбама су одређени дужина главних и споредних улица, геометријски изглед положаја села. Мере су још више биле заострене одредбама из 1777. године.

У то време сва клисурска и пољадијска села су била граничарска по својој намени, зато су морала бити збијена, те су људи чак и присилно досељавани у празна централна места у селу. На збијеност ових насеља знатно је утицала и чињеница да је у овом крају мало обрадивог терена.

Пажљивије посматрајући структуру пољадијских и клисурских села, лако се могу уочити два основна типа у распореду улица у тим селима. Наравно да је такав положај био условљен и обликом терена на коме су села нашла

своје локације. Тако постоји пољадијски тип структуре насеља у коме имамо више подужих паралелних улица које су спојене попречним сокацима. У таквим насељима она средња подужа улица је главна и у њој се налази сеоско средиште са црквом и општинском зградом. Наравно да је у близини цркве била и зграда школе. Таква су насеља Соколовац, Луговет и Стара Молдава. Правилност структуре није апсолутна у геометријском погледу. У тим селима куће и оградни зидови који леже дуж улице нису постављени по правој линији већ се показују мања или већа одступања од основног правца и по неколико метара. Све је то било могуће када се градња није вршила под надзором геометра или је сам терен био неповољан за подизање куће а да се испоштује установљен план. Недостатак се може уочити и по томе што “паралелне” улице нису све између себе потпуно паралелне и не леже све под истим углом према главној улици.

Другом типу припадају она села у којима постоји само једна главна улица која се по правилу поклапа са “царским путем” (случај Пожежене, Златице и Базјаша) и са још једном улицом која вертикално пада на ону главну (Таква села имају облик ћирилског слова Т окренутог наглавачке). Такви тип села имамо за пример Дивич, Белобрешка, Мачевић, Љупкова. Једино село Радимна није испоштowała никаква правила.

Клисурска и пољадијска села се још и данас деле на: крајеве, мехале (мале) и шорове. У центру таквих ушорених насеља налази се, по правилу, црква, школа, продавнице, општинска зграда, дом културе и друге јавне установе.

Једна од главних особина клисурских и пољадијских домаћинстава јесте њихова сложеност, што је главна одлика насеља дуж Дунава и Нере. Постојање таквих комплексних домаћинстава довело је до устаљености и веће стабилности становништва. Лако је могао у прошлости да пође на друго место сељак који је од свега имао само какву бедну колибицу. У периоду када су Клисурци и Пољадијци живели у таквим колибама, они су често одлазили, пресељавали се, једно због ратова, који су се овде често водили, друго због бољег живота којим су тежили. Стабилност постаје права стварност тек када су и њихова домаћинства постала много сложенија.

У пресеку времена, њихове се зграде и њихова газдинства па и читава села налазила у сталном преображају што је, свакако, зависило од економских, етничких и географских фактора.

Изузетан препород села су доживела после другог светског рата. Права је реткост данас кућа која није претрпела промену. Током последњих година у Клисури и Пољадији је све снажнија тенденција да куће за становање буду што лепше и угодније.

Зависно од економских и географских фактора, клисурска и пољадијска села се могу поделити на два основна типа: *збијена села са салашима и збијена села без салаша*.

а) Збијена села са салашима

У прошлости је овај тип насеља преовладавао у Клисури и Пољадији. Главна одлика таквих насеља јесте што су куће поређане с једне и друге стране пута; куће су међусобно одељене плотом, оградом, у новије време и зидом. Такве куће су имале само једно прилично велико двориште. Понекад је такво двориште било преполовљено на два дела: једно чисто, лепо уређено и друго у коме је боравила стока и живина.

Куће су, углавном, дводелне и претежно са две просторије. Између соба се налазила “кујна”, са отвореним “комином”. Из кујне се улазило у предњу и задњу собу. Обе просторије повезане су отвореним “конком”.

Такве куће су биле грађене од “набијача” (набоја), камена, а у новије време од непечене или печене цигле. Кров им је био од шиндре, а много касније од ћерамиде. Конк је био отворен, са дрвеним или зиданим стубовима.

У продужетку просторије за становање налазила се штала као обавезни саставни део таквог једног газдинства. Много касније штала је изграђена попреко, па је двориште делила на два дела: један део је служио као склониште за стоку, а други део је такозвана “шупа” у којој су стајале разне пољопривредне алатке.

У главном дворишту је био ископан бунар. У том дворишту налазио се кокошарник и кочина.

Домаћинства са малом окућницом остала су само са једним двориштем. У клисурским и пољадијским селима се доследно за двориште употребљава реч турског порекла “авлија”.

Ипак, за пољадијска села својствена су домаћинства са три авлије. Трећа авлија се назива још “сењак”. У њему су се налазили пластови сена, детелине, тулузине, камаре сламе за исхрану стоке.

Описана домаћинства имају, свакако, низ архаичних елемената: дводелна кућа са кујном у средини, отворен конк, врата на кујни састављена из два дела (сваки се део посебно отвара по водоравној линији), кошара и обор налик на салаш итд.

Збијена села са салашима некада су била карактеристична за ову географску зону. У многим од тих насеља салаш је данас потпуно нестао.

б) Збијена села без салаша

Највећи број клисурских и пољадијских насеља данас су збијена села без салаша, иако и данас бављење пољопривредом јесте основно занимање људи ових крајева, Али последица присилног процеса колективизације у периоду 1949-1989 године учинио је своје: уништио је сеоско инокосно газдинство. Чак се извесна занимања променила и у сеоској средини: многи бивши сељаци су за кратко време постали рудари или радници у градовима Нова Молдава, Оравица или Оршава.

Такве социјалне промене код становништва ових крајева довеле су до значајних промена и у структури домаћинства, а одражавају се и у изгледу клисурских и пољадијских насеља.

Старе куће измениле су своју архитектуру и функцију те су све више примале изглед варошких кућа, нестала су дворишта за стоку и “сенкови”. Изменио се и материјал за градњу кућа. Данас се веома много употребљава цемент и гвожђе, напоредо са досадашњим материјалима: камен, цигла и цреп. Како куће, тако и споредне зграде у домаћинству граде се на основу плана или скице.

Нестајањем “колектива” након 1989. године, клисурски и пољадијски домаћини се поново враћају на стање које је било пре колективизације. Поново главни извор прихода постаје онај који се остварује обрадом земљишта. То поготово важи за пољадијска насеља, док се Клисурци баве баштованством.

Оно што је ипак вредно истаћи за последњи период развоја ових села јесте чињеница да се повећава број села која имају, водовод, асфалтиране путеве и улице. Сва су клиурска и пољадијска села већ поодавно електрифицирана. Све је то знак једног модерног села.

в) Стамбена зграда

У дугом временском размаку стамбене куће у Дунавској клисури и Пољадији знају за више фаза развоја. За првобитне “куће” мало је аутентичких података. За период турске владавине у овим крајевима остала нам је белешка турског путописца Евлија Челебије који је 1665. године забележио за Стару Молдаву следеће: “ У вароши се, међутим, налазе две стотине даском и трском покривених кућа раје са баштама и виноградима.”

По свим изгледима то су биле колибе. Такве куће много подсећају и наликују на данашње сиромашне клисурске салаше. Обично колиба има зидове изграђене помоћу једног реда стубова забијених у земљу, оплетених пружењем и олепљеним потом блатом.

Њих су први досељеници градили тако пошто ударе четири усправна стуба који служе као ћошни диреци а између њих је коље ударено, пручем оплетено и блатом улепљено. У таквим колибама није било ни оцака ни прозора. Ако се у неким таквим колибама и налазе прозори кроз које је пролазила светлост, они су били затворени платном или мешином од сувог говеђег бурага. Таква колибе плетере биле су покривене коровом. У њима се седело само за време временских непогода и у хладном зимском периоду, иначе се редовно лети спавало и седело под ведрим небом, у пољу. На отвореном простору остајала је и стока. Колибе су Клисурци градили и у току другог светског рата када су у “бежанијама” бежали са читавим породицама даље у шуму. Те колибе су подсећале много и на прве досељенике ових крајева. Такве колибе су биле примитивна склоништа правоугаоне основе, конструисане од парова грана које врхом належу на греду слемењачу. Два јака стуба, забијена у земљу на крајевима колибе носе слемењачу. Оваква конструкција је позната у народном градитељству као конструкција “на сојама” и она условљава појаву двосливног крова.

Нешто подробније податке о клисурским и пољадијским кућама могу се наћи тек од друге половине XVIII века. Тако 1774. године аустријски поданик Јакоб Ј. Ерлер посетио је ове крајеве и дао је најаутентичнији опис клисурских и пољадијских кућа: “Кућа је била зидана од набијача од исплетеног прућа или, пак, од наслаганих брвана. Покривене су шеваром. Оквири врата су од врбовине или од другог каквог дрвета, а затварају се помоћу дрвених опруга. Врата се често отварају горњим делом. Стакло се није уопште употребљавало јер су прозорска окна била од хартије. Кроз те отворе улазила је светлост у собе. Кућа се састојала од једне собице и мале кухиње. У собици је била окачена слика лошег квалитета која представља једног свеца понајчешће то бива Свети Георгије на коњу, који је заштитник домаћинства. Овде су постављена један или два кревета од неотесаног дрвета, сто, орман, неколико столица грубо израђених од домаћина и неколико прекривача. Пећ је зидана од земље. Ништа посебно нема ни у кухињи. Димњак је од исплетеног прућа излепљен блатом па се због тога и не користи јача ватра. Ватра се потпаљује на земљи. У лонцу окаченом на ланцу над ватром готове се сва варива. Само у особитим случајевима могу се наћи штедњаци за готовљење јела” (стр. 49-50).

Осетнији помак у грађењу кућа за становање осетио се колонизацијом ових крајева Немцима а и другим народностима.

У време Мерцијеве колонизације Баната (1722-1726), за време владавине Карла VI, насељеници су сами градили своје куће. Употребљавали су материјал за изградњу који су нашли у средини у којој су се затекли, а то

су биле набијаче покривене сламом. Приликом свог досељавања, у овим крајевима није било довољно занатлија зидара који би зидали квалитетније куће. Бечки двор је одлучио да интервенише и реши питање градње кућа.

У својој књизи *“Народно градитељство у Војводини (Кућа као споменик културе)”*, Нови Сад, 1994, Мирјана Ђекић пише: “Први колонисти средње терезијанске колонизације (1749-1772), изведено по Котмановом плану у Банату, добили су по породици 40 форинти и сву грађу за кућу. То су испрва брвнаре, потом куће од набоја ређе од черпића, са забатом према улици, израђеним од пружа или дасака. Кућа је имала собу са улице а из дворишта кухињу и комору. У соби се налазила пећ, а у кухињи отворен димњак зидан блатом нешто изнад крова у коничном облику. Због учесталих пожара убрзо се прешло на зидање чврстих димњака. Кров је покривен трском, шеваром, ређе шиндром, мало истурен преко забата уличног фронта. (стр. 22).

Нешто касније, у периоду 1771-1780 године куће су готово истог изгледа, са две собе и кухињом између њих. Биле су грађене од набоја, черпића или плетера. Свака кућа имала је свој број.

Успостављењем Војне границе (у периоду 1760-1770) у читавој Клисури и Пољадији почела је градња такозваних “граничарских” кућа. О њима пише и Срета Пециначки: “Није познато како су изгледале граничарске куће у време које нас интересује, али је вероватно да су биле саграђене од дрвета и покривене шиндром, као и куће у околним местима.” (Видети библ. јед. 10)

Да би себи саградили кућу, граничари су морали добити потребну дозволу од граничарских власти, јер је при њиховој градњи требало испоштовати одређене услове: куће су морале бити од чврстог материјала, кров је требало бити од шиндре или ћерамиде. Соба за становање мора да је висока и довољно осветљена, а да се међу кућама поштује одговарајуће прописано растојање. Свака кућа имала је свој број.

Граничарске куће су биле дводелне пошто се испред “кујне” гради соба. Временом, дводелне зграде добијају и просторију с друге стране кухиње па је распоред просторија сада био соба-кухиња-соба. Троделна кућа био је основни тип куће, тзв. “панонска” кућа, дуго је опстао у народној архитектури Клисуре и Пољадије. Соба с улице је сматрана као гостинска соба, звала се и “чиста соба” или соба с пута. У таквој соби чланови породице не одседају, него она служи за пријем гостију, за чување боље опреме, у њој се држао мртац до сахране, из ње се изводи млада, у њој су славили свеца. Ако је ипак породица била бројнија, тада се и у њој спавало. На супротној страни налазила се задња соба, или стражња соба. У пољадијским селима стражња соба је била већа од предње собе па се у тој соби и седело

преко дана, ту се служило и јело укућанима. У клисурским селима ова је соба имала нешто измењену улогу. Мештани су је називали “шпајз” (остава).

У средини је кујна са “комином”. У кујни ватра је горела на отвореном огњишту. Тучани котлић се стављао на “саџак” (троножац). Кујна је била без таванице па је дим излазио напоље кроз оџак. Под је увек био земљан. Из кујне се улазило у предњу и задњу собу. Нешто касније, у таквој кујни је сазидана и пећница за хлеб. Од собе с пута па све до шпајза пружао се ходник који су мештани називали “конк”. И он је био изграђен на истом нивоу као остале три собе. Кућни кров се протезао и над конком, наслањујући се на дрвене или сазидане стубове. У кућу се улазило кроз конк. Понекад је конк везивао једино кујну и задњу собу. У кујну се улазило из конка, на врата састављена из два дела. Преко дана била је отворена горња половина врата како би се у кујни видело, јер клисурске и пољадијске кујне нису имале прозоре; дољна половина остала је затворена да не би улазиле домаће животиње које се преко дана слободно шетале по дворишту. Соба с пута имала је по два прозора кроз које је улазила светлост. Нешто касније ови су прозори били прекривени двокрилним ролетнама такозваним “шалонима” како се називају у народном говору.

Свака граничарска кућа имала је и подрум који је био ископан испод последњег одељења у троделној кући. Зидови подрума су били од камена. Улаз у подрум је био из унутрашњости зграде. Пошто је био ископан, у њега се улазило дрвеним или каменим степеницама.

Зидане граничарске куће су зидане на фундаментима од речног камена. Надземни део је био висок од 0,5 до 1 метара. Зидове су бојили белим кречом и веома ретко моловали су их. Надземни фундамент се бојио црном бојом добијеном мешањем воде с чађом.

Попречне греде су биле од лаког дрвета, најчешће је то било липово дрво отесано са све четири стране. На такве греде су постављени рогови од лаког дрвета који су служили да се на њима наслони кров. На рогове су закуцаване баскије у водоравним линијама на којима се стављала шиндра. Такав кров је обично био на две воде.

Већина граничарских кућа је проласком времена све више нестајала. Но и данас по неким селима могу се још видети неки мало преиначени примерци граничарских кућа. Тако, на пример, у пољадијском селу Соколовац су куће чији су власници Млађа Владисављевић (бр. 33), Ђура Јовановић (бр.31), а у клисурском селу Љупкови такве су куће: Василеа Манеа (343), Петра Лупуловића (351) и Илије Вердеца (350). Њихове куће Љупковци називају “фармаор”.

Нестанком Војне границе у другој половини XIX века и успостављењем

мађарске власти у Банату осећа се велики помак у модернизовању стамбене зграде. На такве промене су утицали разни фактори мањег или већег значаја. Међу те чињенице треба свакако, убројати: економске (материјалне), традиционалне, географске а и бројчано стање породице.

Од друге половине XIX века и током XX века јављају се такозване *дуге куће*, које су познате и под називом *куће уз нут*. Распоред просторија у таквим кућама је паралелан са улицом. Понекад овакве куће имају изглед слова “Г”, што је гледано с улице. Такве куће имају, углавном, на лакат грађен економски део. По свим изгледима, овакви тип кућа се почео градити под непосредним утицајем немачких кућа виђених у варошици Белој Цркви. Овакве куће градиле су богатије породице у селима Пољадије и Клисуре, а у народу су познате под називом “швапске куће”.

Као очигледна особина клисурских и пољадијских савремених кућа јесте и то што се кров продужује и над улазном двокрилном капијом. Тај се део у локалном говору назива “ајнфорт”. У последње време се и ајнфорти затварају и из унутрашње стране провидним капијама које се називају “паравани”.

Повећана изградња кућа последњих деценија XX века условила је да се у клисурским и пољадијским селима подижу и куће на спрат, као одраз већих материјалних могућности становника ових крајева. Саграђено је много кућа најразличитијих стилова и типова, па је данас тешко установити шта је све још остало од старе традиционалне клисурске или пољадијске куће. То се поготово односи на данашњу Свинуцу, Стару Молдаву, Пожежену, Бело-брешку или Соколовац итд. у којима куће имају изглед вила, распоређених на доста широком простору.

Главни саставни делови стамбене зграде су: темељ (у Пољадији и Клисури се увек каже “фундамент”), зидови, таваница, димњак, кров, прозори, врата, стубови, прагови, капије и ограде. Како старе, тако и нове клисурске и пољадијске куће имају у свом склопу све поменуте елементе. Сагледани у временском пресеку, мењао се начин прављења и изгледа ових делова, мењао се и грађевински материјал коришћен за њихову изграду.

г) Саставни делови стамбене зграде

1. Темељ

У насељима дуж Дунава и Нере укопани “фундамент” широк је до пола и дубок чак један метар, зависно какви ће се зидови на њега поставити. Тај укопани фундамент је некада прављен, а још се и сада прави, од камена који су људи налазили у речним коритима или “цепали” у сеоским каменолома. Готово у сваком клисурском селу постојали су такви каменоломи, нешто ређе

у пољадијским селима, па су та села за грађење кућа довозила камен из суседних клисурских села. Између камења наслагана је земља. Такав фундамент је прављен педесетак сантиметара изнад нивоа земље. Њега у Клисуре и Пољадији облепљују лепом од блата помешаним с исеченом сламом, плевом или малтером. Данас је то свакако, друкчије па се фундаменти искључиво праве од бетонске наслаге. Фундамент је редовно кречен друкчијом бојом од осталог дела куће и увек је шири од зидова који се на њему надграђују. За надземни део фундамента користи се исти грађевински материјал.

2. Зидови

У клисурским и пољадијским селима зидови су прављени од набијача, камена, опеке и цигле. Различите су дебљине. Спољашни су обично од цигле и по, а унутрашњи, за преграђивање, много су тањи, обично само од пола цигле. По својој конструкцији дебљи су зидови на којима лежи кров куће. Зидови се облепљују лепом од блата (ређе) и малтером. Данас се зидови редовно малтеришу жбуком.

3. Кров

Иако су у Клисуре и Пољадији карактеристични, за стамбене зграде, двоводни кровови, ипак их има троводних па и четвороводних кровова, нарочито код једноспратница.

Неки објекти у домаћинству имају редовно једноводни кров и такви су: трем, шупа, кокошарник, кочина и други.

Изградња крова је једноставна. На базне зидове куће поставе се греде. На извесној удаљености, највише метар, поставе се греде и попреко. На тим гредама се “уцопују” рогови, који се спајају на врху и тако образују две косе стране крова. Да би се таква конструкција крова одржала, рогови се наслањују на “венчанице”. На роговима се на извесном растојању, зависно од величине црепа или шиндре, постављају у водоравном положају “баскије” или летве, на које се потом поређа цреп, ћерамида или се укуцају шиндре. На врху крова ставе се “каличи”. Бочне стране двоводног или једноводног крова су такозвани “фајмори” (забат). Они се сада редовно зидају циглом и премазани блатом или малтером, а некада су плетени прућем од врбе или лесковине.

На горњем делу фајмора, с обе стране налази се по један кружни отвор за проветравање тавана.

Кровови клисурских и пољадијских кућа су обичне величине, односно се доследно поштује однос 1/1,5 у односу на висину зида.

4. Таваница

Клисурска и пољадијска таваница (у овим крајевима се често употребљава француски назив “плафон”) прави се једноставно. На зидове належу се гредице. У Клисури и Пољадији их називају “типле”. Преко тих типлица се ударају “исцепани” прUTOVI од врбе или лесковине, тако да равна страна служи као лице. Та се страна облепи малтером; раније се користио леп од блата. Само имућније породице имале су плафоне од дасака.

5. Димњак

У клисурским и пољадијским селима се за димњак употебљава увек назив “комин”. Некада је био плетен од прућа и премазан лепом од блата. Због опасности од пожара брзо се одустало од таквог начина градње димњака, па се данас комини зидају од цигле и обавезно га облепљују малтером. По висини, комини морају бити нешто изнад крова, како би се омогућио излазак дима.

6. Ограда

Некада су куће браћене плетеним плотовима. Прављени су једноставно. У земљу се забије коље на одређеном растојању, од пола до метар раздаљине. Између коља се плот плете прућем до жељене висине а која може обично да буде метар до 2 метара. Таквим су плотовима некада ограђивана сеоска дворишта.

Постоје и дрвене ограде прављене на истоветан начин, али се више не плете пруће, већ се баскије постављају водоравно или вертикално. Овакве ограде су скупље за израду и скорашњег су датума.

Најтрајније су ограде од камена и цигле. Такве ограде, којих данас има највише, увек су премазане малтером.

7. Капија

За Клисурце и Пољадијце некада је капија служила само за улаз у кућу и домаћинство. Конструкција им је била једноставна, имајући само једну функционалну улогу. Такве капије су некада биле једнокрилне, а има их још и данас, али су оне стављене на споредне улазе, на оне који се “не виде”. Касније су овакве капије постале двокрилне: једно је крило било уже а друго знатно шире. Крила су начињена од усправно прикованих “баскија”, у најбољем случају од дасака. Крила су са спољашње стране прикачена за усправне гредице које се на доњем делу наслањају на “жабице”, што омогућава лакше отварање и затварање капије.

Данашње капије, разуме се на главном улазу, поред функционалног,

имају још и друге намене. По начину израде, употребљаваном материјалу за њихову израду, данашња капија је доказ да се свету покаже колики је друштвени престиж дотичног домаћинства.

8. Врата

Најједноставнија врата су такозвана “вратница”, која се сада могу једино видети на оградама и на салашима. Састављена из једног или два крила, направљена су од баскија или исплетена од прућа, врбе или лесковине.

Некада се у клисурским и пољадијским селима користила врата састављена из два дела, поготово за улаз у кујну. Сваки се део ових врата засебно отварао.

Данас се за израду врата користе даске и другачијег су изгледа, често са разним дрвеним украсима. За бољу видљивост у соби, на горњем делу врата, у вратни оквир, ставља се стакло.

9. Прозори

Различитог су облика, а поготово величине. У клисурским и пољадијским селима постоји једна посебна врста прозора. То су такозвани “натрчени” прозори, чији оквир излази изван зидова, што омогућује посматрање и на стране, лево и десно. Овакви прозори почели су се израђивати много касније, тек након првог светског рата.

10. Стубови

У Клисури и Пољадији се употребљавају две врсте стубова. У почетку су били дрвени, а касније су зидани од цигле и камена. Постављени су на надземни фундамент клисурских и пољадијских ходника (конкови како се то овде обично говори). Касније се на такве стубове дограђивале различите аркаде.

д) Врсте просторија

У данашњим клисурским и пољадијским кућама постоји више просторија, а некада је њихов број био знатно мањи. Имајући у виду њихову намену, могу се сврстати у више група. Дакле, постоје просторије за становање, са низом нуспросторија различитих намена, дворишне зграде и ванкућне зграде.

1) Просторије за становање

Соба

Ово је најважнија просторија у једној кући. Служи за становање или, пак, за обављање неког посла у кући. Имајући у виду да је некада једна кућа

имала обично само једну собу, тада се у тој соби није само спавало, већ и боравило за време зиме, служило јело, обављали разни женски или мушки послови у оквиру кућне радиности. Ситуација се потпуно изменила у последње време када је повећан број соба са различитим функцијама. На тај начин разликујемо спаваћу собу, “гостињску” или собу “с пута”, радну собу итд, зависно од материјалних могућности домаћинства.

Кујна

Својевремено кујна није била само просторија за припремање јела; у њој су држане и разне намирнице: чаброви са сиром, канте с машћу, ћупови са зејтином и пекмезом, цакови с брашном. У кујни су били окачени и сухомеснати производи (мрс).

Некадашња кујна није имала таваницу па је дим излазио из шпорета, који је имао само тучане рингле, кроз “бацу” напоље. У таквој кујни налазили се и “фуруна”, у којој се једном недељно пекао хлеб.

Проласком времена кујна је знатно проширила своју првобитну функцију будући да је снабдевена модерним уређајима. Ипак је остала једино њена основна функција, а то је да се у тој просторији готови јело. За ручавање се користи посебна просторија такозвана “трпезарија”.

Истовремено и хлебна пећ или “фуруна” сазидана је у дворишту или је ископана у брегу, када је двориште крај брега. Хлебне пећи су поплочане печеном циглом.

Данас многе пољадијске и клисурске куће имају и летње кујне. У тим кухињама јело се спрема за време спарних летњих дана.

Остава

Остава се у Клисурси и Пољадији назива “шпајз” и скорашњег је порекла. Једна врста шпајза постојала је и у прошлости. Али та просторија, осим за држање намирница, имала је и друге функције, пошто се и у тој просторији понекад становало, поготово када је породица била многобројна.

Данашњи пољадијски и клисурски шпајз има одређену функцију и једино служи за чување намирница, које се користе у одређеном временском периоду. У шпајзу се држе тегле с пекмезом, боце са сосом, флаше зејтина, посуде за шећер, маст и друге намирнице.

Ходник

У Клисурси и Пољадији се за ходник користи искључиво немачка реч “конк”. То је помоћна просторија која служи за улаз у собе или нуспросторије. Конкови су некад били отворени, а данас су затворени прозорима. Како у прошлости тако и данас у конкове се ставља разноврсно цвеће.

Ајнфорт (Einfahrt = улазна капија)

Овај објекат је новијег поретка и за његов назив Клисурци и Пољадијци

користе немачку реч. Саграђен је по угледу на немачке куће. У клисурским и пољадијским селима ајнфорти су смештени под кров куће, на њеном крају или средини. Из њега се обично улази у конк.

У ајнфорт се с пута улази кроз капију. Данас су ајнфорти затворени и другом капијом и имају таваницу. Ајнфорти су кречени, а често и моловани. У Соколовцу био је познат сликар за ајнфорте а звао се Цвеја Ракић-Виљушка.

Подрум

Ова просторија се налази испод приземља зграде и служи за смештај и чување разних животних намирница, особито пића и кромпира. Некад су подруми копани у брегу и тада се обложе дебелим гредама, а са стране каменим зидовима, чија је улога да спречи одроњавање подрума. У подрум испод куће улазило се кроз један отвор и спуштало низ степенице. Отвор се налазио у ајнфору и био је поклопљен дебелим и чврстим вратима, преко којих се могло слободно пролазити.

Купатило

То је најсавременија сеоска просторија у једном клисурском и пољадијском домаћинству. Појавило се тек у последње време. Купатило је доказ вишег животног стандарда и културе становања. Све више, може се рећи, да су ретка клиурска и пољадијска домаћинства која немају купатило.

2. Дворишне зграде

Развојем економске снаге домаћинства и његових разноврсних функција појавила се потреба за низом пратећих објеката. Неки од њих саграђени су у дворишту или како се овде двориште назива “авлија”. Клисурске и пољадијске авлије су увек ограђене. У дворишту се могу наћи и следећи објекти: бунар, стаја, амбар, кокошарник, кочина, кошара, пушница, трем, шупа и друге.

Бунар

Будући да су клиурска села смештена у већини случајева у подножју планине или брега, пијаћа вода се добијала, и сада се добија, непосредно из извора ископаних бунара. Тежа је ситуација у пољадијским селима која се налазе у једном равничарском простору па је теже стићи до воде. Тамо су бунари на много већој дубини и има их неколико ископаних крај улице и служе бројнијим домаћинствима. У Клисури, пак, готово свако домаћинство има свој бунар. Но и овде их је било знатно мање у прошлости, јер је копање бунара изискивало веће материјалне издатке. Због тога су и у Клисури постојали заједнички бунари, ископани на улици, опслужујући пијаћом водом већи број породица, један шор или један део села. Још и данас се могу наћи такви

бунари готово у сваком клисурском селу. Заједничким бунаром називан је и бунар ископан на међи двеју кућа, којима је служио. Они који немају свој бунар “позајмљују” воду од суседа.

Зидови бунара обложени су каменом, да се не би оброњавала земља и затрпао извор. Увек су кружног облика, па су по изгледу слични зарубљеној купи, чији је отвор окренут на доле. Бунари су сада модернизовани: зидови су им обложени бетоном. Такви бунари су много трајнији.

У Клисури и Пољадији бунари су без ђерма. Ваљда их је некада било, и то вероватно на бунару из којег се вода вадила “штриком”, за које је привезано ведро. Ведро се спусти у бунар, а онда га човек вади вукући за штрик.

Да би пијаћа вода била чиста, бунар је ископан у главном дворишту и увек је покривен кровом и затворен плехом или даскама.

Разликују се две врсте бунара, с обзиром на начин како се вода вади: бунар с точком и бунар без точка, с ручицом. Оба су исте конструкције, то јест, постоји једно вратило (подебље ваљкасто дрво) на које се намотава “штрик” или гвоздени ланац за који је окачено ведро. Вода се вади окретањем точка или помоћу ручице.

Стаја

У Клисури и Пољадији за овај објекат се употребљава немачка реч “штала”. Штала служи за смештај стоке (говед а и коња). Током дужег временског периода штала је прошла кроз разне стадијуме развитка, почев од исплетене просторије излепљене блатом па до садашњих, изграђених од цигле и покривених црепом.

Кошара

У клисурским и пољадијским селима кошара служи као склониште за ситну стоку: овце и козе. Кошара се налази по правилу у споредном дворишту или у дворишту за стоку (марву). У кошару се овце и козе доводе само када падне снег, иначе бораве на салашима где су ближа испаша. Обично, кошара је ограђена плотом испленим од прућа и покривена шиндром у облику двоводног крова. Пре су за покривање служила тулузина или снопови прућа. Данашња кошара је зидана и покривена је црепом.

Кочина

Налази се у окућници. То је склониште за свиње. Некада је и кочина била исплетена од прућа и покривена шиндром или сноповима прућа. Имала је земљани под. Кочина се налази сада у дворишту где је и кошара.

У последње време дижу се модерније кочине. Такве су кочине сазидане од цигле, покривене су црепом и имају бетонски под, што омогућава да се опере водом.

Кокошарник

Кокошарник је склониште где се чува живина. Она је свакако скорашњег порекла. Пре се живина ноћу склањала од лисица на дрвеће, којег је било у сваком клисурском или пољадијском дворишту. Кокошарник је некада прављен од исплетеног прућа, а данас је од дасака. Има, обично, два дела: доњи за патке и гуске а горњи за кокошке и ћурке.

Амбар

Амбар су у клисурским селима имали само имућније породице. Више их је било у пољадијским селима. (Соколовцу и Луговету).

Амбар је служио, и служи још и данас, за чување зрнасте хране за животиње. Највише за чување кукуруза и жита. Они који нису имали амбар, кукуруз и жито држали су на тавану, испод крова.

Трем

По намени трем је истоветан са шупом, али се по конструкцији знатно разликује. То је просторија са једноставним кровом. Некада су тремови покривани шиндром, а сада се покривају црепом. Под тремом се налазила и ступа за цеђење “масте” (шире).

Пушница (сушница)

За сушење мяса користи се пушница или сушница. То је просторија без таванице, у којој се обесе скутови сланине и мяса па се испод њих наложи ватра и дим излази напоље кроз цреп. У њој се чува већ осушено мясо и сланина.

3. Ванкућне зграде

У ванкућне зграде спадају: колибе, салаши, пчелињаци, воденице и друге.

Колиба

Колиба је привремено склониште. Налази се на њиви, поготово их има у виноградима. Колибе су добро дошле за време временских непогода. Служиле су за чување летине. Понајвише су прављене од плетера, покривене грањем, коровом, лишћем или сламом. Ретко је колиба покривена шиндром и облепљена лепом од блата. Колибе су привремене конструкције, грађене су на веома примитиван начин. Таквих колиба има и данас по сеоским пољима Дунавске клисуре и Пољадије. Употребљаван је материјал за њихову градњу који се налазио при руци. Првобитно су тако биле грађене да су имале изглед обичног паравана постављеног на кољу које је укопано у земљу а покривене су само са једне стране. Кров је био од грана преко којих се стављала слама, трава, шевар, огрезина или друга коровска трава.

Од тог првобитног облика развили се касније и други облици колиба. У Љупкови је био распрострањен један посебан облик колиба. Биле су то такозване сезонске колибе, грађене за време обављања неких пољопривредних радова: прикупљања сена, детелине. Такве колибе су Љупковци подизали на веома удаљеним местима од села. Имале су само једну покривену просторију. Грађене су од дрвета, кров им је био на четири воде покривен шиндром. Биле су без прозора и имале су једино улазна врата.

Далеко од насеља налазе се колибе и у селу Соколовцу. Оне се још и данас могу видети на сеоском потезу “Шаренак”, а власници таквих колиба су Никола Којић и Живота Радосављевић.

Салаш

И салаш спада у економске зграде једног домаћинства у Клисури и Пољадји. Салаш су привремена боравишта. Људи су највећи део пролећа, лета и јесени проводили на салашима, долазећи у село само недељом или о празницима.

Салаш је сложенија сеоска конструкција која служи за становање “чобана”, чување и заштиту оваца од невремена, док се овце напашу ван села као и за пословање око муже па и прераде млека. Под називом салаш се у Клисури и Пољадји подразумева кућа за чобана и склониште за чување, смештај и мужу оваца. “Салаш су двојници сеоским кућама за становање, када се узму у обзир њихова улога, начин градње, изглед унутрашњости, грађевински материјал па и техника градње.” (Љуп. стр. 146-19)

Још у XVIII веку забележено је постојање салаша на просторима Банатске клисуре и Пољадје. О њиховом постојању пише и Јохан Фридел: “Тотово свака породица има салаш у шуми, једну врсту магацина у коме се чувају разни производи, сено и стока. Кући су доносили колико им је било потребно за једну седмицу... Такви салаш, који су били далеко до куће за становање на неколико сати пешачења, ретко су били чувани; поред тога они су ипак били обезбеђени у случају крађе. Није било крађе и због честитости ових људи, а и због тога што је свака породица имала свега у довољној мери”. (Љуп. стр. 146-20)

Закон из 1777. године, а и Устав конфинијума из 1857. дозвољавали су и законски штитили граничаре да имају у власништву и по један салаш у периметру села, под условом да салаш не буде сувише далеко од села и да он буде стално насељен. Салаш је требало да буде подлежан контроли и надзору. (Љуп. стр. 146)

По правилу, салаш су грађени близу шуме, на местима где су породице Клисураца и Пољадјаца имале и највеће обрадиве површине земље. Такви салаш имали су изглед правог домаћинства, чак и са

теренима засејаним пшеницом, а не само са културама потребним за исхрану стоке. Данас се такви салаши могу видети у Соколовцу на потезима “Водице” чији је власник Иса Ђуричић, а у потезу “Пландиште” власник је Илија Симоновић; у Белобрешки имали су такве салаше Баја Крстић и Благоје Панић на потезу који се назива “Клење”. У Љупкови су такве салаше имале породице: Станка Лупуловића, Илије Веле, Михаја Васиљевића, Васе Јовановића и друге.

Становници клисурских села Старе Молдаве имали су салаше и на Дунавском острву кога су они били власници. Ти салаше су имали посебан изглед. Околни терен није служио за испашу, већ су на њему сејани кукуруз и пшеница. На острву је стока напасана само од јесени па до пролећа. Такви салаше имали су кошаре и оборе за овце и стоку. За чобане постојала су склоништа, такозвани “бурдељи”, са зидовима од цигле. Бурдељи су били укопани у земљу до пола метара. Имали су кровове од дасака и били су дводелни.

У Старој Молдави има и плетених купастих салаша који по Јовану Цвијићу припадају типу карактеристичном за новопазарски крај. Он их назива “купасте пастирске колибе”. (стр. 87) Такав облик салаша лакше је и успешније одолевао снажним ударима ветра који снажно дувају у околини овог села, а нарочито је позната кошава, па је и то био један од разлога што су ови салаше имали такав облик.

Посебну врсту салаша чине такозвани “салаше редовника” који се могли наћи у селима Соколовцу и Љупкови, а наравно још и у другим местима Клисуре и Пољадије. Такви салаше су права домаћинства са две собе (једна за становање чобана, а друга за подливање млека). У близини ове зграде налази се “струга” у којој се склањале овце и козе. У таквим салашима су становали власници стада оваца који су редом обављали дужност чувара који су се звали “редовници”, пошто су установљеним редом чували више стада оваца. Такве салаше је градило више домаћинстава, па су зато сви они били сувласници таквих салаша. У Љупкови још се и сада могу видети такви салаше у потезима *Циганска падина* (власници су Жарко Моза, Сава Барна и Васа Петровић), или они у потезу *Воденички поток* (чији су власници: Михајло Радованковић, Пера Вела). У Соколовцу, такви салаше се налазе на потезима: *Пландиште*, *Рудине*, *Водица*.

Салаш као привремено боравиште има ограду, обично плот, и састоји се из две посебне зграде: кућица за становање (предсобље и соба с креветом на соје, примитиван сто са клупом). У предсобљу се држало помужено млеко, чабар са сиром и једна фуруна на којој се варило млеко.

Друга зграда био је *обор*, који је при крају био покривен “торином”, где се склањала стока за време природних непогода.

У почетку салаши су били од исплетеног прућа и обложени блатом. Касније се салаши граде од камена, па чак и од цигле. Покривени су шиндром или црепом.

На салашима су справљани сви млечни производи. Зато је сваки био снабдевен свим потребним посуђем. Млеко се процеди (зашта је каткад коришћена ретка плетена тканина) и стави се у њега “сириште” (направљено од желуца преживара) да се усири. После су концем сечене кришке сира и стављане у чабар. У село су доносили само пуне чаброве сира.

Млин

У клисурским и пољадијским селима говорећи о млиновима можемо истаћи да их је било две врсте: воденице и ветрењаче.

Воденице

Воденице су зграде које су становници појединих клисурских и пољадијских насеља подигли ван локације села. Воденице су још један доказ умешности људи ових крајева да користе водену снагу за млевење кукуруза и пшенице и добијање брашна толико потребних за добро функционисање једног домаћинства. У пољадијским селима употребљавали се као сливови вода корита који се с правом могу сматрати као претече савременик “турбина” Пелтон. (Љупкова 22).

Воденице су, по обичају, једноделне просторије са кровом у два слива. Изграђена су од дрвених балвана и дасака, покривене крововима са шиндрама. У истој просторији налазио се и уређај са погоном на воду. Неке воденице су биле грађене на речном току. Такав је случај воденица из села Радимне, које су готово све биле грађене на исти начин, а било их је десетак поређених на дужини од једног до два километара. Друге воденице су грађене доводним каналима, такозваним јаругама које се у близини воденице завршавале “ваљком” округлог облика који се стрмо спуштао како би убрзао ток реке. Такве воденице се градиле и у близини села. Понекад је вода за ваљак донешена и ведрима. То се обично дешавало када је због сушног периода вода у рекама пресахла. Ваљак је редовно био од дрвета. Таква врста воденица је била својствена овим крајевима.

У просторијама воденице налазио се уређај за млевење. Такви уређаји су куповани залагањем више људи. Они су се међусобно називали “ортаци”. Сви су оно заједно били власници једне воденице. Као заједничку својину они су воденицу користили редом, по унапред одређеном редоследу. Тај се редослед поштовао и у случају да се на воденици требало извршити извесна оправка.

Ветрењаче

За разлику од воденица, ветрењаче су као природну снагу за покретање

каменова користиле ветар. У Клисурси и Пољадији постојали су периоди када су заиста у дужим временским периодима дували такви ветрови. То је кошава која је дувала најдуже у пролеће и у јесен. Свака ветрењача имала је посебну конструкцију коју је требало да покрећу удари ветра а то су биле разапете широке даске, укрштене тако да буду изложене ветру. Оне су се окретале, њиховим окретањем покренут је погон у млину који је камењем виденичним туцкао зрневље кукуруза или жита. И тако се добијало пшенично или кукурузно брашно.

Такве воденице су одавно нестале са ових простора. У селу Белобрешки имао је извесни Јован Лукић који је живео између 1755-1789. године.

Пчелињак

С обзиром да су ови крајеви веома богати у вегетацији, становници Дунавске клисуре и Пољадије су се још од давнина бавили пчеларством. Некада је готово свака породица имала бар по једну кошницу у свом пчелињаку. Такве пчелињаке имали су или при својој кући или у околини сеоског атара. Атари свих клисурских и пољадијских села богати су шумама, теренима засађеним багремовим дрветом, са липама, препуно је ливадског разноврсног цвећа.

И пчеларство у овим крајевима познаје више етапа у свом развоју, а то се поглавито односи на врсте кошница које су се у овим крајевима употребљавале током времена.

Као најстарије кошнице које су се налазиле у овим крајевима биле су, свакако, такозване *кошнице-пањеви*. Овакве кошнице су делови шупљих стабала у којима су се настаниле пчеле, па су их људи одсецали и заједно са пчелињим ројевима односили својим кућама. И данас се тако још чини понекад када се у шуми нађе који запуштени рој пчела.

У Клисурси и Пољадији, у прошлости је био познат тип кошница, такозване “шућурице” (саћурице). Оне се плету од сламе. Сличног су облика као и вршкаре. Овакве кошнице се не облепљују ни споља ни изнутра, пошто унутрашњу страну саме пчеле излепе.

Данас су кошнице направљене од дасака и имају облик затворених сандука са једним отвором за улазак и излазак пчела. У таквим кошницама се налазе рамови величине 25x27 см. Овакве кошнице су веома лаке за премештај у потрази за испашом за пчеле.

4. Врсте стамбених кућа

Приликом градње кућа људи и сеоски мајстори зидари користе за градњу материјале из своје непосредне околине, а тек је у новије време развој саобраћаја, трговине и индустрије увео извесне измене у горе наведено правило.

За грађење кућа, у Клисурси и Пољадији, најраспрострањенији материјал је земља, а у Клисурси и камен. Земља је коришћена у облику набоја-сабијене земље, пресне цигле (черпић) или печене цигле. Поред земље и камена, за градњу кућа користи се плетер и дрво.

Занимљив је податак о обичајима који су се некада практиковали, а који се местимично још и данас практикују, како су Клисурци и Пољадијци одређивали локације за подизање стамбених кућа.

Да би пронашли најпогодније место за подизање куће мештани су узимали четири каменчића и стављали на четири различите локације које су биле узете у обзир као места где се могу подићи нове куће. Сутрадан би подизали постављене каменчиће па ако би под неким каменчићем нашли и најсићушније биће (коју бубицу) био је то знак да је место добро и да се на њему може саградити кућа.

Неки су то радили друкчије. Наиме, увече пусте овце да саме изаберу место где ће преноћити. Сутрадан на том месту газда ће одабрати себи локацију за своју нову кућу. А добра су места за подизање куће и она у којима шљиве добро успевају.

Интересантан је податак да су све садашње локације клисурских и пољадијских села биле одабране тако што су први досељеници тадашњи, тражили да ли на тим локацијама има “згаришта” као доказ да су већ и пре њих на тим местима живели људи. Готово свако клисурско и пољадијско село подигнуто је на таквим старијим згариштима (Види случајеве: Стара Молдава, Пожежена, Љупкова, Соколовац, Златица, Радимна и др.) У свим таквим случајевима човек је тражио чврсте потврде и није желео да се излаже новим “искуствима” која су могла бити и неповољна за његов даљи живот. У зависности од материјала за грађење кућа, у Пољадији и Клисурси током дужег временског периода разликују се следећи типови стамбених зграда: куће од плетера, куће од набоја, куће од камена и куће од цигала.

Куће од плетера (плотњаче)

Стамбене зграде познате у Клисурси и Пољадији под називом куће од плетера биле су примећене још у 18. веку. То су разне белешке о овим кућама које су нам оставили разни путници који су обишли ове крајеве.

Тако још 1769. године Јохан Фридел нам је оставио запис о једној кући од плетера: “Њихове куће скромне по величини, исплетене од прућа, облепљење блатом и покривене сламом или трском имајући мале прекривене прозоре, а уместо стакла употребљавали су свињску или воловску кожу”.

О кућама од плетара писао је и Јакоб Ј. Ерлер 1774. године: “Кућа је зидана од плетера, набијача, или пак од трупаца наслаганих један на други и покривене су шиндром”.

Неколико година касније о кућама од плетера писао је и Франциско Гриселини: “Румуни (а свакако и Срби = примедба аутора) плету понајчешће куће од врбовог прућа, облепљују их блатом што обезбеђује да им је чврстина слична зидовима од цигала”.

Обзиром да се такве куће градиле једноставно и брзо, аустријске административне власти препоручиле су и немачким колонистима да подижу такве куће за привремени боравак. Захтевало се једино да димњаци не могу бити од плетеног прућа или од дасака.

За време трајања *Војне границе* у клисурским и пољадијским селима овакве куће су биле веома распрострањене. Потврду за такву тврдњу даје нам и Александар Мојси који нам дају следећи податак: “У општини Соколовац 1808. године од укупно 103 граничарске куће, 91 је била од плетеног прућа, а осталих 12 од набијача”. (Видети библиј. јед. 58) Сличну ситуацију можемо наћи и у другим клисурским и пољадијским селима.

Број кућа плетера се знатно смањује у првим деценијама 19. века. До такве промене дошло је свакако из разлога што су се граничарска домаћинства знатно материјално ојачала, а свакако, треба имати у обзир и чињеницу да су аустријске власти посебним уредбама из 1808. године захтевале: “нове граничарске куће да се граде од трајнијег материјала, дрвених или камених зидова”.

И поред предузетих мера број кућа плетера је смањен али није био истиснут из праксе њиховог подизања како за 19. век па чак и за каснији период. Такве куће су и даље градила она домаћинства која су била лошег материјалног стања.

Куће од набијача

Ове куће се разликују од плотњача и по томе што су много трајније. Баш због тога њихов број половином 18. века је био доминантан у местима Дунавске клисуре и Пољадије.

Луј Фердинанд Марсили је први страни писац који помиње постојање оваквих кућа у Клисури и Пољадији. Марсили тврди да су куће од набијача имале двоводни кров. Прочеље крова (забат) грађен је на стари начин, то јест био је исплетен од прућа. На крају књиге, Марсили је приложио и цртеж такве куће набијаче.

Грађу за своју књигу Марсили је прикупио у периоду 1690-1700, а друго издање књиге објављено је у Паризу тек 1744. године.

Данас је до танчина познат начин на који су ове куће грађене захваљујући залагању етнографа, архитеката и свих истраживача народног градитељства. Земља је слагана у калупе, затим тапкана дрвеним маљевима. За све време су земљу прскали водом и мешали је исецканом плевом док

не прими облик теста. Понекад се тако припремљено блато секло ашовима у громаде а потом се слагало у слојеве ред на ред.

Куће набијаче имале су, обично, темеље од камена у местима где се могло лако доћи до камена. Биле су облепљене блатом помешаним са плевом. Имале су у свом саставу две или три просторије.

Техника градње куће набијаче је нешто сложенија и захтева већу стручност.

За куће набијаче може се користити свака земља. Најбоље је да се користи мешана црна и жута земља, или, пак, само жута земља помешана са плевом. Као градивни материјал често се користиле и грудве старих зидова од набоја. У том случају оне су служиле уместо цигле или камена.

Приликом градње куће набијаче први посао који се чини јесте да се изабере место за подизање куће. Таква места морају да испуне бар два главна услова, наиме, да је терен обезбеђен од поплава и да такав терен није склон клизању. Пошто се установи место локације куће, збијањем у земљу малих кочића одреде се димензије просторија и читаве зграде.

Потом се одреди место са којег ће се копати земља. Први слој ископане земље се не употребљава него се баца на страну. Користи се само дубинско земљиште. Извађена земља се добро накваси, а затим се меша са плевом. Меша се мотиком или се гази ногама. То траје док се блато не одваја лако од мотике.

При градњи куће најпре се ископа темељ. Темељ се копа у дубину све до здраве земље. Затим се у фундамент доносе слојеви припремљеног блата од набоја и набијају се маљем. Овако пуњени фундаменти важило је више за пољадијска насеља која су оскудевала у камену. У Клисурсим селима у темељ су редовно уграђивали громаде камена.

После набијања темеља, прво се направе носећи зидови. Приликом набијања земље строго је поштован одређен ред послова. На угловима зидова постављене су даске или дрвени уређаји у облику правоугаоника. Набијање земље је увек почињало од таквих углова и ишло се набијањем према средини. После сваког слоја стављало се пруће, винова лоза или друго какво шибље да би зид био отпорнији и без пукотина.

Када би завршили радове на првом слоју, стубови су вађени и забијани на други слој земљишта. То се понављало док се не достигне жељена висина зида. Узимајући у обзир такав начин градње, зидови куће набијаче нису имали исту дебљину, пошто је једна дебљина зида била у основи а друга је дебљина била при горњем делу зида. Тај однос је обично поштовао сразмер 60/40 см.

Важно је знати да су носећи зидови увек дебљи од оних унутрашњих. Приликом набијања се не пресецају отвори за врата и прозоре. То се чини

накнадно када се озидају сви зидови. У неким местима да би се у зидове од набијача уградили прозорска окна, сељаци су у њих стављали дрва од 8 до 10 см дебљине. Када би зид био готов, скидана су дрва скелет а тек касније се на та места уграђивали прозорски или вратни оквири, такозвани “рагастови”.

Зидови куће набијаче се облепљују блатом и споља и изнутра. Понекад се боје кречом.

Када су сви зидови подигнути, грађевина се оставља да се пресуши. Обично се куће набијаче градиле у пролеће, како би до доласка зиме било довољно времена да се зидови потпуно осуше. Потом се преко горњег дела зидова полажу греде, такозване “оклопнице”. Попречно се стављају гредице за таван или како се то овде каже “плафон”. На те греде се ослањају рогови куће са једне и друге стране, у ствари добија се на тај начин кров на две воде. Куће набијаче покривене су шиндром и трском, нешто касније и ћерамидом.

Оцак, као саставни део куће набијаче, се правио изнад задњег дела кухиње. Има купаст облик све до крова, а изнад крова се зида усправно. Оцак је сакупљао дим од огњишта и из зидова пећи.

Под у кући набијачи је некада био од набијене земље, облепљен или помазан. У каснија времена у поједине просторије куће набијаче постављеле се на поду и даске.

Куће набијаче су пружале извесне предности у односу на сва дотадашња склоништа за људе: биле су довољно отпорне на природне непогоде, услешно су успостављале топлотну изолацију, нису биле толико скупе при подизању. Наравно да су такви били разлози и за аустријску државну администрацију када је овакве куће препоручивала и својим немачким колонистима у почетној фази колонизације.

Куће од дрвета (брвнаре)

Истражујући прошлост граничарских кућа и у Клисури и Пољадији, Срета Пецињачки пише: “Вероватно сада се уопште нису разликовале од кућа из околине места које су биле подигнуте углавном од дрвета, прућа и набоја, док су им кровови по правилу били од трске и рогоза, а ређе од шиндре”.

Сличне податке налазимо и код аустријског писца Јакоба Ј. Ерлера који пишући о кућама брвњачама вели: “Ређају ступце од дрвета један на други а приликом градње уопште нису користили гвожђе.”

Брвњаче су имале најдужи век трајања. Таквих се кућа могло наћи и почетком 20 века. Тек последњих педесетак година, брвњаче су биле замењене кућама од камена или цигле.

За градњу куће од брвана употребљавало се дрво које је било отпорније

на влагу и на труљење. Такво дрво била је буква и горун. Трајност ових дрва је много дужа. Свакако, да се користило и остало дрво у недостатку букве и горуна. Брвнаре су грађене и од багрема, јасена па и липе.

При градњи брвњача треба изабрати терен који да је перманентно изложен сунцу. Због тога су овакве куће увек окренуте према јужној страни.

Дрвени материјал за брвнаре спремао се с јесени па све до пролећа, кад дрво мирује, то јест када дрво “не ради” како се то каже у Клисури и Пољадији. У то време се секло дрво и истављало на сува места.

Старије куће брвнаре нису имале основу (фундамент). Дрво се у првом слоју ређало на плочасто камење. Нешто касније и за брвњаче се копали фундаменти који су били испуњени камењем или циглом, па се тек онда постављала брвна од дрвета. Брвна су отесана на четири стране и имали жљебове на крајевима. Прва четири дрвета постављена на фундацију била су много дебља и називају се “балвани”. Потом су на њих наслагана и остала дрва. Ако је просторија захтевала дужа дрва, онда се она настављала жлебљењем и учвршћивана дрвеним клиновима (јексерима). Нешто касније и та су брвна била тесана на све четири стране, пошто се у почетној фази за градњу кућа брвнара користило округло дрво

У градњи кућа брвнара практиковала се три начина. У почетној фази градње брвнара, употребљавала су се неотесана дрва. Наравно да је то најстарији начин градње кућа брвњача. Евентуално такве греде тесане на две стране: горња и доња, ради лакшег слагања. Број таквих кућа је био мали.

Уследила је друга фаза градње кућа брвњача, када се употребљавала грађа тесана на све четири стране. Наравно да је то омогућило боље слагање брвана па се тако избегавали отвори који се могли јавити између наслаганих греда. Догађало се често да су греде “излазиле” из оквирне дужине па се такав начин градње назива “румунски кантор”, и када су греде на крајевима бивале престругане све до зида, тада се ради о другом систему кога у народном градитељству ових крајева називају “немачки кантор”.

Пошто је градња кућа брвнара добила у интензитету, дошло је до праве оскудице у дрвном материјалу за градњу брвнара. Тада се појавио нов систем у градњи таквих кућа. Наиме, брвна су постављана у вертикалан положај, или како се то овде каже “удубак”. Греде су причвршћиване за “талпу”, а врхови греде су везани у систем “оклопнице”. Усправне греде су имале ижлебљена места у која су улазила и на горњој и на доњој греди. Те греде су биле знатно дебље.

Грађа се стављала на “оклопницу” а на њој се ређали рогови који се на горњем врху спајали по систему који се у Пољадији и Клисури назива систем “баба и деда”.

На постављене греде се на одређеном растојању закивају баскије, преко којих се потом стављала шиндра. Ради бољег закивања баскија и рогови су тесани, али само на горњој и доњој страни.

Данас се градња кућа брвњача користи једино ако се граде неке дворишне зграде које су намењене за заштиту од невремена за стоку, свиње или пернате животиње.

Куће од камена

Половином XVIII века хабсбуршке власти су давале извесне повластице људима са границе (граничарима) који су куће градили од чврстог материјала: камена или цигала. У том правцу дата су и упуства за градњу таквих кућа. То је период када се у Дунавској клисури и Пољадији праве камене куће, неке од њих сачуване су све до данас.

У ту сврху треба свакако поменути две важне одредбе аустријских власти које су имале удела у концентрацији “милитарских” села Дунавске клисуре и Пољадије и свакако треба поменути Устав из 1808. године који је граничаре који су градили куће од чврстог материјала ослобађао плаћења пореза за десет година унапред.

У Соколовцу је чак нова црквена зграда подигнута 1811-1812. године била саграђена од камена.

Занимљив је случај камене куће из Белобрешке на којој се све до 1980. године на забату налазио натпис са годином градње куће: 1779. година. Ова кућа је заиста била баш тада изграђена. Она је прави прототип познате граничарске куће. Како фундамент и над земљом, тако и сви зидови ове куће су од камена. Кров на две воде био је покривен шиндром, а сада је покривен црепом. Некада је ова кућа била облепљена блатом помешаним са плевом. Кућа је вертикално падала на пут и имала три одељења. Главно одељење било је соба “с пута” у којој се седело и спавало. Имала је два мала прозора: једнокрилна или двокрилна, са обавезним “шалонима”.

Следила је потом у низу “кујна” са отвореним оцаком који је на кров излазио сазидан од цигала, или је, пак био исплетен од прућа и облепљен блатом. Таква кујна је имала пирамидни облик. У кујну се улазило кроз врата састављена од два дела. Таква су се врата могла отварати по половинама: горња или доња половина. У кујни је зидана и фуруна за печење хлеба, која се само понекад користила. Насред кујне стајао је сацак за готовљење јела. Понекад је лонац стојао окачен за дрвену полуку.

Из кујне се улазило у собу позади, која је само у изузетним случајевима служила за спавање. Права јој је намена била за остављање и чување намирница. У њој је била “полица” за чување плеканих тањира па и за друге земљане лонце.

Обе су просторије биле повезане једним отвореним конком, а испод задње собе ископан је и подрум.

Када је Аусрија 1788. године ступила у рат са Турском, Клисуром и Пољадијом су брзо овладали Турци, па је, према народном предању, ова камена кућа, која је 1783. године носила број 39 и у којој је тада становао Максим Миленковић (рођен 1754), била “турска стража”. Данас у овој кући знатно измењеној станује Панић Ђока са породицом.

Будући да се у овим пределима налази много каменог материјала (поготово је то случај са Дунавском клисуром), куће је знатно јефтиније могло подићи. За њихову градњу се користио камен из реке или одваљиван и разбијан у каменоломима. У Свиници и неким другим клисурским местима користио се и калкар.

Камене куће су правоугаоног облика. Фундација или шанац био је дубок од 0,80 до 1 метра. У фундамент стављао се камен са земљом (блатом). Над њим је подигнут надземни фундамент или сокл висине до 70 центиметара а дебљине и до 90 см. Таква солидна фундација је била потребна јер се надзиравање опет обављало каменом. За кућне зидове бирао се камен са једном глатком страном. То је био калкар или камен вулканског порекла. Веома се ретко употребљавао чврст камен јер је био тежак за обраду. Камен који се налазио у речним коритима употребљавао се једино за фундацију.

Камен се допремао колима са воловском упрегом, а пре употребе је тесан специјалним тестерама и тако примао одговарајући облик. Прве куће од камена имале су првобитно кровове од шиндре, а касније се користила ћерамида.

Цреп су мештани Дунавске клисуре и Пољадије куповали у Новој Молдави (Бошњаку) или у Белој Цркви (Југославија). Зидови камених кућа су били облепљењи дебелим слојем блата или малтера. Под кућом је подрум са прозорима за проветравање просеченим на надземном фундаменту. У Свиници се у такве подруме улазило с пута, пошто су куће имале изглед једноспратница јер се дизала на стрмим падинама. Тако су куће биле у старој а такве су куће и у новој Свиници.

Куће од цигле

Средином двадесетог века цигла је потпуно истисла из употребе остали грађевински материјал, што је знатно изменило изглед кућа за становање, а тиме и изглед читавог села. Напуштен је традиционални план, па се куће граде у хоризонталној линији са путем. Прве куће зидане циглом јавиле се почетком двадесетог века. Али у градњи оваквих кућа лако се могу уочити неколико фаза у развоју кућа од цигала.

Куће од *непечене цигле* представљају прву фазу у градњи кућа од

цигала. Овакве куће су веома сличне кућама од набоја. Једина је разлика што се сад користи земља справљена у калупима, слична печеној цигли. Непечена цигла се правила од блата које се стављало у калупе. Најбоље блато се сматрало оно од “масне” земље. Комади из калупа се потом суше на сунцу, а затим се употребљавају за зидање. За везивање и облепљивање користило се блато помешано са плевом. Тако саграђени зидови кречени су белом бојом.

Другу фазу у градњи кућа представљала је употреба *печене и непечене цигле* наизменично. Овакве куће имају дужи век трајања од кућа зиданих само са непеченом циглом. Печена цигла се правила, као и она непечена, односно, непечена цигла се стављала у велике фуруне, које су при земљи имале отворе у које се стављала дрва за огрев, а потом се таква дрва запале. На тај начин цигла би се добро испекла и добила црвенкасту боју. Печена цигла је много трајнија и јача. Не дробила се тако лако.

У почетку, сваки је домаћин сам правио и пекао циглу за своју кућу. Касније, овим се послом почели бавити махом сиромашни људи, а то су у овим крајевима поготово били Цигани.

Куће прављене искључиво од *печене цигле* јесте и последња фаза у развоју градње кућа за становање у Клисурској и Пољадији. Код таквих кућа фундамент је од армираног бетона, а зидови искључиво од печене цигле. Због тога су ове куће и трајније. Облепљују се само малтером (смеса од песка и креча).

У последње време изменио се и читав план конструкције. Такве куће имају по неколико соба “с пута”, а у куће се улази кроз ајнфорт. Таква домаћинства располажу са свим потребним нуспросторијама.

ђ) Украси у клисурском и пољадијском народном градитељству

Вероватно да куће од плетера или набоја нису имале украсне елементе. Тек у периоду када се граде куће од камена и цигле и када се малтеришу, почело је и њихово украшавање. У том периоду једноставност и хибридни су основне карактеристике првобитног орнаментисања клисурских и пољадијских стамбених зграда. Временом, украшавање постаје све сложеније, преплитањем разноврсних мотива и начина израде таквих украса. У крајњој линији, све је зависило од конструктора и власника зграде, који су, по свом нахођењу, бирали већ постојеће мотиве или су их сами измишљали, дајући тако украсима извесну оригиналност. Постојање различитих укуса, каткад и недотераних, понекад је доводило до претрпаности орнамента на неким кућама, што непријатно делује на око случајног посматрача.

Посматрајући декор клисурских и пољадијских стамбених зграда

разликују се две врсте орнаментације: украси у малтеру и украси у дрвенарији.

1. Украси у малтеру

Овакав начин украшавања користи се приликом израде фасада кућа. Поступак је једноставан. Зидар прво облепи зид једним слојем малтера. То је такозвани први малтер. Њиме се постиже глатка површина. Потом се нанесе и други слој малтера. То је такозвани “цурајб”, а то је много квалитетнији малтер направљен од што ситнијег песка и креча. Сада површина постаје потпуно глатка. За израду украсних мотива нанесе се још један слој цурајба различите дебљине, на коме се изведе цртеж.

По начину реализовања, на клисурским кућама се разликују двојаки украси: *рељефни* и *урезани*. По мотивима они су потпуно исти. Разликују се једино по начину израде. За израду испупчаних украса користе се дрвени и метални ножеви па и ексери, којима се одстрањује непотребан слој малтера.

Сличним се алатом израђују и урезани мотиви орнамената. Разлика је што се сада ископавањем даје облик жељеном мотиву. У последње време овај облик орнаментисања се све више користи.

Украсни мотив црта се на два начина: Слободном руком или уз помоћ “шаблона” (мустри). Украси направљени слободном руком имају више живости и тоpline, нарочито када зидар уме да прави лепе украсе.

С обзиром на тематску садржину орнамената, разликују се космоморфни, зооморфни, фитоморфни, симболични и апстрактни мотиви.

У групи космоморфних мотива спадају куће украшене у облику стилизованог сунца или звезда. Постоји много колских точкова, концентричних кругова и других геометријских фигура, нарочито ромбова уцртаних у квадрате и провоугаонике.

Занимљиво је да на фасадама клисурских и пољадијских кућа може се видети онова глава израђена у рељефу над капијом или изнад прозора. Ако је глава израђена од гипса, то је онда утицај градске архитектуре.

Од фитоморфних мотива најраспрострањенији су мотиви цветова, грана, листова, заједно са мотивом “дрво живота”. Овај мотив је потпуно стилизован, до крајности је поједностављен. Има лепезаст корен и веома разгранато дебло. На кућама Клисураца и Пољадијаца много је мотива са цвећем у “плумукширима”

Антропоморфни и симболични мотиви су права реткост на клисурским и пољадијским фасадама кућа.

У категорији највише коришћених мотива спадају геометријски украси. За такви орнамент користи се: тачка, права линија, лук, троугао, ромб или

правоугаоник. Сви су они различитих димензија. Ако су такве фигуре “нацртане” у појасу испод стрехе, у такозваном фризу, тада су ланчаног облика и равномерно се понављају. Обичај је у овим крајевима да се поменути украси стављају само на фасаду куће, најчешће између прозора или испод њих.

Кречењу или “фарбању” куће у клисурским и пољадијским селима се придаје велика пажња. То се најчешће чини двапут годишње. Клисурци и Пољадијци знају да са великим мајсторством слажу различите боје. Некада су куће крчене само белом бојом, а надземни фундамент је био црн или црвене боје. Црна боја се добијала од чађи.

За фарбање куће Клисурци и Пољадијци обично користе три боје: једну за фасаду, другу за орнамент и трећу за бојење надземног фундамента.

2. Украси на дрвенарији

За украшавање спољашности куће, споредних зграда, ограда па и читаве дрвенарије у Дунавској клисури и Пољадији се користи дрводељна орнаментика. То је прилично раширена појава.

Мајстори дунђери правили су на летвама ограда разне геометријске фигуре, нарочито троуглове, ромбове и хексагоне. Осим ових једноставних украсних елемената у дрвету, треба поменути и таванске прозорчиће, који се и налазе на антабламани испод корнише или такозваног “гесимса”.

Богато је изрезбарена даска која се поставља испод стрехе на споредним зградама и на појединим кућама за становање. На доњем делу те даске начињени су изрезани зупци, а по средњем делу распоређене су различите геометријске фигуре (квадрати, ромбови, кругови), понекад и цветови звезданог облика који се равномерно понављају.

На сличан начин се у Клисури и Пољадији украшавају и бунари, поготов ако су ископани у главном дворишту.

Ипак, главни украси налазе се на капијама и на прозорима. Тим деловима је народни уметник посветио највећу пажњу. Њихова је површина погодна за сложеније украсе. Старе капије су биле једноставне по својој изради, са скромном орнаментацијом. Тек у новије време капије и прозори клисурских и пољадијских кућа се богатије украшавају. За то се користе и огледала која се стављају на капију.

IX ДОМАЋА РАДИНОСТ

Још из најстаријих времена, жене, а понекад и мушкарци Дунавске клисуре и Пољадије, интензивно су се бавили домаћом радиношћу, израђујући разне производе за подмиривање сопствених потреба, као што су украси у кући, како би своја скромна боравишта учинили удобнијим местом где се проводи знатан део живота.

Ти израђивани предмети понекад су намењени и за продају, поготово је то бивало на сеоским вашарима, те је уложен труд био уновчен.

Кућном радиношћу овдашњи становници Дунавске клисуре и Пољадије бавили су се у слободно време, за што је био најпогоднији зимски период, када се нису могли бавити пољским радовима. Тада би се прихватили израде различитих занатских производа за своје домаћинство или за продају.

На подручју које је обухваћено географским појмом Дунавске клисуре и Пољадије постојале су следеће гране домаће радиности: предење, ткање, вез (шлинговање), плетење (штрикање) и резбарење.

а) Предење

Уочи другог светског рата настала је велика оскудица текстилне робе, па је тај недостатак требало надокнадити кућном радиношћу. Зато, у то време, већа пажња се придавала гајењу конопље, лана који су поред вуне постали главна сировина за прераду.

Произвођачи и прерађивачи вуне и конопље били су сељаци Клисуре и Пољадије. У овим крајевима обрадом кудеље бавило се становништво све до педесетих година двадесетог века. Кудеља и лан гајили се у већим количинама крајем XIX и почетком XX века. Од лана и кудеље употребљавала се влакна за добијање текстила потребног за одећу. Лан је убрзо изишао из употребе, а нешто дуже потрајало је гајење кудеље.

Кудељу су Клисурци и Пољадијци сејали обично после Ђурђевдана, и то руком као што се у то време сејало и жито. После Светог Илије чупале се стабљике кудеље и везивале у мале снопове, такозване ките, и то преко

средине и на оба краја. Секиром се секли врхови где је било семе. Затим се снопови потапају у воду да кудеља “укисне”. Као мочила за потапање кудеље у Клисурси је био Дунав, а у пољадијским селима била је Јаруга или Нераљ. Потапање се обављало тако што се ките поређивале једна поред друге у води, у редовима један изнад другог између пободених штапова да је вода не би однела, а одозго су набацали који камен да би кудеља остала под водом. У води је она остајала десетак дана. То је зависило од топлоте воде. Ако је вода била топлија, кудеља је пре доспевала за вађење, а то је време које се поклапа када се влакна могу лакше одвојити од стабала.

Када се кудеља извади из воде, ките се добро испирају у чистој води а потом ставе се “у купе” да се осуше. Када се осуше, носе се кућама. Тамо жене узимају по један “грумен” кудељних стабала и у процепу “обијају” дрвеним сабљама тако да јој у руци остане само кудељаста влакна а дрвенасти делови стабљике изломљени у комаде отпадно на земљу.

Од посечених врхова кудеље добијало се семе, тако што су претходно остављани да се добро “испрже” на сунцу. Добијено семе су извејавали на ветру и остављали га за следећу сетву кудеље. Некада су од овог семена правили и “олај” за јело.

Слично је обрађивана и вуна. Пошто се острижу овце, вуна се добро опере и осуши. Потом, као и кудеља, следи њихова даља обрада. Прво се вуна и кудеља гребенају. За гребенање употребљавају се гребене. Гребене су у Клисурси и Пољадији два ручна “лопара”, направљена од тврдог дрвета: горуна или букве. На лопарима су учвршћени гвоздени зупци у више редова. Вуна или кудеља се стави на један такав лопар а другим се гребеном “чешља”. То се обавља неколико пута, а тако изгребенена вуна или кудеља савија се у повесмо и тада је припремљена за предење.

Да би се добиле квалитетније повесме од вуне, она се “дрндала”. Таква обрада вуне није се обављала у клисурским и пољадијским домаћинствима, пошто за дрндање треба имати посебан уређај. Пољадијци и Клисурци су вуну на дрндање односили код дрндара из Ракаждије или Пожежене.

Још и данас у свакој домаћинској кући Дунавске клисуре и Пољадије

жене имају преслице. Некада су их имале и по две: једна за вуну, а друга за кудељу.

У пољадијским и клисурским селима у употреби су две врсте преслица: лопатасте и копљасте преслице. Обе се праве од тврдог дрвета, буковог или храстовог. На преслици се разликују два дела: дршка која је увек обла и дуга око пола метара и лопатасти или копљасти део. Понекад овај део може бити украшен, најчешће то бива геометријским орнаментима. Дужина преслице не премашује један метар. Копљасте преслице су Срби ових крајева “позајмили” од Румуна, па их зато и називају румунском речју “фурка”. Њима обично предугудељаства влакна.

Повесмо вуне или кудеље се везује за горњи део. Жене једном руком извлаче нит из повесме и трљају га прстима док не постане конач, а другом руком нит кудеље или вуне намотавају на вретено. Умешне су предењу оне жене које најбоље могу да осете да конач увек буде исте дебљине.

У овим крајевима готово се и не зна за преслице на точак, такозване “немачке преслице”. На таквим преслицама се брже преде, а испредени конач је много боље упреден и једнаке је дебљине.

б) Ткање

Ткање је један од најстаријих заната практикованих у Дунавској клисури и Пољадији и очуван је до данашњих дана. Напоменимо да је плетење претходило ткању, пошто је ткање изискивало много савременију технику рада.

Основне сировине за ткање су лан, кудеља и вуна. Због тога су Клисурци и Пољадијци на знатним површинама земљишта гајили ове културе, а бавили се гајењем оваца и ради добијања вуне.

Ткање је било и најраспрострањенија грана кућне радиности у селима Дунавске клисуре и Пољадије. У свим клисурским и пољадијским селима многе су се жене бавиле овом делатношћу. Данас је њихов број знатно умањен, а то је и разумљиво, будући да је и у села продрла фабричка роба и из употребе истисла производе кућне радиности. Ако су некада ткањем израђивани готово сви материјали коришћени за одевање на селу, или у домаћинству, данас се њихов делокруг свео само на израду ћилимова, крпара или клечаних торби.

Иако у сваком селу постоји више признатих ткаља, ипак је само понека истинска уметница у изради разноврсних предмета. С правом се може рећи да су Клисурке и Пољадијке прави мајстори у ткању. Да поменемо само

неколико познатих ткаља: у Златици - Милева Русовац и Милица Ликарец; у Луговету – Милица Ђуровић и Добрина Радосављевић; у Соколовцу – Живка Радосављевић, Загорка Станојловић, Добрина Јовановић и Стана Пејовић; у Старој Молдави – Јелена Крстић; у Белобрешки – Вукица Божић, Латинка Крстић и Душица Милојевић. Наравно да признатих ткаља има и у другим клисурским и пољадијским селима.

Ткањем су израђивани и најразличитији производи потребни у домаћинству: ћилими, разноразни прекривачи, крпаре, покровци, чаршави, зидњаци, па и делови народне ношње: различити појасеви, сукње и кецеље. Сви су ти предмети израђивани од вуненог предива. За ткање је често коришћена ланена и кудељна пређа, нарочито за израду простирача и столњака, или доњег веша: кошуља, гаћа, оплећака и скута.

У првој половини двадесетог века, напоредо са употребом кудеље, лана и вуне, у селима Дунавске клисуре и Пољадије узела је замаха употреба памука од кога су се ткали најфинији пешкири и платна. Велика уметност ових жена види се и по томе што су Клисурке и Пољадијке знале да ткају више врста платна. Да наведемо само оне и најчешће: *саде-платно* (у коме је једнака основа и потка), *ћерећелија-платно* (има у основи ћенара, то јест дебље жице од осталих жица), *бисерница платно* (то је платно коме се основа уводи у брдо, једна жица дебља, а једна тања) итд.

За ткање је искључиво коришћен хоризонтални разбој. Ретке су биле куће без таквог разбоја. У селима Дунавске клисуре и Пољадије не зна се за вертикални разбој, иако је претходио хоризонталном. И послови који су се обављали пре ткања и разбоји за ткање стално су усавршавани. Будући да израда разбоја није компликована, њих су умели да праве вештији сељаци. Купована су једино брда, која су продавали брдари на сеоским вашарима.

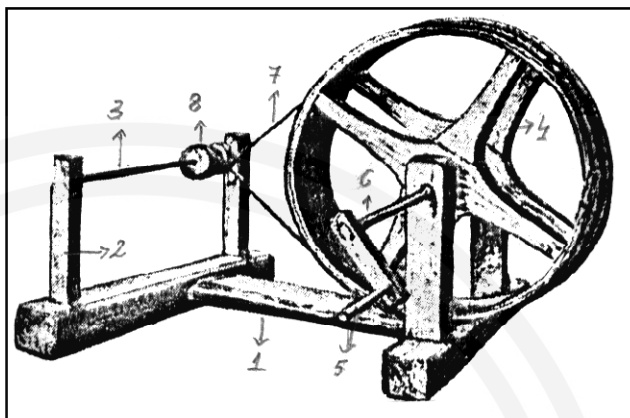
61) Справе за ткање осим разбоја

Осим разбоја као главно и најсложеније справе за ткање, употребљавају се и други уређаји којима се обављају припреме пређе за ткање. То су справе ван разбоја.

61.1) Чекрт (Чекрк)

Прави се од буковог или храстовог дрвета. Чекрк има следеће саставне делове: постоље (1), са четири дрвена кочића (2) учвршћена у постољу. На задња два кочића је затегнута дебља жица (3) на којој се навлаче тршчане или зовине цеви за сукање пређе. На предња два кочића ужлебљен је точак

(4) са осовином (6) са ручицом (5). Кудељним конопом (7) је спојен са калемом (8) који је на жици. Кретањем ручице на точку окреће се жица и цев од трске, те се тако на цеви намотава пређа. Чекрк се увек употребљава заједно са витлом.

61.2) Вито

Вито је од чамовог дрвета. Састоји се из три дела: пањ (1) од тврдог дрвета, осовина (2) и вито (3). Вито има два шестоугаоника или четвороугаоника, већи и мањи, са крстацима на средини. Делови су међусобно спојени узаним летвицама (4) дугим око 40 см. Кроз крстак је провучена осовина око које се вито окреће.

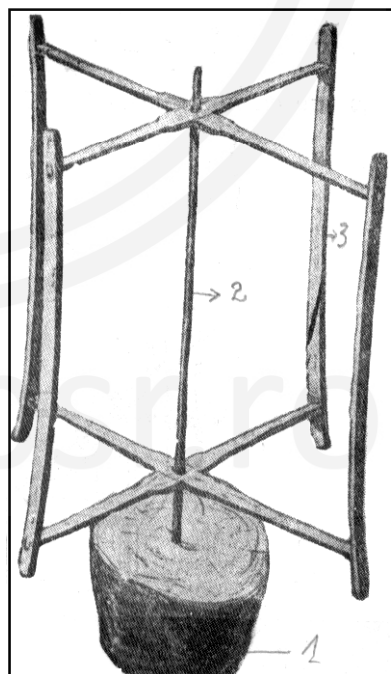
Вито служи за навијање пређе у “шtringле” и за сукање цеви.

6 1.3) Сноваљка

Као и вито, сноваљка се прави од чамовог дрвета. Има облик витла, само је висока до 2 метра. За разлику од витла, на једној страни доњег шестоугаоника учвршћена су два дрвена клина (који се називају чинови). На сноваљку се навија основа у дужини која се жели. Од дужине основе зависи колико ће намотаја бити на сноваљки око чинова, основа се савија у осмицу од које се касније добија зев на разбоју.

Сноваљка има 5, 6 или 10 редова жице на које се навлаче клемови пређе. Са сноваљке пређа се навија на велику сноваљку (слична витлу) и она служи да се пређа приликом навијања не замрси.

Кад се сновање сврши, међу чини се удену штапци и оснутац се скида са сноваљке, па се носи на навој.

Сновање је најважнији посао који претходи ткању. За овај посао како смо видели користи се сноваљка или витло четвртастог облика и коленике на које се суче пређа. На сноваљки је намотана сва количина основе. Са сноваљке основа се навија на задње вратило разбоја.

62) Саставни делови разбоја

Разбој се прави од тврђег, горуновог дрвета. Састоји се од две полице (1) које се зову и *полутке* или *стативице*, са ножицама. Полице су међусобно спојене са предњом даском (2) која служи као клупица за седење при ткању, па се зато још зове и *седиште*, и задњом даском (3) која позади спаја ове полице и зове се *пречага* или *веза*.

Горње гредице на стативицама зову се *горње венчанице* (*горње поличнице*).

Разбој има *предње вратило* (4) које је дуго 80 см и пресечено тако да се крајеви основе могу везати кроз тај отвор. *Задње вратило* (5) је само ужлебљено и у тај жлеб се помоћу прута учвршћује почетак основе. На горњим границама полице, у близини предњег вратила, налази се *прекач* (6) кроз који се провлаче *вучерци* (7), а то су дашчице ширине до 5 см са рупицама. На венчанице се стави и *брдило* (8, 8а) кроз које се провлаче вучерци (*вучила*), који држе брдила. Да вучерци не би испали из прекача, у рупице се стављају “кушаци” (9), а то су дрвени клинови.

Набрдила се састоје из два дела и две чељусти: *горње* и *доње*. Горња полукружна даска (8) зове се и *навлак* и *доње даске* (8а) ужлебљене летве, која се зове и *потплек*. Између тих делова умеће се брдо (10). Брдо је од тршчаних зубаца и може бити различите ширине, која је означена на дашчицама са стране, и то у разним линијама које означавају број бројанице (једна бројаница има 30 зубаца). Број може бити од 10, 12 па до 22 бројанице. Свака ткаља зна да уколико је основа тања мора се узети брдо са више зубаца.

Иза брда са разбоја према задњем вратилу су двоје *нити* (11). Оне су од памука или конопље, а направљене су између два штапа. Нити служе за прављење зева, те се жице од основе уводе у њих једна по једна. Да би се добио “зев” свака непарна жица уводи се у прву нит, а свака парна у другу нит.

Омчица (или петља) на нитима назива се *котлац* (12) а то је место у нитима кроз које се провлаче жице. Нити су конопљеним канапом (13) везане за две дрвене папуче (14), такозване *подношке* помоћу којих ткаља ногама прави зев.

На разбоју могу се ставити и по четири нити, па се онда стави и одговарајући број подножака.

Нити су на предњој страни пребачене преко котурића такозвани *скочићи* (15), који су учвршћени на прекачу. Има котурића са два и са једним точком. Све је то у зависности од броја нити на разбоју.

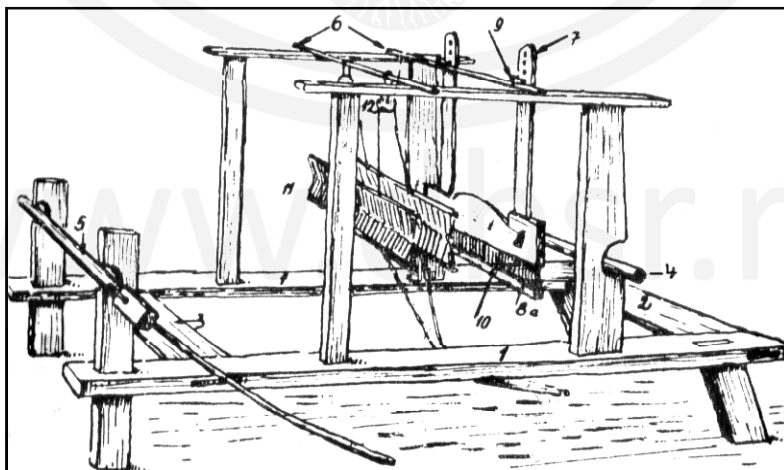
Навођење или *навој* је операција при којој се влакна основе спроводе кроз нити чија је улога да та влакна подижу и спуштају у току ткања притискањем на подножице разбоја, како би се начинио “зев” кроз који пролази чунак са концем. Затим се влакна спроводе и кроз брда, која су окачена за разбој помоћу брдила. Тако, провучени конац везује се најзад за предње вратило разбоја.

У изради тканина ткање је и најглавнији посао. У току ткања долазе до изражаја знање, вештина и надареност ткаље. Иако су жене имале пред собом изаткане моделе, оне су често уносиле у своје знање и таленат, пре свега комбинацијом и избором боја.

У селима Дунавске клисуре и Пољадије разликују се две врсте ткања: у две нити и у четири нити. Овим врстама ткања израђени су и најразличитији предмети од тканине. У овим селима било је некада веома развијено ћилимарство. Неки примерци ћилима се још и данас чувају. Неки од тих примерака имају и преко један век.

Ћилими су се употребљавали као украс у кући, за прекривање кревета и столова.

Ћилими се израђују на хоризонталном разбоју: основа се уводи у разбој, а потка се провлачи прстима. Кроз зев се провлаче “клетке”, то јест гужвице стреке. Тај рад се зове “клетчање”, дакле ћилим се клетча. Овај рад најчешће су обављале жене, а понекад и девојке. Био је обичај да девојка себи изради

по два ћилима за кревете и један за сто. Израда једног таквог ћилима потрајала би и по неколико недеља.

Ћилими су украшени шарама у разним бојама. Веома су познате шаре које представљају: велике руже, цвеће у вазама или у плумокширима (нем. Blumengesehirr), венцима од цвећа итд.

Вунене народне тканине представљају најстарију врсту тканина. Претежно је њихова корисна сврха. У почетку, њихова орнаментација је била много једноставнија. Тек касније добијају декоративнији изглед па се користе и за украшавање станова. Због тога су и декоративни мотиви стално усавршавани и обогаћивани.

Ткање се обавља на два начина: са чунком се обично ткају платна, торбе, обојци и сукно. Чунком се ради брзо, јер се чунак протура кроз зев а сабија се брдом. Ткање чунком може бити у две и четири нити.

Клечањем потка се провлачи прстима кроз жице основе. Клечају се ћилими и торбе. Шаре се израђују према узорку а боје према укусу. Клечање је веома спор посао, јер се жице основе при ткању пребројавају, а притом и мењају замотуљци са разнобојном вуном такозваном “стреком”. Приликом клечања ткаља мења зев, а мале шаре сабија прстима. Брдом ткаља сабија тек кад изради шару у целој ширини ћилима или торбе.

Све шире тканине (чаршави, ћилими) састављени су из две поле.

Посебно питање јесте ткање платна. За то је било потребно велико умеће и спретност. При ткању платна, сновање се обавља помоћу четири најједноставнија “кочића” пободена у земљу. Растојање између два кочића зависи од дужине платна, док су два кочића била уз један од поменутих, помоћу којих се укрштањем памучних струка у виду осмице прави зев. Кочићи се називају и “чинови”. При сновању свака нит мора бити обавијена око “чинова”, а да жена не би пролазила по десетак метара, узима одједном по 5-10 струка, што зависи од шаре коју жели да оснује. Зато се памук, ако је у клубадима, ставља у више празних лонаца, удаљених један од другог да се струке не замрсе, а ако је на калему, онда их поређају на сноваљку. Обмотавање памука основе траје док се не постигне жељена ширина.

За одређену ширину платна употребљава се брдо одговарајуће ширине па се каже да је платно широко у “двадесет”, “осамнаест” или “шеснаест”. Најфинија платна - такозвани “свиленац” јесте платно од најтањег памука са уводицама од свиле и то у “двадесет и две” што значи да је брдо од 22 бројанице, а основа има ширину 660 струка.

У оснутаку ткаља увлачи шару коју жели а то су за платно дебљи памук и свила. За пешкире то је памук друге боје. Те шаре су уздужне пруге које се називају “ћенар” и могу бити различите ширине и различито распоређене.

Према распореду ћенара, платно и носи различите називе. Тако без икаквог украса је “седи” платно. Платно на коме је више пруга од свиле је “свиленац”, а платно на коме се наизменично ређају свилене и памучне пруге зове се платно “на ћенар”.

При преношељу оснутка на разбој треба пазити да се струке основе не замрсе или покидају. Оснутак се навија на задње вратило разбоја и учвршћује прutom у жлебу вратила. Потом се вратило са оснутком постави на вратило на разбоју, док се цела дужина оснутка пружа до “влакуље” за који је оснутак учвршћен и на који се постави већи камен. У главу вратила ставља се гвоздена шипка којим се окреће вратило и на њега се навија основа. Да се не би покварио зев између жица стављају се два прута који се померају са зевом.

Навијање оснутка раде више жена: једна окреће, друга пази на зев. Кад је оснутак навијен на вратило, на разбој се везују нити и набрдило са брдом. Увођене жице основе у нити обављају две жене. Најпре се жица уведе у нити и то свака парна у котлац прве нити, а свака непарна у котлац друге нити.

Ако је ткање у четири нити, онда се свака парна жица уводи у прву и трећу, а свака непарна у другу и четврту. Потом се жице уводе у брдо и то један до другог. Тек тада се основа веже за предње вратило.

63) Врсте вунених тканина

У селима дуж Нере и Дунава најпознатије су следеће врсте вунених тканина: крпаре, покровци, поњаве, ћилими, клечане торбе и торбице, зидњаци и клечане тканице. Већина ових производа може се наћи готово у свакој кући села Дунавске клисуре и Пољадије.

б 3.1) Крпаре

То су најједноставније тканине и представљају једну врсту простирки. Саткане су од танко исечених крпа које се уткивају у основу од кудељног влакна. Ткају се у две нити. Користе се за покривање земљаног пода, уместо тепиха, за покривање коња и ногу у хладним данима.

Орнаментација крпара је најједноставнија. Једини украси су разнобојни појасеви настали слагањем крпа. Ти појасеви могу бити ужи или шири и увек су разнобојни, што крпама даје шаренило пријатно за око.

63.2) Покровци

Покровци су најподеснији за покривање како у селима Дунавске клисуре тако и Пољадије. Њима се покривају коњи да се заштите од назеба, а користе се и као покривачи колских седишта. Покровци су, по правилу, без украса и саткани су од кострети. Суре су боје. И данас их има у свим селима са ових простора.

63.3) Ћилими

Сматран за највреднију тканину, ћилими означавају велико мајсторство клисурских и пољадијских ткаља. У њима се огледа смисао за уметничко изражавање. При изради ћилима долази до пуног изражаја изузетна вештина, природна обдареност и креативна имагинација ткаља.

За израду ћилима, као основа употребљава се памучно влакно, а као потка – разбојни вунени конац, такозвана “стрека”. Ткају се у две нити, а клечањем руком израђују се најразноврснији украси. Орнаментисање ћилима обавља се за време ткања.

Ћилими су састављени из две потпуно идентичне поле. Обичај је у Клисури и Пољадији да се за два кревета смештена у собу “с пута” изаткају два истоверсна ћилима.

Ћилими су се и пре и сада користили само у свечаним приликама. За време празника излагани су на прозорима. Њима су украшавана кола када се одлазило по младу. Ћилими су коришћени и приликом погребца: прво се носила обложе ћилимом, а онда се на њих ставља мртвачки сандук. Све су то докази да Клисурци и Пољадијци много држе до ћилима, то је најдрагоценија ствар коју израђују у домаћој радиности.

Код Пољадијаца ћилимарство је веома развијено. У њиховим кућама и данас се лако могу наћи примерци укусно рађених старих ћилима. О таквом једном ћилиму пише и др Миленко С. Филиповић: “Ћилим, рађен у Луговету крајем 19. века, а откупљен у Врачев Гају, карактерише се “чешљевима” у улама, у грунту су плумокшири, а шестоугаоно коло испуњено је симетрично постављеним геометријским мотивима, који се сусрећу и у грунту” (стр. 147).

На ћилиму постоји средина око које је шире поље које у Пољадији зову “грунт” (од немачке речи Грунд), а унаоколо је окрајница која се код Пољадијаца зове “улама” или, како се и у Клисури каже, “перваз”.

Ћилими са пругастим украсима или како се то овде каже “на штрафте” брзо су нестали у горњем делу клисурских села где је преовладала варијанта са украсима у средишту ћилима. Свакако да је ова врста украса омогућавала да се боље размахне маштовитост народних ткаља. У том смислу веома су познати ћилими са украсима у облику ромба, а такве украсе Љупковци

називају “икона”. У већи ромб уцртавају се ромбови мањег облика у разним бојама, понајвише бива плава, жута и црвена. Такви ромбови су уткани у црвена, зелена или бордо поља. У сва четири угла ћилима уткани су ромбови или стилизовани какви зооморфни мотиви.

Напоредо с том врстом ћилима, у Љупкови се могу и данас наћи такозвани “ћилими са полицама” који су по украсној структури, а и по различитости боја, различити од ћилима са украсима на ромбове. У њима правоугаони украс заузима средиште ћилима. Његово наранџасто поље декорисано је малим “очима”, а често и стилизованим птичицама, жапчићима или рачићима. Оквир ћилима је сличан оном са украсима у облику иконе, пошто се углови повезују уплетеном лозом.

Уопште узевши, украшавање ћилима је веома разноврсно. Преовлађују биљни орнаменти (руже, листићи, звезде). Може се тврдити да се у новом клисурском или пољадијском ћилиму налази ружа, тзв. “грамофони”. Они су ограђени разним гранама и листовима. Цео такав украс је уоквирен.

Други мотив који је често присутан на клисурским и пољадијским ћилимима јесте “плумошки” с цвећем. Каткада налазимо и зооморфне мотиве: поготово главу са крестом и голубе, веома геометризоване, без облина, с оштрим угловима. Могу се видети, али много ређе, и авиморфни мотиви: пауни и лептири.

Приказујући украсе клисурских и пољадијских ћилима, ваља поменути и њихов посебан колорит. Постоји једна изразито пољадијска и клисурска комбинација различитих боја. Присутан је широки дијапазон боја. Предоминантне су црвена, плава, наранџаста, кестањаста и зелена боја. Да би нека боја дошла до снажног изражаја користе се нијансе, те се готово доследно до праве боје долази преко нијанси. То је нарочито уочљиво код ружа или “грамофона”. Најизраженије боје су увек у централном делу ћилима. Таква полихромија одмара око посматрача.

Према мотивима и бојама које се користе при изради ћилима може се веома лако одредити зона у којој је ћилим изаткан. Тако је за старомолдавску етнографску зону карактеристична зеленкаста боја са зооморфним мотивима, док су за горњоклисурску и пољадијску зону карактеристичне јарко-црвене боје са флоралним мотивима. То, ипак не значи да су зоне строго ограничене. Постоји пуно позајмица и прожимање утицаја како у мотивима, тако и у употреби и слагању боја. До тога долази или удајом девојака у друга села када, као мираз односе и изаткане ћилиме, било што су ткаље преносиле оне моделе које би им се свидели у другим зонама.

У последње време израђује се једна посебна врста ћилима. То су такозвани “ћупанци”. При изради таквих ћилима, прво се изатка основа боје

која се жели, а потом се у такву тканину вертикалним убудима игле увлачи вунени конач помоћу којег се праве различите шаре.

63.4) Торбе и торбице

Клечане торбе и торбице начињене су од вунене тканине. Израђују се ткањем на разбоју, слично осталим вуненим производима. Оно што је специфична одлика клисурске и пољадијске торбе јесте њихово орнаментисање. Изаткане су у облику једне поле дужине до два метра, која се пресавије па се тако добију две стране торбе. На централним деловима тих страна налази се главни украс црвене или кестењасте боје на белој основи.

Торбе су оивичене исплетеним појасом, у облику каиша направљеног од разнобојног вуненог конца, који се на доњим крајевима завршава двема кићанкама.

Клечане торбе се користе само у посебно свечаним приликама када се одлази у госте у друга места.

За разлику од торбе, торбице имају првенствено пругасте украсе, који се налажу један на други. По облику сличне су торбама.

63.5) Чаршави

Чаршави од тканине израђују се слично ћилимима. Често су им и украси слични. Кудељна основа чаршава чини их дебљим. Код чаршава основа је од памучног влакна, па су они тањи. Имају само једно лице. Чаршави се употребљавају као столњаци за покривање столова, клупа за седење, па и ормана. Најчешћи украси су флоралног карактера.

63.6) Зидњаци

Изаткани су као и чаршави, али само од једне поле. Стоје окачени о зид дужином и служе једино као украси у собама.

63.7) Клечане тканине

За ткање “каница” како се оне називају у Клисури и Пољадији не обављају се неке посебне припреме, већ се, или на почетку, а много чешће на крају ткања, остави мало основе да се изаткају и канице. Дуге су колико два појаса и служе за опасивање гаћа, а понекад и чакшира.

Шаре су им хоризонталне, у облику пруга, а често су и једнобојне. При изради, претежно се употребљава црвена боја стреке.

63.8) Простирачи

Простирачи нису вунена тканина, већ ланена, кудељна или памучна. Ткају се на разбојима као и вунене тканине, али се за основу и потку користи

кудељни, односно памучни или ланени конац. Клисурски и пољадијски простирачи немају украса. Користе се за покривање столова или сламарица, такозваних “сламњача”, на којима се некада спавало. Данас их је све мање у употреби; замењени су купљеним тканинама.

64) Орнаментација вунених тканина

Најчешћи орнаменти који се користе на вуненим тканинама у Дунавској клисури и Пољадији могу се разврстати у следеће групе:

- украси у облику “штрафта”, такозвани пругасти орнаменти;
- украси оивичени оквиром;
- украси без оквира.

Постоје разне врсте украса у облику “штрафта”. Најчешће су обојене пруге без орнамената; има их и са украсима. Овакав начин шарања најчешће се види на вуненим тканинама. Штрафте могу бити уже или шире, водоравне, ређе усправне. Ако се користе и једне и друге (водоравне и усправне), образују се такозване коцке.

Ако се користе групни орнаменти, тада се они понављају на истом размаку. Има и доста ћилима са наизменичним орнаментима и широким пругама без украса. Такве орнаментације користе се поготово при изради чаршава.

И код композиција са оквиром постоји више врста украса. Тако постоје оквири у облику правих линија, различите ширине. Затим разноврсни цветови који се наизменично понављају. У средини се, по правилу, налази, главни украс. У сваки угао искључан је по један орнамент, али увек много једноставнији. Овакав начин украшавања користи се при изради чаршава и ћилима.

Користе се и украси без оквира. То је и најчешћи случај код клисурских и пољадијских ћилимова. Но и у овом случају редовно су присутни и помоћни орнаменти, смештени у угловима ћилима: разни цветови и гране. Углавном су то флорални мотиви.

За разлику од вунених тканина, које су обилно украшене, памучне и кудељне тканине су увек без украса.

Клисурске и пољадијске вунене тканине посебно карактерише њихова полихромија. Ћилими старије производње имају мање украса, који су блажих боја. Ћилими скорашњег порекла украшени су већом скалом боја. Боје су много контрастније и живље. Иако је тај контраст каткад веома изражен и јак, он делује допадљиво, јер у комбинацији боја, клисурске и пољадијске ткаље испољавају право мајсторство при распореду, одражавајући потребан склад. Посебно су изразите јарко-црвене боје разноврсних нијанси. Присутне су и комбинације беле и црне боје.

Вешто коришћење нијанси боја даје вуненим клисурским и пољадијским тканинама посебну, јединствену вредност. Собе украшене оваквим тканинама стварају допадљив утисак присности, душевне опуштености и, што је, можда, најважније, стварају утисак изразите топлине собе.

У изради тих тканина учествовала су многа поколења ткаља; овај се занат преносио, што се и сада догађа, с мајке на ћерку. Ткаље су преузимале постојеће мотиве и боје, али су у њих уносиле део својих осећања и вештине, те се с правом може рећи да је у изради тих тканина учествовало по неколико поколења. Та традиција чува се и данас, како у израду тканина, тако и у њиховим особеностима, па и у украшавању ентеријера готово сваке пољадијске и клисурске куће.

в) Везење

У клисурским и пољадијским селима се за вез користи реч страног порекла (немачког) “шлинговање”. Широка употреба ове речи наводи на помисао да су Клисурци и Пољадијци овај занат примили тек после досељавања у ове крајеве. Сматрамо да овакав чисто лингвистички аргуменат не може и не мора бити и једино исправан, јер низ других доказа су много поузданији и прихватљивији. Међу такве доказе треба свакако поменути и чињеницу да старије особе, поред стране речи, користе и српски назив – везење. Сада постоје домаћи изрази, као што су: косовски вез, женски вез. У те податке треба сврстати украсне елементе везених предмета.

Везење као кућна радиност присутна је у мањој или већој мери у свим клисурским и пољадијским селима. Клисурске и пољадијске везиље су за овај посао употребљавале ћерђеф округлог или четвртастог облика. На њему се разапне платно купљено у трговини, чешће изаткано на разбоју, па су се иглом и памучним концем у боји везле најразличитије шаре и украсе.

Много једноставније било је шлинговање без употребе ћерђефа, такозвано шлинговање на прсту, са упрошћеним украсима.

Пре почетка везења ваља мотиве прецртати на платно, што се обавља на више начина. Данас се за то користе индиго-хартије. Некада су украси били пресликавани трљањем платна кашиком, јер се оно постављало преко жељених модела. Орнаменти се појаве убрзо. На овим просторима постоје ове врсте везова: косовски вез, то јест вез са испуњеним пољима, вез у облику лозе, вез у облику непрекидних танких линија и, најзад, вез у облику “крстака”. Овакав вез се још назива и “крстуш”; има облик једне линије састављене од низ крстића који се понављају.

Шлинговањем се баве млађе жене, често су то девојке, које су на тај начин припремале своје рухо. У том послу помагале су им и мајке. Када жене зађу у године, баве се ткањем, никако везењем.

в1) Предмети израђивани везењем

Шлинговањем су израђивани различити предмети. Најраспрострањенији и најпознатији су чаршави, “куварице”, пешкири, јастучићи, зидњаци и цепнице.

в1.1) Чаршави

Према својој намени разликују се две врсте чаршава: чаршави за прекривање столова, такозвани *столњаци*, и чаршави за кревете. По начину израде и украшавања потпуно су идентични. Основни украсни мотив налази се у централном делу чаршава, а у сваки угао начини се по један украс често потпуно сличан централном, или много мањи.

Најчешћи украсни мотиви при шлинговању чаршава потичу из флоралног света. Постоји много чаршава са расцветаним букетом разноврсног цвећа и зеленим лишћем, као и рукуветом јарко обојених ружа. Преовлађују основне боје, нарочито црвена, жута и зелена.

Клисурски и пољадијски чаршави су били и данас су обрубљени рупицама, такозваним “шупљикама”, и обично су без чипке.

в1.2) Куварице

Ако чаршави имају и своју утилитарну сврху, “куварице” су само украсни елеменат ентеријера клисурских и пољадијских кућа. По правилу се постављају изнад штедњака или “шпорета”.

Куварице су повећи извезени комад платна четвртастог облика. Најчешћи украси су израђени везом у облику “лозе” и представљају људске ликове, поготово женске. Косовски вез се користи само за израду листова. Читав украс је уоквирен гранама.

Клисурске и пољадијске “куварице” познате су по својим песмама од по два стиха, поучног или подсмешљивог карактера. Наводимо неколико таквих стихова:

*Куварице, мање збори
Да ти ручак не изгори!*

*Ја сам куварица млада
Зато не знам куват сада.*

*Кад је доста пара,
У кувању ће жена лако имат' дара.*

Понекад се “куварице” стављају и изнад умиваоника, али тада текстови песама мењају своју садржину.

*Рука руку мије,
Образ обадије!*

*Чиста вода лепо прија,
Уми се ти на ћу и ја.*

в1.3) Пешкири

У клисурским и пољадијским селима постоје две врсте пешкира: кратки и дугачки. По изради потпуно су слични, разлика је само у њиховој дужини.

Пешкири се користе као украсни елеменат. Њиме се украшавају куће, уоквирују се слике и иконе; њима се ките коњи кад се одлази на свадбе и на друге празнике.

И њихови су главни украси флоралног карактера; много се користи косовски вез. На крајевима пешкира пришивене су чипке и шупљике.

в1.4) Зидњаци

Зидњаци су украсни предмети. Дугачки су као и кревет и правоугаоног су облика. За њих се косовским везом израђују орнаменти из биљног света. Није редак случај да се на зидњацима виде и домаће животиње: мачке и кучићи.

в1.5) Јастучићи

Код јастучића извезено је само лице једноставним украсима флоралног карактера. Јастучићи служе само као украси и стављају се на кревете.

Поменимо да је вез једно од главних грана домаће радности која се у Клисури и Пољадији зналачки обавља. Вез има богату традицију тако да се и сада готово у свакој кући жене и девојке баве везом за украшавање куће.

г) Плетење

Плетење свиленим или памучним концем, односно штрикањем, како се назива у Клисури и Пољадији, новијег је датума, док је знатно старијег

датума плетење вуненим концем, којим су и израђивани делови народне ношње, поготово женске.

Штрикање је данас прилично проширено занимање клисурских и пољадијских жена. Штрикају се најразличитији предмети, почевши од делова народне ношње па све до украсних предмета за домаћинство.

Постоје, углавном, три врсте плетења: штрикање (плетење), нецовање и штиковање. Сви ови називи су германизми, што је поуздан доказ да је ово занимање прихваћено тек по доласку наших предака у Клисуру и Пољадију. Не улазећи у историјат овог занимања, истичем, ипак, сталну присутност у насељима дуж Дунава и Нере.

Штрикање је најраспрострањенија врста плетења. Користи се танак конац, такозвани “штепс”. Жељени украси се израђују истовремено са штрикањем.

Нецовање је нешто друкчија врста штрикања: прво се исплете једна мрежа (за коју се користи немачка реч *нец*) са рупама, такозваним окцима. Према моделу или узору који пред собом има плетилца попуњава та окца.

Штиковање је делатност која се обавља на платну, на коме је нацртан модел који се обрубљавањем израђује.

За све врсте плетења користи се танак свилени или памучни конац. Напред је већ речено да се разни делови народне ношње израђују вуненим концем.

г1) Предмети израђени плетењем

Плетењем су израђивани, а и сада се још израђују, многи предмети који чине да се људи што удобније осећају у својим кућама.

Најглавнији и најраспрострањенији штрикани предмети:

г1.1) Чипке

Оне могу бити различите по својој намени, величини и изгледу. Имају облик једног подужег појаса за различите ширине. По правилу, једна страна им је права, а друга у облику углова или, обично, подједнаке величине. Чипке могу бити саставни део народне ношње (женске). Као украсни елеменат пришиване су на простираче, чаршаве, пешкире, а могу се окачити и на полице.

г1.2) Фиранге (Завесе)

Стављају се на прозоре. Могу бити мале или велике. Велике фиранге преклапају читаве прозоре, а мале само половину окна. Мрежастог су облика и прво штрикање се обавља “клот” (једноставно), а затим се окца напуне сходно одговарајућем украсном узорку. Имају естетску намену. Израђују се

од свиленог и, поготово, од белог памучног конца. Данас се за фиранге користи разнобојни конац за израду украсних елемената.

г1.3) Чаршави

И чаршави су мрежастог облика. Користе се само за покривање кревета или другог намештаја. За прекривање намештаја користе се такозвани “миљеји”. То су мали стони чаршави најразличитијег облика (круг, правоугаоник, квадрат итд). “Миљеји” су скорошњег порекла.

У орнаментисању штриканих предмета најчешће се користе мотиви флоралног и зооморфног карактера. Има ружа, букета разноврсног цвећа, паунова, лептира итд. Присутни су и геометријски орнаменти.

У новије време, на жалост, има све мање штриканих предмета. Све се више употребљавају купљени најлонски материјали. Тако једно лепо и корисно занимање, при коме се испољавао осећај за уметнички укус, полако, али неумитно ишчезава.

д) Народно резбарство

Резбарство је најмање развијена грана у домаћој радиности у селима Дунавске клисуре и Пољадије. У сваком селу са ових простора, ипак, бива и по неколико људи, способних и “даровитих” који су од дрвета умели да направе најразличитије предмете знатне уметничке вредности. Резбари су најчешће били чобани а и други које су у овим крајевима називали заједничким именом *дрводеље*.

Резбарењем су украшаване сватовске плjosке, преслице, штапови (чобанске буце), полице, наслони клупа, па и столице.

Као материјал за израду користили су буково и храстово дрво. Тек понегде се могу наћи и изрезбарени предмети од шљиве и трешње.

У изради разноврсних предмета употребљавали су обичне ножеве и нарочито оштре “бритве”.

Ипак, у селима Клисури и Пољадије могао се наћи и по неки наивни народни резбар. Такав један резбар је у Белобрешки био Никола Радосављевић који је у трешњи израдио ликове из српске историје.

ђ/ Бојење изатканих и плетених предмета

Тек последњих десетак година двадесетог века у Клисури и Пољадији било је истиснуто из употребе бојење вегеталним “фарбама” како се то

овде, обично, каже, а за узврат користе искључиво индустријске боје.

Ипак, за бојење вунене пређе још и данас се могу наћи куће у којима се и даље користе биљне боје. Понекад се и ускршња јаја фарбају оваквим бојама.

У ту сврху у селима Дунавске клисуре и Пољадије употребљавало се следеће биље: кора од јове, орахов лист, зелена орахова љуска, орахова кора, дуњин лист, млечика (кучкино млеко), љуска од лука, јасенова кора, лист од бресака, паприка, руј, броћ итд.

Из народног искуства, свака жена која је спретна у овом послу зна неколико основних правила при бојењу биљним бојама.

Приликом бојења ставља се одређена количина (по једна шака) соли да би боја била светлија. Истовремено се ставља и по једна чаша сирћета (може као замена да се употреби и расол) да би боја на фарбаним предметима дуже време трајала.

Свака жена добро зна да ће нека боја бити тамнија, ако се при бојењу употребљава већа количина материје за бојење. Исто тако боја ће бити тамнија ако се предмети за бојење држе дуже и кувају у припремљеној течности за бојење. И обрнуто, ако се жели светлија боја, треба употребљавати много мање материје за бојење и треба много краће временски кувати у течности предмете за бојење.

ђ1) Бојење ораховим листом, зеленом љуском ораха или ораховом кором.

Употребом ових материја за бојење добија се “браон” (мрка) боја.

Орахово лишће се бере обично ујесен и може се држати и преко зиме.

На килограм зеленог ораховог лишћа стави се у посуду до 10 литара воде. Кува се до три сата времена. Потом се течност добро процеди и у њу се ставља једна шака соли и чаша сирћета. Потом се у тако припремљену течност потопи материјал за бојење који је претходно био добро квашен чистом водом, а онда се ставе да се у течности са ораховим листом кува до три сата. Материјал се не вади после кувања, него се оставља у води док се ова потпуно не охлади. Потом се материјал вади из воде, те добро испире у неколико вода.

Није пожељно да се у течност са ораховим листом стави истопљена галица пошто би такав додатак учинио да обојен материјал добије црну боју.

На исти начин се поступа и у случају када се бојење обавља зеленом ораховом љуском и кором.

ђ2) Бојење кором од јове

Оваквим бојењем добија се црна боја. Да би бојење било успешније, употребљава се кора од млађих стабала јове.

Бојење кором од јове се обавља поштујући неке одређене услове. На један килограм пређе, узима се нешто више од килограма коре од јове и до 300 грама галице.

Прво се кора потопи у води и остави да кора кисне до недељу дана. Тек после тога кора од јове се ставља у воду у којој се кува око 3 сата. Најбоља вода за овакво бојење јесте кишница. Један килограм коре довољан је за пређу до 1 килограма стављен и у суд од 6 литара.

Када је кување готово, течност се процеди, стави се галица да се и она истопа, па се тек онда потопи материјал за бојење, који је претходно био наквашен у чистој води. Прво се кува до три сата, а затим се остави на хлађење. Потом се испира материјал све дотле док престане да боји воду којом се испира.

ђ3) Бојење дуњиним листом

Оваквим “фарбањем” добија се зеленкаста боја. Најбољи за бојење је лист од дуње који почиње да опада са стабла. Дуњин лист се не може оставити и преко зиме, него се мора употребити одмах.

На шест литара воде треба најмање употребити један килограм дуњиног лишћа. Та количина може да обоји један килограм вунене пређе.

Чист опран лист дуње се добро прокува, процеди и у чисту течност се стави шака соли и чаша сирћета, па се затим потопи материјал који ће се бојити. Понеке жене у ту воду стављају и шаку стипсе да би се боја трајније задржала на пређи. Стипса се ставља пре убацивања пређе. У тако припремљену воду ставља се накнадно пређа и оставља се да се кува до два сата. А затим се оставља да се вода потпуно охлади. После хлађења следи испирање материјала у неколико вода и најзад се материјал суши.

ђ4) Бојење луковим љускама

Од љуске црног лука добивају се разни тонови “браун” (мрке) боје.

Љуске од зрелог црног лука потопе се у воду и кувају. Количина воде која се узима јесте у зависности од количине пређе која се жели да се боји. Произвољно се ставља и количина лукових љусака. Ако се жели тамнија боја стави се веће количина љусака и ако дуже траје кување. Обрнуто се, пак, поступа када се жели светлија боја. Обично се употребљавају следеће сразмере: на 100 грама лукових љусака у суду од 6 литара вода.

У луковим љускама, осим пређе и тканина, боје се и ускршња јаја.

Треба знати да пре него што се потопи материјал за бојење, течност треба добро процедити. Обавезно се ставља со и сирће. И овом приликом жене користе стипсу, поготово када боје вунену пређу или какву тканину. Потопљени материјал се кува до два сата, а затим се све то остави да се добро охлади.

ђ5) Бојење јасеновом кором

Оваквим бојењем добија се тамноплава (тегет) боја.

За бојење се употребљава свежа кора од младих јасенова која се потопи у воду и остави да тако кисне неколико дана. До 3 килограма коре од јасена ставе се у суд од 6 литара са водом и ставе се на кување до 3 сата. Потом се течност процеди и у њу се ставља око 100 грама галице. Када се галица истопи, потопи се материјал који ће се бојити.

Даље се поступа као и код бојења кором од јове.

ђ6) Бојење млечиком (кучкино млеко)

Добија се жута боја. Њоме се најчешће боје ускршња јаја али њоме се боји и вунена пређа и друга тканина.

Млечика се бере када је у цвету. За бојење се употребљава једино млечикин цвет.

Количинске сразмере и начин који се обавља бојење млечиком исти је као и код бојења дуњиним листом.

ђ7) Бојење бресквиним листом

Оваквим бојењем добија се “драп” боја, то јест светлосмеђа. Начин бојења, као и количинске сразмере материја за бојење, истоветне су као и код бојења дуњиним лишћем.

Надарене и веште жене из Пољадије а, вероватно, и оне из Клисуре, знале су да пређу начине шареном. То се постиже на занимљив начин. Још неиспремену вуну поделе на неколико делова па потом сваки део посебно боје. На тај начин добија се различито обојене количине вуне. Затим се ти делови помешају и односе код дрндара на влачење. Пошто је вуна издрндана и добро измешана ставља се у повесмо и преде. Од такве пређе добија се при ткању вунена тканина попрскана разним бојама. При ткању ставља се основа и потка од исте пређе.

Х ПОКУЋАНСТВО И ПОСУЋЕ У КЛИСУРСКИМ И ПОЉАДИЈСКИМ СЕЛИМА

Свака сељачка кућа у Пољадији и Клисури има читав инвентар собног намештаја и разноврсног посуђа. Наравно да то зависи, у првом реду, од материјалних могућности сваког домаћинства понаособ, а и од периода који се узима у обзир, јер је покућанство и посуђе претрпело у дужем временском периоду знатне промене. На промене знатно су утицали контакти и утицаји са стране као резултат суживота људи из Клисуре и Пољадије са народима који су живели на овим просторима.

Данас је веома тешко установити шта све припада старијем покућанству, одредити време употребе, ко је и како те предмете израђивао, јер почевши од краја 19. и почетком 20. века, Клисурци и Пољадијци су предмете покућанства и посуђа куповали по вашарима и трговинама у градовима: Бела Црква, Оравица, Нова Молдава, па и у Темишвару.

Све до половине 20. века у многим сиромашним пољадијским, а нарочито клисурским кућама, могло се наћи скромно покућанство, често израђено од вештих сеоских дрводељаца. Једноставан, примитиван кревет “на сојама” са “сламњачом” испуњеном кукурузном комушином, покривеним простирачем од ланеног или кудељног платна. Кревети су постављени уз латералне зидове. У једном су спавали супрузи а у другом деца. Знатно касније су куповани кревети или су их правили по наруџбини код сеоских “тишлера”. Куповане кревете су у почетку имале само имућније породице из Дунавске клисуре и Пољадије.

У средишту собе налазио се “астал” скројен од три грубо истесане даске. Сто је имао дужину до два метара. Даске су причвршћене за двоје ногара (укрштена два стуба).

Уз примитивно направљен “астал” налазиле су се две клупе исте дужине као и сто. Клупе су биле две грубо истесане даске, причвршћене на крајевима за ступце. Такве клупе су биле без “леђа”. Много касније израђиване су клупе “са леђима”, али су њих обично правили мајстори столари.

У почетку, житељи Дунавске клисуре и Пољадије нису знали за постојање “шифоњера” у којима би остављали своју одећу. Њу су вешали на најобичнијим “рафовима” који су били приковани за зид, обично позади кревета. Крајем 19 и почетком 20 века јављају се и у сеоским домаћинствима са ових простора први шифоњери (ормани). Имућније породице имале су у свом покућанству и “крденце” у којима су обично остављали рубље и друге тканине.

Веома важна просторија, поред собе, свакако је била а и данас је “кујна”. У почетку је то било одељење са отвореним комином (оцаком) у коме на средини налазио се котао окачен о вериге за попречну гредицу. Мало касније јавља се зидани шпорет који је имао гвоздене само “тучане” рингле, а јело се готовило у купованом плеханом посуђу. Супа и чорба се служила у земљаним чинијама и тањирима. У употреби су биле чак и дрвене кашике.

Проласком времена ушао је у употребу у Клисури и Пољадији и гвоздени штедњак, такозвани “шпорет” (од немачке речи *Spархерд*), а уместо земљаног посуђа све се више почело користити метално и порцеланско посуђе фабричког порекла.

У домаћинствима у којима се једино на свечарске дане пекао хлеб, редовно се користила куља и проја. Куља се кувала у “котлићу”, а потом просипала на лопар. Проја се готовила на лопару а онда пекла у рерни шпорета. У Златици проја се пекла “под тучом”.

Земљане лонце су Клисурци и Пољадијци углавном набављали код лончара у Белој Цркви, град који се налази у њиховој околини, пошто на овим просторима није било развијено грнчарство.

Да би упалили ватру, Клисурци и Пољадијци су некада употребљавали оцило, кремен и суву печурку. За кремен се најчешће користио бео камен такозвани “белутак”.

Врло је распрострањена била употреба сацака, направа од гвожђа, у облику округле шипке која се ослања на три гвоздене ноге. На њему се постављао котао изнад ватре. Њиме се служило у кући и ван куће.

Колико је сацак важан за једну кућу може се видети и у томе што се веровало у његову магијску моћ, као и сви предмети са огњишта. Када би киша сувише дуго падала и претила икаква опасност, Пољадијци и Клисурци би износили сацак у двориште и постављали наопако, окренутих ногу према небу. Веровали су да ће тако зауставити кишу.

У кујни, на зиду, била је учвршћена пошира даска, такозвана “полица”, на којој се држало посуђе, а на гвозденој куки било је окачено “сириште”. Од старог посуђа треба поменути: ватраљ, којим се подстакивала ватра у шпорету, велики и мали лонац, тигањ, велика и мала тепсија, разноврсни тањери, сланик за млевену со, дрвене и лимене кашике, виљушке, крчаг

(жути земљани суд за воду), кутљача, дрвена “варњача” (варјача), оклагија (дугуљасто ваљкасто дрво којим се тањи или развија тесто), лопар, перушке (гушчија или ћурећа крила, а употребљава се као каква метлица којом се скида прашина), сито којим се просејава брашно. У употреби су биле две врсте решета: густо и ретко. За крупније брашно употребљавало се решето. Оно се користило и за просејавање жита и других зрнастих производа.

Обично се у кујни држало наћве за мешање хлеба, а брашно се држало у један сандук са поклопцем од дрвета. Сиромашније породице из Дунавске клисуре и Пољадије за готовљење проје се служиле карлицом, која је била прислоњена уза зид у кујни.

Свака домаћинска кућа у Клисури и Пољадији имала је прибор за ложење пећи и печење хлеба. За ту сврху служио је жарач са гвозденом куком на крају, којим се подлагала ватра у “фуруни” за хлеб, дрвено гребло, којим се жар гурао у дно фуруне када би се она добро загрејала, “чвакало”, дрвена мотка на чијем је крају била учвршћена крпа коју би квасили при чишћењу огњишта од преосталог жара, дрвени лопар за убацивање хлеба у фуруну. Фуруну су затварали једним поклопцем од плеха. Хлебово тесто се доносило до фуруне у “шућурицама” (оплетене корпице од врбовог прућа).

За ношење и држање воде употребљава се ведро. У Старој Молдави називају га “ампер”. У ведро се преносило и млеко са салаша, тако што су жене користиле “обрамицу”. Обрамице су правили сами сељаци. Пронашли би негде једно криво дрво са уздигнутим врховима, који су обезбеђивали да са обрамице не склизну ведро.

За туцање соли, мака и црвене паприке, Пољадијци и Клисурци употребљавали су ступе. Њих су правили сами сељаци пошто би издубили једно потање дебло од трешње.

За прање веша, хаљина, одела, жене су употребљавале дрвена, корита која су или куповали од Цигана, или су их сами правили пошто би издубили подебља дебела или су их правили од дасака.

У “шпајзу” клисурских и пољадијских кућа налазио се и чабар у коме се држао сир, бардак са ракијом и вином, трап за кромпир.

Имућније куће које су имале веће површине засађене виновом лозом, у свом кућном инвентару имала су и ступу за цеђење грожђа. Једном таквом ступом понекад се служило и по десетак домаћинстава. Израда такве једне ступе је једноставна и могли су је направити и вештији сеоски дрводељци. Ступа је имала неколико делова. Ногари на којима се ослањало постоље од дрвених дебелих дасака на чијим крајевима је ужљебљен канал за отицање “масте”, четири стране направљене од летвица поређаних усправно дужине до једног метра, причвршћене за перваз начињен од једне танке гредице. Стране су постављене унутар постоља тако да омогућавају да кроз празнине

између лествица може да протиче маста у ужлебљени канал. Над странама, по средини постоља, виси клин окачен о дебелу греду. Клин може бити гвозден или дрвен. Битно је да има спирални жљеб који му омогућује да се навртањем може да подиже или спушта. Када се спушта, онда једном направом притиска грозђе постављено у ступу и чини да из њега потече течност. Добро исцеђено грозђе, ставља се као “комина” у одређене каце и спрема се да се од њега пече ракија, такозвана комовица.

Процеђена маста цурила је у шавалъ или штендер и потом се точила ведрима у бурад за вино.

По количини која се може наточити у једно буре, у овим крајевима разликују се следеће врсте буради: аков (буре од 50 л), двојка (буре од 100 л), тројка (од 150 л), петачка (од 5 акова или 250 л) и десетак (од 10 акова или 500 л). Из буради, Клисурци и Пољадијци су вино вадиле натегачом. Била је то направа у облику цеви, али је у овим крајевима расла и биљка тиква која је имала један подужи цевкаст део а на врху је имала издужено “буренце”. “Усисивањем”, вадила се количина вина која је могла стати у једној натегачи, отприлике до једног литра.

Од досад набројаних предмета покућанства и посуђа, може се још наћи понешто у кућама са скромним материјалним могућностима или се дотични предмети “крију” по напуштеним таванима старих кућа.

Последњих педесетак година двадесетог века учињен је прави препород у овој области. Клисурска и пољадијска домаћинства била су преплављена пластиком, керамиком, порцеланом.

XI КЛИСУРСКА И ПОЉАДИЈСКА НАРОДНА НОШЊА

Етнографско проучавање традиционалне клисурске и пољадијске народне ношње, која се очувала, и то делимично, још само у Старој Молдави, Мачевићу и Љупкови, обавезно је на основу разговора са старијим особама, уз помоћ старих фатографија од пре стотинак година. У осталим селима (Белобрешка, Соколовац, Радимна и друга) народна ношња се потпуно изменила, “модернизовала”. Извесне податке о пољадијској народној ношњи могу се наћи у књизи Александра Станојловића.

Упоређујући казивање многих људи са подручја Дунавске клисуре и Пољадије, лако се може закључити да се не ради о некој заједничкој, потпуно идентичној клисурској и пољадијској народној ношњи, истој за сва поменута места дуж Дунава и Нере. У том смислу, од осталих, нарочито се разликује старомолдавска народна ношња која има и једно специфично обележје.

Снажни утицај румунске етничке масе, специфични економски услови појединих села или, пак, групе насеља (Пољадија, Клисура) нарочити историјски услови: живот под турском владавином, живот у условима *Војне границе* па и живот под аустријском и мађарском административном влашћу, оставили су снажан печат и у народној ношњи ових крајева.

Имајући у виду све те околности тешко је говорити о устаљеној народној ношњи или о очувању традиционалне, првобитне клисурске или пољадијске народне ношње.

Ипак, сасвим је сигурно да се у времену досељавања Клисураца и Пољадијаца у ове крајеве у периоду од 14. па све до 19. века највећи део становништва, у зависности од периода досељавања и са којих простора је долазио, носили су са собом и ношњу краја из кога су дошли. Пресељени у нов крај, проласком времена, ношња старог краја је полако ишчезавала, а становништво се прилагођавало новим условима за одевање.

Из садашње перспективе веома је тешко установити шта су досељеници примили, а шта им је остало од њихове традиционалне ношње.

Пouzдано се зна да је у клисурским и пољадијским насељима постојала

некада велика разноликост у народној ношљи. Без мало, свако је село имало својих особености у одевању, а то је зависило од разлика у времену досељавања и крајева одакле су долазили. И поред тих специфичности, ипак се може, донекле, начинити извесна подела по етнографским зонама. А то су: пољадијска (обухвата Златицу, Лесковицу, Прњавор, Луговет и Соколовац), белобрешачка зона (Дивич, Радимна, Пожежена, Белобрешка), и старомолдавска, којој припадају Мачевић, Стара Молдава и Љупкова. Народна ношња Свинице са својим особеностима не спада ни у једну поменућу зону.

Аргументованију и темељитију анализу народне ношње Клисураца и Пољадијаца можемо начинити тек када се узме за анализу почетак 19. па све до половине 20. века. Половина двадесетог века био је преломни тренутак у ишчезавању народне ношње у овим крајевима. Од тада и обични људи са села прихватили су “градску” ношњу. Данас је то постала обична пракса и више није стидно наићи на човека педесетогодишњака обученог у “фармерке”.

Но и поред таквих екстремних случајева ипак, има људи, поготово оних старијих, који се бар на благе дане облаче и носе како су се носили њихови дедови и очеви.

Стара, како женска тако и мушка, традиционална, народна ношња, прављена је у главном, у домаћој радиности. У тој ношњи постоји необично много разноликих елемената, јер је велико шаренило досељеника из разних крајева доносило са собом и своје специфичности краја одакле су некад давно дошли. Нарочито су живописне ношње Старомолдаваца, са посебно лепим шарама на женској и мушкој летњој ношњи, која је рукотворина од лана, кудеље или пак од најфиније вуне, која се у овим крајевима назива “вуница”. Посебно се истичу оригиналне и веома живописне народне шаре или везови.

Шаре на женској и летњој мушкој ношњи су тако занимљиве, распоред њихових боја је тако шаролик и пријатан за око да у њима човек може да ужива. Занимљиво је да се у тим шарама никад не појављују човек и животиње, већ увек биљка, лишће, цвеће (ружа) или воће, лепо и тачно геометријски стилизовани.

Женска народна ношња у селима Дунавске клисуре и Пољадије била је састављена из два дела: *блузе* и *сукње*. Блузе су биле од чистог белог платна, извезене различитим мотивима у облику цветова. Имале су дуге и прилично широке рукаве. Сукње су прављене од различитог материјала, па су, зависно од тога, различито и кројене, тако да су се носиле сукње “у глокне” и леговане. Обе врсте сукња биле су дугачке до испод колена.

Током хладних зимских дана ношене су сукње израђене од вуне, а преко

блузе носио се прслук, преко којег је облачен капутић, грудњак или кожух.

Доњи женски веш састојао се из оплећка, кошуље, или жипона и скута. Те делове женске одеће још и данас користе неке старије жене.

На глави су жене носиле мараме, а оне нешто млађе и имућније “ћуле”. Млађе су носиле мараме отвореније, претежно беле боје, повезане на пола главе, док су старије носиле мараме затворенијих боја. Мараме су им прекривале чело.

Мушка народна ношња знатно се разликовала у зависности од годишњег доба. За време летњих дана, мушкарци су носили кошуље са дугачким, широким рукавима и са запонцима. Овакве кошуље нису имале оковратник. Преко кошуље навлачили су прслук, често украшен ширитима. Уместо панталона и чакшира, носили су гаће. И кошуље и гаће биле су углавном од лана или кудеље. Гаће су везивали гатњиком. Веома често су ногавице гаћа завлачили у вунене чарапе, или су, пак, биле привезане и опутама, када су на ногама носили опанке на ремење.

Зимска мушка народна ношња састојала се од: панталона тзв. “чакшира”, сукненог прслука, понекад и сукнене “хаљине” с рукавима, преко којих је обавезно долазио грудњак израђен код ћурчије. Чакшире су биле од сукна, изаткане често у народној радиности. Старији људи су носили затвореније боје, поготово црне, а млађи чакшире беле боје. Скројене уз ногу, са црвеним или црним ширитом на шаву, дуж обе стране ногавице. Цепови су били спреда и позади, украшени разнобојним ширитима (“пантљикама”). Нарочито је била омиљена комбинација црвене, црне или црвено-загасито и плаве боје.

Мушкарци су на глави, лети, носили шешире са великим ободом, а зими шубаре прављене код ћурчије од уштављене јагњеће коже. Шубаре су имале врх сабијен или накривљен на једну страну.

И мушкарци и жене су носили опанке са округлим врхом, затим ципеле, а много касније сандале. Жене су често обувале и папуче. У новије време носе се “плетењаче”, обућа исплетена од вуне и ошивена гуменом подлогом. На ноге су навлачили чарапе, потколенице, обично јарких боја, претежно црвене.

Ради боље прегледности, а зависно од временског периода, поменућемо народну ношњу – мушку, женску – за летњи и зимски период.

а) Мушка летња народна ношња

У давној прошлости, у Клисури и Пољадији људи су носили дугу косу која им падала на рамена. Косу су зачешљавали унатраг.

За време *Војне границе*, људи су носили браду и бркове. Почетком двадесетог века још се могао пронаћи по који “бркајлија”, код многих остадоше једино “брчићи”.

Главни делови мушке летње ношње су:

а1) Шешир

У Пољадији и Клисуре био је познат шешир “губераш”. Овакав шешир се носио лети, за време топлих дана. Шешир је саставни део мушке летње ношње. Носио се све до краја педесетих година двадесетог века када је био замењен обичним куповним шеширима различитог облика и боја. Преовладава пепељаста боја нових шешира. Шешир губераш је био црне боје и израђивао се од грубог и пунијег материјала како би могао да издржи све природне непогоде којем је био изложен. Глава губераша је била ниска, док је обод био широк. Шешир је обмотан црним гајтаном или “пантником” од вуне или конца, а на крају завезан “у машину”. Овакав шешир је био у свакодневной употреби.

Готово сваки домаћин Клисурац и Пољадијац имао је поред губераша и шешир “за светак”. Њега су употребљавали када су недељом одлазили у цркву или приликом црквених празника. Овај шешир је био израђен од црног сјајног “филца” са црном машином. Имао је знатно ужи обод и вишу главу од губераша.

а2) Кошуља

Кошуља је део летње мушке ношње која се носи уз тело. Израђена је од “српског” платна и изаткана је у домаћој радиности. Била је доста дуга али не толико као код Румуна.

Таква кошуља била је састављена из неколико делова. Колир је од чврстог “чешког” платна или “паргара”. Закопчава се на предњем делу, под грлом са једним дугметом. Други део кошуље су нарамнице учвршћене са унутрашње стране, такозваном потплатом. Потплате су комади платна од старијих, већ изношених кошуља. Рукави су широки и довољно “комотни”. Кошуља се завршава “запонцима” појачаним куповним платном “паргаром”, а обично се закопчавали на једно дугме, ређе са два. Запонци су били беле боје. И део који је прекривао груди, у пределу где се постављала дугмад (обично по четири дугмета), појачан је паргаром. Обично се употребљавала бела дугмета.

Кошуље момака а и млађих особа имале су појачан део везен белим памучним концем или “шиком”, то јест позлаћеним концем. Украшавања најчешће су била везена у облику грана.

У селима Дунавске клисуре и Пољадије кошуље су често правиле саме мало вештије жене, без потражње кројача. Куповао се једино материјал за шиће, а куповао се у омотима, такозваним “трубама”. Често се догађало да су платно ткале у кућној радиности.

а3) Прслук

Овај се део мушке народне ношње у клисурским и пољадијским насељима назива “прослук” (уметнут је глас “о” да би разбио групу од четири сугласника, тешку за изговор; чак и Вук Стефановић Караџић у свом “Ријечнику” поред речи “прслук” даје и реч “пруслук”, са уметнутим самогласником “у”)

Прслук је само део мушке летње одеће, без оковратника и рукава. Преко њега су мушкарци, обично, облачили сукнене хаљине. Били су једноставно кројени и шивени, без икаквих украса.

У почетку се носили прслуци од белог сукна, затим од плаве “чоје”, а у последње време прслуци се праве од црне чоје или плиша, ретко од штофа. При обављању послова носили се бели прслуци од сукна. Дужина прслука је била осредње величине. Закопчавали се белим и црним дугмадима који се куповали, по разним дућанима или на вашарима. У пракси је био и прслук са два реда дугмади, један ред је служио искључиво као украсни елеменат.

Касније су се појавили прслуци исплетени од вунице у разноврсним комбинацијама плетења: лице-наличје, два лица-два наличја, на редове и др. Такав исплетен прслук, али и са оковратником и рукавима, у селима Дунавске клисуре и Пољадије назива се “штриков” или “штриканица”.

У новије време и женске су особе носиле једну врсту “прослука” са рукавима и оковратником, као нека врста кратког женског капута, “јакне”.

Реч јакна је варваризам немачког порекла, а као део женске одеће преузет је у времену када су ови крајеви били под аустро-угарском управом. Јакне су биле израђене од дебљег купљеног материјала, најчешће од штофа.

а4) Гаће

Овај део мушке летње ношње се редовно израђивао у народној радиности.

Гаће су шивене од разног српског платна. За свакодневну употребу и за обављање разних кућевних пољских радова, мушке особе су облачиле дебеле гаће изаткане од памука или кудеље. Понекад се памучно влакно мешало са кудељним. Често су гаће имале доле на ногавицама ресе, такозване “ројте”.

За разне свечаности људи су облачили гаће од тањег материјала. Оне

су биле много шире од гаћа за рад. Пошто су биле веома танке, мушке особе су испод њих носиле још један пар кратких гаћа, обично само до колена, направљене од дебљег домаћег платна.

Као и кошуље, и гаће су израђиване у кући. Прво су шивене руком, а касније шивањом машином.

а5) Тканице

Ради лакшег изговора, ова се реч у клисурском говору изговара “канице”. Оне су део мушке летње народне ношње.

Тканице су служиле за опасивање око струка, уместо обичних опасача. Тканице се носе при облачењу гаћа и кошуља. Ткају се на разбоју и имају облик једног појаса ширине добре шаке. Дужина им је два до три метра. Понеке тканице су имале на крајевима “ројте” или “фронцле” (ресе). На крају тканице су учвршћене вунене узице којима се канице везивају.

У почетку тканице су биле изаткане од одабране вуне, такозване “вунице”. Имале су белу боју, али касније ткале се канице од разнобојне “стреке” (што је предена бојадисана вуна). Преовладавала је црвена боја, а могло се наћи и шарених каница од црвене, мрке, зелене, жуте и других комбинација боја.

а6) Ћемер

Ћемер је саставни део мушке летње народне ношње. Носе га искључиво мушке особе и служи за држање новца и предмета за паљење луле: кресива, оцила и печурке.

Имућнији клисурски и пољадијски домаћини имали су по два пара ћемера: једне црне, које су носили у радне дане, и друге жуте, само за празнике и друге свечаности.

Ћемер је израђиван од кожног материјала, обично од телеће коже. Израђивали су их мајстори сарачи. Ћемер је често био ишаран избушеним рупицама у облику цветова, звездица, грана, листова др.

а7) Обојци

Овај део мушке и женске одеће данас је у употреби једино у селима Старој Молдави, Мачевићу и Љупкови. Некада је то било друкчије, користили га готово мештани свих пољадијских и клисурских села. И данас су обојци познати и у другим местима, али су израђивани од друкчијег материјала.

Обојци се, заправо, носе уместо чарапа. Ткање обојака се врши у “четворак”, то јест са четири нити. То се чини да би обојци били чвршћи, трајнији и много топлији. У таквом ткању су биле четири нити црвене боје и

две црне, па се потом то понављало наизменично.

Обојци су били дуги до једног, а широки до пола метра. Наравно да су Клисуре и Пољадије одмеравање обављале на свој “сељачки” начин, а то је мерење “на лакат”. По том мерењу обојци су у ширини били “од шаке до лакта” а у дужини су имали “два лакта”.

Приликом ткања доле би се уткале две упоредне црне пруге, као какав первез.

Обојци се двапут обавију око ноге, то јест око листа и цеванице, а потом се обори горњи део надоле и њиме обавије стопало и настави се обавијање на листу ноге. Да би обојци стојали чврсто уз ноге, обавијали су их ремењем по три пута око ноге, одозго надоле, крај ремена причврстили кроз рупу на опанцима.

У старомолдавској етнографској зони познати су обојци од црвеног сукна. О тој црвеној боји у овом крају још и данас кружи прича по којој црвена боја симболише крв коју су пролили њихови преци у борби против отоманских освајача.

У овим крајевима обојци црвене боје се називају “српски обојци”, за разлику од белих обојака карактеристични за Румуне.

а8) Чарапе

Чарапе су део како мушке тако и женске народне ношње. Носе се да штите ноге од природних непогода.

Као део одеће која се види, чарапе су украшене на разне начине. Женске особе носе плетене чарапе, доколенице, израђене од најфинијег вуненог влакна.

У Старој Молдави, Мачевићу и Љупкови и мушкарци носе потколенице, поготово зелене боје, са подвијеним горњим делом. Женске особе су користиле нарочито црвену боју.

У осталим етнографским зонама Клисуре и Пољадије веома су распрострањене мушке плетене чарапе које се носе преко чакшира. Биле су плетене у кућној радиности. За њихову израду користиле се разне врсте плетења, па су такве чарапе биле плетене “на кришке”, “на рузмарин” итд. Таквих чарапа у клисурским насељима могу се видети још и данас.

а9) Опанци

Некада су становници Дунавске клисуре и Пољадије као обућу користили једино опанке, и то у свим годишњим добрима.

Опанке су подједнако носиле и мушке и женске особе. Данас су готово ишчезле из употребе. Још се једино код старијих људи може наћи по који пар

кожних опанака, нешто више гумених, који су се појавили много касније, јер се за њихову израду користио материјал од гумених точкова, које је било на претек после другог светског рата.

За израду опанака, опанчари су употребљавали говеђу кожу. У пољадијским селима су сељаци куповали од опанчара “табаке” учињене коже, па су онда сами за своје потребе израђивали опанке. Ређе су их куповали од опанчара.

Постоје, углавном, две врсте опанака: “хајдучки”, израђени од коже, притегнути уз ногу и са округлим, тупим врхом, и опанци на ремења, или, како су у појединим местима (на пример у Љупкови) називају, на “опуте”. И ремење и опуте служиле су за притезање опанака уз ногу. Хајдучке опанке карактеришу разне украсне шаре разних боја. Преовладавала је мрко-жута и затворено-црвена боја.

За разлику од прошлости, данас се обућа Клисураца и Пољадијаца сасвим изменила и носи печат савременог начина обувања. Тако се данас користе сандале, папуче, мушке и женске ципеле, баканце и друга обућа.

а10) Чизме

Чизме су постале део српске пољадијске и клисурске народне ношње тек крајем 19. века. Тај се период поклапа са укидањем *Војне границе* 1872. године. По свим изгледима, чизме су ушле у употребу у ове крајеве под непосредним утицајем мађарског живља са којим су Клисурци и Пољадијци били у непосредном контакту. Изглед мађарских чизама потпуно је идентичан са чизмама које се некад носиле у Дунавској клисури и Пољадији. То може да послужи као аргумент за пређашњу тврдњу.

Очигледно је да се чизме носиле у овим крајевима и за време трајања *Војне границе*. Будући да су сва ова насеља улазила у састав Војне границе, чизме су биле саставни део граничарске војне униформе, а добро је познато да су људи ових крајева служили као граничари на “кордону”.

У овим крајевима су биле познате чизме црне боје, без набора између чизмених сара и стопала. Ипак, млађе особе су носиле и чизме са неколико набора. Клисурци и Пољадијци су чизме куповали у трговинама из оближњих градова (Вршац, Бела Црква, Оравица).

6. Мушка зимска народна ношња

61) Чакшире

Чакшире су главни део мушке народне ношње. У нешто измењеном облику, чакшире се данас носе у свим селима Дунавске клисуре и Пољадије,

како старије, тако и млађе особе. Чакшире су прављене у кућној радиности од сукна тканог на разбоју. Коришћен је вунен конац испреден на преслици. Тако изаткан материјал ношен је на прераду у ваљаонице, претежно у Пожежену и Свинуцу. Тек би онда од тог материјала “шнајдери” којих је било у сваком насељу, кројили и шили чакшире најразличитијег облика.

У старомолдавској етнографској зони носиле су се чакшире од суре тканине, као основа коришћен је бео, а као потка црн вунен конац. Такве су чакшире кројене уз ногу. И чакшире и прслук украшаване су зеленом чојом на џеповима и ногавицама.

У Белобрешки и Пожежени некада су се носиле чакшире беле боје од сукна, са џеповима израђеним од разнобојних пантлика, што су биле ушивене у оба поруба дуж ногавица. Такви обрubi су најчешће били боје које је била у контрасту са бојом чакшира. Беле чакшире имале су црвени или црни поруб. И у пољадијским селима носиле се у прошлости беле чакшире.

У новије време, после првог светског рата, уместо сукнених чакшира ношене су “брич-панталоне” (бричес-панталоне) израђене од сукна и, много чешће, од купљеног штофа. Оне имају сасвим друкчији облик. Док су чакшире кројене уз ногу, брич-панталоне су уз ногу само до колена, горњи део им је широк и плочаст. Сужавају се тек код појаса. Таквих панталона још и данас има у готово свим клисурским селима, а поготово у пољадијској етнографској зони.

Све до половине двадесетог века, мушке особе су још носиле сукнене чакшире уз ногу црне или какве друге загасите боје. Старомолдавска зона је и даље употребљавала своје чакшире суре боје.

62) Црни гуњац

Овај део мушке зимске ношње познат је једино у пољадијским селима. Тамо га називају и “женски гуњац” пошто су материјал за израду гуњаца радиле жене – преле, бојиле и ткале вуну на разбоју. Тако припремљен материјал носио се мајстору кабаничару да кроји и шашије гуњац.

За израду гуњца требало је припремити сукно до четири поле. У сваком случају, дужина и ширина била је много мања него у кабанице и дорца. По дужини, постоје дужи и краћи гуњци. Дужи гуњац био је својствен за пољадијска насеља и достигао је до колена. Краћи гуњац, али под друкчијим називом, био је специфичан за клиурска насеља. Тамо је имао и друкчији назив, наиме, звали су га једноставно мушка “аљина”.

Колир на гуњу био је усправан и украшен разнобојним танким чојицама. Клиурска “аљина” имала је положен колир.

Гуњац се закопчавао испод грла копчом од исплетеног конца. Џепови,

косо изрезани, били су са стране гуњца и редовно опшивени плавом чојицом или кожним порубом.

Гуњац се, по правилу, носио у свим свечаним приликама, независно од годишњег доба.

63) Дороц

Дороц, као део мушке зимске ношње, познат је једино у пољадијским селима. Дороц је шивен од белог сукна, дугачак је до испод колена и знатно шири од гуњца. Закопчавао се као и гуњац. Био је веома мало украшен. Дороц је имао дугачке рукаве, а на леђима је имао капуљачу. Дороц је мађарска реч па нас то наводи на помисао да су га Пољадијци као део ношње преузели од Мађара. Остаје необјашњено како то да се не појављује и у клисурским селима.

64) Кабаница

Слична је дорцу по кроју и дужини, али уместо капуљаче на леђима, кабаница је имала четвртасти комад сукна који се могао пребацивати преко главе у случају потребе. И кабанице су израђене код мајстора кабаничара или су их куповали по разним вашарима.

65) Шубара

У пољадијским и клисурским насељима веома ретко се употребљава реч шубара. Много више је у употреби назив капа. Она је део мушке одеће који служи за покривање главе.

Једну посебну врсту капе употребљавале су и женске особе у старомолдавској етнографској зони. Такве капе су израђене од чоје и штофа и прикачене су за пунђу металним иглама, такозваним “орноглама”. Женске капе се не носе на јавним местима, већ се стављају једино приликом спавања.

Мушке капе, односно шубаре, израђене су од јагњеће коже са вуном. Подједнако се носи и црна и бела боја. У прошлости, сиромашни људи су носили и шубаре од јареће коже.

Шубара се прави од било какве јагњеће коже, али су посебно биле тражене “стриганке” (Вероватно да су то тзв. “астраханке”) које имају ситну гргураву вуну и персијанске (тачније перзијанске), са таласастим вуненим прекривачем.

Зависно од места, шубаре су различито уобличене. Тако људи у старомолдавској етнографској зони носе шубаре са врхом нагнутим на страну, а тако носе и суседни Румуни, у осталим клисурским и пољадијским местима врх шубаре је увучен, те имају изглед зарубљене купе.

66) Грудњак

У местима Дунавске клисуре и Пољадије овај део мушке, женске топле одеће назива се “груњак”, уместо књижевног назива грудњак. По свој прилици ради се о лакшем изговарању. Избачен је сугласник “д” из скупа сугласника “дњ”, тешком за изговор.

Грудњак има изглед једног подужег прслука без рукава. Израђује се од кожа или крзна. Груњак је имао “шпицеве” спреда и позади. Старије особе су шпицеве груњака стављали у чакшире а млађе су носиле груњаке са шпицевима преко чакшира.

И у прошлости, а и данас, груњаци су украшени на разне начине, а нарочито коришћењем коже друкчије боје. За цепове прикачене са стране на оба дела страна груди стављен је по један “лажан” цепић. На груњаке се стављају претежно кожна, ређе, метална дугмад. Као узор за груњак служи разноврсно биље. Као украси за груњаке, нарочито за оне рађене у прошлости, употребљавана су огледала различитог облика: четвртаста, округла и правоугаона.

67) Кожух

Кожух је део мушке и женске зимске одеће. Носи се за време хладних дана. Кожух је дугачак и широк. Израђен је од овчије коже са руном са унутрашње стране. У пољадијским селима носили се и бели кожуси. У клисурским селима носе се, махом, кожуси жуте боје. Овакви кожуси су били знатно скупљи. Носили су их, углавном, имућније особе јер су били знак извесне отмености. Колири на кожусима су, обично, били од црне јагњеће коже, или од астраганске кожице. Колири кожуха су се носили положени. Млађе особе су носили кожухе украшене различито. Тако су неки такви кожуси имали на леђима украсну грану од свиленог конца. Жути кожуси су се закопчавали спреда шиљастим жутим дугмадима у облику жира. Ипак, најчешће дугмад је била округла а боја њихова је зависила од боје кожуха.

На ивици кожуха пришивани су зупчасти украси од обојене коже, такозвани “изрези”.

68) Кожаница

По изгледу и кроју кожанице су сличне кожусима. Разлика је у материјалу који се користио приликом израде кожаница. Кожанице су специфичан део клисурске и пољадијске народне ношње. Имају облик повеће хаљине. Начињене су од телеће коже и нису постављене вуном. Украшене су цеповима и разним комадићима танко исечене пантљике од коже. Кожанице су мрко-жуте или црвенкасте боје.

Кожанице носе у подједнакој мери и мушке и женске особе. Облаче их још и данас у клисурским и пољадијским селима.

69) Бундаш

За нарочито хладне временске периоде и када је дуже времена требало провести на отвореном простору у пољу да би се посвршавали неки послови или приликом одласка на неки далеки пут, у селима Дунавске клисуре и Пољадије много су се користили бундаши. То су дугачки кожуси са веома широким и алватним рукавима. Бундаши су, по правилу, досезали до земље.

Бундаши су били махом беле боје и нису имали украсе. Ређе, бундаши су имали и обичне капуљаче од истог материјала који су користили за време кишњег дана.

И данас употребљавају бундаше у Клисури и Пољадији, нарочито их употребљавају чобани идући са стадима оваца.

610) Опаклија

Опаклије су једна врста огртача која се облачи преко осталог одела. Опаклије су без рукава и биле су дуже и шире од бундаша. Дужина им је досезала до земље.

Опаклије су кожухари правили од кожа шиљежади или оваца.

611) Плетењаче

Плетењаче су саставни део мушке и женске обуће. Носе у свим местима Дунавске клисуре и Пољадије. Плетењаче су, ипак једна посебна врста мушке и женске обуће која се носи у овим крајевима. Израђиване су у два дела: један део је исплетен од вуненог конца од жена плетилца у кућној радиности. Тај део има облик човечје стопале (ноге испод чланана). Други део плетењача је израђен од гуме. Гумену подлогу плетењача опшивају опанчари. На врху, на парчету гуме, ишаране су разним мањим или већим рупицама у различитом облику геометријских фигура.

Плетењаче су увек затворене боје, поготово црне.

в/ Женска летња народна ношња

Девојке и млађе жене из Клисуре и Пољадије су ишле гологлаве. Косу су обично плеле у три или четири струка. Имале су по две плетенице, такозване “кике”, са раздељком на средини. Понекад су плетенице увијале и учвршћивале око главе или су их увијале у пунђу у коју су забадане игле, “шноле”.

За време топлих дана девојке су стављале у косу разноврсно пољско цвеће, пољско и баштованско, а зими, када није било таквог цвећа, вештачко цвеће.

По начину како су се китиле могло се разликовати удате од неударних женских особа, пошто су девојке носиле цвеће на левој страни, а удате на десној.

в1) Марама

То је део женске одеће који служи за покривање или украшавање главе. Мараме могу бити троугластог или четвртастог облика. Троугласте мараме су исплетене од вуненог влакна и користе се особито за покривање врата. Мараме четвртастог облика распрострањене су у свим селима дуж Нере и Дунава и представљају прву фазу у изједначавању градске и сеоске народне ношње. С обзиром на прилике када се носе, мараме могу бити: *радне*, које се носе свакодневно, приликом обављања разноразних послова у домаћинству или пољу. Због тога су и изређене од јефтиног материјала – цица или платна;

- *свечане*, које допуњују свечану народну ношњу. Стављају се приликом разних свечаности или црквених празника. Израђене су до скупог материјала: чохе или сомота;

- *обредне*, које се користе само приликом жалости, када се облачи и пригодна црна одећа.

в2) Ћула

У селима Дунавске клисуре и Пољадије разликују се две врсте ћула: оне обичне под којима се подразумева капа прављена од две полутине мараме. Млађе су носиле ћуле светлије, а старије су носиле црне ћуле. Преко оваквих ћула, при изласку на улицу жене су повезивале мараме.

Ипак, праве ћуле су део женске народне ношње у свим селима Дунавске клисуре и Пољадије. Служе за прикривање једног дела главе (потилјка). Ћула је округлог облика и много личи на женску капу. Продужује се једним делом који виси позади, налик на малу троугласту мараму. Ћуле су покривале косу, савијену у пунђу, за коју су биле причвршћене копчама или “орноглама”, што су их правили Цигани и продавали на вашарима. Понекад су такве копче биле израђене од костију и сребра.

Ћуле су прављене од сомота и кадифе, разних боја, поготово црвене, плаве или црне, и биле су украшене златастим и сребрнастим концем у правим линијама који обликују ћулу.

Ћуле су искићене разним позлаћеним иглама и предметима. Још и данас их има у многим местима Дунавске клисуре и Пољадије, а нарочито у Старој Молдави, Мачевићу и Љупкови.

в3) Оплећак

Оплећак је део доњег женског веша. То је кратка женска кошуља. Дужина оплећка је досезала до струка. Увлаче га у скуте.

Израђиван је од танког српског платна, а у клисурским местима и од дебљег и грубљег платна изатканог у кућној радиности. На оплећку рукави су били кратки. Има оплећака са чипком око врата, неког веза или “шпицева”. И на крају рукава било је чипки и “шпицева”. Оплећак се везује око врата врпцом од плетеног конца или се закопчава дугмадима.

У прошлости, код старијих особа у сиромашним домаћинствима, оплећак су ткали од кудељног конца или га мешали са памучним.

Оплећак је скројен из следећих делова: груди, ремењаче, које су израђиване уцело и ојачане подуплатом (дуплираним платненим комадима), рукава, леђа и доњег дела. И на грудима и на леђима је било набора.

в4) Прслук

Прслук се носи преко оплећка. Обично је шивен од црног “балестина” (назив потиче из енглеске-немачке речи, а означава тканину од полувуненог сјајног материјала). Такви прслуци су израђивани и од разнобојног сомота или сукна. На њима се пришивала дугмад исте боје са прслуком. Место дугмади могло се наћи и прслука који се везује исплетеним концем.

в5) Скуте

Скуте су део женске народне ношње. Скуте носе и данас, поготово старије жене. Жене су скуте облачиле испод сукње. Скуте су имале дужину од струка па све до чланка. Зато су скуте сличне сукњама. Израђене су од грубог белог платна или су ткана кудељним концем, пошто се не виде. Нису биле украшаване везом јер су део женског доњег веша.

Скуте су кројене од три “поле”, од којих две се узимају уцело, а трећа пола се кројила у “цвикле” са стране.

в6) Сукња

Сукња је саставни део женске народне ношње. Носе их и данас. Некада, а данас сасвим ретко, сукње су прављене у домаћој радиности од различитог материјала: лана, кудеље, а нарочито од вуненог конца, а тада су ткане у две или четири нити.

Такве се сукње клечају на разбоју и ишаране су црвеним, црним и зеленим пругама које се наслањају једна на другу.

Било је и једнобојних тканих сукања: сиве или мрке боје. Кројене су од четири или шест пола и сезале су навише до изнад струка, а дужина им

је била до изнад чланка. Данас су такве сукње много краће, тек мало испод колена.

Млађе жене, поготово између два светска рата, носиле су сукње од куповног материјала. Биле су то такозване “грађанске” сукње од куповног материјала, кројене на цвикле а шивене леговане са много набора које се на доњем крају завршавају карнерима.

Клечане сукње се још и данас носе, поготово у Старој Молдави, Мачевићу и Љупкови, док су ланене и кудељне потпуно ишчезле као део женске ношње. Овакве сукње нису имале никакве шаре, једино је, понекад, на доњем делу била чипка исплетена у кућној радиности.

Према начину како су шивене, разликују се сукње на “фолтне”, у “глокне”, у “цвикле” и друге.

в7) Кецеља

У Клисуре и Пољадији назив кецеље се изговара као икавски “кицеља”.

Иако је кецеља део женске одеће, носе је у подједнакој мери и мушке особе, али јој је тада изглед друкчији, то јест постоји и горњи део који прекрива груди и закачен је око врата. Користе је да би штитиле одело од прљавштине, нарочито занатлије, зидари, обућари, колари и други. Кецеље сличног облика носе и млађе жене и девојке. Док су занатлијске кецеље од уштављене коже, ове друге су од платна и извезене.

Али женске кецеље имају и друкчији изглед и носе се преко одеће, покривајући предњу страну. Домаће су израде. Када су изаткане од вуненог влакна, тада су ишаране разнобојним пругасти појасевима који се налажу један на други. Такве кецеље се нарочито носе у старомолдавској зони. У Мачевићу постоје две врсте кецеља: “вајкараче” и “преборњаче” (шарене и извезене на доњем крају). У осталим местима Дунавске клисуре и Пољадије носе се сличне кецеље од платна, или каквог другог материјала, претежно отворене боје, чак и беле, и тада су украшене разним везовима. Старије жене увек носе кецеље тамније боје, чак и црне, ако су у поодмаклим година.

У старомолдавској етнографској зони, а и другде, постоје и клечане сукње на разбоју. Такве сукње су ткане разнобојном стреком, обично у један или два реда. Сукње израђене од платна биле су везане у облику крстића, грана и цветова.

в8) Кошуља

Кошуља, као део женске народне ношње, ушла је у употребу у селима Дунавске клисуре и Пољадије тек после првог светског рата. Биле су дугачке и широке. Прављене су од лаког и ретког куповног материјала.

в9) Блуза

У селима дуж Нере и Дунава женске особе носе блузу и сукњу. Блуза је део савремене женске кратке горње одеће. Одувек су блузе од платна. Украшене су разним везовима на грудима у облику гране, листића и малих звездица. Блузе су имале оковратник и рукаве, који се завршавали лепо исплетеном чипком. У прошлости су блузе прављене од памучног или кудељног платна домаће радиности, а данас преовлађују блузе израђене од синтетичког материјала.

в10) Душанка

То је искључиво женска топла одећа. Потпуно личи на блузу. Има рукаве, затвара се, по средини, на дугмад. Горњи део завршава се колиром. Носи се преко кошуље. Израђена је од дебљег платна, такозваног “пуркета” (порхета).

Соколовчани ову врсту женске одеће, обично, називају “рекла”. Биле су кројене од порхета, цица или другог каквог материјала. А крој им је био једноставан. Неке “рекле” су биле шивене и од боље тканине: штофа или сомота.

г/ Женска зимска народна ношња**г1) Велика марама**

Зими су се жене повезивале пунијим и дебљим марамама да би штитиле главу од временских непогода. Биле су такозване “велике мараме” и углавном тамније боје. По величини биле су много дуже и шире од обичних женских марама. Такве мараме су им покривале рамена. Шивене су од дебљег купљеног материјала, али су их ткали и од вунених влакана на разбоју у кућној радиности.

Велике мараме се могу још и данас наћи, нарочито код старијих особа, у селима Дунавске клисуре и Пољадије. Девојке и млађе жене овај део женске топле одеће потпуно су избациле из употребе, па уместо њих користе свакојаке крзнене капе.

г2) Бурка

Бурка је део женске топле народне ношње који се облачи преко друге женске одеће. Бурка много наликује на кратке женске капуте а израђује се, углавном, од дебљих куповних материјала, нарочито од порхета.

Бурке су шивене код кројача и имају следеће делове: *груди*, састављени из две поле, *леђа*, скројена само од једне поле, и *рукава* на којима нема запонака. Бурке се закопчавају дугмадима или су на “трукере”. По која вештија жена може и сама себи да сашије бурку. Пошто су бурке део женске одеће које, махом, користе старије особе, материјали који се употребљавају приликом њене израде морају бити тамније боје, у најбољем случају то је пепељаста. На буркама нема никаквих украса.

г3) Женски капут

Женски капути су били кратки. Прављени су од телеће коже или су били само кожом опшивени. Женски капути су били мрке боје, а старије жене су носиле капуте црне боје.

У пољадијским селима као и оних из Клисуре жене су носиле у зимским данима беле сукнене “кабанице” сличне мушким. Бела боја која се првенствено употребљава при изради народне ношње у овим крајевима носи печат традиционалне старине.

г4) Јакна

Овај назив је немачког порекла. Становници клисурских и пољадијских насеља нису позајмили само назив, него и сам део ове женске народне ношње. Јакне су кратки женски капути. Разликују се од женских кожаница једино по материјалу који се користи при изради јакни. Јакне су шивене од дебљег порхета или штофа.

г5) Ћурче

Ћурче је део женске зимске одеће. То је једна врста подужег капута скројена и шивена од “чоје” или штофа. Ћурче је опшивено плишом или кожицом. Изнутра је ћурче постављено јагњећом кожом.

г6) Бунда

Бунде су израђиване од плиша или од црне “чоје”. Опшивене су лисичином или другом каквом кожом. На бундама су опшивени џепови и рукави на “запонцима”.

Бунде су искључиво шили познати мајстори кројачи који су живели у околним градовима. Таквих “шнајдера” дуже време није било у клисурским и пољадијским српским селима. Зато су девојке бунде “командовале” и куповале код кројача из Беле Цркве, Вршца, Оравице или Великог Градишта.

Многи делови женске зимске народне ношње су исти као и мушка топла одећа. Тако, на пример, и жене су у хладним данима носиле грудњаке, али знатно краће. Женски грудњак је припојен уз тело (уз струк). Женски

грудњак нема никаквих украса. Жене су, као и мушкарци, зими облачили кожане, које су потпуно идентичне. Једино је кожух код жена био нешто краћи.

д) Народна ношња у селу Свиници

Ношња у селу Свиници не разликује се битније од остале ношње у Дунавској клисури и Пољадији. Но, и поред тих заједничких типских одлика, постоје извесне разлике, поготово у називима. И у Свиници, као и у већини насеља Дунавске клисуре и Пољадије, народна ношња је углавном изобиљна, јер се данас носи одећа од фабричких тканина. Ипак, у појединим кућама има неких делова старије ношње, а и многи старији људи сећају се те ношње.

Старинска женска кошуља у Свиници састоји се из једног дела и шивена је од домаћег платна, такозваног “књеп” (кудеље). У новије време, кошуља је састављена из два дела: оплећак (горњи део) и доњи део “поље”. Рукави су широки и полазе од “гуљера” (оковратник или колир). Кошуља је око врата богато набрана, “мрћкана”. Украшавана је везом дуж груди и рукава. Преко такве кошуље опасивао се широк вунени појас “обравница” или “посев”, а преко њега ужи појас “каница” или “брашир”.

Преко кошуље жене су носиле кецеље и лети и зими, ткане од домаће вуне. Кецеља се састојала из две мале тканине “пуј” и других вунених реса “чукури”. Овакве кецеље су називане “чукури” или кецеље са “чукурима”. Некада су се ове кецеље називале и “катринцом”, које су претежно црне боје и без реса, украшене хоризонталним пругама зелене или модре боје. У новије време носиле се кецеље од сомота, украшене везаним стакленим перлама, манистатама.

Преко кошуље носио се “кожух” са или без рукава. Био је богато украшен. Осим кожуха, жене су носиле “аљине” од белог сукна “вига”. Рукави су дуги, пресавијени изнад шака. “Аљина” је спреда отворена, а по ивицама најчешће украшена црним гајтаном.

На глави удате жене су носиле “плећер” са “ћапсом”. Плећер је прављен од сукна и вуне, налик на конђу са два рога. Преко плећера се стављала “ћапса”, капа од платна, украшена везом. Преко чела се везивала узана трака платна-парта, такође украшена везом.

Пошто су престале да носе “плећере”, удате жене су носиле “конђ” – конђу кружног облика, начињену од дрвета и увијену тканином, коју су заједно с пунђом носиле на потиљку. Преко ње носиле су троугласту мараму или “крпу”, како је у Свиници називају. У новије време носе купљену “крпу”, чији крајеви са ресама висе низ леђа.

У свечаним данима девојке иду непокривене главе.

И жене и мушкарци носили су на ногама “објале” или обојке, ткане у четири нити од “чрне” и “чрвене” вуне. Обували су опанке направљене у кућној радиности од свињске или говеђе коже. Везивали су их узицама “обрвци”, од козије длаке.

Летња мушка ношња се састојала из гаћа и кошуље, сашивене од домаћег или фабричког платна. Кошуље су имале високе колире или “гуњер” и на рукавима “таслите”. Кошуље су увек украшаване белим везом. Биле су дуге, до испод колена, састављење из две половине “фоје” и ношене су преко гаћа. Људи су се преко кошуље опасивали вуненим појасом. Гаће су шивене од истог платна. За свечане прилике гаће су на крају ногавица имале чипке, а пола су украшене “кејином”, чипке израђене шиваћом иглом.

Преко кошуље, мушке особе су носиле прслук – “лајбер” од сукна. Такво сукно је раније било беле боје, а у новије време је увек црне боје. Данас се такви “лајбери” шију од чохе или сомота, такође црне боје.

На горњем делу тела ношен је од црног сукна “јанкал” и закопчава се спреда. Ношени су и кожуси са или без рукава. Били су увек украшени.

На глави су носили куповне шешире, а зими шубаре од јагњећег крзна – “клобуте”, беле или црне боје, са високим врхом. Такве “клобуте” правили су и мајстори-кожухари.

Извесне специфичности има и женска народна ношња за покривање главе у Свиници. Обичај је да “ћуле” носе жене после удаје. Њих су правиле мајсторице од куповне златне чипке. Нешто касније, жене преко пунђе носе “чечац” шивен у домаћој радиности од белог платна. Преко чепца се стављала “капа” од црвеног или црног сомота, украшена металним шљокицама.

* * *

Описани делови клисурске и пољадијске народне ношње имају поред своје употребне друштвене и спиритуалне сврсисходности, и једну потпуно одређену естетску улогу, која долази до потпуног изражаја како у обликовању те ношње, тако и у украсним елементима, који се на њу стављају.

Као и свуда, и овде дуж Нере и Дунава, људи су носили одећу и обућу да би задовољили своје жеље и придржавали се одређених друштвених правила понашања. Поред тога они су увек имали на уму да све то буде што лепше, прикладније и привлачније. У томе нарочито предњачи и женско и мушко горње рубље, баш оно које се могло и најбоље видети.

Проласком времена смењивала се и ношња, јер је она прилагођена приликама и постојећим материјалима. Ова данашња ношња ни у једном селу није уједначена, већ је разноврсна. У многосте се изједначила са грађанском ношњом.

ДОДАТАК

ЛИСТА СВЕЧАРА ИЗ СТАРЕ МОЛДАВЕ

СВЕТИ НИКОЛА

Мица Нешић, Жива Латовљевић, Жива Стефановић, Катица Журж, Жива Николић, Јова Журж, Воја Журж, Стева Станковић, Влада Милутиновић, Сава Милутиновић, Кајица Миливојевић, Богдан Журж, Драгица Журж, Живка Журж, Стојан Журж, Живојин Михајловић, Живојин Ракоц, Цветко Павловић, Ива Журж, Ива Новаковић, Бија Јовановић, Лела Ђурковић, Агсенија Радонић, Ника Момировић, Кајица Стефановић, Сава Ђурић, Сава Михајловић, Сава Ђурић, Јоца Журж, Славко Мијатовић, Сима Стефановић, Мара Нешкова, Стојан Ђурковић, Живојин Стефановић, Невенка Ђурковић, Ива Станојевић, Каја Станојевић, Цветко Станојевић, Живојин Станковић, Никола Станковић, Сава Станковић, Жива Миливојевић, Мила Станковић, Стојан Станковић, Мирица Молдован, Миша Ерсози, Бошко Акимовић, Милица Ђурковић, Ана Марикић, Божидарка Драгићевић, Илија Симић, Веселко Спасојевић, Млађа Стојановић, Леон Тодоровић, Станко Миливојевић, Жива Стојановић, Пера Станковић, Млађа Јанковић, Сима Опан, Илија Драгићевић, Павел Ђолока, Васа Адамовић, Михај Арсеновић, Стојан Јовановић, Славко Драгићевић, Деса Станковић, Добрила Станковић, Пера Станковић, Даринка Станковић, Георге Рашинару, Мила Станковић, Воја Станковић, Жива Станковић, Мита Нешковић, Јелена Крстић, Милена Нешић, Мита Николић, Радивој Браила, Градимир Симић, Виктор Калин, Михај Марикић, Пера Петко, Милена Будаков, Невенка Станковић, Пера Станковић, Ника Станковић, Жива Јовановић, Јова Милутиновић, Стојан Добросављевић, Жива Петровић, Золи Секеј, Милена Апостоловић, Марија Шаин, Илија Калин

СВЕТИ АЛИМПИЈЕ

Санка Павловић, Мита Обретковић, Стојанка Николић, Мила Николић, Ивче Николић, Богдан Ђорђевић, Млађа Станковић, Миња Добривој, Ива Стефановић

СВЕТИ СТЕВАН

Бошко Деспотовић, Миодраг Деспотовић, Сретко Јовановић, Милче Акимовић, Слободанка Миливојевић, Гица Новаческу, Млађа Станојевић, Ида Николић, Ива Михајловић, Богдан Браила, Славко Хорват, Жарко Николић, Васа Станојевић, Ђелу Шипотјану, Жива Петровић

СВЕТИ ТРИФУН

Сава Михајловић, Зоран Милетић, Мима Драгићевић, Цвета Павловић, Думитру Мариоара, Жива Михајловић, Пера Петко

СВЕТИ ЛАЗАР

Раденко Којић, Млађа Којић, Златибор Којић, Ђока Којић

СВЕТИ ЈОВАН

Лидија Поп, Драган Мијатовић, Јова Добросављевић, Коста Добросављевић, Ђока Добросављевић, Стојанка Момировић, Пера Најдан, Бора Журж, Млађа Андрејић, Јоца Долић, Ђурђевка Добросављевић, Санка Илић, Славко Добросављевић, Млађа Николић, Драги Павловић, Тоза Гвозденовић, Мила Долић, Миле Косаш, Мила Станковић, Богомир Долић, Михајло Дејановић, Ђока Николић, Пера Николић, Ива Илић, Васа Удули, Жива Удули, Ива Удули, Јова Богдановић, Мара Удули, Даница Илић, Јела Милутиновић, Божа Долић, Руди Петровић, Стојче Николић, Ива Либић, Даница Удули, Ленуца Добросављевић, Михајло Јовановић, Радивој Николић, Живојин Јовановић, Милче Долић, Мила Станковић, Мата Симић, Миодраг Николић, Ружа Добросављевић, Дара Милошевић, Мила Долић

ЂУРЂЕВ ДАН

Брала Стефановић, Илија Акимовић, Михајло Јовановић, Сава Журж, Жива Милутиновић, Злата Кобина, Живка Мојсеш, Мирче Велован, Деса Савић, Ива Којић, Миња Станковић, Мара Станковић, Жива Јовановић, Батић Стефановић, Боса Обретковић, Илија Јанковић, Ђуђа Станковић, Михајло Стојановић, Радомир Стефановић, Сава Константиновић, Миле Браила, Богдан Савић, Живојин Савић, Емил Григораш, Сабин Ђорђеос

ВЕЛИКА ГОСПОЂА (ГОСПОЈИНА)

Сава Богдановић, Мита Чонка, Ђока Андрејић, Илија Журж, Мита Обретковић, Михајло Николић, Јова Симић, Живојин Окановић, Софи Шаин, Ливију Журж, Милка Штефан, Живка Живановић, Жива Унтурић, Жива Симић, Драги Симић, Ива Добросављевић, Трајан Семенеску, Иван Аугустин,

Милутин Николић, Панта Журж, Ника Симић, Миша Симић, Петар Станковић, Невенка Живановић, Катарина Симић, Младен Журж, Стева Симић, Боривој Стефановић, Стана Милутиновић

МАЛА ГОСПОЉА (ГОСПОЈИНА)

Александар – Шандор Станковић, Ива Унтурић, Михајло Долић

СВЕТИ ИЛИЈА

Јоца Пауљевић, Цвета Момировић

СВЕТИ САВА

Милена Милош

СВЕТИ ЛУКА

Пера Апостоловић, Жива Латовљевић, Тома Георге, Богдан Латовљевић, Ника Косаш

МИТРОВ ДАН

Милка Цундра, Живка Ђорђевић, Каја Радојковић, Омер Мијатовић, Бужор Будеску, Ника Латовљевић, Мита Латовљевић, Добрила Јанковић, Стана Биха, Рада Ковачевић, Мата Долић, Славка Радојковић, Милена Николић, Љуба Симић, Сава Савић, Озрен Вулетић

СВЕТИ ВРАЧИ

Миодраг Јовановић

ПЕТКОВАЧА

Мита Стефановић, Мита Драгићевић, Мила Ђорђевић, Сава Драгићевић, Ружа Мимина, Милица Драгићевић, Јоца Николић, Сима Миливојевић, Јова Миливојевић, Ива Јеремии, Божа Думитру, Санду Николаје, Жива Николић, Живојин Апостоловић, Чедица Шокач, Ђока Николић, Ива Стојановић, Стојанка Пикта, Тиса Стојановић, Јоца Новаковић, Виктор Новаковић, Илија Илић, Живојин Константиновић, Млађа Драгићевић, Ива Ђорђевић, Михајло Ракоц, Драги Николић, Сава Драгићевић, Ива Браила, Дана Фулга, Пера Поповић, Бора Апостоловић, Миша Адамовић, Душан Адамовић, Драгица Апостоловић, Цветко Апостоловић, Ива Апостоловић, Зоран Николић, Ника Новаковић, Јоца Долић, Богдан Драгићевић, Станко Ђурковић, Жива Драгићевић, Млађа Николић, Михајло Новаковић, Драги Новаковић, Сава Думитру, Ива Ђурић, Стојан Станојевић, Нелу Груја, Георге Думитру, Руманица Раду,

Драган Милетић, Драган Новаковић, Нада Бугару, Ђока Николић, Тома Зајка, Мита Адамовић, Озрен Бечерек, Михај Александру, Георге Маришеску

СВЕТИ АРХАНГЕЛ

Бора Станковић, Милорад Стефановић, Васа Обретковић, Миодраг Стефановић, Сима Јовановић, Жива Милутиновић, Млађа Симић, Цветко Јовановић, Мила Јовановић, Ива Јовановић, Јелка Баља, Карић Константиновић, Илија Станојевић, Бошко Константиновић, Мара Григораш, Мара Стефановић, Матеја Станковић, Васа Јовановић, Јова Браила, Мита Обретковић, Ремус Фулга, Ника Обретковић, Живка Обретковић, Жива Митровић, Воја Ђурић, Мита Ђурић, Стана Константиновић, Илија Калин, Пера Момировић, Гори Калин, Жарко Добросављевић, Меланија Нешковић, Драган Илић, Анкица Баља, Мита Браила, Нелу Вердец, Кристијан Карманчок, Родика Косаш, Слободан Стефановић, Миле Стефановић, Тома Бурмаз, Станко Лазаревић, Велизар Барбули, Мата Којић, Гуца Поповић, Милојче Константиновић, Дивна Ђурковић, Мита Ђурковић, Васа Плестић, Илија Баректар, Василе Граор, Мара Белић, Елена Крду

СВЕТА МАРТА

Михајло Апостоловић, Александар Станковић

ЂУРЂИЦ

Милојче Ђорђевић, Ђорђе Бочерек, Нада Цугуј, Михајло Станојевић, Жива Мијатовић, Миша Симић, Анка Јовановић, Жива Апостоловић, Мицика Марикић, Славко Вујић, Марија Долић, Гица Карабаш, Ника Обретковић, Михајло Дејановић, Славко Дејановић, Пунци Маринковић, Ленка Обретковић, Мита Ђурић, Васа Станојевић, Илија Константиновић, Михајло Ђорђевић, Богдан Дејановић, Невенка Арсеновић, Цета Флорин, Тоза Мијатовић, Ива Удули, Цета Илијевић, Милена Обретковић, Јела Мунћан, Васа Станојевић, Миланче Илијевић, Вера Марин, Михај Гица

Библиографија и напомене

1. **Карта Мерција (1723)**, TEMESVARER BANNATS, UY PALLANKER DISTRIKT "CLISSURA".
2. **Александар Станојловић**, *Монографија Банатске клисуре*, Петровград 1938. год.
3. Прво помињање села Леск 1371.
4. **Димитрије Руварац**, *Опис вршачко-карансебешке епархије од 1713. године*, Сремски Карловци, 1924. год, стр. 10.
5. **Александар Станојловић**, *наведено дело*, стр. 102.
6. **Исто.**
7. **I.D. Suciu, Radu Constantinescu**, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1980, стр. 217-218.
8. **Александар Станојловић**, *наведено дело*, стр. 101.
9. **Александар Станојловић**, *наведено дело*, стр. 23.
10. **Срета Пецињачки**, *Граничарска насеља Баната (1773-1810)*, Нови Сад, 1982., стр. 481.
11. **Исто.**
12. **Мате Косовац**, *Шематизам Митрополије Карловачке са подацима од 1905. год.* (Александар Станојловић, *Монографија Банатске клисуре*, стр. 102)
13. **Срета Пецињачки**, *нав. дело*, стр. 482.
14. **Срета Пецињачки**, *нав. дело*, стр. 482.
15. **Карта Мерција (1723)**, TEMESVARER BANNATS.
16. **I.D. Suciu, R Constantinescu**, *нав. дело*.
17. **Димитрије Руварац**, *нав. дело*.
18. **Dr. Szentkláray Jenő**, *Száz év del-magyarország újabb történetéből (1779)*, стр. 31.
19. **Карта Мерција (1723)**, *Temesvarer...*
20. **Coriolan Suciu**, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, București 1968, vol. II, стр. 280.
21. **Срета Пецињачки**, *нав. дело*, том I, стр. 311.
22. **Ал. Станојловић**, *нав. дело*, стр. 24.
23. **I.D. Suciu, R. Constantinescu**, *Documente...* стр. 219.
24. **Срета Пецињачки**, *нав. дело*, стр. 315.
25. **Ал. Станојловић**, *нав. дело*, стр. 97.
26. **Ал. Станојловић**, *нав. дело*, стр. 24.
27. **Срета Пецињачки**, *нав. дело*, стр. 315.

28. Димитрије Руварац, *нав. дело*, стр. 10.
29. Dr. Szentkláray Jenő, *нав. дело*, стр. 31.
30. Карта Мерџија (1723).
31. I.D. Suciu, R. Constantinescu, *Documente....*, *нав. дело*, стр. 217-218.
32. Срета Пеџињачки, *нав. дело*, стр. 501.
33. Ал. Станојловић, *нав. дело*, стр. 105.
34. Срета Пеџињачки, *нав. дело*, стр. 504.
35. Ср. Пеџињачки, *нав. дело*, стр. 505.
36. Ср. Пеџињачки, *нав. дело*, стр. 506.
37. Ал. Станојловић, *нав. дело*, стр. 24.
38. Ср. Пеџињачки, *нав. дело*, стр. 506.
39. Dezső Csánki, *Magyarország Történelmi Földrajza a Hunyadiak Korában*, Budapest 1890-1913, стр. 204.
40. Димитрије Руварац, *нав. дело*, стр. 10.
41. Dr. Szentkláray Jenő, *Száz....*, стр. 25.
42. Карта Мерџија (1723).
43. I.D. Suciu, R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1980, стр. 138.
44. Suciu Coriolan, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, București, anul 1968, volumul II, стр. 138.
45. Ср. Пеџињачки, *нав. дело*, стр. 765.
46. I.D. Suciu, Radu Constantinescu, *нав. дело*, стр. 218.
47. Ал. Станојловић, *нав. дело*, стр. 23.
48. Ср. Пеџињачки, *нав. дело*, стр. 768.
49. Ал. Станојловић, *нав. дело*, стр. 116.
50. Васа Лупуловић, Борислав Крстић, *Соколовац*, стр. 140-141.
51. Ср. Пеџињачки, *нав. дело*, стр. 769.
52. Исто.
53. Исто.
54. Pesty Frigyes, *Krasso varmegye története*, том. II, део I, Budapest, 1884, стр. 106-108.
55. Љубивоје Церовић, *Срби у Румунији*, Матица српска, Нови Сад 1997. стр. 16.
56. I.D. Suciu, Radu Constantinescu, *нав. дело*, стр. 221-222.
57. Nagy Ludovicus, *Notitiae politico-geographico-statisticae inclyti regni Hungariae....*, II/ 205BUDAPEST, I, 1829, II/ 205.
58. Alexandru Moisi, *Monografia Clisurei*, Oravița, 1940, стр. 132.

59. Васа Лупуловић, Б. Крстић, *Манастир Базјаиш*, стр. 10.
60. Васа Лупуловић, Б. Крстић, *Манастир Базјаиш*, стр. 48-49.
61. Ал. Станојловић, *нав. дело*, стр. 126.
62. Карта Мерција (1723) год.
63. I.D. Suciū, Radu Constantinescu, *нав. дело*, стр. 217-218.
64. Pesty Frigyes, *нав. дело*, стр. 130.
65. Suciū Coriolan, *нав. дело, том I*, стр. 201.
66. Ср. Пецињачки, *нав. дело*, стр. 245.
67. Ср. Пецињачки, *нав. дело*, стр. 246.
68. Ал. Станојловић, *нав. дело*, стр. 92.
69. Ср. Пецињачки, *нав. дело*, стр. 246.
70. Ал. Станојловић, *нав. дело*, стр. 22.
71. Ср. Пецињачки, *нав. дело*, стр. 247.
72. Гласник историјског друштва у Новом Саду, Свеска 2, књига IV, стр. 213.
73. Димитрије Руварац, *нав. дело*, стр. 10.
74. Dr. Szentklaray Jenő, *нав. дело*, стр. 25.
75. Карта Мерција (1723).
76. Francesco Grisellini, *Tabula Bannatus Temesiensis a geometris anno MDCCLXXVI (1776)*.
77. I.D. Suciū, Radu Constantinescu, *нав. дело*, стр. 217-218.
78. Grigore Popiți, *Date și documente bănățene (1728-1887)*, Timișoara, 1839, стр. 57.
79. I.D. Suciū, Radu Constantinescu, *нав. дело*, стр. 217-218.
80. Ал. Станојловић, *нав. дело*, стр. 22.
81. Парохијска Архива Белобрешка, том I.
82. Radu Petre, Onciulescu Dimitrie, *Contribuții la istoria învățământului din Banat pînă în 1800*, București, 1977, стр. 251.
83. Димитрије Руварац, *нав. дело*, стр. 10.
84. Ал. Станојловић, *нав. дело*, стр. 108.
85. Pesty Frigyes, *Krasso...*, *нав. дело*, стр. 133.
86. Димитрије Руварац, *нав. дело*, стр. 10.
87. Dr. Szentklaray Jenő, *нав. дело*, стр. 25.
88. Карта Мерција (1723).
89. Francesco Grisellini, *Tabula (1776)*.
90. Nagy Ludovicus, *Notitiae... II*, стр. 204.
91. Ср. Пецињачки, *нав. дело*, стр. 696.
92. I.D. Suciū, Radu Constantinescu, *нав. дело*, стр. 218.

93. Ал. Станојловић, *нав. дело*, стр. 108.
94. Ср. Пецињачки, *нав. дело*, стр. 700.
95. Ал. Станојловић, *нав. дело*, стр. 22.
96. Ср. Пецињачки, *нав. дело*, стр. 700.
97. Ср. Пецињачки, *нав. дело*, стр. 700.
98. *Гласник историјског друштва у Новом Саду, Свеска 2, књига IV*, стр. 213.
99. Димитрије Руварац, *нав. дело*, стр. 10.
100. Dr. Szentklaray Jenő, *нав. дело*, стр. 25.
101. Карта Мерџија (1723).
102. I.D. Suciu, Radu Constantinescu, *нав. дело*, стр. 217-218.
103. Nagy Ludovicus, *Notitiae... vol. II*, стр. 204.
104. Ср. Пецињачки, *нав. дело*, стр. 775.
105. I.D. Suciu, R. Constantinescu, *нав. дело*, стр. 217-218.
106. Ср. Пецињачки, *нав. дело*, стр. 779.
107. Ал. Станојловић, *нав. дело*, стр. 21.
108. Ср. Пецињачки, *нав. дело*, стр. 779.
109. Ср. Пецињачки, *нав. дело*, стр. 780.
110. Д. Руварац, *нав. дело*, стр. 10.
111. Карта Мерџија (1723).
112. I.D. Suciu, R. Constantinescu, *нав. дело*, стр. 217-218.
113. Pesty Frigyes, *нав. дело*, стр. 3.
114. Nagy Ludovicus, *нав. дело*, том II, стр. 203.
115. Ср. Пецињачки, *нав. дело*, стр. 515.
116. Ал. Станојловић, *нав. дело*, стр. 21.
117. Ср. Пецињачки, *нав. дело*, стр. 518.
118. Ал. Станојловић, *нав. дело*, стр. 107.
119. Ал. Станојловић, *нав. дело*, стр. 21.
120. С. Пецињачки, *нав. дело*, стр. 518.
121. Suciu Coriolan, *Dicționar...*, стр. 405.
122. Маринко Пауновић, *Бердан и Тимочка Крајина*, Загреб, 1970. стр. 229.
123. Pavel Binder, *Lista localităților din Banat de la sfârșitul sec. al XVII-lea* (Studii de istorie a Banatului, стр. 65).
124. Д. Руварац, *нав. дело*, стр. 10.
125. Карта Мерџија (1723).
126. Suciu Coriolan, *нав. дело*, I том, стр. 405.
127. М. Пауновић, *нав. дело*, стр. 229.

128. I.D. Suciū, R. Constantinescu, *нав. дело*, стр. 217.
129. Ал. Станојловић, *нав. дело*, стр. 20.
130. Ал. Станојловић, *нав. дело*, стр. 135.
131. I.D. Suciū, Radu Constantinescu, *нав. дело*, стр. 217-218.
132. Ал. Станојловић, *нав. дело*, стр. 20.
133. С. Пецињачки, *нав. дело*, стр.
134. *Călătorii străini despre Țările Române*, vol. VI, București 1976, стр. 692-693.
135. Pesty Frigyes, *A Szörény bansag es Szörény varmegye története*, vol. II, Budapest, 1878, стр. 297.
136. Д. Руварац, *нав. дело*, стр. 10.
137. Карта Мерција (1723).
138. I.D. Suciū, Radu Constantinescu, *нав. дело*, стр. 217-218.
139. Nagy Ludovicus, *Opera citată*, стр. 203.
140. I.D. Suciū, Radu Constantinescu, *нав. дело*, стр. 217-218.
141. Ал. Станојловић, *нав. дело*, стр. 19.
142. Васа Лупуловић, Б. Крстић, *Љупкова Долина*, стр. 101.
143. Ал. Станојловић, *нав. дело*, стр. 20.
144. Radu Petru, Dumitru Onciulescu, *нав. дело*, стр. 277.
145. С. Пецињачки, *нав. дело*, I том, стр. 279.
146. Исто.
147. Миле Томић, *По Дунавској Клисури*, Букурешт 1989. стр. 12.
148. Душан Ј. Поповић, *Војна Граница, Срби у Војводини*, стр. 192.
149. М. Томић, *нав. дело*, стр. 12.
150. Suciū Coriolan, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, București, 1968, vol. II, стр. 153.
151. Д. Руварац, *нав. дело*, стр. 10.
152. Карта Мерција (1723).
153. I.D. Suciū, Radu Constantinescu, *наведено дело*, стр. 212.
154. Suciū Coriolan, *opera citată*, стр. 153.
155. С. Пецињачки, *нав. дело*, стр. 727.
156. Ал. Станојловић, *нав. дело*, стр. 112.
157. I.D. Suciū, Radu Constantinescu, *нав. дело*, стр. 212.
158. С. Пецињачки, *нав. дело*, стр. 726.
159. С. Пецињачки, *нав. дело*, стр. 730.
160. С. Пецињачки, *нав. дело*, стр. 731.
161. Исто.

162. Душан Ј. Поповић, *нав. дело*, стр. 288.
163. Рудолф Штегер, *Бела Црква у XVIII и XIX веку*, Матица српска, Нови Сад 1982. год, стр. 123-124.
164. Банатске Хере, *Нови Сад*, 1958, стр. 92.
165. Ал. Станојловић, *нав. дело*, стр. 102.
166. С. Костић, *Срби у румунском Банату*, Темишвар, 1940, стр. 124-125.
167. *Банатске Хере*, стр. 116.
168. *Државни архив*.
169. Р. Штегер, *нав. дело*, стр. 135.
170. Ал. Станојловић, *нав. дело*, стр. 90-139.
171. Р. Штегер, *нав. дело*, стр. 131.
172. Р. Штегер, *нав. дело*, стр. 132.
173. Мила Босић, *Рибарске справе и алати у Војводини*, Нови Сад, стр. 1.

САДРЖАЈ

I КЛИСУРСКА И ПОЉАДИЈСКА НАСЕЉЕНА МЕСТА

1. ЛЕСКОВИЦА	6
2. ПРЉАВОР	7
3. ЗЛАТИЦА	7
4. ЛУГОВЕТ	8
5. СОКОЛОВАЦ	9
6. БАЗЈАШ	11
7. ДИВИЧ	12
8. БЕЛОБРЕШКА	13
9. РАДИМНА	14
10. СРПСКА ПОЖЕЖЕНА	15
11. МАЧЕВИЋ	16
12. СТАРА МОЛДАВА	18
13. ЉУПКОВА	19
14. СВИНИЦА	20

II ПРИВРЕДНЕ ПРИЛИКЕ У ПОЉАДИЈИ И ДУНАВСКОЈ КЛИСУРИ

1. ЗАНИМАЊА КЛИСУРАЦА И ПОЉАДИЈАЦА	22
2. ОРУЂА И НАЧИН РАДА У ЗЕМЉОРАДЊИ	27
а) Орање	29
б) Сетва	37
б1) Сејање кукуруза	38
б2) Сејање пшенице	39
в) Окопавање усева	40
3. ПОСЛОВИ ПРИ СКИДАЊУ ПЛОДОВА	42
а) Косидба жита	43
б) Вршидба	46
в) Берба кукуруза	47
г) Берба грожђа	49
4. ПРОИЗВОДЊА ИНДУСТРИЈСКОГ БИЉА	51
5. ПРОИЗВОДЊА И ПРИПРЕМА СТОЧНЕ ХРАНЕ	53
6. ОСТАЛА ЗАНИМАЊА КЛИСУРАЦА И ПОЉАДИЈАЦА	54
а) Повртарство	54
б) Воћарство	55
в) Сточарство	56

г) Пчеларство	63
д) Свиларство	66
ђ) Риболов	68
ђ1) Рибарски чамац	75
ђ2) Бућкало	77
ђ3) Черенац	78
ђ4) Загажња	79
ђ5) Мередов	80
ђ6) Конзервирање рибе	81
7. ПЕЧЕЊЕ ЦИГЛЕ	82
8. ИСХРАНА КЛИСУРАЦА И ПОЉАДИЈАЦА	83
а) Хлеб	85
б) Млеко и млечни производи	86
в) Зимница	86
г) Јела	88
д) Колачи	89
ђ) Ритуална јела	90
е) Пиће	91

III КРСНА СЛАВА (СВЕЦА, ПРАЗНИК)

А) Називи за крсну славу	92
Б) Порекло крсне славе	92
В) Вршење обреда крсне славе	94
Г) Обредни предмети	97
Д) Закључне констатације	99
Ђ) Крсне славе Клисураца и Пољадијаца	100
1. Свети Игњатије Богоносац	100
2. Свети Василије Велики	101
3. Свети првомученик и архиђакон Стефан	102
4. Сабор светог Јована Крститеља	104
5. Свети Сава, први архиепископ српски	106
6. Часне вериге светог апостола Петра	110
7. Свети мученик Трифун	111
8. Преподобни Симеон Мироточиви	112
9. Свети великомученик Георгије	113
10. Свети Кирило и Методије	117
11. Свети великомученик цар Лазар и српски свети мученици	118
12. Успење Пресвете Богородице (Велика Госпојина)	118
13. Рождество Пресвете Богородице	120
14. Свети праведни Јоаким и Ана	121
15. Свети великомученик Јевстатије	121

16. Преподобни Киријак Отшелник	122
17. Свети апостол Тома	123
18. Преподобна мати Параскева – света Петка	124
19. Свети апостол и јеванђелист Лука	126
20. Свети великомученик Димитрије	128
21. Свети Козма и Дамјан	130
22. Обновљење храма светог Георгија	131
23. Сабор светог арханђела Михаила	133
24. Свети краљ Стефан Дечански	137
25. Свети Јован Милостиви	138
26. Ваведење Пресвете Богородице	138
27. Преподобни Алимпије Столпник	139
28. Свети апостол Андреј Првозвани	140
29. Свети Никола	141

IV ОСТАЛИ ПРАЗНИЦИ

1. Свети пророк Јеремија	146
2. Свети пророк Илија	147
3. Силазак светог Духа на апостоле	149
4. Вазнесење Господње	150
5. Богојављење	152
6. Воздвижење Часног Крста	153
7. Преображење Господње	155
8. Сретење Господње	155
9. Беле покладе	157
10. Благовести	159
11. Светих 40 мученика Севастијских	159
12. Рођење светог Јована Крститеља	160
13. Свети апостоли Вартоломеј и Варнава	161
14. Заветина	162
а) Припреме за заветину	163
б) Позив за заветину	163
в) Заветинско славље	164
г) Одлазак са заветине	165
15. Свети мученици Макавеји	165
16. Задушнице	165
17. Постови	167
18. Тодорова субота	168
19. Лазарева субота	174
20. Улазак Господа Исуса Христа у Јерусалим	175
21. Велики четвртак	176

22. Велики петак	177
23. Света Великомученица Варвара	179
24. Рождество Христово	180
а) Мешење обредних хлебова	182
б) Чесница	183
в) Полаженик	184
г) Бадњак	184
д) Божићна јелка – Крискинд	185
е) Божићна слама	186
ђ) Бадња вечера	187
ж) Коледари	188
25. Васкрсење Господа Исуса Христа	193

V ОСТАЛИ ОБИЧАЈИ

1. Обичаји при рођењу	197
2. Свадбени обичаји	201
а) Гледање куће	204
б) Прошевина	206
в) Веридба	207
г) Свадбене припреме	208
д) Свадбени обичај	211
е) Венчање	215
ђ) Класификација клисурских и пољадијских свадби	222
ж) Обичај после свадбе	223
3. Погребни обичаји	223
а) Предсмртни обичаји	223
б) Погребни обичаји	224
в) Обичаји после смрти	229
4. Световни обичаји	232
а) Моба	232
б) Седељка	233
в) Свињска даћа	234
г) Имендан	235
д) Грушавина	236
ђ) Додоле	236
е) Кумачење	238

VI НАРОДНА ВЕРОВАЊА СРБА ДУНАВСKE КЛИСУРЕ И ПОЉАДИЈЕ

ВЕРОВАЊЕ У ЗЛЕ ДУХОВЕ И НАТПРИРОДНА БИЋА	241
а) Але	241

б) Вампири	242
в) Ђаво	243
г) Мора	244
д) Нотњик	244
ђ) Пркуљиши	244
е) Суђенице	245
ж) Тејке	245
з) Чума и колера	246
и) Шумска мајка	246
ј) Тодоронци	246

VII НАРОДНА БАЈАЊА СРБА У КЛИСУРИ И ПОЉАДИЈИ

а) Бајање од урока	250
б) Бајање од сунчића	254
в) Бајање од склопаца	254
г) Бајање од далка	254
д) Бајање од мицине	256
ђ) Бајање од падалице	256
е) Бајање од добраца	257
ж) Бајање од трпије	257
з) Отварање	258
и) Гатање	259

VIII НАРОДНО ГРАДИТЕЉСТВО У КЛИСУРИ И ПОЉАДИЈИ

а) Збијена села са салашима	268
б) Збијена села без салаша	269
в) Стамбена зграда	269
г) Саставни делови стамбене зграде	273
1. Темelj	273
2. Зидови	274
3. Кров	274
4. Таваница	275
5. Димњак	275
6. Ограда	275
7. Капија	275
8. Врата	276
9. Прозори	276
10. Стубови	276
д) Врсте просторија	276
1) Просторије за становање	276
2. Дворишне зграде	278

3. Ванкућне зграде	280
4. Врсте стамбених кућа	284
ђ) Украси у клисурском и пољадијском народном градитељству	292

IX ДОМАЋА РАДИНОСТ

а) Предење	295
б) Ткање	297
б1) Справе за ткање осим разбоја	298
б 1.1) Чекрт (Чекрк)	298
б 1.2) Вито	299
б 1.3) Сноваљка	299
б2) Саставни делови разбоја	300
б3) Врсте вунених тканина	303
б 3.1) Крпаре	303
б 3.2) Покровци	304
б 3.3) Ћилими	304
б 3.4) Торбе и торбице	306
б 3.5) Чаршави	306
б 3.6) Зидњаци	306
б 3.7) Клечане тканине	306
б 3.8) Простирачи	306
б4) Орнаментација вунених тканина	307
в) Везење	308
в1) Предмети израђивани везењем	309
в1.1) Чаршави	309
в1.2) Куварице	309
в1.3) Пешкири	310
в1.4) Зидњаци	310
в1.5) Јастучићи	310
г) Плетење	310
г1) Предмети израђени плетењем	311
г1.1) Чипке	311
г1.2) Фиранге (Завесе)	311
г1.3) Чаршави	312
д) Народно резбарство	312
ђ) Бојење изатканих и плетених предмета	312
ђ1) Бојење ораховим листом, зеленом љуском ораха или ораховом кором.	313
ђ2) Бојење кором од јове	314
ђ3) Бојење дуњиним листом	314
ђ4) Бојење луковим љускама	314

ђ5) Бојење јасеновом кором	315
ђ6) Бојење млечиком (кучкино млеко)	315
ђ7) Бојење бресквиним листом	315

X ПОКУЋАНСТВО И ПОСУЂЕ У КЛИСУРСКИМ И ПОЉАДИЈСКИМ СЕЛИМА

XI КЛИСУРСКА И ПОЉАДИЈСКА НАРОДНА НОШЊА

а) Мушка летња народна ношња	322
а1) Шешир	323
а2) Кошуља	323
а3) Прслук	324
а4) Гаће	324
а5) Тканице	325
а6) Ћемер	325
а7) Обојци	325
а8) Чарапе	326
а9) Опанци	326
а10) Чизме	327
б. Мушка зимска народна ношња	327
б1) Чакшире	327
б2) Црни гуњац	328
б3) Дороц	329
б4) Кабаница	329
б5) Шубара	329
б6) Грудњак	330
б7) Кожух	330
б8) Кожаница	330
б9) Бундаш	331
б10) Опаклија	331
б11) Плетењаче	331
в/ Женска летња народна ношња	331
в1) Мараме	332
в2) Тула	332
в3) Оплећак	333
в4) Прслук	333
в5) Скуте	333
в6) Сукња	333
в7) Кецеља	334
в8) Кошуља	334
в9) Блуза	335

в10) Душанка	335
г/ Женска зимска народна ношња	335
г1) Велика марама	335
г2) Бурка	335
г3) Женски капут	336
г4) Јакна	336
г5) Ћурче	336
г6) Бунда	336
д) Народна ношња у селу Свиници	337
ДОДАТАК	339
Библиографија и напомене	343

ДБСР

www.dbsr.ro